FRIEDRICH NIETZSCHE

İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

II. BASIM

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRIEDRICH NIETZSCHE
İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE
–GELECEKTEKİ BİR FELSEFEYE GİRİŞ–

ÖZGÜN ADI
JENSEITS VON GUT UND BÖSE
VORSPIEL EINER PHILOSOPHIE DER ZUKUNFT

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
MUSTAFA TÜZEL

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2009
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

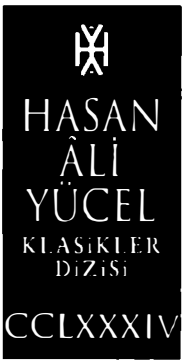
I. BASIM, MAYIS 2016, İSTANBUL
II. BASIM, ŞUBAT 2017, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-757-8 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
BAŞAK MAT. TAN. HİZ. İTH. İHR. TİC. LTD. ŞTİ.
ANADOLU BULVARI MEKA PLAZA NO:5/15 GİMAT/YENİMAHALLE/ANKARA
(0312) 397 16 17
SERTİFİKA NO: 12689

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

FRIEDRICH NIETZSCHE

İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE
- GELECEKTEKİ BİR FELSEFEYE GİRİŞ -

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Öndeyi 1

Birinci Ana Bölüm – Filozofların Önyargılarına Dair 5
İkinci Ana Bölüm – Özgür Tin 31
Üçüncü Ana Bölüm – Dinsel Varlık 55
Dördüncü Ana Bölüm – Özdeyişler ve Ara Nağmeler 75
Beşinci Ana Bölüm – Ahlakın Doğa Tarihi Üzerine 97
Altıncı Ana Bölüm – Biz Bilginler 121
Yedinci Ana Bölüm – Erdemlerimiz 143
Sekizinci Ana Bölüm – Halklar ve Vatanlar 171
Dokuzuncu Ana Bölüm – Nedir Asil Olan? 197
Yüksek Dağlardan – Son Şarkı 233

Öndeyi

Hakikatin bir kadın olduğunu varsayarsak –, nasıl? tüm filozofların dogmatik olduklarında kadınları iyi anlamadıkları, şimdiye kadar hakikate yaklaşmaya çalıştıkları korkunç ciddiyetlerinin, sakar ısrarcılıklarının, özellikle bir kadını kazanmak için beceriksizce ve yakışıksız yöntemler olduğu kuşkusu temelsiz değil midir? Hakikatin ele geçirilmesine izin vermediği kesindir: – ve bugün her türden dogmatik bilgi kederli ve cesareti kırılmış, yılgın bir tavırla duruyor ortada. E ğ e r hâlâ duruyorsa! Çünkü dogmatik bilginin düştüğünü, her türlü dogmatik bilginin yerde yattığını, dahası her türlü dogmatik bilginin ölüm döşeğinde yattığını öne süren alaycılar da var! Ciddi konuşacak olursak, felsefedeki her türlü dogmatikleştirmenin, ne kadar vakur, ne kadar kesin ve nihaiymiş gibi davransa da, yine de yalnızca asil bir çocukluk ve acemilik olmuş olabileceğini umut etmek için haklı nedenler var; dogmatiklerin şimdiye dek inşa ettikleri yüce ve mutlak felsefeci-yapılarının temel taşını koymak için aslında n e y i n yeterli olduğunun tekrar tekrar kavranılacağı zaman çok yakındır – evvel zamandan kalma herhangi bir halk batıl inancı (özne ve ben batıl inancı olarak bugün bile zırvalığa yol açmaya devam eden ruh batıl inancı gibi) belki herhangi bir kelime oyunu, belki gramerin bir baştan çıkartması ya da çok dar, çok kişisel, çok insanca pek insanca olguların cüretkâr bir genelleştirilmesi. Umalım

ki dogmatiklerin felsefesi binlerce yıl sonrası için bir vaat idi yalnızca: tıpkı daha eski bir zamanda astrolojinin olduğu gibi. Onun uğruna belki de bugün herhangi bir gerçek bilim uğruna ortaya konan emekten, paradan, zekâdan ve sabırdan daha fazlası ortaya konmuştu: – Asya ve Mısır'da mimarlığın büyük üslubunu astrolojiye ve onun "dünya üstü" taleplerine borçluyuz. Öyle görünüyor ki, tüm büyük şeyler insanlığın kalbine sonsuz taleplerle yazılmak için ilk önce muazzam ve ürkütücü çirkinliklerin maskeleri olarak dolaşmak zorunda kalmışlardır dünya üzerinde: dogmatik felsefe böyle bir maskeydi, örneğin Asya'daki Vedanta öğretisi ve Avrupa'daki Platonculuk. Şimdiye kadarki yanılgıların en berbat, en uzun ömürlü ve en tehlikelisinin bir dogmatikçinin yanılgısı, yani Platon'un saf tin ve kendinde iyi uydurmacası olduğunun elbette kabul edilmesi gerekse de onlara karşı nankörlük etmeyelim. Gelgelelim, bundan böyle, bu yanılgının aşıldığı yerde, Avrupa'nın bu kâbustan uyandığı ve en azından daha sağlıklı – uyuyabildiği yerde, g ö r e v l e r i b i z z a t u y a n ı k k a l m a k o l a n bizler, bu yanılgıya karşı verilen mücadelenin büyüttüğü her türlü kuvvetin mirasçısıyız. Elbette hakikati tepetaklak etmek ve her türlü yaşamın temel koşulunu, p e r s p e k t i f e u y g u n o l a n ı bizzat yadsımak, böylece, Platon'un yaptığı gibi, tinden ve iyiden söz etmek gerektiği söyleniyor; bir hekim olarak şunu sorabiliriz: Antikçağın en güzel adamında, Platon'da böyle bir hastalığın kaynağı nedir? kötü Sokrates mi bozdu onu? Yoksa Sokrates gençliği bozuyor muydu? ve baldıranı hak etmiş miydi? – Ne var ki, Platon'a karşı mücadele, ya da "halk"ın daha iyi anlayacağı gibi söyleyecek olursak, binlerce yılın Hristiyan-kilise baskısına karşı mücadele – çünkü Hristiyanlık "halk"a uygun Platonculuktur – Avrupa'da tinin yeryüzünde daha önce görülmemiş görkemli bir gerilimine yol açmıştır: böyle gerilmiş bir yayla şimdi en uzaktaki hedeflere nişan alabiliriz. Elbette Avrupa insanı

bu gerilimi bir olağanüstü durum olarak algılıyor; yayı germek şimdiye kadar büyük çapta iki kez denenmiştir, bir defa Cizvitlikle, ikinci kez de demokratik Aydınlanmayla: – basın özgürlüğünün ve gazete okumanın yardımıyla, pratikte tinin kendisini artık kolay kolay bir "zorunluluk" olarak hissetmemesine ulaşabilen aydınlanma olarak! (Almanlar barutu bulmuşlardı – saygılar! Ama sonra bunu sıfırladılar – basını icat ettiler.) Ne var ki bizler, ne Cizvit, ne demokrat, ne de yeterince Alman bile olmayanlar, biz i y i A v r u p a l ı l a r ve özgür, ç o k özgür tinler – bizde hâlâ var tinin bütün o zorunluluğu ve yayındaki tüm o gerilim! Hatta belki ok da, görev de, kim bilir? h e d e f de.....

Sils-Maria, Oberengadin
Haziran 1885'te.

Birinci Ana Bölüm
Filozofların Önyargılarına Dair

1

Daha bizi bazı tehlikeli adımları atmaya ayartacak olan hakikat isteği, tüm filozofların şimdiye dek hürmetle sözünü ettikleri o ünlü hakikatlilik: bu hakikat isteği şimdiden ne sorular koydu önümüze! Ne şaşılası, berbat, sorgulamaya değer sorular! Bu şimdiden uzun bir öyküdür – ama henüz yeni başlamış gibi mi görünüyor? Sonunda bir kez kuşku duysak, sabrımız taşsa ve sabırsızca geri dönsek çok mu şaşırtıcı olur? Bu Sfenks'ten[1] kendi payımıza da soru sormayı öğrensek? K i m d i r aslında b u burada bize sorular soran? N e d i r aslında içimizde "hakikati" isteyen? – Gerçekte uzun süre oyalandık bu isteğin nedeni sorusunda, sonunda kalakaldık daha esaslı bir sorunun karşısında. Bu isteğin d e ğ e r i n i sorduk. Varsayalım ki hakikati istiyoruz: n e d e n d a h a ç o k i s t e m i y o r u z hakikat olmayanı? Ve belirsizliği? Hatta bilgisizliği? – Hakikatin değeri problemi çıktı karşımıza – yoksa biz miydik bu problemin karşısına çıkan? Hangimiz Oidipus burada? Hangimiz

1 Sfenks (Yun.): Thebai'de yoldan geçenlere bir bilmece sorup bilmeyenleri yiyen mitolojik yaratık. Bilmeceyi Oidipus doğru yanıtlamıştır. (ç.n.)

Sfenks? Bir buluşma bu, belli ki sorulardan ve soru işaretlerinden oluşan. – İnanmalı mı sonunda bize, problem şimdiye dek hiç ortaya konmamış gibi, – onu ilk defa görüyor, algılıyor, g ö z e a l ı y o r m u ş u z gibi geleceğine? Çünkü bir tehlike var ortada, belki de ondan daha büyüğü yok.

2

"Bir şey nasıl olup da kendi zıddından ortaya ç ı k a b i l m i ş t i r ? Örneğin hakikat yanılgıdan? Ya da hakikat isteği aldanma isteğinden? Ya da diğerkâm davranış bencil davranıştan? Ya da bilgelerin saf güneş gibi bakışı şehvetten? Böyle bir ortaya çıkış olanaksızdır; bunu düşleyen bir delidir, hatta daha fenasıdır; en değerli şeylerin başka, k e n d i l e r i n e ö z g ü kökenlerinin olması gerekir – bu fani, baştan çıkarıcı, aldatıcı, adi dünyadan, bu kuruntu ve hırs karmaşasından türetilemezler! Daha ziyade Varlık'ın bağrında, ölümsüz olanda, gizli tanrıda, 'kendinde şey'de – orada yer almalı onların temeli, başka hiçbir yerde değil!" – Böyle bir yargıda bulunma tarzı tüm zamanların metafizikçilerinin kendilerini ele verdikleri tipik önyargıyı oluşturur; onların mantıksal işlemlerinin ardında bu türden değer biçmeler bulunur; bu "inanç"larından yola çıkarak ulaşmaya çalışırlar sonunda törenle "hakikat" olarak vaftiz edilecek olan "bilgi"lerine. Metafizikçilerin temel inancı, d e ğ e r l e r i n z ı t l ı ğ ı n a d u y u l a n i n a n ç t ı r. En ihtiyatlıların bile aklına gelmedi, daha bu eşikte, aslında en gerekli olan yerde kuşku duymaya başlamak: "de omnibus dubitandum"[2] yeminini ettikleri halde. Elbette ilk önce zıtlıkların var olup olmadığından ve sonra da metafizikçilerin mühürlerini bastıkları o bilinen değer biçmelerin ve değer-zıtlıklarının yalnızca yüzeysel tahminler, yalnızca eğreti perspektifler, belki de üstelik

2 de omnibus dubitandum (Lat.): her şeyden kuşku duyulmalı. (ç.n.)

yalnızca bir açıdan, belki aşağıdan yukarıya doğru, ressamların çok kullandığı bir deyimi ödünç alırsak, âdeta kurbağa perspektifi olup olmadıklarından kuşku duyulabilir. Hakiki olana, hakikatliye, diğerkâm olana uygun düşebilecek her türlü değere rağmen: görünüşe, yanılma isteğine, çıkarcılığa ve hırsa her yaşam için daha yüksek ve daha ilkesel bir değer atfedilmesi gerektiği mümkündü. Hatta o iyi ve saygın şeylerin değerini oluşturan şeyin, tam da o kötü, görünüşte zıt şeylerle nahoş bir şekilde akraba, bağlantılı, ilintili olması, hatta belki de aynı öze sahip olması mümkündü. Belki! – Ama böyle tehlikeli bir belkiyle kim ilgilenmek ister! Bunun için şimdiden yeni bir filozoflar türünün gelmesini beklemek gerekir, şimdiye kadarkilerden herhangi bir şekilde farklı, ters beğeniye ve eğilime sahip olanların, – her anlamda tehlikeli olan "belki"nin filozoflarının. – Ciddi ciddi söyleyeyim: Böyle yeni filozofların yaklaştıklarını görüyorum.

3

Filozofların satır aralarına ve parmaklarına uzun uzun baktıktan sonra diyorum ki kendime: bilinçli düşüncenin hâlâ büyük bir bölümünü içgüdüsel faaliyetlerden saymak gerekir, hatta felsefi düşünce söz konusu olduğunda bile. Bu konuda da kalıtım ve "doğuştan gelen" konularında olduğu gibi, her şeyi baştan öğrenmek gerekir. Doğum edimi kalıtım olayı ve sürecinde ne kadar az önem taşıyorsa: "bilinç" de içgüdüsel olanın k a r ş ı s ı n d a herhangi bir belirleyici anlamda o kadar az y e r a l m a k t a d ı r – bir filozofun bilinçli düşünmesinin çoğu onun içgüdüleri tarafından gizliden gizliye yönlendirilir ve belirli yollarda ilerlemeye zorlanır. Her türlü mantığın ve onların hareketlerindeki görünüşte başına buyrukluğun ardında değer biçmeler, daha açık konuşacak olursak belirli bir yaşam tarzını korumak için

fizyolojik gereklilikler yatar. Örneğin belirlenmiş olanın belirsiz olandan daha değerli olduğu, görünüşün "hakikatten" daha az değerli olduğu: bunun gibi değer biçmeler, b i z i m için tüm düzenleyici önemlerine rağmen, yine de yüzeysel tahminler, özellikle de bizim gibi varlıkların hayatta kalması için gerekli olabilen niaiserie'nin[3] bir türü olabilirler. Elbette, özellikle insanın "şeylerin ölçüsü" olmaması koşuluyla.....

4

Bir yargının yanlışlığı bizde henüz o yargıya itiraz etmek için bir neden oluşturmaz; yeni dilimiz bu konuda belki de kulağa çok tuhaf geliyor. Asıl soru o yargının nereye kadar yaşamı teşvik edici, yaşamı sürdürücü, türü-sürdürücü hatta belki de türü-yetiştirici olduğudur; biz de bizim için en vazgeçilmez olanların en yanlış yargılar (sentetik yargılar a priori bunlara dâhildir) olduğunu, insanın mantıksal kurguları geçerli kabul etmeden, gerçekliği saf uydurulmuş bir mutlak olanın, kendi kendine eşit olanın dünyasına göre ölçmeden, dünyanın sayılardan oluşan bir sahtesini sürekli yapmadan yaşayamayacağını, – yanlış yargılardan vazgeçmenin yaşamdan vazgeçmek, yaşamı reddetmek olduğunu – öne sürmeye temel olarak eğilimliyizdir. Hakikat dışının yaşamın koşulu olduğunu kabul etmek: açıkçası bu, tehlikeli bir biçimde alışıldık değer duygularına direnmek demektir; buna cüret eden bir felsefe yalnızca bunu yapmakla bile iyinin ve kötünün ötesinde konumlanır.

5

Tüm filozoflara yarı kuşkuyla, yarı alayla bakmaya kışkırtan, ne kadar da masum olduklarının anlaşılması değildir

3 niaiserie (Fr.): bönlük, sersemlik, budalalık. (ç.n.)

– ne kadar da sıklıkla ve kolaylıkla yanılgıya kapılıyor ve yollarını şaşırıyor oluşları, kısacası çocuklukları ve çocuksulukları değildir – aksine, yeterince dürüst davranmayışlarıdır: öte yandan hakikatlilik sorununa uzaktan bile olsa değinildiğinde hepsi birden erdemli bir gürültü çıkartırlar. Tümü birden sanki asıl görüşlerini soğuk, saf tanrısal bir kayıtsızlıktaki diyalektiğin kendi kendini geliştirmesi yoluyla keşfetmişler ve ulaşmışlar gibi yaparlar (onlardan daha dürüst ve daha beceriksiz olan her seviyedeki mistikten – bunlar "esinlenme"den söz ederler – farkları budur): öte yandan önceden söylenmiş bir cümle, bir fikir, bir "ilham", çoğu kez soyutlaştırılmış ve elekten geçirilmiş olan içten gelen bir arzu, onlar tarafından sonradan bulunmuş nedenlerle savunulur: hepsi de öyle anılmak istemeyen avukatlardır, hatta çoğunlukla "hakikatler" adıyla vaftiz ettikleri önyargıların açıkgöz kollayıcılarıdırlar – tam da bunu itiraf edecek vicdani mertlikten ç o k uzaktırlar; bunu ister bir düşmanı ya da bir dostu uyarmak için, ister taşkınlıktan ve kendi kendisiyle alay etmek için yapacak mertliğin iyi beğenisinden çok uzaktırlar. Yaşlı Kant'ın bizi onun "kategorik buyruk"una çıkartan, daha doğrusu baştan çıkartan diyalektiğin gizli yollarına çektiği, kaskatı olduğu kadar terbiyeli de olan Tartüfçe[4] riyakârlığı – bu tiyatro biz şımarıkları gülümsetiyor, yaşlı ahlakçının ve ahlak vaizinin parmaklarındaki ince marifetleri görünce az da eğlenmiyoruz hani. Ya da Spinoza'nın felsefesini – sözcüğü doğru ve uygun yorumlarsak, nihayetinde " o n u n bilgeliğini sevmeyi" –, bu aşılmaz bakireye, Pallas Athene'ye bir bakış fırlatmaya cüret edecek saldırganın cesaretini daha en baştan kırsın diye nasıl bir zırhla kapladığını ve maskelediğini görünce: – bir münzevilik hastasının bu maskeli geçidi ne kadar da kendi utangaçlığını ve saldırıya açık oluşunu ele veriyor!

4 Molière'nin *Le Tartuffe* adlı oyunundaki ikiyüzlü sahtekâr sofu karaktere gönderme. (ç.n)

6

Yavaş yavaş anladım şimdiye kadarki her büyük felsefenin ne olduğunu: yani müellifinin kendi kendine yaptığı itiraf ve bir tür istenmeyen, kaydedilmemiş hatırat olduğunu; bunun gibi, aynı şekilde ahlaklı (ya da ahlaksız) amaçların her felsefede, her defasında bütün o bitkinin yeşerdiği asıl yaşam çekirdeğini oluşturduklarını. Aslında, bir filozofun en sapa metafizik önermelerinin nasıl ortaya çıktıklarını açıklamak için: hangi ahlaka varmak istiyor o felsefe (o k i ş i –)? diye sormakla iyi ve akıllıca bir iş yapmış olunur. O halde, felsefenin babasının, bir "bilgi dürtüsü" olduğuna inanmıyorum; aksine burada da her zamanki gibi başka bir dürtünün bilgiyi ve (yanlış bilgiyi) yalnızca bir alet gibi kullandığına inanıyorum. Gelgelelim, insanın temel dürtülerine, özellikle burada e s i n l e y i c i dehalar (ya da cinler ve periler –) olarak oyunlarını nereye kadar vardırmış olabilecekleri açısından bakıldığında, – hepsinin de en az bir kez felsefe yapmış oldukları ve içlerinden her birinin de k e n d i n i varoluşun nihai amacı ve diğer tüm dürtülerin meşru e f e n d i s i olarak göstermek istediği görülecektir. Çünkü her dürtü iktidar düşkünüdür: ve b u h a l i y l e felsefe yapmaya çalışır. – Elbette: bilginlerde, asıl bilim insanlarında durum farklı olabilir – isterseniz "daha iyi" diyelim –, orada gerçekten bilgi dürtüsü gibi bir şey, iyi kurulduğunda bilginin diğer tüm dürtülerinin katılımı o l m a d a n, korkusuzca çalışan, küçük, bağımsız bir saat mekanizması var olabilir. Bu yüzden bilginin asıl "ilgileri" genellikle tamamen başka bir şeye yöneliktir, örneğin aileye ya da para kazanmaya ya da politikaya; küçük mekanizmasının bilimin şu ya da bu noktasına yerleştirilmesi ve "umut veren" genç işçinin kendini iyi bir filolog ya da mantar uzmanı, ya da kimyager yapması âdeta önemsizdir: onu k a r a k t e r i z e e d e n şu ya da bu oluşu değildir. Filozof içinse tam tersine, kesinlikle kişisellik dışı değildir; özellikle de ahlakı, – yani doğa-

sının en içsel dürtülerinin birbirlerine karşı hangi hiyerarşi içinde yer aldıkları – onun k i m o l d u ğ u n u n nihai ve belirleyici bir kanıtını oluşturur.

7

Filozoflar nasıl da muzip olabiliyorlar! Epikuros'un Platon ve Platonculara yaptığı nükteden daha zehirlisini bilmiyorum: onlara Dionysiokolakes demişti. Sözcüğü sözcüğüne ve yüzeysel alındığında "Dionysios'un dalkavukları" anlamına gelir bu, yani tiranın kuyrukları ve dalkavukları; ama bunun yanı sıra bir de "bunların hepsi o y u n c u , hiçbir şeyleri sahici değil" demek istemektedir (Çünkü Dionysiokolax, tiyatro oyuncularına yaygın olarak verilen isimdi.) Bu sonuncu anlam, aslında Epikuros'un Platon'a yaptığı muziplikti: Platon'un öğrencileriyle birlikte çok iyi bildiği mükemmel-kendini-sahneye-koymak yöntemi usandırmıştı onu – kendisiyse hiç anlamıyordu bundan! Epikuros, Samos'un eski okul müdürü, Atina'ya bakan küçük bahçesinde gizli gizli oturup üç yüz kitap yazmıştı: kim bilir? belki de Platon'a kızdığı ve onu kıskandığı için? – Bu bahçe tanrısı Epikuros'un kim olduğunu Yunanistan'ın anlaması için üç yüz yıl gerekti – Anladı mı? –

8

Her felsefede filozofun "kanaati"nin sahneye çıktığı bir nokta vardır: ya da eski bir gizemin diliyle söylersek:

adventavit asinus
pulcher et fortissimus[5]

5 adventavit asinus / pulcher et fortissimus (Lat.): eşek geldi / güzel ve pek cesur. (ç.n.)

9

"Doğaya uygun" mu yaşamak istiyorsunuz? Ah sizi asil Stoacılar, nasıl bir laf kalpazanlığı bu! Doğa gibi bir varlık düşünün, savurganlıkta sınır bilmez, aldırışsızlıkta sınır bilmez, amaçsız ve saygısızdır, merhamet ve adalet nedir bilmez, hem verimli hem çorak hem de belirsizdir; aldırışsızlığın bir güç olduğunu düşünün – nasıl yaşayabilirdiniz bu aldırışsızlığa uygun olarak? Yaşam – tam da bu doğanın olduğundan farklı-olmayı-istemek değil midir? Küçümsemek, tercih etmek, haksız olmayı, sınırlı-olmayı, farklı-olmayı istemek değil midir yaşam? Hem "doğaya uygun yaşamak" buyruğunuz, aslında "yaşama uygun yaşamak" anlamına gelse bile – nasıl yaşayam a z dınız ki bunu? Bizzat olduğunuz ve olmanız gereken şeyi bir ilke haline getirmek niye? – Gerçekte durum tamamen farklıdır: coşkuya kapılmış bir halde, yasanızın düzenleyici ilkesini doğadan aldığınızı öne sürerken, aslında tam tersini istiyorsunuz, sizi tiyatrocular ve kendini-aldatanlar! Gururunuz sizin ahlakınızı, sizin idealinizi doğaya, evet doğaya bile dikte etmek ve ertelemek istiyor; doğanın "Stoa'ya uygun olarak" doğa olmasını talep ediyor ve her türlü varoluşu yalnızca kendi suretinize göre var kılmak istiyorsunuz – Stoacılığın olağanüstü bir ebedî yüceltilmesi ve genelleştirilmesi olarak! Bütün o hakikat sevginizle öyle uzun bir süre, öyle inatla, öyle hipnotize olmuş, kaskatı bir halde zorluyorsunuz ki kendinizi, doğayı yanlış, yani Stoacı bir bakışla görmeye, sonunda onu başka türlü göremez oluyorsunuz, – ve herhangi bir uçurum gururu, sonunda bir de kendi kendinize zulmetmeyi bildiğiniz için – Stoacılık kendi-kendine-zulmetmektir – doğanın da kendisine zulmedilmesine izin vereceğine dair tımarhaneliklerin-umudunu doğuruyor sizde: Stoacı da doğanın bir parçası değil midir?..... Ama bu eski ve sonsuz bir öyküdür: o zamanlar Stoacılarla gerçekleşen, bugün hâlâ

gerçekleşiyor, bir felsefe kendi kendine inanmaya başladığında. Dünyayı kendi suretine göre yaratır o, başka türlüsü gelmez elinden; felsefe bu zalim dürtünün ta kendisidir, en tinsel güç isteğidir, "dünyanın yaratılışı" hakkında, causa prima[6] hakkında.

10

Günümüzde Avrupa'nın dört bir yanında "gerçek ve görünürdeki dünya" probleminin irdelenişindeki gayret ve titizlik, hatta: kurnazlık diyesim geliyor, üzerinde düşünmeye, kulak kesilmeye değer; bunun arka planında yalnızca "bir hakikat isteği"nden fazlasını işitemeyen, elbette ki kulaklarının keskinliğiyle övünemez. Çok ender ve tekil örneklerde gerçekten de böyle bir hakikat isteğinin herhangi bir avare ve serüvenci ruh halinin, nihayetinde bir avuç "kesinliği" hâlâ bir araba dolusu güzel olasılığa tercih eden, umutsuz bir metafizikçi hırsının da bunda payı olabilir; hatta belirsiz herhangi bir şeyin üzerinde değil de kesin bir hiçin üzerinde yatıp ölmeyi tercih eden püriten vicdan fanatikleri de var olabilir. Ne ki, bu nihilizmdir ve ölümüne yorgun bir ruhun işaretidir: böyle bir erdemin tavırları ne kadar cesur izlenimi verse de. Daha güçlü, daha hayat dolu, hâlâ yaşama susayan düşünürlerde ise durum farklı görünür: görünüş karşısında taraf tutmakla ve "perspektife göre" sözcüğünü şimdiden kibirle telaffuz etmekle, kendi bedenlerinin inandırıcılığına da "dünya yerinden oynamıyor" diyen bakışın inandırıcılığı kadar düşük bir değer biçen ve anlaşılan bir o kadar da keyifle en kesin mülklerini elden çıkartmakla (şimdi insanın kendi bedeninden daha kesinlikle inandığı ne var ki?), kim bilir belki de aslında bir zamanlar daha kesinlikle sahip olunan bir şeyi, bir zamanların eski temel mülkiyetin-

6 causa prima (Lat.): ilk neden. (ç.n.)

den bir şeyi, belki "ölümsüz ruhu", belki de "yaşlı tanrıyı" kısacası, onlarla "modern fikirler"de olduğundan daha güçlü ve daha neşeli yaşanılan fikirleri yeniden fethetmek istiyorlardır. Bu modern fikirlere karşı bir g ü v e n s i z l i k vardır bunda, dün ve bugün inşa edilmiş olan her şeye karşı bir inançsızlıktır bu; belki de sözüm ona pozitivizmin bugün kendini pazara sunduğu haliyle farklı kökenlerden gelen kavramların bric-à-brac'ına[7] tahammül edemeyen hafif bir bıkkınlık ve bir alay da karışmıştır işin içine. Alacalı-bulacalı olmaktan başka hiçbir yenilikleri olmayan tüm bu gerçeklik felsefeciliği taslayanların panayır alacalı-bulacalılığının ve paçavralıklarının karşısında daha çıtkırıldım bir beğeninin tiksintisi. Bana öyle geliyor ki, bu noktada günümüzün bu kuşkucu gerçek karşıtlarına ve bilgi-mikroskopçularına hak vermek gerekir: onları m o d e r n gerçeklikten uzaklaştıran dürtüleri çürütülmemiştir, – geriye götüren dolambaçlı yolları ise bizi ne ilgilendirir! Onlarda asıl olan "geriye" gitmek istemeleri d e ğ i l d i r: aksine, ç e k i p g i t m e k istemeleridir. Biraz d a h a enerji, kanatlar, cesaret ve sanatçılık olsa: d ı ş a r ı ç ı k m a k isteyeceklerdir, – ve geriye dönmemek! –

11

Bana öyle görünüyor ki, şimdi her yerde dikkatler Kant'ın Alman felsefesi üzerindeki etkilerinden başka bir yere yöneltilmeye ve özellikle bu felsefenin kendine biçtiği değer maharetle görmezden gelinmeye çalışılıyor. Kant her şeyden önce ve ilk önce kendi kategoriler levhasıyla gurur duyuyordu, bu levhayı ellerinde tutarak: "metafizik adına yapılabilmiş en ağır şeydir bu" demişti. – Ama bunu "yapılabilecek"! diye anlamak gerekir, insanlarda yeni bir gücü, sentetik a prio-

7 bric-à-brac (Fr.): ıvır-zıvır, incik-boncuk vb. (ç.n.)

ri yargılara varma gücünü k e ş f e t m i ş olmaktan gurur duyuyordu. Diyelim ki, bu konuda kendini aldatmıştı: ama Alman felsefesinin gelişmesi ve hızla en parlak dönemine ulaşması bu gurura ve tüm gençlerin mümkünse daha gurur verici bir şey – ve her halükârda "yeni güçler"! – keşfetmek için yarışmalarına bağlıdır. Bir düşünelim hele: şimdi tam zamanı. Sentetik a priori yargılar nasıl m ü m k ü n d ü r? diye sormuştu Kant – nasıl yanıtlamıştı bunu aslında? B i r y e t i n i n y e t i s i y l e: Ne yazık ki bu üç sözcükle değil, aksine bunu öyle resmî, saygı uyandıran bir tarzda ve Alman derinlik ve süs duyusunu öyle bol kullanarak yapmıştı ki, böyle bir yanıtta gizli olan komik niaiserie allemande[8] duyulamamıştı. Hatta Kant insanda bir de ahlak yetisi keşfettiğinde, bu yeni yeti hakkında coşkuya kapılınmış, tezahürat doruğa çıkmıştı, – çünkü o zamanlar Almanlar hâlâ ahlaklıydılar, henüz hiç de "reel-politik" değildiler. – Alman felsefesinin balayı yaşandı; Tübingen'deki vakfın bütün genç teologları hemen çalılıklara koştular – hepsi de "yetiyi" arıyorlardı. Neler neler bulmadılar ki – romantizmin, o huysuz perinin içine üflediği, içine şakıdığı Alman tininin masum, zengin, henüz genç döneminde, "bulma"yı ve "uydurma"yı birbirinden ayrı tutmanın henüz bilinmediği zamanlarda! Her şeyden önce "duyular üstü" olana yönelik bir yeti buldular: Schelling bunu entelektüel sezgi adıyla vaftiz etti ve böylelikle aslında sofu-arzulu Almanların en yürekten arzularına karşılık verdi. Onu ciddiye almaktan ve hatta ona ahlaki bir infial içinde davranmaktan daha büyük bir haksızlık yapılamaz, kendini ne kadar gri ve ihtiyarlara özgü kavramlarla gizlese de gençliğin oluşturduğu bu aşırı cesur ve coşkunluk içindeki harekete; kısaca, yaşanıldı – rüya bitti. Alnın ovuşturulduğu bir dönem geldi; bugün hâlâ ovuşturuluyor. Rüya görülmüştü: en başka ve en önce – yaşlı Kant. "Bir yetinin yetisiyle" – demişti, en azından demek istemişti.

8 niaiserie allemande (Fr.): Alman budalalığı. (ç.n.)

Peki bu – bir yanıt mıdır? Bir açıklama mıdır? Yoksa daha ziyade sorunun bir yinelenişi midir? Afyon nasıl uyutur ki? "Bir yetinin yetisiyle"; yani virtus dormitiva'nın – yanıtını veriyor Molière'deki o hekim.

quia est in eo virtus dormitiva,
cujus est natura sensus assoupire.[9]

Ne var ki, bu türden yanıtların yeri komedidir ve zamanı gelmiştir artık: Kant'ın "Sentetik yargılar a priori nasıl mümkündür?" sorusunun yerine bir başka soruyu, "Böylesi yargılara inanmak neden gereklidir?" sorusunu koymanın – yani türümüzün varlığını korumak amacıyla böylesi yargıların doğru olduğuna i n a n ı l m a s ı gerektiğini, bunların neden doğallıkla hâlâ y a n l ı ş yargılar olabileceğini! kavramanın. Ya da daha açık, kaba ve esaslı konuşacak olursak: sentetik a priori yargıların hiç "mümkün" olmaması gerekirdi; onlara hakkımız yok, bizim ağzımızda yalnızca yanlış yargılardır onlar. Elbette onların yaşamın perspektif-merceğine dâhil olan bir ön-cephe inancı ve dış görünüş olarak doğruluğuna inanmak gereklidir. – Son olarak, "Alman felsefesi"nin – umarım, onun tırnak işaretlerini hak etmesi anlaşılıyordur – tüm Avrupa'daki muazzam etkisi hatırlanacak olursa, bunda belirli bir virtus dormativa'ın[10] payının bulunduğundan kuşku duyulmaz: her milletin asil aylaklarının, erdemlilerinin, mistiklerinin, sanatçılarının, dörtte üç Hristiyanlarının ve politik karanlık adamlarının arasında, Alman felsefesi sayesinde, önceki yüzyıldan bu yüzyıla taşmış ve hâlâ çok güçlü olan sansüalizme karşı bir panzehire sahip olmak büyüleyiciydi – kısacası "sensus assoupire"[11].....

---

9 quia est in eo virtus dormitiva, / cujus est natura sensus assoupire. (Lat.): onda uyutucu bir erdem olduğundan, / doğasından gelir duyuları uyuşturmak. Bkz. Molière, *Hastalık Hastası*, III. ara oyun. (ç.n.)

10 virtus dormativa (Lat.): uyutucu erdem. (ç.n.)

11 sensus assoupire (Lat.): duyuları uyuşturmak. (ç.n.)

12

Materyalist atomculuğa gelince: şimdiye kadar yanlışlığı en iyi kanıtlanmış şeylerden birisidir bu; belki bugün Avrupa'da bilginler arasında hiç kimse materyalist atomculuğa günlük (yani ifade araçlarının bir kısaltması olarak) kullanım dışında daha ciddi bir önem atfedecek kadar bilgisiz değildir – Öncelikle, Polonyalı Copernicus'la birlikte, şimdiye kadar bu bakış açısının en büyük ve en muzaffer karşıtı olan Polonyalı Boscovich sayesinde. Copernicus bizi, tüm duyularımıza aykırı olarak, dünyanın sabit d u r m a d ı ğ ı n a inanmaya ikna etmişti; Boscovich ise dünyadan "sabit kalan" son şeye, "madde"ye, "özdek"e, dünya kırıntısına ve atom-pıhtısına inanmaktan vazgeçmeyi öğretti: yeryüzünde duyular üzerinde kazanılmış en büyük zaferdi bu – Ne var ki, daha ileri gitmek ve hâlâ hiç kimsenin aklına bile gelmeyecek alanlarda tehlikeli bir biçimde yaşamını sürdüren "atomcu gereksinimlere" tıpkı o daha önce "metafizik gereksinimler"e yapıldığı gibi – savaş, acımasız bir ölüm kalım savaşı ilan etmek gerekir: – ilk önce daha tehlikeli öteki atomculuğun, Hristiyanlığın en iyi bir şekilde ve en uzun süre öğrettiği r u h a t o m c u l u ğ u n u n da işini bitirmek gerekir. Bu sözcükle, ruhu yok edilemez, bengi, parçalanamaz bir şey olarak, bir monad, bir atomon olarak gören inancı tanımlamamıza izin verilsin: bu inanç bilimin dışına atılmalıdır! Laf aramızda, bu sırada natüralistlerin "ruh"a el sürdükleri anda onu ellerinden kaçırma sakarlığı gibi, "ruh"un kendisinden kurtulmak ve bu en eski ve en saygın hipotezlerden birinden vazgeçmek hiç de şart değildir. Oysa ruh hipotezinin yeniden ifade etmenin ve iyileştirmenin yolları açıktır: "ölümsüz ruh" ve "özne-çoğulluğu olarak ruh", "dürtülerin ve duyguların toplumsal yapısı olarak ruh" gibi kavramlar bundan böyle bilimde vatandaşlık hakkına sahip olmak istiyorlar. Y e n i psikolog, şimdiye

kadar ruh tasavvurunun etrafında âdeta tropik bir bollukla çoğalan batıl inanca bir son vermekle, elbette kendini âdeta yeni bir ıssızlığa ve yeni bir güvensizliğe çıkartmıştır – daha eski psikologların işi daha rahat ve daha neşeli olmuş olabilir –: ama nihayetinde yeni psikolog biliyor ki böylelikle mahkûmdur bir şey i c a t e t m e y e, – ve kim bilir? belki de b u l m a y a. –

13

Fizyologlar, kendini idame ettirme dürtüsünün organik varlığın temel dürtüsü olduğunu varsayarken düşünmeliydiler. Canlı bir varlık her şeyden önce enerjisini g ö s t e r m e k ister – yaşamın kendisi güç isteğidir –: kendini idame ettirme yalnızca bunun dolaysız ve en sık s o n u ç l a r ı n d a n biridir. – Kısacası her yerde olduğu gibi burada da g e r e k s i z teolojik ilkelere karşı dikkatli olunmalı! – böyle bir kendini idame ettirme dürtüsü de bunlardan biridir (onu Spinoza'nın tutarsızlığına borçluyuz –). Özünde ilke-tutumluluğu olması gereken yöntem özellikle bunu buyurur.

14

Şimdi beş altı kafa, fiziğin de yalnızca dünyanın (bize göre! İzninizle) bir yorumlanışı ve düzenlenişi olduğunu ve dünyanın bir açıklanışı o l m a d ı ğ ı n ı anlamaya başlıyor: ama fizik, duyulara duyulan inançtan beslendiği sürece, olduğundan fazla bir şey olarak kabul ediliyor ve daha uzun bir süre de öyle olarak, yani bir açıklama olarak kabul edilecektir. Kendi gözleri ve parmakları vardır, kendi bakış açısı ve anlaşılırlığı vardır: temelde avam beğenisine sahip bir çağ

üzerinde büyüleyici, akıl çelici, i k n a e d i c i bir etkisi vardır bunun, – halkın ebedî duyusalcılığının hakikat-kanonuna âdeta içgüdüsel olarak uygundur. Ne açıktır, ne "açıklar"? İlk önce, görülüp dokunulabilen, – her problemi buraya kadar vardırmak gerekir. Diğer yandan: s e ç k i n bir düşünme tarzı olan Platoncu düşünme tarzının büyüsü, tam da duyularla algılanabilirliğe k a r ş ı direnmesine dayanıyordu – belki de çağdaşlarımızınkilerden daha güçlü ve daha iddialı duyulara sahip olan, ama bu duyulara egemen olmayı daha büyük bir zafer olarak gören ve bunu rengârenk duyu-omurlarının, – Platon'un deyişiyle duyu-ayaktakımının – üzerine attıkları soluk-soğuk-gri kavram ağları yardımıyla gerçekleştiren insanlar arasında. Bu, Platon tarzı dünyayı yenme ve dünyayı yorumlamada, günümüzün fizikçilerinin, aynı şekilde fizyoloji işçileri arasında "olası en küçük kuvvet" ve olası en büyük aptallık ilkeleriyle Darwinistlerin ve anti-teologların bize sunduğundan daha başka türde bir h a z vardır. "İnsanın hiçbir şey göremediği ve tutamadığı yerde arayacak bir şeyi de yoktur" – bu elbette Platoncu buyruktan farklıdır, ama daha çok k a b a iş ortaya koymaları gereken geleceğin kaba, çalışkan mekanikçileri ve köprü inşaatçıları soyu için tam da doğru buyruk olabilir.

15

Fizyoloji bilimiyle vicdan rahatlığı içinde uğraşabilmek için, duyu organlarının idealist felsefenin anladığı anlamda görünüşler o l m a m a s ı n a dikkat etmek gerekir: o halleriyle birer neden oluşturamazlar çünkü! Duyusalcılık, böylelikle en azından bir düzenleyici hipotezdir, bulgusal bir ilke demeyeceksek. – Nasıl? Başkaları dış dünya bizim organlarımızın eseridir bile diyorlar! O zaman kendi organlarımız da – kendi organlarımızın eseri oluyor! Bence bu esaslı bir

reductio ad absurdum'dur:[12] causa sui[13] kavramının temelden saçma olması koşuluyla. Dolayısıyla dış dünya organlarımızın eseri d e ğ i l dir – ?

16

Hâlâ öyle masum kendini-gözlemleyenler var ki, örneğin "düşünüyorum" gibi ya da Schopenhauer'in batıl inancını oluşturan "istiyorum" gibi "dolaysız kesinlikler" olduğuna inanıyorlar: âdeta burada bilme, kendi nesnesini saf ve çıplak olarak, "kendinde şey" olarak ele geçirebiliyormuş ve ne özne cephesinde ne de nesne cephesinde bir tahrifat gerçekleşmiyormuş gibi. Oysa "dolaysız kesinlik"in de tıpkı "mutlak bilgi" ve "kendinde şey" gibi bir contradictio in adjecto[14] barındırdığını yüz kere tekrarlasam da usanmayacağım: artık sözcüklerin ayartmasından kendini kurtarmak gerekiyor! Halk bilmenin bir nihai-bilme olduğuna inanabilir, filozofun ise şöyle demesi gerekir: "'düşünüyorum' cümlesinde dile getirilen süreci çözümlediğimde, temellendirilmeleri zor, belki de imkânsız olan bir dizi pervasız iddia elde ediyorum – örneğin, düşüncenin b e n olduğum, düşünen bir şeyin var olması gerektiği, düşünmenin neden olduğu düşünülen bir varlığın etkinliği ve sonucu olduğu, bir "Ben"in var olduğu ve nihayet, düşünme derken neyin tanımlandığının zaten belli olduğu, – düşünmenin ne olduğunu b i l i y o r olduğum gibi. Çünkü bu konuda kendi içimde zaten karar vermiş değilsem, şimdi olup bitenin belki de "istemek" ya da "hissetmek" olup olmadığını neye göre ölçerim ki? Kısacası o "düşünüyorum" sözü kendi şu anki durumumun ne olduğunu saptamak için, onu kendimde tanıdığım di-

12 reductio ad absurdum (Lat.): saçmaya indirgeme. (ç.n.)

13 causa sui (Lat.): kendi kendinin nedeni. (ç.n.)

14 contradictio in adjecto (Lat.): nitelikte çelişki. (ç.n.)

ğer durumlarla kıyasladığını varsayıyor: başka bir "bilgi"ye dayanması nedeniyle benim için elbette dolaysız bir "kesinlik" değildir. – Böylelikle filozofun elinde, halkın gerektiğinde inanabildiği o "dolaysız kesinliğin" yerine bir dizi metafizik sorusu vardır, gerçekten zihnin asıl vicdan sorularıdır bunlar ve şu minvaldedirler: "Düşünme kavramını nereden alıyorum? Neden ve sonuca niye inanıyorum? Bir Ben'den söz etme, hatta neden olarak bir Ben'den ve nihayet düşüncenin-nedeni olarak bir Ben'den söz etme hakkını nereden alıyorum?" Hani şu "Düşünüyorum, ve en azından bunun doğru, gerçek, kesin olduğunu biliyorum" diyen kişinin yaptığı gibi, bir tür bilgi sezgisine işaret ederek, söz konusu metafizik soruları hemen yanıtlamaya cesaret eden biri – bir filozof tarafından gülümsemeyle ve iki soru işaretiyle karşılanacaktır. "Bayım" diye açıklayacaktır belki de filozof ona, "Yanılmamanız olasılık dışı; ama neden ille de hakikat?" –

17

Mantıkçıların batıl inancına gelince: Bu batıl inançlıların itiraf etmekten hoşlanmadıkları küçük, kısa bir gerçeği hep yeniden vurgulamaktan yorulmayacağım: açıkçası, bir düşünce "Ben" isteyince değil "o" isteyince de gelir, böylece: "Ben" öznesinin "düşünüyorum" yükleminin koşulu olduğunu söylemek, gerçeğin çarpıtılmasıdır. O düşünüyor: ama bu "o"nun tam da şu eski ünlü "Ben" olduğu, yumuşak konuşursak, yalnızca bir kabul, bir iddiadır, her şeyden önce "dolaysız kesinlik" değildir. Nihayetinde bu "o düşünüyor" ile zaten çok ileri gidilmiştir: bu "o" bile zaten olayın bir yorumunu içerir ve olayın kendisine dâhil değildir. Burada: "Düşünme bir faaliyettir, her faaliyette faal olan biri vardır, dolayısıyla – " şeklindeki gramatik alışkınlığa göre çıkarımda bulunulmaktadır. Eski Atomculuk da

yaklaşık olarak aynı şemaya göre, etkide bulunan "kuvvet"e ek olarak, bir de o kuvvetin içinde barındığı, içinden çıkarak etkidiği madde külçeciğini, Atom'u arıyordu; daha ciddi kafalar sonunda bu "yeryüzü artığı" olmadan da geçinmeyi öğrendiler, belki günün birinde mantıkçılar cephesinde de (o eski saygın Ben'in içinde buharlaştığı) şu küçük "o" olmadan geçinmeye alışılır.

18

Bir teorinin çürütülebilirliği azımsanacak bir çekicilik değildir: daha incelmiş kafaları tam da bu özelliğiyle çeker o teori. Öyle görünüyor ki "özgür istem"e dair yüzlerce kez çürütülmüş teori hâlâ sürüp gidiyor oluşunu artık yalnızca bu çekiciliğine borçludur –: hep yeniden biri gelir ve onu çürütmek için güçlü hisseder kendini.

19

Filozoflar istemden dünyanın en bilinen şeyiymiş gibi söz ederler: Hatta Schopenhauer asıl bildiğimizin, tamamen, eksiksiz ve fazlasız olarak bildiğimizin yalnızca istem olduğunu söylemiştir. Oysa bana hep yeniden öyle geliyor ki Schopenhauer bu durumda filozofların zaten hep yaptıkları şeyi yapmıştır: halkın bir önyargısını almış ve abartmıştır. İsteme her şeyden önce karmaşık bir şey, yalnızca sözcüğünde bütünlüklü bir şey olarak görünüyor bana – işte bu tek sözcükte halkın tüm zamanlar boyunca filozofların çok az dikkat ettiği bir önyargısı gizlidir. Öyleyse önce daha dikkatli olalım, "filozofluktan çıkalım" –, diyelim ki: her istemede bir duygular çoğulluğu vardır, yani şundan uzak durumunun duygusu, şuna yakın durumunun duygusu,

bu "uzak" ve "yakın"ın duyguları, sonra bir de onlara eşlik eden, "istemeye" başladığımız anda "kollarımızı ve bacaklarımızı" hareket ettirmeden de bir tür alışkanlıkla oyununa başlayan bir kas duygusu. Nasıl ki hissetmeyi, hem de çok çeşitli hissetmeyi istemin bileşenlerinden biri olarak kabul etmek gerekiyorsa; ikincisi, düşünmeyi de öyle kabul etmeli: her istem ediminde komut veren bir düşünce vardır; – bu düşüncenin "isteme"den ayrılabileceğine inanmamak gerekir, daha sonra geriye bir isteme kalabilirmiş gibi! Üçüncüsü, istem yalnızca bir hissetme ve düşünme bütünü değil, her şeyden önce bir d u y g u d u r da: üstelik kumanda etme duygusudur. "İstem özgürlüğü" denilen şey, aslında itaat etmesi gerekene yönelik bir üstünlük duygusudur: "ben özgürüm", "'o'nun itaat etmesi gerekiyor" – Bu bilinç yatar her istemde, aynı şekilde o dikkat yoğunlaşması, yalnızca bir şeye odaklanan o doğru bakış, o mutlak değer biçme: "şimdi bu gerekiyor, başka hiçbir şey değil", itaat edileceğine dair o içsel kesinlik ve emredenin durumuna dâhil olan başka ne varsa. İ s t e y e n bir insan –, kendi içindeki, itaat eden ya da itaat ettiğine inandığı bir şeye emreder. İstemin – halkın yalnızca tek sözcükle ifade ettiği bu çok yönlü şeyin – en tuhaf yanına dikkat kesilelim şimdi: verili durumda aynı zamanda emreden v e itaat eden olduğumuzdan ve itaat eden olarak, isteme ediminin hemen ardından başlayan zorlama, dayatma, bastırma, karşı koyma, harekete geçme duygularını bildiğimizden; diğer yandan sentetik "Ben" kavramı sayesinde kendimizi bu ikiliğin dışındaymışız gibi aldatma alışkanlığına sahip olduğumuz için, bir dizi yanlış çıkarımlar ve dolayısıyla bizzat istemin yanlış değerlendirilmeleri de isteme bağlanmıştır – öyle ki, isteyen kişi iyi niyetle inanır eyleme geçmek için istemenin y e t e r l i olduğuna. Çünkü örneklerin pek çoğunda sırf verilen emrin sonucunun, yani itaatin, yani eylemin b e k l e n t i s i y l e istendiğinden, burada s o n u c u n sanki z o r u n l u o l d u ğ u gö-

r ü n t ü s ü duyguya tercüme edilmiştir; kısacası isteyen kişi büyük bir kesinlik derecesiyle istemin ve eylemin bir biçimde bir olduklarına inanır –, istemenin başarısını, uygulanmasını hâlâ istemin kendisine atfeder ve böylelikle her türlü başarmanın beraberinde getirdiği o güç duygusundaki bir artışı yaşar. "İstem özgürlüğü" – bu da isteyen, emri veren ve aynı zamanda kendini uygulayanla bir tutan kişinin, – direnişlere karşı zaferi birlikte yaşayan, ama direnişleri asıl yenenin kendi istemi olduğu yargısına varan kişinin, – çok yönlü haz-durumu için kullanılan sözcüktür – İsteyen kişi, böylelikle uygulayan, başarılı iş aletlerinin, hizmete hazır "tabi istemlerin" ya da tabi ruhların – bedenimiz çok sayıda ruhun oluşturduğu bir toplum yapısıdır – haz duygularını, emir veren olarak kendi duygularının üstüne ekler. L'effet c'est moi:[15] Burada da iyi kurulmuş ve mutlu bir toplumsal yapıda gerçekleşen şey gerçekleşir, yönetici sınıf kendini toplumsal yapının başarılarıyla özdeşleştirir. Her türlü istemede kesinlikle emretmek ve itaat etmek söz konusudur, söylediğimiz gibi çok sayıda "ruhlardan" oluşan bir toplum yapısı temelinde: bu yüzden bir filozof kendi başına istemeyi ahlak: – yani "yaşam" fenomeninin onların arasından ortaya çıktığı iktidar-ilişkilerinin öğretisi anlamında ahlak – çerçevesinde ele alma hakkına sahiptir.

20

Tek tek felsefi kavramların gelişigüzel olmadıkları, kendi başlarına değil, birbirleriyle ilişki ve akrabalık içinde geliştikleri, düşünce tarihinde ne kadar ani ve keyfî bir biçimde ortaya çıkmış görünseler de, tıpkı bir kıtadaki faunanın tüm üyeleri gibi belirli bir sisteme dâhil oldukları: son olarak, birbirlerinden çok farklı filozofların o l a s ı felsefeler

15 L'effet c'est moi (Fr.): Tesir benim. (ç.n.)

temel şemasını nasıl da bir kesinlikle hep yeniden doldurmalarından anlaşılıyor bir de. Görünmez bir çekim gücüne kapılarak hep yeni baştan bir kez daha aynı yörüngeyi dönüyorlar: eleştirel ya da sistematik istemlerinde hâlâ birbirlerinden bağımsız olduklarını hissedebilirler: içlerinde onları yönlendiren, onları belirli bir düzenle birbirinin ardından götüren bir şey var ki: bu da kavramların doğuştan gelen sistematiği ve akrabalığıdır. Düşünceleri bir keşiften daha çok yeniden tanıma, bir yeniden hatırlamadır, kavramların bir zamanlar ortaya çıktığı uzak ve kadim bir ruhun toplam-evine geri dönüş, bir yuvaya dönüştür: – bu bakımdan felsefe yapmak en üst düzeyde bir atavizm türüdür. Hint, Yunan, Alman felsefe yapış tarzları arasındaki şaşırtıcı aile benzerliği çok kolay açıklanır. Tam da dilsel bir akrabalığın bulunduğu yerde, gramerin ortak felsefesi sayesinde – yani benzer gramatik fonksiyonların bilinçsiz iktidarı ve yönlendirmesi sayesinde – felsefi sistemlerin aynı tarzda gelişmesi ve aynı sırayı izlemesi için her şeyin daha en baştan hazır olması kaçınılmazdır: yorumlamanın belirli başka olasılarının yolu da yine aynı şekilde kapanmış görünmektedir: Ural-Altay dil ailesinin (ki bunlarda özne-kavramı çok az gelişmiştir) filozofları büyük bir olasılıkla "dünyaya" başka türlü bakacaklar ve İndo-Cermenlerden ya da Müslümanlardan farklı yollarda yol alacaklardır: belirli gramatik fonksiyonların yörüngesi son tahlilde f i z y o l o j i k değer yargılarının ve ırksal koşulların yörüngesidir. – Fikirlerin kökeni bağlamında Locke'un yüzeyselliğinin reddedilmesi için, bu kadar.

21

Causa sui şimdiye kadar düşünülmüş en iyi kendi kendisiyle çelişme durumudur, bir tür mantıksal tecavüzdür ve doğaya aykırılıktır: gelgelelim, insanın sefih gururu tam da bu

saçmalıkla derinden ve dehşet verici bir biçimde iç içe geçme raddesine varmıştır. "İstem özgürlüğü" arzusu, ne yazık ki yarı-eğitilmişlerin kafalarında hâlâ egemen olan o metafizik abartmacı akılda eylemlerinin tüm ve nihai sorumluluğunu kendi başına üstlenmek ve tanrıyı, dünyayı, ataları, tesadüfü, toplumu bundan azade etmek arzusudur; elbette tam da o causa sui'nin kendisi olmak, Münchhausen'inkinden daha büyük bir cüretkârlıkla kendini hiçin bataklığında saçlarından tutarak varoluşa çekmek arzusunun ta kendisidir. Varsayalım ki birisi bu ünlü "özgür istem" kavramındaki köylü safdilliğinin farkına vardı ve onu kafasından silip attı, benim kendisinden ricam, "Aydınlanma"sını bir adım daha ileri götürmesi ve "özgür istem" kavramının tersine çevrilmiş halini: neden-sonuç ilişkisinin istismarıyla sonuçlanan "özgür olmayan istem" kavramını da kafasından silmesidir. Nedenin "sonuç"a ulaşıncaya kadar bastırmasına ve itmesine izin veren egemen hoyratlık uyarınca, doğabilimcilerin yaptığı (ve bugün onlar gibi düşüncede doğallaştırıldığı üzere) "neden" ve "sonuç"u hatalı bir biçimde somutlaştırmamak gerekir. "Neden" ve "sonuç" kavramlarından yalnızca saf kavramlar olarak, yani açıklama değil, tanımlama, anlaşma amacıyla üzerlerinde anlaşılmış kurgular olarak yararlanmak gerekir. "Kendi başına"lıkta "nedensel bağlar", "zorunluluk", "psikolojik özgürsüzlük" diye bir şey yoktur; orada "nedeni sonuç" izlemez, hüküm süren bir "yasa" bulunmaz. Nedenleri, art ardalığı, birbiri içinliği, göreliliği, zorunluluğu, sayıyı, yasayı, özgürlüğü, nedeni, amacı uydurmuş olanlar biz lerizdir; bu işaretler dünyasını "kendinde" dünya olarak şeylerin içinde varmış gibi gösterip, onların arasına karıştırdığımızda bir kez daha, her zaman yaptığımız gibi yapmış, yani mitoloji yapmış oluyoruz. "Özgür olmayan istem" mitolojidir: gerçek yaşamda yalnızca güçlü ve zayıf istem vardır. – Bir düşünürün her "nedensel bağlantı" ve "psikolojik zorunluluk"ta bir zor-

lama, zorunluluk, ardından gelme gerekliliği, baskı, özgür olmayış hissetmesi, hemen her zaman kendisindeki eksikliğin bir belirtisidir; tam da böyle hissetmek ele verir – kişi kendini ele verir. Genel olarak, doğru gözlemlediysem, "istemin özgür olmayışı" birbirine tamamen zıt iki yönden, hep derin k i ş i s e l tarzda bir sorun olarak ele alınır: birileri kendi "sorumluluk"larından k e n d i l e r i n e duydukları inançtan, k e n d i yararlılıkları üzerindeki kişisel haklarından her ne pahasına olursa olsun vazgeçmek istemezler (asil ırklar da buna dâhildir –); diğerleri ise tam tersine hiçbir sorumluluk almak, hiçbir şeyde suçlu olmak istemezler ve içsel bir kendini-aşağılamadan ötürü, kendi sorumluluklarını herhangi bir yere a t a b i l m e y i isterler. Bu sonuncular, kitap yazdıklarında günümüzde canileri kollamaya eğilim gösteriyorlar; bir tür sosyalist merhamet en sevdikleri kamuflajdır. Aslında, istemi zayıfların kaderciliği, kendini "la religion de la souffrance humaine"[16] olarak ortaya koymasını bildiğinde, şaşırtıcı bir biçimde güzelleştiriyor kendini: o n u n "iyi zevki"dir bu.

22

Kötü yorumlama sanatlarına parmak basma hinliğinden kendini alamayan bir antikçağ filozofu olarak, bağışlayın beni: gel gör ki fizikçilerinizin sanki öyle bir şey varmış gibi gururla söz ettikleri şu "doğanın yasalara uyması", – – yalnızca sizin ve kötü "filolojinin" yorumu sayesinde vardır, – bir olgu değildir, bir "metin" değildir, daha ziyade modern ruhun demokratik içgüdülerini onunla bol bol doyurduğunuz naif-insancıl bir düzenleme ve bir anlam kaydırmasıdır! "Her yerde yasa karşısında eşitlik – bu konuda doğa bizden daha farklı ve daha iyi değildir": İçinde ayrıcalıklı ve başına

16 la religion de la souffrance humaine (Fr.): insan ıstırabının dini. (ç.n.)

buyruk olan her şeye karşı ayaktakımı düşmanlığının yanı sıra ikinci ve daha incelmiş bir ateizmin kılık değiştirmiş bir halde yer aldığı kibar bir art niyettir bu. "Ni dieu, ni maître"[17] – siz böyle istiyorsunuz: ve bu yüzden "yaşasın doğa yasası"! – değil mi? Oysa, dediğim gibi, bu bir yorumdur, metnin kendisi değil; herhangi biri de gelip, tam zıt bir niyetle ve yorumlama sanatıyla, aynı doğada aynı fenomenlere bakarak, özellikle güç iddialarının tiranca-saygısızca ve acımasızca kabul ettirilmesini okuyabilir, – her türlü "güç istemi"ndeki istisnasızlığı ve mutlaklığı, hemen hemen her sözcüğün ve "tiranlık" sözcüğünün bile yalnızca kullanışsız ya da zayıflatıcı ve yumuşatıcı bir eğretileme olarak – insanca olarak – görünebileceği bir şekilde gözlerinizin önüne serecek bir yorumcu; yine de sözünü bu dünya hakkında sizinle aynı şeyi, yani "zorunlu" ve "hesaplanabilir" bir akışı olduğunu öne sürerek bitirebilir, ama orada yasalar hüküm sürdüğü için değil, tam tersine, yasalar kesinlikle olmadığı için ve her güç, her an gidebileceği yere kadar gittiği için. Tut ki, bu da bir yorum olsun yalnızca – peki siz buna itiraz edecek ateşlilikte olacak mısınız? – peki, daha da iyi. –

23

Psikolojinin tamamı, şimdiye kadar ahlaki önyargılarda ve endişelerde takılıp kalmıştır: derinlere cesaret etmemiştir. Psikolojiyi benim kavradığım gibi, güç isteminin morfolojisi ve gelişim öğretisi olarak ele almayı – şimdiye kadar hiç kimse aklından bile geçirmedi: elbette, şimdiye kadar yazılmış olanda, şimdiye kadar susulmuş olanın bir belirtisini görmeye izin olduğu sürece. Ahlaki önyargıların gücü en manevi, görünüşe bakılırsa en soğuk ve

17 Ni dieu, ni maître (Fr.): Ne tanrı, ne usta. (ç.n.)

en koşulsuz dünyanın derinliklerine kadar nüfuz etmiştir – ve, kendiliğinden anlaşıldığı gibi, zarar vererek, ket vurarak, körleştirerek, delirterek. Gerçek bir fizyo-psikolojinin işi, bilimsel araştırmacının kalbindeki bilinç dışı direnişlerle mücadele etmektir, ve "kalbi" alır karşısına: "iyi" ve "fena" dürtülerinin karşılıklı birbirine bağlılığına dair bir öğreti bile, ince bir ahlak karşıtlığı olarak, hâlâ güçlü ve sağlam bir vicdanda sıkıntı ve bıkkınlık yaratır, – tüm iyi dürtülerin fenalardan türetilebilirliğine dair bir öğreti, haydi haydi. Eğer ki birisi, yaşam daha da yoğunlaştırılacaksa, nefret, haset, mülkiyet düşkünlüğü, iktidar düşkünlüğü gibi duyguların bile yaşamı belirleyen duygular olarak, yaşamın toplam bütçesinde temel ve özsel olarak mevcut bulunmaları gerektiğini, dolayısıyla bunların daha da yoğunlaştırılmaları gerektiğini kabul ederse, – yargısının bu doğrultuda oluşu bu kişiye ruhsal bir hastalığın verdiği ıstırabı verir. Yine de bu hipotez de genel olarak, hâlâ çok yeni olan, tehlikeli bilgiler alanındaki en utanç verici ve en tuhaf hipotez değildir: aslında – y a p a b i l e n – herkesin ondan uzak durması için yüz tane haklı neden vardır! Diğer yandan: kişi gemisiyle bir kez buraya sürüklendiyse, peki! Haydi bakalım! Şimdi cesaretle sıksın dişini! Açsın gözlerini! Eller sıkı sıkıya dümende! – dosdoğru ahlakın üzerinden g e ç i p gidiyoruz, oraya doğru yol alıp, cesaret etmekle, belki bu sırada kendimizde kalan ahlaklılık artığını ezip geçiyor, parçalıyoruz, – ama b i z i m ne önemimiz var! D a h a d e r i n d e k i dünya şimdiye dek hiçbir zaman göstermedi kendini, yolunu şaşırmış seyyahlara ve serüvencilere: böyle bir "kurban veren" psikolog da – sacrifizio dell'intelletto[18] d e ğ i l d i r, tam tersidir! – en azından psikolojinin yeniden, diğer bilimlerin, onun hizmetinde ve ona hazırlık olarak var oldukları bilimlerin efendisi kabul edilmesini talep edecektir. Çünkü psikoloji bundan böyle yeniden temel sorunların yoludur.

18 sacrifizio dell'intelletto (İt.): zihnin kurbanı. (ç.n.)

İkinci Ana Bölüm
Özgür Tin

24

O Sancta simplicitas![19] Nasıl da tuhaf bir basitleştirilmişlik ve sahteleştirilmişlik içinde yaşıyor insan! Bu mucizeye bir kez gözünü diken, şaşırmaya doymaz! Etrafımızdaki her şeyi aydınlık ve açık, kolay ve basit kıldık! Duyularımıza yüzeysel olan her şey için bir serbest geçiş kartı, düşüncemize kasıtlı sıçramalar ve yanlış çıkarımlar için tanrısal bir hırs vermeyi nasıl da becerdik! – daha en başından beri nasıl da bildik cahilliğimizi korumayı, yaşamın anlaşılmaz bir özgürlüğünü, kaygısızlığını, tedbirsizliğini, içtenliğini, neşesini: yaşamın kendisini tadabilmek için! İşte bundan böyle sağlam ve granit gibi bir cahillik zemininde yükselebildi şimdiye kadar bilim, bilim istemi, daha muazzam bir istemin, bilme-meye, belirsiz olana, yanlış olana istemin zemininde! Onun karşıtı olarak değil, aksine – inceltilmesi olarak! D i l de, başka yerde olduğu gibi, burada da hantallığından kurtulamayabilir ve yalnızca derecelerin ve bazı basamakların bazı inceliğinin bulunduğu yerde karşıtlıklardan söz etmeye devam edebilir; aynı şekilde, şimdi bizim aşılamaz "etimize

19 O Sancta simplicitas (Lat.): Ey Kutsal sadelik. (ç.n.)

ve kanımıza" dâhil olan, kök salmış ahlak Tartüfçülüğü biz bilenlerin bile ağzındaki sözünü tersine çevirebilir: zaman zaman aklımız eriyor da gülüyoruz, daha en iyi bilimin bile bu b a s i t l e ş t i r i l m i ş, baştan aşağıya yapay, gerektiği gibi uydurulmuş, gerektiği gibi sahteleştirilmiş dünyada bizi nasıl alıkoymak istediğine, yanılgıyı nasıl da istemsizce-isteyerek sevdiğine, çünkü yaşayanı – yaşamı sevdiği için!

25

Böyle neşeli bir girişten sonra, duymazdan gelinmek istemeyen ciddi bir söz: en ciddilere yöneliyor. Dikkat edin, filozoflar ve bilgi dostları, koruyun kendinizi şehitlikten! "Hakikat uğruna" acı çekmekten! Kendi savunmanızdan bile! Her türlü masumiyet ve ince tarafsızlık bozar vicdanınızı, itirazlara ve kırmızı şallara karşı hırçınlaştırır sizi, bönleştirir, hayvanlaştırır ve boğalaştırır, tehlikeyle, iftirayla, ithamla, dışlanmayla ve düşmanlığın daha kaba sonuçlarıyla uğraşırken, sonunda yeryüzündeki hakikatin savunucusu olarak kendinizi de harcamak zorunda kaldığınızda: – sanki "hakikat", savunuculara gerek duyan böyle masum ve sakar bir şahısmış gibi! Ve tam da sizler, en hazin kılıklı şövalyeler, köşede duran ve tine örümcek ağı ören beyler! Sonunda yeterince biliyor musunuz, özellikle de s i z i n haklı oluşunuzun hiçbir önem taşımadığını, yine şimdiye kadar henüz hiçbir filozofun haklı olmadığını ve övgüye değer bir hakikatliliğin, suçlayanlar ve mahkemeler karşısındaki her türlü vakur tavır ve kozda değil, sevgili sözcüklerinizin ve en sevdiğiniz öğretilerinizin ardına (ve zaman zaman kendi ardımıza) koyduğumuz her bir küçük soru işaretinde yatabileceğini. En iyisi çekilin kenara! Kaybolun ortadan! Sizi tanımasınlar diye takının maskelerinizi ve inceliğinizi! Ya da biraz korksunlar diye! Bahçeyi de unutmayın sakın, altın parmaklıklı bahçeyi! Etrafınızda da insanlar bulunsun,

birer bahçe gibileri, – ya da akşam vaktinde, gün çoktan bir anıya dönüştüğünde suların üstündeki müzik gibileri: – i y i yalnızlığı seçin, özgür, bile isteye, hafif yalnızlığı, size de herhangi bir anlamda hâlâ iyi kalma hakkı veren! Nasıl da zehirli, nasıl da kurnaz, nasıl da fena kılar açık şiddetle sürdürülemeyen her uzun savaş! Nasıl da k i ş i s e l kılar uzun bir korku, uzun süre dikkat kesilmek düşmanlara, olası düşmanlara! Bu toplumdan dışlanmışlar, bu uzun süre kovuşturulmuşlar, fena-kovalanmışlar, – zoraki münzeviler, Spinozacılar ya da Giordano Bruno'lar dâhil – sonunda daima, isterse en tinsel maskelerin altında ve belki kendilerinin bile haberi olmadan, en rafine intikam düşkünlerine ve zehir karıştırıcılara dönüşürler (Spinoza'nın etik ve teolojisinin toprağı bir kazılsın hele!) – bir filozofta felsefi mizahın kaçıp gittiğinin şaşmaz bir göstergesi olan, ahlaki infialin hoyratlığından söz etmiyorum bile. Filozofun şehadeti, kendini "hakikat için feda etmesi" içindeki gizli ajitatörü ve oyuncu yönlerini gün ışığına çıkarmaya zorlar; varsayalım ki şimdiye kadar ona yalnızca sanatsal bir merakla bakılmış olsun, böylece bazı filozoflara ilişkin, onu zaman zaman yozlaşmış ("şehit" olarak, sahnelere ve tribünlere ağlayan çocuk olarak yozlaşmış) haliyle görmeye yönelik tehlikeli arzu elbette anlaşılır olacaktır. Ancak, böyle bir arzuya sahip olunduğunda, her halükârda orada n e görüleceği konusunda kafaların berrak olması gerekir – yalnızca bir satir oyunu, yalnızca bir oyun sonrası farsı, yalnızca o asıl uzun tragedyanın s o n a e r d i ğ i n i n sürekli bir kanıtı: her felsefenin ortaya çıkışında uzun bir tragedya olması koşuluyla. –

26

Her seçkin insan içgüdüsel olarak kendi kalesine ve mahremiyetine: kalabalıktan, çokluktan, çoğunluktan k u r t u l d u ğ u, "insan" kuralını – onun bir istisnası olarak

– unutabildiği yere çekilmek ister : – büyük ve istisnai anlamda bilen kişi olarak, daha güçlü bir içgüdüyle dosdoğru bu kurala çarptığı bir durum dışında. İnsanlarla ilişkilerinde zaman zaman sıkıntının tüm renklerine, tiksintinin, bıkkınlığın, duygudaşlığın, karamsarlığın, yalnızlaşmanın yeşiline ve grisine bürünmeyen, elbette incelmiş zevklere sahip bir insan değildir; tüm bu sıkıntı ve keyifsizlikleri istemeye istemeye üstüne aldığını, bunlardan sonsuza dek kaçtığını ve dediğimiz gibi, sessizce ve gururla kendi kalesinde saklı kaldığını varsayalım: o zaman da şurası kesindir ki, bilgi için yaratılmamıştır o, önceden belirlenmemiştir. Aksi halde günün birinde kendi kendisine: "benim iyi beğenimi şeytan alsın – kural daha ilginçtir istisnadan – istisnayı oluşturan benden!" demek zorunda kalacaktır ve a ş a ğ ı y a , her şeyden önce "içeriye" yönelecektir. O r t a l a m a insanın incelenmesi, uzun uzadıya, ciddiyetle ve bu amaçla çok fazla kılık değiştirme, kendini aşma, teklifsizlik, kötü ilişki – kendi gibilerle olmayan her ilişki kötü ilişkidir –: her filozofun yaşam öyküsünün önemli bir bölümünü oluşturur bu, belki de en nahoş, en pis kokan, hayal kırıklıklarıyla dolu bir bölümünü. Eğer şansı varsa, bilginin şanslı çocuğuna yakışacağı gibi, görevini asıl azaltanlar ve kolaylaştıranlarla karşılaşır – kinik denilenleri kastediyorum, yani kendindeki hayvanı, adiliği, "kural"ı basitçe kabul eden ve bu sırada kendisi ve kendi gibiler hakkında t a n ı k l a r k a r ş ı s ı n d a konuşacak kadar zekâ ve isteğe sahip olanları: – hatta bazen kitaplarda âdeta kendi dışkılarının üstünde yürüyormuş gibi dolaşırlar. Kinizm, sıradan ruhların dürüstlüğe yaklaşmalarının biricik biçimidir; daha yüksek insanın her kaba ve ince kinizme kulaklarını açması ve edepsiz bir maskara ya da bilimsel satir tam da onun karşısında sesini yükselttiğinde, her defasında kendi kendine şans dilemesi gerekir. Hatta tiksintiye büyülenmenin karıştığı vakalar da vardır: özellikle böyle patavatsız bir tekeye ya da maymuna, doğanın bir cilvesiyle deha da

eklendiyse, yüzyılının en derin, en uzak görüşlü ve belki hem de en pis insanı Abbé Galiani'de olduğu gibi – Voltaire'den daha derindi ve dolayısıyla önemli ölçüde daha suskundu. Daha sık rastlanansa, değindiğimiz gibi, bilimsel bir kafanın bir maymun gövdesi üstüne, ince bir istisna-zihnin sıradan bir ruh üstüne yerleşmiş oluşudur – hekimler ve ahlak-fizyologları arasında hiç de ender rastlanan bir olay değildir. Ve yalnızca birisinin insanlardan, iki türlü ihtiyacı olan karın ve tek bir ihtiyacı olan bir kafadan söz ediyormuş gibi söz ettiği yerde; herhangi birinin yalnızca – bunlar insan eylemlerinin asıl ve yegâne itici güçleriymiş gibi – açlık, cinsel-arzu ve kibir gördüğü, aradığı ve görmek i s t e d i ğ i her yerde; kısacası insan hakkında – f e n a bile değil – "kötü" konuşulan yerde, bilginin sevdalısı orada hassas ve çalışkan kulaklara sahip olmalı, kulaklarını öfkelenmeden konuşulan yere vermeli. Çünkü öfkeli insan ve kendi dişleriyle kendini (ya da bunun ikamesi olarak dünyayı, tanrıyı ya da toplumu) parçalayıp yırtan her kimse, gerçi ahlaksal açıdan düşünüldüğünde, gülen ve kendinden hoşnut bir satirden daha yukarıda durabilir, ama başka her anlamda daha sıradan, daha önemsiz, öğrenmeye daha kapalı vakadır. Hiç kimse öfkelenmiş biri kadar çok y a l a n söylemez. –

27

Zordur anlaşılmak: özellikle de çoğunluğu farklı, yani kurmagati[20] ya da olsa olsa "kurbağanın sıçrayışı gibi" mandeikagati düşünen ve yaşayan insanlar arasında gangasrotogati[21] düşünüp yaşadığında, – kendim de zor anlaşılmak için ne gerekiyorsa yapıyorum? – bir nebze yorum inceliği için gösterilen iyi niyete bile yürekten minnettar olunmalı-

20 kurmagati (Sansk): kaplumbağanın yürüyüşü gibi. (ç.n.)

21 gangasrotogati (Sansk.): Ganj Nehri'nin akışı gibi. (ç.n.)

dır. Fakat her zaman fazla rahat olan ve özellikle de dost oldukları için rahat olma hakkına sahip olduklarına inanan "iyi dostlar"a gelince, onlara yanlış anlamak için baştan bir alan tanınırsa iyi edilir: – sonrası gülmektir böylece; – ya da tamamen defterden silmek onları, bu iyi dostları, – sonra yine gülmek!

28

Bir dilden başka bir dile çevrilmesi en sıkıntılı olan, üslubun temposudur: bunun temeli de ırkın karakterindedir, daha fizyolojik konuşacak olursak, "metabolizması"nın ortalama hızındadır. Dürüstçe yapılmış öyle çeviriler vardır ki, sahteciliğe çok yakındırlar, sırf orijinalin cesur ve neşeli temposu çevrilemediği için, şeylerde ve sözcüklerde tehlikeli olan ne varsa onlarda uzağa sıçradığı, uzaklaşmaya yardımcı olduğu için. Bir Alman kendi dilindeki presto'ya[22] âdeta yeteneksizdir: yani haklılıkla şu çıkarımda bulunabiliriz ki, özgür, özgür tinlerin ürünü düşüncenin en eğlendirici, en atılgan nüanslarının çoğuna da. Buffo ve satir, beden ve bilinç açısından nasıl yabancıysa ona, Aristophanes ve Petronius da öyle çevrilemezdir onun için. Ağırbaşlı, ağır-akan, vakur hantallıkta ne varsa, üslubun uzun soluklu ve can sıkıcı türlerinin hepsi Almanlarda aşırı bol bir çeşitlilik içinde geliştirilmiştir, – Af buyrun ama, Goethe'nin düzyazısının bile, donukluk ve zarafetin bir karışımı oluşuyla, ait olduğu "eski iyi zamanın" ayna görüntüsü olarak ve hâlâ bir "Alman zevkinin" var olduğu bir zamanda, Alman zevkinin ifadesi olarak bir istisna oluşturmadığı bir gerçektir: bir Rokoko zevkiydi bu, in moribus et artibus.[23] Lessing bir istisnadır, çok şeyi anlayan ve kendini çok şeyde anlayan oyun-

22 presto (İt.): çabuk, hızlı tempo. (ç.n.)

23 in moribus et artibus (Lat.): âdetlerde ve sanatlarda. (ç.n.)

cu doğası sayesinde: Bayle'nin bir çevirmen oluşu boşuna değildi ve Diderot'nun ve Voltaire'in, daha çok da Romalı komedi yazarlarının yamacına sığınırdı seve seve: – Lessing tempo bakımından da özgür tinliliği, Almanya'dan kaçmayı severdi. Gelgelelim, Alman dili hatta Lessing'in yazılarında bile Machiavelli'nin temposunu nasıl taklit edebilirdi ki, Hükümdar adlı kitabında okurun Floransa'nın kuru, temiz havasını solumasını sağlayan ve en ciddi olayı bile dizginsiz bir allegrissimo'yla[24] anlatmaktan kendini alamayan o Machiavelli'nin hızını: belki de nasıl bir tezada cesaret ettiğine dair muzip bir sanatçı duygusunu da taşıyarak – uzun, ağır, sert, tehlikeli düşünceler ve dörtnala bir tempo, ve en iyisinden haşarı bir ruh hali. Sonunda kim cesaret etmişti ki buluşlarıyla, fikirleriyle, sözleriyle şimdiye kadarki herhangi büyük bir müzisyenden daha büyük olan o presto ustasını, Petronius'u Almancaya çevirmeye: – sonunda ne önemi var o hasta, berbat dünyanın, "eski dünya"nın da tüm bataklıklarının, onun gibi rüzgâr ayaklarına, her şeyi k o ş t u r a r a k herkesi sağlıklı kılan bir rüzgarın esintisine ve soluğuna, özgürleştirici alayına sahipse kişi! Aristophanes'e, kendisi de orada olduğu için bütün bir Yunanlılığın onun yüzü suyu hürmetine b a ğ ı ş l a n d ı ğ ı o nurlandırıcı, bütünleyici tine gelince orada bağışlanmaya, nurlandırılmaya ihtiyacı olan n e l e r olduğunu tüm derinliğiyle kavradığını varsayarsak: – P l a t o n ' u n gizliliği ve Sfenks doğası hakkında hayallere kapılmamış, ne iyi ki korunabilmiş olan o petit fait'ten[25] daha fazla ne sağlayabilirdi, bilemiyorum: ölüm döşeğindeyken yastığının altında bir "Kutsal Kitap" bulunmuyormuş, ne Mısırlıların, ne Pisagorcuların ne de Platon'unki. – yalnızca Aristophanes varmış. Bir Platon bile nasıl dayanabilirdi ki o hayata – hayır dediği bir Yunanlı hayatına – bir Aristophanes olmasaydı! –

24 allegrissimo (İt.): allegrodan hızlı ve kıvrak. (ç.n.)

25 petit fait (Fr.): küçük olgu. (ç.n)

29

Bağımsız olmak, çok azların meselesidir: – güçlülerin ayrıcalığıdır. Buna çok hakkı olarak, ama z o r u n l u kalmadan bunu deneyen, muhtemelen yalnızca güçlülüğünü değil, kayıtsızlığa varan bir atılganlıkta olduğunu da kanıtlar böylelikle. Bir labirente girer, yaşamın zaten kendi başına beraberinde getirdiği tehlikeleri bine katlar; nasıl ve nerede yolunu şaşırdığını, yalnız kaldığını ve vicdanın mağarasındaki bir Minotaurus tarafından parçalandığını hiç kimsenin kendi gözleriyle göremeyişi, bu tehlikelerin en küçüğü değildir. Böyle birisi kaybolduğunda, insanların kavrayabileceğinden o kadar uzakta gerçekleşir ki bu, onu duyumsayıp, onunla duygudaşlık kuramazlar: – bir daha geri dönemez o! İnsanların merhametine de dönemez artık geri! – –

30

En yüksek kavrayışlarımız onlar için uygun ve belirlenmiş olmayanların kulaklarına izinsiz bir biçimde çarptıklarında, kulağa budalalık gibi, yerine göre suç gibi gelmelidirler – gelmeleri gerekir de! – Filozoflar arasında, Hintlilerde, Yunanlılarda, Perslerde ve Müslümanlarda, kısacası eşitliğe ve eşit haklara d e ğ i l, bir hiyerarşiye inanılan her yerde ezelden beri birbirinden ayrılan egzoterik ve ezoterik – arasındaki tek fark, egzoterikçinin dışarıda durması ve içeriden değil dışarıdan bakması, değerlendirmesi, ölçmesi değildir: daha da önemlisi şeylere aşağıdan yukarıya doğru bakmasıdır – ezoterikçi ise y u k a r ı d a n a ş a ğ ı y a bakar! Ruhun öyle yükseklikleri vardır ki, oradan bakıldığında tragedya bile artık trajik bir etkide bulunmaz; dünyanın tüm acısı bir araya gelse, bu görüntünün z o r u n l u olarak acımaya ve böylelikle acının ikiye katlanmasına ayartıp ayart-

mayacağına ve buna zorlayıp zorlamayacağına karar vermeye kim cesaret edebilir?... Daha üst türden insanı besleyen ya da serinleten şey, çok farklı ve düşük bir tür için âdeta zehirdir. Sıradan bir adamın erdemleri belki de bir filozof için kötü huy ve zayıflık anlamına gelecektir; yüksek türden bir insanın yozlaştığını ve dibe vurduğunu varsayalım; işte dibine battığı o aşağı dünyada bundan böyle kendisine bir aziz gibi hürmet edilmesini sağlayacak niteliklere de ancak böyle sahip olabilirdi. Öyle kitaplar vardır ki, onlardan yararlananların alçak ruhlar ve düşük yaşam enerjisi mi, yoksa yüksek ruhlar ve muazzam bir enerji mi olduğuna göre ruh ve sağlık için birbirine zıt değerlere sahip olabilirler: birinci durumda tehlikeli, ufalayıcı, dağıtıcı kitaplardır; diğer durumda ise en cesurları k e n d i cesurluklarına davet eden ulak seslenişleridir. Herkese hitap eden kitaplar daima pis kokan kitaplardır: küçük-insan-kokusu sinmiştir üzerlerine. Halkın yiyip içtiği, hatta ibadet ettiği yer pis kokar. T e m i z hava solumak isteyen, kiliselere gitmemeli. – –

31

Kişi gençlik yıllarında yaşamdaki en iyi kazancı olan nüans sanatını kullanmadan hürmet eder ve hor görür; insanların ve olayların üzerine evet ve hayır diyerek gitmenin cezasını da hak ettiği gibi ağır öder. Her şey, zevklerin en kötüsünün, mutlak olan zevkinin, insan duygularına biraz sanat katmayı ve en iyi gerçek yaşam sanatçılarının yaptıkları gibi sanatsal olanla deney yapmayı öğreninceye kadar gaddarca aldatılıp istismar edilmesine göre düzenlenmiştir. Gençliğe özgü olan öfkelilik ve huşu, insanları ve olayları onlara tahammül edebilecek şekilde tahrif etmedikçe huzur vermeyecektir: – Gençlik zaten kendi başına sahteci ve aldatıcı bir şeydir. Daha sonra, genç ruh katıksız hayal kırıklık-

larının çektirdiği azapla, sonunda kendine kuşkuyla yaklaştığında, kuşkusu ve vicdan azabında bile hâlâ sıcak ve yabanidir: şimdi de nasıl öfkelenir kendine, nasıl da sabırsızca paralar kendini, nasıl intikam alır uzun süre kendi gözünü köreltmiş olmasından, sanki bu bilinçli bir körlükmüş gibi! Bu geçiş sırasında kendi duygusuna karşı güvensizlik içinde, kendi kendini cezalandırır kişi; heyecanına kuşkuyla işkence eder, vicdan rahatlığını bile bir tehlike, âdeta daha ince bir dürüstlüğün kendini örtmesi ve yorgunluğu olarak hisseder; her şeyden önce bir tavır, esaslı bir tavır alınır "gençliğe" k a r ş ı – Bir on yıl sonra: anlaşılır ki, tüm bunlar da hâlâ – gençlikti!

32

İnsan tarihindeki en uzun dönem boyunca – buna tarih öncesi deniliyor – bir eylemin değeri ya da değersizliği hakkında sonuçlarına bakılarak bir yargıya varılmıştır. Eylemin kendisi bu sonuçların kaynağı olarak değil, daha ziyade bugün Çin'de hâlâ bir çocuğun marifetinin ya da kabahatinin anne babasına yansıtılmasına benzer şekilde dikkate alınmıştır; dolayısıyla insanları bir eylemi iyi ya da kötü düşünmeye yönlendiren, başarının ya da başarısızlığın geriye doğru yansıyan gücü olmuştur. Bu döneme insanlığın a h l a k ö n c e s i dönemi adını verelim: o zamanlar "kendini bil!" buyruğu henüz bilinmiyordu. Buna karşılık, son on binyıllarda dünyanın bazı büyük alanlarında bir eylemin değeri hakkında sonuçlarına değil, kaynağına bakarak karar verme aşamasına adım adım gelinmiştir: bütün olarak büyük bir olay, bakışın ve ölçütün önemli ölçüde hassaslaştırılması, aristokratik değerlerin egemenliğinin ve "köken"e duyulan inancın bilincinde olunmayan etkisi, dar anlamda a h l a k s a l olarak tanımlanabilecek bir dönemin işaretle-

ri: böylelikle kendini bilme yolunda ilk deneme yapılmıştı. Kökenin sonuçları yerine: perspektifin nasıl da bir tersine çevrilişi! Hem de ancak uzun savaşımlar ve dalgalanmalardan sonra ulaşılmış bir tersine çevirme! Elbette: Uğursuz bir yeni batıl inanç, acayip bir yorum darlığı da böylelikle egemenlik kazandı: bir eylemin kökeni en belirlenmiş anlamıyla bir n i y e t ten doğan köken olarak yorumlandı; bir eylemin değerinin onun niyetinin değeriyle kaplı olduğu inancında birleşildi. Bir eylemin bütün kökeni ve öntarihi olarak niyet: dünyada neredeyse yakın zamana kadar bu önyargıyla ahlaki övgülerde, yergilerde, yargılamalarda bulunulmuş, felsefe de yapılmıştır. – Oysa bugün bir kez daha – insanın bir kez daha kendi üzerinde düşünmesi ve derinleşmesi sayesinde – değerlerin tersine çevrilişi ve zeminlerinin kaydırılması konusunda kararlı olma zorunluluğuna varmış olmamız gerekmez miydi, – bugün, negatif anlamda öncelikle a h l a k ı n d ı ş ı n d a olarak tanımlanması gereken bir dönemin eşiğinde olmamız gerekmez miydi: bugün en azından biz ahlak karşıtları arasında bir eylemin belirleyici değerinin tam da onun k a s ı t l ı - o l m a y a n yanında olduğu ve o eylemin tüm kasıtlılığının, onun gördüğü, bildiği "bilincinde" olabildiği her şeyin, onun üst yüzeyine ve – her deri gibi bir şeyleri ele veren, ama daha fazlasını gizleyen – derisine dâhil olduğu kuşkusu doğuyorken? Kısacası niyetin yorumlanmaya muhtaç bir işaret ve belirtiden ibaret olduğuna, çok şey ifade ettiğine ve dolayısıyla kendi başına neredeyse hiçbir şey ifade etmediğine inanıyoruz, – bugünkü anlamıyla ahlakın, yani niyet ahlakının bir önyargı, bir acelecilik, belki de bir geçicilik olduğuna, âdeta astroloji ve simya mertebesinde bir şey, ama her halükârda aşılması gereken bir şey olduğuna inanıyoruz. Ahlakın aşılması, hatta belirli bir anlamda ahlakın kendi kendini aşması: günümüzün en hassas ve en dürüst, aynı zamanda en muzip bilinçlerine ayrılmış olan o uzun süreli gizli işin adı olabilir. –

33

Çaresi yok: Başkası için fedakârlıkta bulunma, özveri duygularını, bütün bir kendinden vazgeçme ahlakını acımasızca sorgulamak ve mahkemeye çıkarmak gerekir: günümüzde sanatın iğdiş edilmesinin yeterince baştan çıkartıcı bir biçimde vicdanını onunla rahatlatmaya çalıştığı "çıkarsız bakış" estetiğini de. "Başkaları için" ve "kendime değil" duygularında fazla sihir ve şeker vardır, sanki burada iki kez kuşkucu olup da "bunlar belki de – baştan çıkartmalar – değil mi?" diye sormak gerekmezmiş gibi. – Onlara sahip olan, meyvelerini yiyen ve salt seyirci kalanlar tarafından – beğeniliyor olmaları, onlardan yana bir argüman oluşturmaz, aksine özellikle dikkatli olmayı gerektirir. Öyleyse biz de dikkatli olalım!

34

Bugün felsefede hangi bakış açısına sahip olunursa olunsun: O açıdan bakıldığında, içinde yaşadığımıza inandığımız dünyanın yanılgıya dayalı oluşu, gözümüzün onda yakalayabileceği en kesin ve en sabit şeydir: – bizi "şeylerin özü" aldatıcı ilkesi hakkında tahminlerde bulunmaya cezbedebilecek gerekçeler hakkında gerekçeler buluruz. Oysa dünyanın yanlışlığından düşüncemizin kendisini, yani "tini" sorumlu tutanın – her bilinçli ya da bilinçsiz advocatus dei'nin[26] tuttuğu onurlu bir çıkış yolu –: bu dünyayı uzam, zaman, şekil, hareketle birlikte yanlış çıkarsanmış olarak kabul edenin: en azından her türlü düşünmeye karşı bir kuşku duymayı öğrenmek için iyi bir fırsat geçer eline: düşünme şimdiye kadar bize en büyük oyunu oynamamış mıdır? Her zaman yaptığı şeyi devam ettirmediğinin

26 advocatus dei (Lat.): tanrının avukatı. (ç.n.)

garantisi var mıdır? Çok ciddiyim: düşünürlerin ciddiyetinde etkileyici ve huşu uyandırıcı bir yan vardır, bugün bile onlara d ü r ü s t yanıtlar vermesi ricasıyla bilincin karşısına çıkmalarına izin veren: örneğin kendisinin "gerçek" olup olmadığı ve dış dünyayı aslında neden bu kadar kararlılıkla kendinden uzak tuttuğu ve bunun gibi daha birçok soru. "Dolaysız kesinliklere" duyulan inanç biz filozofları onurlandıran a h l a k i bir naifliktir: oysa – bizim " y a l n ı z c a ahlaklı" insanlar olmamız bile gerekmez! Ahlak bir yana, söz konusu inanç bizi pek de onurlandırmayan bir aptallıktır! Burjuva yaşamında her zaman mevcut olan güvensizlik bir "kötü karakter" işareti olabilir ve dolayısıyla akılsızlık sayılabilir: burada, bizim aramızda, burjuva dünyasının ve onun Evet'lerinin ve Hayır'larının ötesinde, – akılsızlık edip şöyle söylemekten bizi ne alıkoyabilir: dünyada şimdiye kadar en güzel aldatılmış varlık olarak filozofun "kötü karakterli" olmaya âdeta h a k k ı vardır, – bugün onun g ö r e v i güvenmemektir, kuşkunun en dibinden en muzipçe göz ucuyla bakmaktır. – Böyle kötü bir ifadeyle ve maskaralıkla yaptığım şaka için bağışlayın beni: çünkü kendim de uzun bir süre aldatmalar ve aldatılmak üzerine başka türlü düşünmeyi, başka türlü değerlendirmeyi öğrendim ve filozofların aldatılmaya karşı direndikleri kör öfke için en azından böğüre atılacak birkaç yumruğum bekliyor hazırda. Neden o l m a s ı n ? Hakikatin görünüşten daha değerli olduğu ahlaki bir önyargıdan ibarettir artık; hatta dünyadaki en kötü kanıtlanmış kabuldür. Yine de şu kadarını ifade etmeli: perspektifist tahminler ve görünürlükler temelinde yükselenin dışında bir yaşam yok; kimi filozofların erdemli coşkusu ve hoyratlığıyla "görünürdeki dünya" tamamen ortadan kaldırılmak istenseydi, peki – en azından bunu yapabildiğinizi varsayalım – en azından sizin "hakikat"inizden de bir şey kalmazdı geriye! Evet bizi "hakiki" ve "sahte" arasında özsel bir karşıtlık olduğunu kabul etmeye zorlayan nedir?

Görünürlüğün aşamalarını ve âdeta daha aydınlık ve daha karanlık gölgeleri ve görünüşün genel tonlarını kabul etmek yetmiyor mu, – ressamların diliyle konuşacak olursak, çeşitli valeur'leri?[27] Bizi biraz ilgilendiren dünya neden – bir kurgu olamasın? Ve birisi: "ama kurgu bir müellife aittir?" diye soracak olursa, neden ona "neden?" diye bir yanıt verilemesin? Bu "aittir" de belki kurguya aittir: Özneye karşı da, yükleme ve nesneye karşı olduğu gibi âdeta biraz ironik davranılamaz mı? Filozof gramere duyulan inancın üstüne çıkamaz mı? Mürebbiyelere saygımız sonsuzdur: ama felsefenin mürebbiye-inancını reddetmesinin vakti gelmedi mi? –

35

Ey Voltaire! Ey insanlık! Ey ahmaklık! "Hakikat"in, hakikati aramanın bir inceliği var; insan bunu çok insanca yaptığında –, "il ne cherche le vrai que pour faire le bien"[28] – iddia ediyorum, hiçbir şey bulamaz!

36

Varsayalım ki, hırslar ve tutkular dünyamızdan başka hiçbir şey gerçek olarak "verili" olmasın, dürtülerimizin realitesinden başka hiçbir "gerçekliğe" inemeyelim ya da çıkamayalım – çünkü düşünme bu dürtülerin birbirlerine davranışıdır –: bu verili olanın kendisi-gibi olanlardan yola çıkarak mekanik (ya da "maddi") denilen dünyayı anlamak için yeterli olup olmadığını sormak ve sınamak caiz değil

27 valeur (Fr.): değer. (ç.n.)

28 il ne cherche le vrai que pour faire le bien (Fr.): Hakikati sadece iyilik yapmak için aramaz. (ç.n.)

midir? Kastettiğim (Berkeleyci ve Schopenhauerci anlamda) bir yanılsama, bir "görünüş" bir "tasavvur" olarak değil, duygularımızla aynı gerçeklik mertebesine sahip bir dünyadır – içinde her şeyin henüz güçlü bir birlik içinde kapalı durduğu, daha sonra organik süreçlerde dallanıp budaklandığı ve şekillendiği (aynı zamanda, haklı olarak narinleşip, zayıfladığı) duygular dünyasının daha ilkel bir biçimi olarak, kendini-düzenleme, uyum sağlama, beslenme, ayıklama, madde dönüşümü gibi tüm organik fonksiyonların sentetik olarak bağlanmış bir halde iç içe oldukları bir dürtüsel yaşam olarak – yaşamın bir ö n b i ç i m i olarak? Sonunda bu deneyi yapmak yalnızca caiz değil: Y ö n t e m vicdanı açısından şarttır da. Tek bir nedensellik türüyle yetinme denemesi, en uç sınırına (– saçmalığa, izninizle) kadar vardırılmadıkça, diğer türlerini kabul etmemek: bugün vazgeçilemeyecek bir yöntem ahlakıdır; – bir matematikçinin söyleyeceği gibi "tanımı gereği" böyledir bu. Sonunda soru, istemi gerçekten e t k i n olarak kabul edip etmediğimizdir, istemin nedenselliğine inanıp inanmadığımızıdır: buna inanıyorsak – aslında b u n a inanmak bizim nedenselliğe duyduğumuz inançtır – bu yüzden istem-nedenselliğini varsayımsal olarak biricik nedensellik olarak almayı d e n e m e l i y i z. "İstem" elbette yalnızca "istem" üzerinde etkili olabilir – "maddeler" üzerinde değil (örneğin "sinirler" üzerinde değil –) : yeter, "etkiler"in kabul edildiği her yerde, istemin istem üzerinde etkili olduğu – ve tüm mekanik olayların, bunlarda bir kuvvet etkin olduğu sürece, istem kuvveti, istem-etkisi olduğu – hipotezine cesaret etmeliyiz. – Sonunda, varsayalım ki bütün dürtüsel yaşamımızın istemin bir temel biçiminin şekillenmesi ve dallanıp budaklanması – yani b e n i m ilkemdeki gibi güç istemi – olduğunu açıklamayı başardık; varsayalım ki tüm organik fonksiyonlar bu güç istemine dayandırılabilsin ve üreme ve beslenme probleminin – bir problemdir bu – çözümü de onda bulunsun; böylece t ü m etkin kuvveti

açıkça: güç istemi olarak belirleme hakkı elde edilmiş olur. Dünya içeriden bakıldığında, "düşünülebilir karakteri" açısından belirlendiğinde – "güç istemi" olurdu, ondan başka bir şey değil. –

37

"Nasıl? Halk diliyle konuşacak olursak: Tanrı çürütülmüştür, ama şeytan değil – anlamına gelmez mi bu?" Tam tersine! Tam tersine dostlarım! Hem, şeytan götürsün, kim zorluyor sizi, halk diliyle konuşmaya! –

38

Son olarak da, yakın çağların tüm aydınlığı içinde Fransız Devrimi'yle gerçekleşen o ürpertici ve yakından değerlendirildiğinde gereksiz kaba komedi, ama tüm Avrupa'dan asil ve kendinden geçmiş izleyiciler uzaktan bakarak o kadar uzun süre öyle bir tutkuyla kendi öfkelerini ve coşkularını yorumlamışlardır ki onda, metin yorumların arasında kaybolmuştur sonunda: işte asil bir gelecek kuşak bir kez daha tüm geçmişi yanlış anlayabilir ve belki de ancak böylelikle onun görüntüsünü yeniden katlanılabilir kılabilirdi. – Belki de daha ziyade: bu şimdiden gerçekleşmiş değil midir? Biz kendimiz değil miydik – bu "asil gelecek kuşak?" ve tam da şimdi, bunu kavradığımızda – bu iş bitmiş olmuyor mu?

39

Hiç kimse bir öğretiyi sırf mutlu kıldığı ya da erdemli kıldığı için doğru kabul etmez: iyiye, doğruya, güzele hay-

ran olan ve küçük göllerinde her türden rengârenk, hantal ve iyi huylu arzulanabilir şeyi bir arada yüzdüren sevimli "idealist"ler birer istisnadır. Mutluluk ve erdem birer argüman değildir. Temkinli tinler cenahında da mutsuz-kılmanın ve kötü-kılmanın da karşı argümanlar olmadıkları unutuluyor. Bir şey doğru olabilir: en üst derecede zararlı ve tehlikeli olduğu halde; hatta onun eksiksiz bilgisine sahip olmanın yok edici oluşu, varlığın temel niteliği de olabilirdi – öyle ki bir tinin gücü tam da ne kadar çok "hakikate" dayanabildiğine göre ölçülürdü, daha açık söylersek, yani hakikate ne ölçüde inceltilmiş, örtülmüş, tatlılaştırılmış, bulanıklaştırılmış, sahteleştirilmiş olarak g e r e k d u y d u ğ u n a göre. Hiç kuşkusuz hakikatin belirli b ö l ü m l e r i n i keşfetmek açısından kötüler ve mutsuzlar daha avantajlıdırlar ve ulaşma şansları daha yüksektir. Mutlu olan kötüleri saymıyorum bile – ahlakçıların hiç sözünü etmedikleri bir tür. Belki de sertlik ve kurnazlık güçlü ve bağımsız tinin ve filozofun ortaya çıkması için bir bilginde değer verilen ve haklı olarak değer verilen o yumuşak, ince, teslimiyetçi iyi niyetlilik ve hafife-alma sanatına göre daha elverişli koşullar oluşturur. Her şeyden önce, "filozof" kavramını kitap yazan filozoflarla – hatta kendi felsefesini kitaplara getiren! – filozoflarla sınırlamamak koşuluyla! – Özgür tinli filozofun son bir özelliğini de Alman beğenisi yüzünden altını çizmeyi ihmal etmek istemediğim Stendhal söylüyor: – çünkü o Alman beğenisine t e r s gidiyor. "Pour être bon philosophe" diyor bu son büyük psikolog "il faut être sec, clair, sans illusion. Un banquier, qui a fait fortune, a une partie du caractère requis pour faire des découvertes en philosophie, c'est-à-dire pour voir clair dans ce qui est."[29]

29 [.....] (Fr.): İyi bir filozof olmak için [...] sert, açık ve kuruntusuz olmak gerekir. Servet yapmış bir banker felsefede keşif yapmak için gerekli olan karakter özelliklerinin bir kısmına sahiptir, yani bir şeyi olduğu gibi açıkça görebilme özelliğine. (ç.n.)

40

Derin olan ne varsa maskeyi sever: hatta en derin şeyler imge ve benzetmeden nefret ederler. Bunun t a m k a r ş ı t ı, bir tanrının utancının ortalıkta dolaşırken büründüğü doğru kılık olamaz mıydı? Sorgulamaya değer bir soru: herhangi bir mistiğin böyle bir şeye kalkışmaması şaşırtıcı olurdu. Öyle narin süreçler vardır ki, onları bir kabalıkla gizleyip böylece tanınmaz kılmak iyi olur, öyle aşk eylemleri ve yüce gönüllülük taşkınlıkları vardır ki, onların ardından eline bir sopa alıp görgü tanıklarını pataklamak tavsiye edilir: böylece hafızaları bulandırılır. Kimileri, hiç olmazsa bu biricik sırdaştan intikamını almak için kendi hafızalarını bulandırmayı ve ona kötü davranmayı bilirler: – Utanç, yaratıcıdır. Kendilerinden en fena utanılan şeyler, en fena şeyler değildir: bir maskenin ardında gizlenen, hilecilik değildir yalnızca – hilede çok fazla iyilik de vardır. İçinde değerli ve kırılgan bir şeyi gizlemesi gereken bir insanın, yaşamın içinde eski yeşil ağır bir şarap fıçısı gibi hantal ve sarsak yuvarlanıp gittiğini tasavvur edebilirim: utancının inceliği böyle gerektirir. Utancında derinlik olan bir insanın, çok az kişinin ulaşabildiği ve varlıklarını en yakınlarının ve en güvendiklerinin bile bilmemeleri gereken yollarda karşısına yazgılar ve narin kararlar da çıkar: yaşamsal tehlikesi de, yeniden elde ettiği yaşam güvencesi de onların gözlerinden gizlenir. İçgüdüsel olarak susmak ve susarak gizlemek için konuşmaya ihtiyaç duyan, konuşmaktan kaçmaktan yorulmayan biri, dostlarının kafalarında ve kalplerinde kendisinin yerine bir maskesinin dolaşmasını ister ve teşvik eder; tut ki istemiyor, günün birinde orada yine de kendisinin bir maskesi bulunduğuna uyanacaktır, – ve bunun böyle iyi olduğuna. Her derin tinin bir maskeye ihtiyacı vardır: dahası, her derin tinin etrafında bir maske sürekli büyür, onun her sözcüğünün, her adımının, verdiği her yaşam işaretinin sürekli yanlış, yani y ü z e y s e l yorumlanışı sayesinde. –

41

Kişi, bağımsızlığa ve emretmeye belirlenmiş olmak için, kendi koyduğu sınavlardan geçmeli; bunu da doğru zamanda yapmalı. Belki de oynanabilecek en tehlikeli oyun oldukları halde, kendi koyduğu sınavlardan kaçmamalı ve son olarak, bunlar yalnızca kendi tanıklığımızda, başka bir yargıç bulunmadan yapılan sınavlar olmalı. Bir kişiye bağlanıp kalmamalı: – en sevilen kişi bile olsa, – her kişi bir hapishanedir, bir kuytudur da. Bir vatana bile bağlanıp kalmamalı: en çok acı çeken, yardıma en çok ihtiyacı olan olsa bile, – yüreğini muzaffer bir vatandan kopartmak daha kolaydır. Bir merhamete bağlanıp kalmamalı: bir tesadüfün bize çektikleri ender eziyetleri ve çaresizliklerini gösterdiği yüksek insanlar söz konusu olsa bile. Bir bilime bağlanıp kalmamalı: kişiyi en değerli, tam da b i z i bekliyor görünen buluşlarla cezbetse bile. Kendi kurtuluşuna bağlanıp kalmamalı, altında hep daha fazla şey görmek için hep daha yükseğe uçan kuşun o şehvetli uzaklığına ve yabancılığına: – uçanın tehlikesi. Kendi erdemlerimize bağlanıp kalmamalı ve bir bütün olarak, herhangi bir ayrıntımızın, örneğin "misafirperverliğimizin" kurbanı olmamalıyız: kendilerine karşı müsrifçe, âdeta kayıtsızlık içinde davranan ve liberallik erdemini bir günah boyutuna vardıran yüksek türden zengin ruhlar için tehlikelerin en tehlikelisidir bu. K e n d i n i k o r u m a s ı n ı bilmeli: en zor bağımsızlık sınavı.

42

Yeni bir filozof türü geliyor: onu tehlikesiz olmayan bir adla vaftiz etmeyi göze alıyorum. Onları çözebildiğim kadarıyla ve kendilerinin de çözülmelerine izin verdikleri kadarıyla – çünkü bir bilmece olarak kalmak i s t e m e l e r i

onların tarzıdır –, geleceğin bu filozofları, a y a r t ı c ı olarak tanımlanma hakkına, belki haksızlığına da sahip olmak istiyorlar. Bu ismin kendisi sonunda bir denemedir ve istenirse bir baştan çıkartmadır.[30]

43

Bu gelen filozoflar "hakikat"in yeni dostları mıdır? Muhtemelen yeterince: çünkü şimdiye kadar tüm filozoflar kendi hakikatlerini sevdiler. Elbette birer dogmatik olmayacaklardır. Kendi hakikatlerinin bir de herkes için hakikat olması gerektiği gururlarını incitecek, zevklerine de uymayacaktır: oysa şimdiye dek tüm dogmatik çabaların gizli arzusu ve art niyetiydi bu. "Benim yargım b e n i m yargımdır: başka birinin buna kolay kolay hakkı yoktur" – diyecektir belki de böyle bir geleceğin filozofu. Birçoklarıyla aynı fikirde olma kötü beğenisini kendi kendinden uzak tutmalı. Komşu da onu ağzına aldığında "iyi" artık iyi değildir. Hele ki "ortak iyi" diye bir şey nasıl olabilir! Ortak olabilen her zaman düşük bir değere sahiptir. Sonunda şimdi nasılsa ve her zaman nasıl olduysa öyle olacaktır: büyük şeyler büyükler içindir, uçurumlar derinler için, narinlikler ve ürperti hassaslar için, ve genel olarak ve kısaca, nadir olan ne varsa enderler içindir. –

44

Tüm bunlardan sonra onların, geleceğin filozoflarının da özgür, ç o k özgür tinler olacaklarını – elbette özgür tinler olmakla kalmayıp daha fazla, daha yüksek, daha büyük ve temelden farklı, görmezden gelinemeyecek ve başkalarıyla

30 Almanca Versuch: deneme; Versuchung: baştan çıkartma. (ç.n.)

karıştırılamayacak bir şey olacaklarını – ayrıca söylememe gerek var mı? Gelgelelim bunu söylemekle, onların habercileri ve öncüleri olan bizlere, biz özgür tinlere karşı olduğu gibi, onlara karşı, "özgür tin" kavramının saydamlığını çok uzun bir süre bir sis gibi örtmüş olan ortaklaşa bir eski, aptalca önyargımızı ve yanlış anlamamızı hep birlikte üfleyip yok etme b o r c u n u da bir o kadar hissediyorum. Avrupa'nın ve Amerika'nın tüm ülkelerinde şimdi bu adı istismar eden bir şey var: bizim niyetlerimizde ve içgüdülerimizde yer alanın hemen hemen tam tersini isteyen, çok dar, çok tutuk, zincirlere vurulmuş bir tinler türü – o yaklaşan y e n i filozoflar açısından ancak kapatılmış pencereler ve kilitlenmiş kapılar olmaları gerektiğini söylemiyorum bile. Sözün kısası ve fenası: yanlış adlandırılan bu "özgür tinler" d ü z l e y i c i l e r'e dâhiller – demokratik beğeninin ve "modern fikirler"in belagat sahibi ve kalemşor köleleri olarak: hepsi birden, yalnızlığı olmayan, kendine ait yalnızlığı olmayan insanlardır; cesaretlerinin ve saygın bir ahlaklarının olmadığı söylenemeyecek, hantal, mert delikanlılardır, ne var ki işte özgür değillerdir ve gülünesi yüzeselliktedirler, özellikle de hemen hemen t ü m insan sefaletinin ve başarısızlığının nedenini bulma temel eğilimlerinde: bu sırada hakikati güzelce tepetaklak ederler! Var güçleriyle ulaşmaya çalıştıkları, sürünün genel yeşil otlak-mutluluğudur, herkes için yaşamın güvenliliği, tehlikesizliği, huzurluluğu, kolaylığıyla birlikte: en çok da "hak eşitliği", "acı çeken herkesin acısını paylaşma" şarkı ve öğretisini terennüm ederler – acının kendisini ise o r t a d a n k a l d ı r ı l m a s ı gereken bir şey olarak görürler. Biz tam tersi olanlar, "insan" bitkisinin şimdiye kadar nerede ve nasıl boy attığı sorusuna g ö z l e r i n i ve bilinçlerini açmış olan bizler, bunun her defasında tam tersi koşullarda gerçekleştiğini, bunun için üstelik durumunun tehlikeliliğinin korkunç artması, uydurma ve çarpıtma gücünün ("tin"inin) uzun bir baskı ve zorlama

altında incelmesi ve pervasızlaşması, mutlak güç-isteminin artmış olması gerektiğini tahmin ediyoruz: – tahmin ediyoruz ki insandaki sertlik, zorbalık, kölecilik, sokaktaki ve yürekteki tehlike, gizlenmişlik, Stoacılık, her türden baştan çıkartma sanatı ve şeytanlık, her türlü kötü, korkutucu, tiranca, yırtıcı hayvanlara ve yılanlara özgü olan her şey, onun tam zıddı olarak "insan" türünün yükselişine yaramaktadır: – hatta yalnızca bu kadarını söylediğimizde, yeterince konuşmuş olmuyoruz bile, her halükârda bu noktada konuştuklarımız ve sustuklarımızla, her türlü modern ideolojinin ve sürünün arzuladıklarının tam k a r ş ı kutbunda yer alıyoruz: – onların belki de tam zıddıyız? Hiç şaşırtıcı değil, biz "özgür tin"lerin özellikle en konuşkan tinler olmayışımız, bir tinin kendini n e d e n özgür kılabileceğini ve sonra da belki n e r e y e sürüleceğini her bakımdan ifşa etmek istemeyişimiz. En azından kendimizi başkalarıyla karıştırılmaktan koruduğumuz tehlikeli "iyinin ve kötünün ötesinde" ifadesinin ne anlama geldiği: bizler "libres-penseurs", "liberi pensaturi"[31], "özgür düşünür"lerden v e kendilerini "modern fikirler"in tüm bu mert savunucuları gibi adlandırmayı sevenlerden başka bir şeyiz. Tinin birçok ülkesinde yurdumuzda olduk, en azından misafir olduk; sempati ve nefretin, gençliğimizin, kökenimizin, insan ve kitap tesadüflerinin ya da bizzat gezginliğin verdiği yorgunlukların bizi içine sürgün ediyor göründüğü boğucu rahat köşelerden hep yeniden kaçtık; saygınlıkta ya da parada ya da makamlarda ya da duyuların heyecanlarında gizli yatan bağımlılık yemlerine karşı muziplikle doluyduk; bizi daima herhangi bir kuraldan ve onun "önyargısı"ndan kurtardığı için sıkıntıya ve büyük değişkenlik gösteren hastalığa bile müteşekkir, tanrıya, şeytana, koyuna ve içimizdeki kurda müteşekkir, günaha varana kadar meraklı, vahşete varana kadar araştırmacı, tutulamayan için tereddütsüz parmakları, hazmedilemeyen

31 libres-penseurs (Fr.), liberi pensaturi (İt.): özgür düşünürler. (ç.n.)

için dişleri ve midesi olan, keskin görüş ve keskin duyular gerektiren her zanaata hazır, her türlü gözüpekliğe hazır, bir "özgür istem" fazlalığı sayesinde, nihai amaçlarını kimsenin kolaylıkla göremediği ön ve arka ruhlarla, hiçbir ayağın sonuna kadar yürüyemediği ön planlar ve arka planlarla, ışığın örtüleri altında gizli olan, fetheden, hem mirasçılara hem de savurganlara benzediğimizden, sabahtan akşama kadar tasnifleyiciler ve koleksiyoncular, zenginliğimizin ve tıka basa dolu çekmecelerimizin cimrileri, öğrenmede ve unutmada tutumlu, şematize etmede yaratıcı, bu arada kategori cetvelleriyle gururlu, bu arada kılı kırk yarıcı, bu arada çalışmakta güpegündüz de gece kuşu; hatta gerektiğinde – ve bugün gerekiyor – bizzat korkuluk: özellikle de yalnız başınalığın doğuştan yeminli kıskanç dostları olduğumuz sürece, kendi en derin gece yarısı, öğle y a l n ı z b a ş ı n a l ı ğ ı m ı z ı n – bu türden insanları biz, biz özgür tinliler! Belki o n l a r da bu türdendir, gelenler? O y e n i filozoflar.

Üçüncü Ana Bölüm
Dinsel Varlık

45

İnsan ruhu ve sınırları, içsel deneyimlerin şimdiye kadar ulaştıkları boyut, bu deneyimlerin yükseklikleri, derinlikleri ve uzaklıkları, ruhun ve tüketilmemiş olanaklarının şimdiye kadarki bütün tarihi: doğuştan psikolog ve "büyük av"ın dostu için önceden belirlenmiş av alanıdır bu. Ne kadar da sık söylemek zorunda kalır ümitsizlik içinde: "Tek bir kişi! Ah, yalnızca tek bir kişi! Şu büyük ormana, balta girmemiş ormana bak!" Birkaç yüz av yardımcısı ve iyi eğitilmiş zağar olsun ister yanında, insan ruhunun tarihine salabilsin diye, orada kendi avını bir araya toplayabilmek için. Nafile: Hep yeni baştan, temelden ve acıyla deneyimler, merakını cezbeden tüm şeyler için yardımcılar ve köpekler bulmanın ne kadar zor olduğunu. Bilginleri her anlamda cesaret, akıllılık ve hassaslığın gerektiği yeni ve tehlikeli av alanlarına göndermenin uygunsuzluğu, bunların tam da "büyük av"ın, ama aynı zamanda büyük tehlikenin başladığı yerde artık işe yaramaz oluşlarındandır: – tam da orada keskin gözlerini ve hassas burunlarını yitirirler. Bir örnek olarak, bilgi ve vicdan sorununun homines

religiosi'nin[32] ruhunda bugüne kadar nasıl bir öyküsü olduğunu keşfetmek ve saptamak için, kişinin belki de Pascal'ın entelektüel vicdanı kadar derin, yaralı ve muazzam olması gerekir: – o zaman da bu tehlikeli ve acılı yaşantılar kalabalığını yukarıdan bir bakışla sürekli tasnif edebilecek ve formüllere sıkıştırabilecek aydınlık, muzip zihinselliğin açılmış gökyüzü gerekirdi. – Bana bu hizmeti kim görür! Kimin böyle bir hizmetçiyi bekleyecek vakti var! – belli ki ender yetişiyorlar, tüm zamanlarda ihtimal dışıdırlar! Sonunda kişinin bir şeyleri şahsen bilebilmek için her şeyi ş a h s e n yapması gerekir: yani yapacak ç o k işi vardır! – Oysa bendeki türden bir merak tüm günahların en hoşu olarak kalır, – bağışlayın! Demek istiyorum ki, hakikat aşkının ödülü göklerde ve şimdiden yeryüzündedir. –

46

Eski Hristiyanlığın, ardında ve içinde felsefe okullarının yüzyıllar süren bir savaşı bulunan kuşkucu ve güneyli, özgür tinli bir dünyanın ortasında talep ettiği ve pek de ender elde etmediği inanç, imperium Romanum'un verdiği tolerans eğitimi de hesaba katılırsa – bu inanç örneğin bir Luther'in ya da bir Cromwell'in ya da başka bir kuzeyli barbar tinlinin tanrısına ve Hristiyanlığa bağlandığı o sadık ve hırçın tebainancı d e ğ i l d i r ; daha ziyade, şimdiden Pascal'ın o korkunç bir biçimde aklın sürekli bir intiharını andıran inancıdır, – bir defada ve bir darbede öldürülemeyen o dayanıklı, uzun ömürlü solucan gibi aklın –. Hristiyan inancı en baştan itibaren bir kurban etmedir: tinin her türlü özgürlüğünün, her türlü gururunun, her türlü kendinden emin oluşunun kurban edilmesi; aynı zamanda köleleşme ve kendini gülünç duruma sokma, kendini sakatlamadır. Yıpranmış, çok yönlü

32 homines religiosi (Lat.): dindar insanlar. (ç.n.)

ve çok şımarmış bir vicdandan beklenen bu inançta gaddarlık ve dinsel Fenikelilik vardır: bu inancın önkoşulu, tinin boyun eğişinin tarifsiz a c ı v e r m e s i, böyle bir tinin tüm geçmişinin ve alışkanlıklarının "inancın" karşısına çıkarttığı saçmalığın dik âlâsına karşı kendini savunmasıdır. Tüm Hristiyan terminolojisine karşı duyarsızlaşmış olan modern insanlar, antik bir beğeni için, "çarmıhtaki tanrı" ifadesindeki paradoksun tüyler ürpertici – abartılı olan yükünü artık hissetmezler. Şimdiye kadar hiçbir zaman ve hiçbir yerde bu formüldeki gibi tersyüz etmede benzer bir soğukkanlılık, aynı ölçüde bir ürperticilik, bir sorgulayıcılık ve sorgulanmaya değerlik görülmüş değildir: tüm antik değerlere yeniden değer biçilişini vaat etmiştir bu formül. Böylelikle Roma'dan ve onun seçkin ve edepsiz toleransından, Roma'nın inanç "katolikliği"nden intikamını alan Şark'tır, d e r i n Şark'tır, şarklı köledir: kölenin efendisinde öfkelendiği, onu efendisine karşı öfkelendiren inanç değildi, her zaman inanç özgürlüğüydü, inancın ciddiyeti hakkındaki o yarı Stoacı ve gülümseyen gamsızlıktı. "Aydınlanma" öfkelendirir: Köle mutlak olanı ister, zorbaca olanı anlar yalnızca, ahlakta da nefret ettiği gibi sever, nüanssız, dibine kadar, acıya kadar, hastalığa kadar, – onun g i z l e n m i ş sayısız acısı acı çekmeyi y a d s ı y o r görünen seçkin beğeniye öfkelenir. Aslında yalnızca aristokratik ahlakın bir tavrı olan, acı çekmeye karşı kuşkunun, Fransız devrimiyle birlikte başlamış olan son büyük köle ayaklanmasının ortaya çıkışındaki payı hiç de az değildir.

47

Dinsel nevrozun dünyada şimdiye kadar ortaya çıktığı yerlerde, onu üç tehlikeli diyet talimatıyla birleşmiş olarak buluyoruz: yalnız başınalık, perhiz ve cinsel çekiniklik – ne

var ki burada hangisinin neden, hangisinin sonuç olduğuna ve burada genel olarak bir neden sonuç ilişkisinin v a r olup olmadığına kesin bir biçimde karar veremiyoruz. Bu sonuncu kuşkuyu, onların en düzenli belirtilerinden birinin, hem yabanıl hem de evcil halklarda birdenbire ortaya çıkan ve sonra yine birdenbire pişmanlık sancısına ve dünyayı ve istemi yadsımaya dönüşen dizginlerinden boşanmış şehvetlilik oluşu haklı çıkartmaktadır: belki ikisi de maskeli bir epilepsi olarak yorumlanabilir? Ama başka hiçbir yerde yorumlardan bu kadar çok uzak durmak gerekmez: şimdiye kadar başka hiçbir tipin etrafında bu kadar bol saçmalık ve batıl inanç yetişmemiştir, şimdiye kadar hiçbiri insanları, hatta filozofları bile daha fazla ilgilendirmemiştir, tam zamanıdır burada biraz soğukkanlı olmanın, dikkatli olmayı öğrenmenin, daha doğrusu: başını çevirmenin, y o l u n u ç e v i r m e n i n . – Daha son felsefenin, Schopenhauer'inkinin arka planında bile, âdeta kendinde problem olarak, dinsel bunalımın ve uyanışın bu ürpertici soru işareti yer alır. İstemin yadsınması nasıl m ü m k ü n d ü r ? Kutsal olan nasıl m ü m k ü n d ü r ? – Gerçekten de Schopenhauer'in filozof olduğu ve başladığı soru buymuş gibi görünüyor. En inançlı (Almanya söz konusu olduğunda belki de son) yandaşının, yani Richard Wagner'in, kendi yaşam yapıtını tam da burada sona erdirmiş olması ve üstelik o korkunç ve ölümsüz tipi Kundry olarak sahnede sergilemesi, type vécu[33] hayat bulduğu ve yaşadığı gibi, sahici bir Schopenhauerci sonuçtu; aynı tarihte nevrozu, – ya da benim deyişimle "dinsel varlığı" – "Heilsarmee"[34] olarak son salgınını ve geçit resmini gerçekleştirdiğinde Avrupa'nın neredeyse tüm ülkelerinin deli doktorları onu yakından incelemek için bir fırsat elde etmişlerdi – Ancak tüm bir aziz fenomeninde filozoflar dâhil her türden ve dönemden insan için aslında neyin bu kadar

33 type vécu (Fr.): yaşadığı gibi. (ç.n.)

34 Heilsarmee (Alm.): Selamet Ordusu, Hristiyan yardım kuruluşu. (ç.n.)

çok ilginç geldiğini sorarsak: hiç kuşkusuz ondaki mucize görüntüsüdür, yani zıtlıkların, ruhun ahlaki açıdan birbirine zıt durumlarının dolaysızca birbirini izlemesidir yanıt: "kötü bir insan"ın bir anda bir "aziz", iyi bir insan haline gelişinin burada somut bir şekilde görüldüğüne inanılmıştır. Şimdiye kadarki psikoloji bu noktada batmıştır: bu batış öncelikle kendini ahlakın egemenliğine tabi kıldığı için, ahlaki değer-zıtlıklarına inandığı için ve metinlerde ve olgularda bu karşıtlıkları gördüğü, okuduğu ve yorumladığı için gerçekleşmiş değil midir? – Nasıl? "Mucize" yalnızca bu yorumlama hatası mı? Bir filoloji eksikliği mi? –

48

Öyle görünüyor ki Katoliklik, bütün bir Hristiyanlığın biz kuzey ülkelerindekilere olduğundan daha içseldir Latin ırklarına: dolayısıyla Katolik ülkelerdeki inançsızlık, Protestan ülkelerdekinden tamamen farklı bir anlama sahiptir – yani ırkın tinine karşı bir isyandır, bizde ise daha ziyade ırkın tinine (ya da kötü tinine) bir geri dönüştür. Biz kuzey ülkeliler hiç kuşkusuz barbar-ırklardan geliyoruz, dine yatkınlığımız bakımından da öyle: dine yatkınlığımız fenadır. Keltler bir istisna olarak kabul edilebilir, bu yüzden kuzeydeki, Hristiyan enfeksiyonuna yakalanmaya en uygun zemini de terk etmişlerdir: – Fransa'da Hristiyan ideali, kuzeyin soluk güneşinin izin verdiği ölçüde, solmuştur. Bu son Fransız kuşkucuları bizim zevkimize göre ne kadar da tuhaf dindarlardır, kökenlerinde biraz Kelt kanı bulunduğu sürece! August Comte'un sosyolojisi, Romalı içgüdüler mantığıyla ne kadar Katolik, ne kadar Almanlık dışı kokar bize! Port Royal'li, Sainte Beuve'li o sevimli ve kurnaz Cicerone nasıl da Cizvit kokar, tüm o Cizvit düşmanlığına karşın!

Hatta Ernst Renan: biz kuzey ülkelilerin kulağına her saniye herhangi bir dinsel gerilim hiçliğinin onun daha ince anlamda şehvetli ve keyifle dinlenen ruhunu dengeye soktuğu böyle bir Renan'ın dili nasıl da ulaşılamaz gelir! Bir kez ona tekrarlansın bu güzel cümleleri, – nasıl bir muziplik ve haşarılık uyanır hemen, muhtemelen daha az güzel ve daha katı, yani daha Alman ruhumuzda, yanıt olarak! – "disons donc hardiment que la religion est un produit de l'homme normal, que l'homme est le plus dans le vrai quand il est le plus religieux et le plus assuré d'une destinée infinie.... C'est quand il est bon qu'il veut que la vertu corresponde à un ordre éternel, c'est quand il contemple les choses d'une manière désintéressée qu'il trouve la mort révoltante et absurde. Comment ne pas supposer que c'est dans ces moments-là, que l'homme voit le mieux?...."[35] Bu cümleler benim kulaklarıma ve alışkanlıklarıma o kadar t a b a n t a b a n a z ı t ki, onları bulduğumda ilk öfkem "la niaiserie religieuse par excellence!"[36] yazdı yanlarına – ta ki son öfkem onları, tepetaklak edilmiş hakikatleriyle bu cümleleri sevinceye kadar! Böyle sevimli, böyle oyuncaklı bir şeydir taban tabana zıddının olması!

49

Eski Yunanlıların dininde şaşırtıcı olan, ondan doludizgin saçılan şükran bolluğudur: – doğanın ve yaşamın karşısında böyle duran son derece seçkin bir insan türüdür!

---

35 [.....] (Fr.): şu halde dinin normal insanın bir mahsulü olduğunu, bir kişinin ne kadar dindar olursa, sonsuz bir kadere ne kadar inanırsa hakikate de o kadar yaklaştığını çekinmeden söylüyoruz. İyi olduğunda edebi bir düzene karşılık gelen erdemden başka bir şey istemez, şeyleri çıkar gözetmeden düşünmeye daldığında ise tiksindirici ve absürt ölümü bulur. İnsanın en iyi gördüğü anların ilk duruma mahsus olmadığını nasıl iddia edebiliriz? (ç.n.)

36 la niaserie religieuse par excellence (Fr.): fevkalade bir dindar budalalığı. (ç.n.)

– daha sonra, ayaktakımı Yunanistan'da ağırlık kazandığında, k o r k u dinde de her yeri kapladı; ve Hristiyanlık kendini hazırladı. –

50

Tanrı tutkusu: Luther'inki gibi köylü, sadık ve bezdirici türleri vardır, – tüm bir Protestanlık güneyli delicatezza'dan[37] yoksundur. Şarklı bir kendinden geçmişlik vardır bunda, tıpkı hak etmediği halde azat edilmiş ya da bir yere getirilmiş bir köledeki, örneğin incitici bir biçimde her türlü davranış ve arzu seçkinliğinden yoksun olan Augistine'deki gibi. Kadınsı narinlik ve şehvetlilik vardır bunda, utangaçlıkla ve bilmeden bir unio mystica et physica'ya[38] doğru ilerler: Madame de Guyon'da olduğu gibi: Birçok örnekte, yeterince tuhaf bir biçimde bir genç kızın ya da delikanlının ergenliğinin kılık değiştirmesi olarak görünür; zaman zaman yaşlı bir bakirenin histerisi olarak, ama onun son hırsı olarak da görünür: – kilise böyle bir durumda kadını defalarca aziz ilan etmiştir.

51

Şimdiye kadar en güçlü insanlar kendine hâkim olmanın ve gönüllü en aşırı yoksulluğun sırrı olarak azizin önünde hep hürmetle eğildiler: neden eğildiler? Onda ve – âdeta onun kırılgan ve perişan görüntüsünün soru işaretinin ardında – böyle bir kendine hâkim olma sınavından geçmek isteyen üstün gücü, istem gücünü sezdiler: ve bu güçte kendi güçlerini ve hükmetme arzularını gördüler ve hürmet ettiler ona: azize hürmet ettiklerinde kendilerindeki bir şeye hürmet ettiler. Azizin görüntüsünün onlarda bir kuşku uyan-

37 delicatezza (İt.): nezaket, kibarlık; incelik. (ç.n.)

38 unio mystica et physica (Lat.): mistik ve fiziksel birlik. (ç.n.)

dırması da eklendi buna: böyle muazzam bir olumsuzlama, muazzam doğaya-aykırılık boşuna arzulanmış olamaz, böyle dediler ve sordular kendilerine. Belki de bir nedeni vardır bunun, çilecinin gizli yüreklendiricileri ve ziyaretçileri sayesinde daha yakından bilgilendirilmek istediği, çok büyük bir tehlike? Kısacası dünyanın güçlüleri yeni bir korku öğrendiler ondan, yeni bir gücü, henüz yabancı, henüz yenilmemiş bir düşmanı sezdiler: – "güç istemi"ydi onları azizin karşısında kalakaldıran. Ona soracakları vardı – –

52

Yahudi "Eski Ahit"inde, ilahi adalet kitabında öyle büyük bir çapta insanlar, olaylar ve konuşmalar vardır ki, Yunan ve Hint metinleri yanından bile geçemezler. İnsanın bir zamanlar olduğu şeyin bu muazzam kalıntısı karşısında korku ve huşuyla durur kişi, ve bu sırada kadim Asya'nın ve Asya karşısında "insanın ilerlemesi" anlamına gelmek isteyen, onun öne doğru uzanmış yarımadası Avrupa'nın bu konuda hüzünlü düşünceleri olacaktır. Elbette: Yalnızca ince, uysal bir ev hayvanı olan ve yalnızca ev hayvanı gereksinimlerini bilen (tıpkı günümüzün kültürlü kişileri gibi, "kültürlü" Hristiyanlığın Hristiyanlarını da ekleyelim –) söz konusu harabelerin arasında ne hayrete kapılır ne de kedere – Eski Ahit'ten alınan tat, "Büyük" ve "Küçük" açısından bir denek taşıdır –: belki de Yeni Ahit'i, inayet kitabını daha bir gönlüne göre buluyordur (o kitapta gerçek narin, küflü sofu ve küçük-ruh kokusundan fazlasıyla vardır). Sözü edilen bakımdan bir tür beğeni Rokokosu olan bu Yeni Ahit'i Eski Ahit'le tek bir kitap halinde "Kitab-ı Mukaddes" olarak, "kendinde kitap" olarak tutkallayıp birleştirmiş olmak: belki de yazınsal Avrupa'nın vicdanındaki en büyük pervasızlık ve "tine karşı işlenmiş günah"tır.

53

Neden bugün ateizm? – İçimizdeki "baba" temelden çürütüldü: "hâkim", "ödüllendirici" de öyle. "Özgür istem" de aynı şekilde: duymuyor – duysaydı da yardım edemezdi. En kötüsü: kendini açıkça ifade etmekten aciz görünüyor: berrak değil mi? – İşte budur, birçok konuşmada, sorarak, kulak vererek Avrupa deizminin çöküşünün nedeni olarak ortaya çıkarttığım şey; bana öyle geliyor ki, gerçi din içgüdüsü güçlü bir biçimde büyümektedir – ama tam da deist bir tatmini derin bir güvensizlikle reddetmektedir.

54

Temelde ne yapıyor peki, bütün bir yeni felsefe? Descartes'tan beri – üstelik onun öncülüğünü temel almaktan çok, ona inat – tüm filozoflar cenahında eski ruh-kavramı'na suikast düzenliyor, özne ve yüklem kavramlarının eleştirisi görünümü altında – yani: Hristiyan öğretisinin temel varsayımına yönelik bir suikast. Epistemolojik bir kuşku olarak yeni felsefe, gizli ya da açık, Hristiyanlığa karşıdır: daha hassas kulaklara göre söylersek, kesinlikle dindarlığa karşı olmadığı halde. Yani eskiden gramere ve gramatik özneye inanır gibi inanılırdı "ruh"a: "Ben"in koşul, "düşünüyorum"un yüklem olduğu ve koşulladığı söylenirdi – düşünmek, bir öznenin onun nedeni olarak düşünülmesi gereken bir faaliyettir. Şimdi, hayranlık uyandırıcı bir inat ve kurnazlıkla, bu ağdan dışarı çıkılıp çıkılamayacağı – belki de tersinin – düşünüyorum" koşul, "ben" koşullayan şeklinde – doğru olup olmadığı; yani "Ben"in ancak düşünmek yoluyla ulaşılan bir sentez olup olmadığı sınanıyor. Kant aslında öznenin özneden yola çıkılarak kanıtlanamayacağını kanıtlamak istemişti, – nesnenin de

öyle: öznenin bir görünüşte var oluşunun, yani "ruhun" olanaklılığı ona her zaman yabancı gelmiş olmayabilir. Vedanta felsefesi olarak yeryüzünde zaten bir kez ve muazzam bir güçle var olmuştu o düşünce.

55

Büyük bir dinsel zorbalık merdiveni vardır, çoktur basamakları; ama bunlardan üç tanesi en önemlileridir. İnsan bir zamanlar tanrısına insanları, belki de en sevdiklerini kurban ederdi, – tarih öncesindeki tüm dinlerde ilk doğan çocuğun kurban edilmesi buna dâhildir; İmparator Tiberius'un Capri Adası'ndaki Mitras mağarasında kurban edilmesi, Roma çağdışılıklarının en tüyler ürperticisi de buna dâhildir. Sonra insanlığın ahlaki döneminde, insan sahip olduğu en güçlü içgüdüyü, "doğasını" kurban etti tanrısına; keşişin, bu inanmış "doğallık-karşıtı"nın salim bakışında bu şölen neşesi parıldıyor. Nihayet: ne kaldı geriye kurban edecek? Sonunda her türlü avutucu, kutsal, iyileştirici olanı, her türlü umudu, gizli uyuma, gelecekteki mutluluklara ve adaletlere duyulan her türlü umudu, her türlü inancı kurban etmek gerekmez miydi? Tanrının kendisini kurban etmek ve kendi kendine zorbalıkla, taşa, aptallığa, ağırlığa, kadere, hiçliğe tapınmak gerekmez miydi? Hiçe karşılık tanrıyı kurban etmek – son zalimliğin bu paradoks gizemi, şimdi gelmekte olan kuşağa saklandı: hepimiz şimdiden birazını biliyoruz bunun. –

56

Benim gibi, uzun bir süre herhangi bir gizemli arzuyla, kötümserliği derinlemesine düşünmeye ve onu bu yüzyılda son olarak, öncelikle Schopenhauerci felsefe şeklinde kendi-

ni ortaya koyduğu yarı Hristiyan, yarı Alman darlıktan ve bönlükten kurtarmaya çalışmış olan biri; gerçekten bir kez Asyalı ve üst-Asyalı gözlerle olası tüm düşünme tarzlarının dünyayı en olumsuzlayanın içine ve altına bakmış olan biri – iyinin ve kötünün ötesinde, ve artık Buda ve Schopenhauer gibi, ahlak büyüsü ve hezeyanı içinde değil –, böyle biri belki tam da bunu yapmakla, aslında istemeden tam tersi ideale açmıştır gözlerini: en coşkulu, yaşayan ve dünyayı olumlayan insan idealine, yalnızca var olmuş ve var olanla anlaşıp uyuşmakla kalmayıp, ona v a r o l m u ş o l d u ğ u v e v a r o l d u ğ u h a l i y l e tüm sonsuzluğun ötesinde yeniden sahip olmak isteyen, doymak bilmeden da capo[39] diye seslenen, yalnızca kendine değil, tüm piyeslere ve tiyatro oyunlarına ve yalnızca bir oyuna değil, aslında tam da bu oyunun gerek duyduğu – ve gerekli kıldığı şeye – – Nasıl? İşte bu değil midir – circulus vitiosus deus?[40]

57

Tinsel bakışının ve kavrayışının gücüyle birlikte insanın etrafındaki uzaklık ve âdeta uzay da genişler: dünyası derinleşir, hep yeni yıldızlar, hep yeni bilmeceler ve görüntüler girer görüş alanına. Belki de tinsel gözünün keskinliğini ve derinlik duyusunu denediği her şey yalnızca onun alıştırma yapması için bir vesileydi, bir oyun nesnesiydi, çocuklar ve çocuk kafalılar için bir şeydi: Belki de bir gün gelecek uğruna en çok savaşılmış ve en çok acı çekilmiş olan en ciddi kavramlar: "tanrı" ve "günah" kavramları yaşlı bir adamın gözünde çocuk oyuncaklarının ve çocuk acılarının göründüğünden daha önemli görünmeyecekler bize, – belki de o

39 da capo (İt.): baştan al. (ç.n.)

40 circulus vitiosus deus (Lat): tanrının (burada Dionysos) kısır döngüsü. (ç.n.)

zaman "eski insan" yeniden başka bir oyuncağa ve başka bir acıya gerek duyacak, – hâlâ fazlasıyla çocuk, sonsuza dek çocuk!

58

Gerçek bir dindar yaşam için (ve hem onun en sevdiği mikroskobik çalışma olarak kendini sınama için, hem de kendine "ibadet" diyen ve "tanrının gelişi" için sürekli bir hazır oluş olan o hassas itidal için) nasıl bir maddi aylaklık ya da yarı-aylaklık gerektiğine dikkat edilmemiş midir? Vicdan rahatlığıyla, yaştan dolayı, soydan gelen, çalışmanın k i r l e t t i ğ i n e – çünkü ruhu ve bedeni sıradanlaştırdığına – dair o aristokratik duyguya pek yabancı olmayan aylaklığı kastediyorum. Bunun sonucunda modern, gürültücü, zamanını iyi kullanan, kendisiyle gurur duyan, aptal-gururlu çalışkanlığın geri kalan her şeyden daha fazla, özellikle "inançsızlığa" eğittiğine ve hazırladığına dikkat edilmiş midir? Örneğin şimdi Almanya'da dinden uzak yaşayanların arasında "özgür düşünür"lüğün çok çeşitli türünden ve kökeninden gelen insan, ama özellikle çalışkanlıkları nesilden nesle dinsel içgüdüyü ortadan kaldırmış çok sayıda insan buluyorum: öyle ki, artık dinlerin neye yaradığını bilmiyorlar ve bir tür duygusuz şaşkınlıkla dinin dünyadaki varlığını âdeta kaydediyorlar. Bu mert insanlar zaten gerek işleri, gerekse eğlenceleriyle yeterince meşgul olduklarını hissediyorlar; "vatan" ve gazeteler ve de "ailevi" sorunlardan hiç söz etmiyorum: öyle görünüyor ki dine ayıracak vakitleri hiç kalmıyor, üstelik bunun yeni bir iş mi, yoksa yeni bir eğlence mi olduğunu bile anlayamıyorlar – çünkü kişinin kiliseye sırf tatlı canını sıkmak için gitmesi mümkün değildir diyorlar kendi kendilerine. Dinsel göreneklere düşman değiller; belirli durumlarda, örneğin devlet tarafından bu tür göreneklere

katılmaları istendiğinde, kendilerinden istenen birçok şeyin yapıldığı gibi – sabırla ve mütevazı bir ciddiyetle, fazla merak etmeden ve huzursuzluk duymadan – yapıyorlar: Bu tür işlerde lehte ya da aleyhte olmaya gerek duymayacak kadar uzakta ve dışarıda yaşıyorlar. Günümüzde orta sınıflardaki Alman Protestanlarının büyük çoğunluğu, özellikle de işlek büyük ticaret ve ulaşım merkezlerindekiler, bu aldırışsızlara dâhildirler; çalışkan bilginlerin büyük çoğunluğu ve bütün bir üniversite-aksamı da (orada var olmaları ve olanaklılıkları psikologlara çözmek için hep daha çok ve daha zor bilmeceler sunan teologlar hariç) aynı şekilde. Bir Alman aydınının din problemini ciddiye alışında n e k a d a r iyi niyet, hatta denilebilir ki keyfî niyet bulunduğu, dini bütün, hatta yalnızca kiliseye bağlı insanlar cenahında nadiren düşünülür; bütün zanaatı gereği (ve dediğimiz gibi, modern bilincinin onu yükümlü kıldığı zanaatkârca çalışkanlığı gereği) dine karşı üstün, âdeta iyi niyetli bir neşeliliğe eğilim gösterir, ara sıra kiliseye hâlâ bağlılık gösterilen her yerde bulunduğunu varsaydığı, tinin "kirlenmişliğine" yönelik hafif bir küçümse de eklenir buna. Bilgin, din karşısında derin saygı dolu bir ciddiyet ve belirli bir ürkek dikkat göstermeyi ancak tarihin yardımıyla başarır (yani kişisel deneyimden yola çıkarak d e ğ i l); duygusunu dine şükran duymaya kadar yükselttiğinde, şahsen kilise ya da dini bütünlük denilen şeye henüz bir adım bile daha yakınlaşmamıştır: belki de tam tersi. Dinsel konulara karşı, içine doğduğu ve eğitildiği pratik aldırışsızlık, dindar insanlarla ve dinî konularla temas etmekten ürken bir temkinliliğe ve temizliğe yüceltilme eğilimindedir; ve hoş görmenin beraberinde getirdiği hassas acil durumdan kaçınmasını sağlayan, tam da hoşgörüsünün ve insancıllığının derinliği olabilir. – Her dönemin kendine göre bir ilahi naiflik tarzı vardır, diğer dönemler bunu icat ettiği için ona karşı kıskançlık duyabilirler: – bilginin bu üstünlük-inancında, toleransının temiz vicdanında, içgüdüsünün

dindar insana kendisinin dışına, uzağına, üstüne çıkarak büyüdüğü değersiz ve düşük bir tip muamelesi yaptığı o hiçbir şeyden habersiz yalın güvende ne kadar çok naiflik, saygıdeğer, çocuksu ve sınırsız yontulmamışlıkta bir naiflik vardır – kendisi "fikirlerin", "modern fikirlerin" küçük küstah cüce ve avam, çalışkan-becerikli kafa ve kol emekçisi!

59

Dünyayı derinden kavramış olan, insanların yüzeyselliğinde yatan bilgeliği anlar. İnsanlara geçici, kolay ve sahte olmayı öğreten, onlardaki varlığını koruma içgüdüsüdür. Zaman zaman filozofların ve sanatçıların arasında "saf biçimlere" tutkulu ve abartılı bir biçimde kapılındığı görülür: yüzeyselliğe bu tarzda tapınmaya gerek duyanın, onların arasında bir zamanlar başarısız bir hamlede bulunmuş olduğundan kimse kuşku duymasın. Hatta belki de yaşamın tadını yalnızca, onun imgesini çarpıtma (âdeta yaşamdan uzun vadede alınan bir intikam –) niyetinde bulan bu yanmış çocuklar, bu doğuştan sanatçılar arasında da bir hiyerarşi vardır: yaşamlarının tadının bozulma derecesi, yaşamın imgesinin ne ölçüde çarpıtılmış, seyreltilmiş, öte dünyalılaştırılmış, tanrısallaştırılmış olarak görmeyi arzuladıklarından anlaşılabilir – homines religiosi, sanatçılar dâhil, onların en üst rütbesi olarak kabul edilebilir. Bin yılları varoluşun dindar bir yorumuna dişiyle tırnağıyla sarılmaya zorlayan, iflah olmaz bir kötümserlikten duyulan derin kuşkucu bir korkudur: insanın hakikate çok erkenden, henüz yeterince güçlü, yeterince sert, yeterince sanatçı olmadan önce sahip olabileceğini sezinleyen o içgüdünün korkusu.... Bu bakışla bakıldığında, dini bütünlük, "tanrıda yaşamak", hakikat karşısında duyulan korkunun en incelmiş ve en son ürünü, tüm çarpıtmaların en tutarlısı karşısındaki sa-

natçı tapınması ve esrikliği olarak, hakikati her ne pahasına olursa olsun tersine çevirmeyi, hakikat dışını istemek olarak görünüyor. Belki şimdiye kadar insanı güzelleştirmenin tam da dindarlıktan daha güçlü bir yöntemi olmadığı için: bu yöntemle insan o kadar çok sanat, yüzey, renk oyunu, iyilik olabilir ki, artık ona bakınca acı çekilmez. –

60

İnsanı, t a n r ı i s t e d i ğ i i ç i n sevmek – Şimdiye kadar insanlar arasında ulaşılmış en seçkin ve en ıssız duyguydu bu. İnsana duyulan sevginin herhangi bir kutsallaştırıcı art niyet olmadıkça f a z l a d a n bir aptallık ve hayvanlık olduğu; bu insan sevgisi eğiliminin ölçüsünü, inceliğini, tuz tanesini ve amber zerresini ancak daha yüksek bir eğilimden aldığı: – bunu ilk kez duyumsayan ve "yaşantılayan" hangi insan olmuş olursa olsun, böyle bir zarafeti dile getirmeye çalıştığında dili ne kadar dolaşmış olursa olsun, tüm zamanlar boyunca kutsal ve saygıdeğer bir insan olarak kalacak bizim için, şimdiye kadar en yükseğe uçmuş ve yolunu en güzel şaşırmış insan olarak.

61

Filozof, b i z i m, biz özgür tinlerin anladığı haliyle – insanın genel gelişimi için vicdan sahibi olan, en kapsamlı sorumluluğun insanı olarak: bu filozof kendi ıslah etme ve eğitme işi için dinlerden yararlanır, güncel politik ve ekonomik durumlardan yararlandığı gibi. Seçip ayıklayan, ıslah eden, yani dinlerin yardımıyla uygulanabilen, daima hem yok eden hem de yaratıp şekillendiren etki, çekimine ve korumasına alınan insanların türüne göre çeşitlilikler ve fark-

lılıklar gösterir. Onlarda yönetici bir ırkın aklının ve sanatının cisimleştiği güçlü, bağımsız, emretmeye hazırlanmış ve yazgılanmış insanlar için din, direnişleri aşabilmenin, hükmedebilmenin fazladan bir aracıdır: hükümdar ile tebaasını bağlayan ve tebaanın vicdanını itaatten kaçmaya yeğleyen gizli ve içsel dünyasını hükümdara ifşa eden ve teslim eden bir bağdır; böyle seçkin bir kökenden gelen bazı karakterler yüksek bir maneviyat sayesinde, daha çekinik ve daha içe dönük bir yaşamı benimser ve hükmetmenin en ince tarzına (seçilmiş havariler ya da tarikat kardeşleri aracılığıyla) tercih ederlerse, dinden, daha k a b a bir tarzda hükmetmenin gürültüsü ve meşakkatine karşılık huzur ve her türlü politika yapmanın z o r u n l u pisliğine karşılık temizlik sağlamanın bir aracı olarak yararlanabilirler. Örneğin Brahmanlar bunu yapabilmişlerdir: dinsel bir örgütlenmenin yardımıyla, halkı yönetecek kralları atama gücünü elde etmişler, kendileri ise daha yüce ve krallık üstü görevlerin insanları olarak kendilerini kenarda ve dışarıda tutmuş ve hissetmişlerdir. Bu arada din, hükmedilenlerin bir bölümüne de, yani yavaş yavaş yükselen yararlı evlilik töreleri sayesinde, istem gücü ve zevkinin, kendini hükmetme isteminin sürekli yükselişte olduğu sınıflara ve zümrelere de günün birinde hükmetmeye ve emretmeye hazırlanmaları için rehberlik ve fırsat sundu: din bu kesimlere daha yüksek bir tinselliğin yollarında yürümek, daha büyük ölçüde kendini aşmanın, suskunluğun ve bir başınalığın duygularını denemeleri için yeterli ilk hamleleri ve ayartmaları sunar: – bir kavim ayaktakımı kökeni üstünde efendi olmak, günün birinde iktidara gelmek üzere ilerlemek isterse, çilecilik ve püritanizm neredeyse vazgeçilmez eğitim ve ıslah yöntemleridir. Nihayet din sıradan insanlara, hizmet etmek için ve her işe yaramak için var olan ve ancak bu sayede var o l a b i l e n çoğunluğa durumlarından ve tarzlarından paha biçilmez bir yetingenlik, çok yönlü iç huzuru, itaatin yüceltilmesi, kendileri gibi olanlar-

dan bir mutluluk ve bir acı daha fazlasını verir, bütün bir gündelik yaşamlarını, ruhlarının bütün düşüklüğünü, bütün o yarı-hayvan sevimliliğini haklı çıkarır. Din ve yaşamın dinsel önemi, hep eziyet gören bu insanların üzerine güneş ışığı düşürür ve onlara kendi görüntülerini katlanılır kılar, Epikurosçu bir felsefenin, daha yüksek bir rütbedeki acı çekenlerin üzerine etkisi gibi, ferahlatıcı, hassaslaştırıcı, acıyı âdeta istismar eden, hatta kutsallaştıran ve haklı çıkaran bir etkide bulunur. Belki de Hristiyanlığın ve Budizmin en saygıdeğer yanları, en aşağıdakilere bile dindarlık yoluyla kendini şeylerin daha yüksek bir görünüş-düzenine yerleştirmeyi ve böylelikle içinde yeterince sert yaşadıkları – tam da bu sertlik sıkıntı yaratır – gerçek düzenle yetinmeyi, onda sebat etmeyi öğretme sanatlarıdır.

62

Tabii ki sonunda, bu tür dinleri kontrol hesabından geçirmek ve korkunç tehlikeliliklerini açığa çıkartmak için: – dinler filozofun elinde bir terbiye ve eğitim aracı olarak değil, kendiliklerinden ve başına buyruk iş görürlerse, diğer araçların yanı sıra bir araç değil de nihai amaç olmak isterlerse, bunun her zaman pahalı ve korkunç bir bedeli olur. Diğer tüm hayvan türlerinde olduğu gibi insanda da bir başarısızlar, hastalar, yozlaşmışlar, kırılganlar, zorunlu olarak acı çekenler fazlalığı vardır; başarılı örnekler insanda da her zaman birer istisnadırlar ve hatta insanın henüz sabitleşmemiş bir hayvan olması bakımından, çok ender birer istisnadırlar. Daha da fenası: bir insanın oluşturduğu tip ne kadar yüksekse, içine düştüğü olasılık dışılık daha da artar: insanlığın genel yapısındaki tesadüfilik, saçmalık yasası, yaşam koşullarının hassas, çok yönlü ve zor sayılması gereken yüksek insanlardaki yıkıcı et-

kisiyle en korkunç biçimde gösterir kendini. Peki, adı geçen iki büyük dinin, bu başarısız örnekler fazlalığı karşısındaki tavrı nedir? Herhangi bir biçimde tutulabileni yaşamda tutmaya, korumaya çalışıyorlar, onlardan yana tavır alıyorlar, acı çekenler için dinler olarak, yaşamdan bir hastalık gibi mustarip olanlara hak veriyorlar ve yaşamın başka her türlü duyumsanışının yanlış kabul edilmesini ve olanaksız olmasını yerleştirmek istiyorlar. Bu acıyan ve koruyan özene, tüm diğerlerinin yanı sıra şimdiye dek neredeyse her zaman en çok acı çeken, en yüksek insan tipi için de geçerli olduğu ve geçerli kaldığı sürece fazla önem vermek istenirse: şimdiye kadarki, yani başına buyruk dinler, toplam hesapta "insan" tipini en aşağı basamakta sabit tutan başlıca nedenler arasındadırlar – yok olması gerekeni fazla korumuşlardır. Muazzam teşekkür borçluyuz onlara; örneğin Hristiyanlığın "tinsel insanlar"ının şimdiye dek Avrupa için tüm yaptıklarının karşısında, elde avuçtakini yitirmeyecek denli şükran zengini kim var ki? Yine de acı çekenlere teselli, ezilenlere ve ümitsizlere cesaret, bağımsız olmayanlara bir asa ve bir duruş veriyorlar ve manen yıkılmışları ve yabanileşmişleri toplumdan uzağa, manastırlara ve ruhsal ıslahevlerine çekiyorlar ya: böylelikle aslında tüm hastaları ve acı çekenleri korumak, yani pratikte ve gerçekte Avrupa ırkını kötüleştirmeye çalışmak için daha ne yapmalıydılar? Tüm değer biçmeleri tepetaklak etmek – bunu yapmalıydılar! Güçlüleri kırmak, büyük umutları hasta etmek, güzellikteki talihten kuşku duymak, kendi kendinin efendisi, erkek, fatih, iktidar tutkunu ne varsa hepsini, en yüksek ve en iyi "insan" tipine özgü tüm içgüdüleri, güvensizliğe, vicdan rahatlığına, kendini yok etmeye bükmek, dahası dünyevi olana duyulan tüm sevgiyi ve dünya üzerindeki iktidarı, dünyaya ve dünyevi olana karşı nefrete dönüştürmek – bunu koydu görev olarak önüne kilise, değer biçmesi açısından sonunda "dünyalılıktan

çıkartma", "duyusallıktan çıkartma" ve "yüksek insan" tek bir duyguda kaynaşıncaya dek bu görevi koymak zorundaydı. Epikurosçu bir tanrının alaycı ve tarafsız gözüyle Avrupa Hristiyanlığının tuhaf üzüntülü ve aynı şekilde kaba ve ince komedisini her yönüyle görebildiğimizi varsayalım, şaşırmanın ve gülmenin sonu gelmez o zaman: Avrupa'da on sekiz yüzyıl boyunca insanı y ü c e b i r h i l k a t g a r i b e s i yapma istemi hüküm sürmüş görünmüyor mu? Oysa tam tersi gereksinimlerle, artık Epikuros gibi değil, aksine elinde herhangi bir tanrısal çekiçle, Hristiyan Avrupalıların (örneğin Pascal) olduğu gibi insanın bu âdeta keyfî yozlaştırılmasının ve kötürümleştirilmesinin karşısına çıkarsa, hiddet, acıma ve dehşet içinde haykırmayacak mıdır: "Ah sizi sakarlar, sizi kibirli merhametli sakarlar, ne yaptınız! Bu sizin ellerinize göre bir iş miydi? En güzel taşımı nasıl kırıp döküp ziyan ettiniz! Bu s i z i n yaptığınız ne büyük bir küstahlık!" – Demek istiyorum ki: Hristiyanlık kendini bir şey sanmanın şimdiye kadarki en belalı türüdür; i n s a n ı sanatsal olarak şekillendirebilecek kadar yüksek ve sert olmayan insanlar; yüce bir kendine-hâkim-olmayla binbir çeşit başarısızlığın ve yok olmanın öncelikli-yasasını geçerli k ı l a c a k kadar güçlü ve uzak görüşlü olmayan insanlar; insanla insan arasındaki sonsuz hiyerarşi mertebe uçurumunu görecek kadar seçkin olmayan insanlar: – şimdiye kadar Avrupa'nın yazgılarına b ö y l e insanlar, "tanrı nezdinde eşit"leriyle egemen oldular, ta ki sonunda küçültülmüş, âdeta gülünç bir tür, bir sürü hayvanı, iyi niyetli, hastalıklı ve vasat bir şey, bugünkü Avrupalı ıslah edilinceye kadar....

Dördüncü Ana Bölüm
Özdeyişler ve Ara Nağmeler

63

Damardan öğretmen olan, her şeyi yalnızca öğrencileriyle ilişkili olarak ciddiye alır – hatta kendisini bile.

64

"Bilgi için bilgi" – ahlakın kurduğu son tuzak da bu: bununla bir kez daha tamamen ahlaka bulaşılıyor.

65

Ona giden yolda bu kadar çok utancın aşılması gerekmeseydi, az olurdu bilginin cazibesi.

65 a

En çok da tanrısına karşı samimiyetsizdir insan: günah işleme h a k k ı tanımaz ona!

66

Kendisini küçük düşürmelerine, ondan bir şeyler çalmalarına, ona yalan söylemelerine ve sömürmelerine göz yumma eğilimi, bir tanrının insanlar arasındaki utancı olabilir.

67

Bir kişiye sevgi duymak barbarlıktır: çünkü tüm geri kalanların zararına uygulanır. Tanrıya duyulan sevgi de öyle.

68

"Bunu ben yaptım" diyor belleğim. Bunu ben yapmış olamam – diyor gururum ve acımasız duruyor. Sonunda – pes ediyor bellek.

69

İyi bakılamamıştır yaşama, görülemediyse o el de, okşaya okşaya – öldüren.

70

Karakteri varsa kişinin, hep yeniden gelen tipik yaşantısı da vardır.

71

Astronom olarak bilge. – Yıldızları henüz "senin-üstünde" bir şey olarak hissettiğin sürece, bilen kişinin bakışı yoktur sende.

72

Yüksek duygunun yoğunluğu değil kalıcılığıdır, yüksek insanı oluşturan.

73

İdealine ulaşan, tam da böylelikle çıkar o idealin dışına.

73 a

Kimi tavuskuşu tüm gözlerden gizler kuyruğunu – ve gururum der ona.

74

Deha sahibi bir insan hiç çekilmez, en azından iki şeye daha sahip değilse: Şükran duygusuna ve saflığa.

75

Bir insanın cinselliğinin derecesi ve türü, tininin son doruğuna kadar uzanır.

76

Barış koşullarında savaşçı insan kendine saldırır.

77

İlkeleriyle kendi alışkanlıklarına zorbalık etmek ya da onları haklı çıkartmak ya da onlara küfretmek ya da onla-

rı gizlemek ister kişi: – aynı ilkeye sahip iki insan bununla muhtemelen temelden-farklı bir şeyi istemektedir.

78

Kendini hor gören biri, hor gören biri olduğu için daima saygı da görür kendinden.

79

Sevildiğini bilen ama sevmeyen bir ruh, tortusunu açığa vurur: – en altındaki yukarı çıkar.

80

Kendini açıklayan bir şey artık ilgilendirmez bizi. "Kendini bil" diyen tanrı ne demek istemişti! Belki de "kendinle ilgilenmeyi bırak! Nesnel ol!" – demekti bu! – Ya Sokrates? – Ya "bilimsel insan"? –

81

Denizde susuzluktan ölmek korkunçtur. Susuzluğunuzu bir daha gideremeyeceği kadar tuzlamak zorunda mısınız – hakikatinizi?

82

"Her şeye merhamet" – s a n a sertlik ve tiranlık olurdu, komşu beyim! –

83

İ ç g ü d ü . – Ev yanınca öğle yemeği bile unutulur. Evet: ama küllerin üstünde yenir sonra.

84

Kadın nefret etmeyi öğrenir, büyülemeyi – unuttuğu ölçüde.

85

Aynı duyguların erkekteki ve kadındaki hızları farklıdır: bu yüzden erkek ve kadının birbirlerini yanlış anlamalarının sonu gelmez.

86

Kadınların tüm kişisel kibrinin arka planında hâlâ kişisel olmayan aşağılamaları yer alır – "kadın"a yönelik.

87

Bağlı Kalp, Özgür Tin. – Kalbini sıkı sıkıya bağlayıp hapis tutan, tinine birçok özgürlük tanıyabilir: bunu daha önce bir kez söylemiştim. Ne var ki inanmıyorlar bu söylediğime, zaten önceden bilmiyorlarsa.....

88

Çok akıllı insanlar çekingenleştiklerinde onlara güvenmemeye başlarız.

89

Korkunç yaşantılar onları yaşayanın da korkunç biri olup olmadığı bilmecesini koyarlar ortaya.

90

Ağır, melankolik insanlar, tam da başkalarını ağırlaştıran şey, yani nefret ve sevgi sayesinde hafifleşirler ve ara sıra kendi üst yüzeylerine çıkarlar.

91

O denli soğuk, o denli buz gibi ki, parmakları yanıyor dokunanın! Onu tutan her el dehşete kapılıyor! – Tam da bu yüzden bazıları onun ateş gibi olduğunu kabul ediyorlar.

92

Kim kendi iyi ününü korumak için en azından bir kez – feda etmemiştir kendini? –

93

Kibirsizlikte insandan nefret etmek yoktur, ama tam da bu yüzden fazlasıyla vardır, insanı aşağılamak.

94

Erkeğin olgunluğu: Yeniden bulmuş olmaktır, çocukken sahip olunan ciddiyeti, oyunda.

95

Kendi ahlaksızlığından utanmak: En tepesinde kişinin kendi ahlaklılığından da utandığı merdivenin bir basamağıdır bu.

96

Odysseus'un Nausikaa'dan ayrıldığı gibi ayrılmalı yaşamdan. – Sevdalanmış olmaktan ziyade kutsayarak.

97

Nasıl? Büyük bir adam mı? Ben hâlâ kendi idealini canlandıran oyuncuyu görüyorum yalnızca.

98

Kendi vicdanımızı terbiye edersek, aynı zamanda öper bizi, ısırırken.

99

Hayal kırıklığına uğramış konuşuyor. – "Yankıya kulak verdim ve yalnızca övgü duydum – "

100

Hepimiz kendimizle baş başayken, olduğumuzdan daha saf tasavvur ederiz kendimizi: Böylece dinleniriz, çevremizdeki insanlardan.

101

Günümüzde bilen bir kişi, kolaylıkla tanrının hayvan donuna girmiş hali olarak duyumsayabilir kendini.

102

Sevgisinin karşılığı olduğunu keşfetmek, aslında sevdiği varlık hakkında uyandırmalıydı seveni. "Nasıl? Hatta seni bile sevecek kadar mütevazı mı o? Yoksa o kadar aptal mı? Yoksa – yoksa – "

103

Mutluluktaki tehlike. – Şimdi her şey iyi geliyor bana, artık her yazgıyı seviyorum: – kim ister benim yazgım olmak?

104

İnsan sevgileri değil de insan sevgilerinin zayıflığı engel oluyor günümüz Hristiyanlarının, bizi – yakmalarına.

105

İmpia fraus[41] değil de pia fraus[42] daha çok aykırıdır özgür tinlinin, "bilgi sofusu"nun zevkine ("sofuluğuna"). Bu yüzden, derin bir anlayışsızlık içindedir kiliseye karşı, "özgür tin"[43] tipine dâhil oluşuyla– t i n i n özgürsüzlüğü olarak.

---

41 impia fraus (Lat.): imansız / dinsiz sahtekârlık. (ç.n.)

42 pia fraus (Lat.): imanlı /dindar sahtekârlık. (ç.n.)

43 Burada Nietzsche, "Geist" sözcüğünün kendisinin ağırlıklı olarak kullandığı "akıl, zihin, bilinç" anlamlarıyla, kilisedeki "ruh" anlamı arasında sözcük oyunu yapıyor. (ç.n.)

106

Müzik sayesinde tutkular kendilerinden haz alırlar.

107

Kulağı en iyi karşı gerekçeye bile kapama kararının bir kez alınmış olması: güçlü karakterin belirtisi. Aynı zamanda yerine göre bir aptallık istemi.

108

Ahlaksız fenomenler yoktur, yalnızca fenomenlerin ahlaki bir yorumlanışı vardır....

109

Suçlu çoğu kez yakışmaz eylemine: küçülür ve lekeler onu.

110

Bir suçun avukatları nadiren o güzel korkunç fiili failinin lehine çevirebilecek kadar sanatçıdırlar.

111

Kibrimizin incinmesi tam da gururumuz incindikten sonra çok zordur.

112

Kendini inanmaya değil de bakmaya yazgılanmış hissedene fazla gürültücü ve sırnaşık gelir tüm inananlar: onlardan sakınır kendini.

113

"Onu elde etmek mi istiyorsun? Öyleyse çekingenmiş gibi dur karşısında – "

114

Cinsel aşka yönelik muazzam beklenti ve bu beklenti sırasındaki utanç, daha en baştan kadınların bütün perspektiflerini bozar.

115

Aşk ve nefretin birlikte oynamadığı yerde kadın vasat oynar.

116

Hayatımızın büyük dönemleri kötü yanımızı en iyi yanımız olarak yeniden vaftiz etme cesaretini kazandığımız yerdedir.

117

Bir duyguyu aşma istemi nihayetinde başka bir ya da başka birden çok duygu istemidir.

118

Bir masumiyet vardır hayranlıkta: Kendisine de bir gün hayran olunabileceği hiç aklına gelmemiş olan kişi hayranlık duyar.

119

Kirden duyulan tiksinti o kadar büyük olabilir ki, engel oluşturabilir temizlenmemize, – kendimizi "haklı çıkarmamıza".

120

Şehvet çoğu kez aşkın gelişimini aceleye getirir, bu yüzden kökler zayıf kalır ve kolaylıkla sökülebilir.

121

Tanrının yazar olmak istediğinde Yunancayı öğrenmiş olması bir inceliktir – ve daha iyice ve ayrıntılı öğrenmemiş olması.

122

Bir övgüye sevinmek, kimilerinde gönülden gelen bir inceliktir ve tam da bu akıldan gelen bir kibrin karşılığıdır.

123

Dost hayatı yaşamak da yozlaştırılmıştır – evlilik yoluyla.

124

Odun yığınının üstünde yanarken sevinç çığlıkları atan, acıdan değil, orada beklediği acıyı duymadığı için bağırıyordur. Bir mesel.

125

Herhangi birisi hakkındaki bilgilerimizi değiştirmemiz gerektiğinde, böylelikle bize verdiği rahatsızlığın faturasını da ona çıkartırız.

126

Bir halk, doğanın altı yedi büyük adama ulaşmak için etrafından dolanması gereken yoldur. – Evet, sonra da onların etrafından dolanmak için.

127

Bilim bütün gerçek kadınların adabına ters düşer. Sanki bununla tenlerinin altına – daha da kötüsü! giysilerinin ve süslerinin altına – bakılmak isteniyormuş gibi gelir onlara.

128

Öğretmek istediğin hakikat ne kadar soyutsa, duyuları bir o kadar daha fazla ayartmak zorundasındır ona.

129

Şeytan, tanrı hakkındaki en geniş perspektiflere sahiptir, bu yüzden bu kadar uzak tutar kendini ondan: – yani bilginin en kadim dostu olarak şeytan.

130

Bir kişinin ne olduğu, yeteneğinin azalmasıyla birlikte çıkar ortaya – ne yapabileceğini göstermeyi bıraktığında. Bir yetenek bir süstür aynı zamanda, bir süs de aynı zamanda bir maskedir.

131

Cinsiyetler birbirleri hakkında yanılırlar: Aslında yalnızca kendi kendilerini (daha hoş bir ifadeyle yalnızca ideallerini) sever ve sayarlar. Bu yüzden erkek kadının uysal olmasını ister, – oysa özellikle kadın özünde uysal değildir, tıpkı bir kedi gibi, uysallık görüntüsünü ne kadar iyi çalışmış olsa da.

132

Kişi, en iyi şekilde, erdemleri için cezalandırılır.

133

Kendi ideallerine giden yolu bulamayan insan, idealleri olmayan bir insandan daha düşüncesizce ve küstahça yaşar.

134

Her türlü inandırıcılık, her türlü vicdan rahatlığı, hakikatin her türlü dış görünüşü duyulardan kaynaklanır.

135

Bağnazlık iyi insanın yozlaşması değildir: önemli bir bölümü her türlü iyi-oluşun koşuludur.

136

Birisi düşüncelerine bir ebe arar, diğeri de yardım edebileceği birisini: böyle ortaya çıkar güzel bir sohbet.

137

Bilginler ve sanatçılarla ilişkide kolaylıkla ters yönde bir yanılgıya düşülebilir: dikkate değer bir bilginin ardında vasat bir insan bulunabilir, ve hatta vasat bir sanatçının ardında çoğu kez – çok dikkate değer bir insan.

138

Uyanıkken de rüyada yaptığımızı yaparız: ilişki içinde olduğumuz insanları önce icat eder ve uydururuz – sonra da hemen unuturuz.

139

İntikamda ve aşkta kadın erkekten daha barbardır.

140

Bilmece tavsiye: – "Bağın kopmuyorsa, – önce ısırmalısın onu."

141

Belden aşağısı, insanın kendini kolay kolay bir tanrı zannetmeyişinin nedenidir.

142

Şimdiye kadar duyduğum en terbiyeli söz: "Dans le véritable amour c'est lâme, qui enveloppe le corps."[44]

143

Kibrimiz, en iyi yaptığımız şeyin bizim için en zor şey olduğunun kabul edilmesini ister. Bazı ahlakların kökeni.

144

Bir kadının bilgince olma eğilimleri varsa, genellikle cinselliğinde bir sorun var demektir. Kısırlık bile beğenide belli bir erkekliğe eğilim gösterir; erkekse elbette, af buyrun "en kısır hayvan"dır.

145

Erkek ve kadın genel olarak kıyaslandığında denilebilir ki: kadın i k i n c i rolde olma içgüdüsüne sahip olmasaydı, süslenme dehasına sahip olamazdı.

---

44 Dans le véritable amour c'est lâme, qui enveloppe le corps (Fr.): Hakiki aşkta bedeni saran ruhtur. (ç.n.)

146

Ucubelerle savaşanın bu arada kendisinin de bir ucubeye dönüşmemeye dikkat etmesi gerekir. Uzun süre bir uçuruma bakarsan, uçurum da senin içine doğru bakar.

147

Eski Floransa hikâyelerinden, ayrıca yaşamdan: buona femmina e mala femmina vuol bastone.[45] Sacchetti Nov. 86.

148

Yakınını iyi bir fikre ikna etmek ve bunun ardından, yakınının bu fikrine canıgönülden inanmak: bu numarayı kadınlar kadar iyi yapan var mı? –

149

Bir dönemin kötü olarak duyumsadığı şey, genellikle eskiden iyi olarak duyumsanan bir şeyin zamana aykırı bir fazlalığıdır – daha eski bir idealin atavizmi.

150

Kahramanın etrafındaki her şey trajedi olur, yarı-tanrının etrafındaki her şey satir oyunu olur; tanrının etrafındaki her şey – nasıl? Belki de "dünya?" olur –

45 buona femmina e mala femmina vuol bastone (İt.): iyi kız da kötü kız da sopa ister. (ç.n.)

151

Bir yeteneğe sahip olmak yetmez: sizin izninizi de almak gerekir, – ne diyorsunuz? dostlarım?

152

"Bilgi ağacının durduğu yer daima cennettir", böyle konuşurlar en yaşlı ve en genç yılanlar.

153

Aşkla yapılan daima iyinin ve kötünün ötesinde gerçekleşir.

154

İtiraz, kaçamak, şen güvensizlik, alaycılık sağlık belirtileridir: her türlü mutlaklık patolojiye girer.

155

Trajik olana yönelik duyarlık şehvetlilikle birlikte azalır ve artar.

156

Delilik bireylerde enderdir – gruplarda, partilerde, halklarda, çağlarda ise kuraldır.

157

İntihar düşüncesi güçlü bir avutucudur: bu sayede iyi atlatılır bazı kötü geceler.

158

En güçlü dürtümüze, içimizdeki tirana yalnızca aklımız değil, vicdanımız da boyun eğer.

159

Karşılık vermek g e r e k i r, iyiye de kötüye de: ama neden ille de bize iyi ya da kötü bir şey yapan o kişide?

160

Kişi, bilgisini paylaştığında artık yeterince sevmez onu.

161

Şairler yaşantılarına karşı utanmazdırlar: sömürürler onları.

162

"En yakınımız komşumuz değildir, onun komşusudur" – böyle düşünür her halk.

163

Aşk, sevdalı birinin yüksek ve gizli niteliklerini gün yüzüne çıkartır, – nadir, istisna yönlerini: bu bakımdan, onda kural olan hakkında kolayca yanılır.

164

İsa dedi ki Yahudilerine: "Yasa köleler içindi – Tanrıyı benim sevdiğim gibi, onun oğlu olarak sevin! Biz tanrının oğullarını ne ilgilendirir ahlak!" –

165

Her partiye dair. – Bir çobana her zaman bir kösemen gerekir – ya da zaman zaman kendisinin bir koyun olması gerekir.

166

Yalan elbette ağızla söylenir; ama bu sırada açılmış haliyle ağız yine de hakikati söylüyordur.

167

Katı insanlarda içtenlik bir utanç konusudur – ve kıymetli bir şeydir.

168

Hristiyanlık içsin diye zehir verdi Eros'a: – gerçi bundan ölmedi Eros ama, yozlaştı, günaha.

169

Kendisi hakkında çok konuşmak, kendini gizlemenin bir yolu da olabilir.

170

Övgüde azardan fazla bezdiricilik vardır.

171

Bir bilgi insanında merhamet handiyse güldürücü oluyor, bir Kyklop'taki narin eller gibi.

172

İnsan sevgisiyle bazen herhangi birisi kucaklanır (herkes birden kucaklanamayacağı için): işte tam da bu söylenemez, herhangi bir insana.....

173

Henüz küçümsediğin sürece nefret etmezsin, ancak eşit ya da daha değerli bulduğunda nefret edersin.

174

Siz yararcılar, sizler de yararlı olan her şeyi yalnızca eğilimlerinizin bir a t a r a b a s ı olarak seviyorsunuz, – as-

lında siz de tekerleklerinin gürültüsünü dayanılmaz mı buluyorsunuz?

175

Kişi nihayetinde kendi arzusunu sever, arzuladığı şeyi değil.

176

Başkalarının kibrini, ancak bizim kibrimizle çelişiyorsa itici buluruz.

177

"Hakikatlilik"in ne olduğu konusunda belki de henüz kimse yeterince hakikatli olmadı.

178

Akıllı insanların budalalıklarına inanılmaz: Büyük bir insan hakları kaybı!

179

Eylemlerimizin sonuçlarından hemen yararlanırız, bu arada neyi "iyileştirdiğimize" karşı son derece kayıtsız kalırız.

180

Yalanın masum bir yönü de vardır ki, bir davaya duyulan iyi inancın işaretidir.

181

Birine lanet okunan yerde istavroz çıkarmak insanlık dışıdır.

182

Üstün olanın teklifsizliği, karşılığı verilemediği için öfkelendirir.

183

"Bana yalan söylediğin için değil, sana artık inanmadığım için sarsıldım." –

184

İyilikte kötülük gibi algılanan bir kibirlilik vardır.

185

"Hoşlanmıyorum ondan." – Neden? – "Çünkü ona layık değilim." Bir insanın böyle yanıt verdiği olmuş mudur hiç?

Beşinci Ana Bölüm
Ahlakın Doğa Tarihi Üzerine

186

Şimdi Avrupa'daki ahlaki duygu ne kadar ince, olgun, sade, hırçın, rafineyse, ona ilişkin "Ahlak Bilimi" de o kadar genç, acemice, ağır ve hantaldır: – bazen bir ahlakçının şahsında görünürlük kazanan ve ete kemiğe bürünen çekici bir karşıtlıktır bu. "Ahlak Bilimi" sözcükleri bile bununla işaret edilen şey bakımından fazlasıyla kibirlidir ve her zaman daha mütevazı sözcükler için bir işaret olan iyi beğeniye aykırıdır. Burada kesinkes itiraf edilmelidir daha uzun süre neyin gerekli olduğu, neyin şimdilik tek başına haklı olduğu: yani malzemenin toplanması, muazzam bir yaşayan, büyüyen, dölleyen değer duyguları ve değer farklılıkları alanının kavramsallaştırılması ve düzenlenmesi: – ve, belki de – ahlakın tipler öğretisine ön hazırlık olarak – bu yaşayan kristalizasyonun hep yeniden ortaya çıkan ve daha sık rastlanan şekillenmelerini görünür kılmaya ilişkin denemelerdir. Filozoflar ahlakla bir bilim olarak ilgilenmeye başladıklarında, hepsi de güldüren katı bir ciddiyetle, pek çok yüksek, iddialı, vakur bir şey talep ettiler kendilerinden: ahlakın temellendirilişini istediler – ve şimdiye kadar her filozof ahlakı temellendirdiğine inandı; oysa ahlakın kendisi "verili" kabul ediliyordu. O

önemsiz görünen ve toz ve küf içinde bırakılmış betimleme görevi, onların hantal gururuna ne kadar uzaktı, oysa bu görev için zaten en hassas eller ve duyular bile yeterince hassas olamazdı! Tam da ahlak felsefecilerinin ahlaki olguları yalnızca kabaca, keyfî bir özet şeklinde ya da rastgele bir kısaltma olarak, çevrelerinin, sınıflarının, kiliselerinin, kendi çağlarının ruhunun, iklimlerinin ve kıtalarının ahlaklılığı olarak tanımış olmalarıyla – tam da halklar, çağlar, geçmişler konusunda iyi bilgilenmemiş ve üstelik bilgiye de pek susamamış olmalarıyla, ahlakın asıl sorunlarıyla – hepsi de ancak çok sayıda ahlakın karşılaştırılması durumunda ortaya çıkan sorunlar olarak – hiç yüz yüze gelmediler. Şimdiye kadarki tüm "Ahlak Bilimi"nde, kulağa ne kadar tuhaf gelirse gelsin, daha bizzat ahlak sorunu eksikti: burada bir sorun bulunduğuna dair kuşku eksikti. Felsefecilerin "Ahlakın Temellendirilişi" olarak adlandırdıkları ve talep ettikleri şey, doğru ışıkta bakıldığında egemen ahlaka duyulan iyi inancın bilgince bir biçiminden ibaretti, onun ifade edilişinin yeni bir aracıydı, yani belirli bir ahlaklılık içinde bir olguydu, nihayetinde bu ahlakın sorun olarak ele alınabilirliğinin bir tür yadsınışıydı: – her halükârda işte bu inancın sınanmasının, çözümlenmesinin, doğruluğundan kuşkulanmasının, canlı canlı teşrih edilmesinin tam karşıtıydı. Örneğin, daha Schopenhauer'in bile, kendi görevini handiyse saygıdeğer bir masumiyetle tanımlayışına kulak verin, ve son ustaların henüz çocuklar ve yaşlı kadınlar gibi konuştukları bir "bilim"in bilimselliği hakkında kendi çıkarımlarınızı yapın: – "içeriği hakkında tüm etikçilerin aslında görüş birliği içinde oldukları prensip, temel ilke" diyor Schopenhauer (Ahlakın Temel Sorunları, s. 136) "neminem laede, immo omnes, quantum potes, juva[46] – bu aslında tüm ahlak öğretmenlerinin

46 neminem laede, immo omnes, quantum potes, juva (Lat.): kimseyi incitme, elinden geldiğince yardım et herkese. (ç.n.)

temellendirmek için çırpındıkları ilkedir.... Bilgelik taşı gibi binlerce yıldır aranan, etiğin asıl temelidir bu." – Sözü edilen ilkeyi temellendirmek gerçi çok zor olabilir – bilindiği gibi Schopenhauer de başaramadı bunu – özünü güç isteminin oluşturduğu bir dünyada bu ilkenin ne kadar yalan yanlış ve ucuz duygusal olduğunu bir tez temelde hissetmiş olan biri, – Schopenhauer'in bir pesimist olduğu halde, aslında – flüt çaldığını anımsayabilir.... Her gün yemekten sonra: biyograflarının bu konuda yazdıkları okunsun. Geçerken soralım: bir pesimist, tanrıyı ve dünyayı olumsuzlayan biri, ahlakın karşısında durakl ıyor – ahlaka evet diyor ve flüt çalıyor, laede-neminem-ahlakına: nasıl? Aslında bir – pesimist mi?

187

"İçimizde kategorik bir buyruk vardır" gibi öne sürümlerin değerleri bir yana, hâlâ şunu sorabiliriz: böyle bir öne sürüm, onu öne süren hakkında ne söylüyor? Müelliflerini başkalarının karşısında haklı çıkarması gereken ahlaklar vardır; başka ahlaklar da müelliflerini sakinleştirmek ve kendi kendisiyle barıştırmak içindirler; başka bir ahlakta müellif kendi kendisini çarmıha germek ve aşağılamak ister; bir diğeriyle intikam almak, bir başkasıyla kendini gizlemek, bir diğeriyle kendini yüceltmek ve dışarıya, yükseğe ve uzağa yerleştirmek ister; ahlak vardır, müellifinin unutmasına yarar, ahlak vardır, kendini ya da kendisi hakkında bir şeyi unutturmasına; kimi ahlakçı insanlığın üstünde gücünü ve yaratıcı hevesini uygulamak ister; başka bazıları, belki özellikle Kant da ahlakıyla demek ister ki: "bende saygıdeğer olan itaat edebilmemdir – ve sizde de bendekinden farklı olmamalı!" – kısacası ahlaklar da duyguların işaret dilinden ibarettirler.

188

Laisser aller'in[47] aksine, her ahlak "doğa"ya karşı bir parça tiranlıktır, "akla" da karşı: ancak bu kadarı henüz ona itiraz etmeye yetmez, çünkü her türlü tiranlığın ve akıl dışılığın caiz olmadığına yine herhangi bir ahlaktan yola çıkarak karar vermek gerekir. Her türlü ahlakın özsel ve paha biçilmez yanı ise, uzun süreli bir zorlama oluşudur: Stoacılığı, Port-Royal'i ya da püritenliği anlamak için şimdiye dek her dilin onun egemenliğinde güç ve özgürlük kazandığı zorlama – metrik zorlama, uyak ve ritmin tiranlığı – anımsanabilir. Her bir halkta şairler ve hatipler ne kadar çok zorluk yaratmışlardır kendilerine! – kulaklarında acımasız bir vicdanın oturduğu günümüzün bazı düzyazı yazarları dâhil – yararcı hantalların akıllı görünmek için söyledikleri gibi "bir budalalık uğruna", – Anarşistlerin böylelikle "özgür", hatta özgür tinli olduklarını vehmetsinler diye "keyfiyet yasalarına itaat etmekten dolayı" dedikleri gibi. Oysa şaşırtıcı gerçek, yeryüzünde özgürlük, incelik, cesaret, dans ya da ustaca bir kesinlik adına var olan ya da var olmuş olan her şeyin, ister bizzat düşüncede, ister hükmetmede, ya da konuşmada ve ikna etmede, sanatlarda ve ahlaklılıklarda olsun, ilk önce bu tür "keyfî yasaların tiranlığı" sayesinde gelişmiş olmasıdır; ciddi ciddi, – o laisser aller'in d e ğ i l de – tam da bunun "doğa" ve "doğal" olma ihtimali hiç de az değildir. Her sanatçı bilir kendi "doğal" halinin gidebiliyorolma duygusundan ne kadar uzak olduğunu, "esinlenme" anlarında özgürce düzenlemenin, yerleştirmenin, kullanmanın, şekillendirmenin – ve tam da bu sırada kavramlarla yapılacak her türlü formülleştirmeyle özellikle katılıkları ve kesinlikleri temelinde (en kesin kavram bile bunun karşısında yetersiz, muğlak, çok yönlü, çok anlamlıdır) alay eden

47 Laisser aller (Fr.): Aldırışsızlık. (ç.n.)

binbir çeşit yasaya nasıl da kesin ve hassas bir biçimde itaat ettiğini. "Gökte ve yerde" esas olan, öyle görünüyor ki, bir kez daha söyleyeyim, uzun süren ve bir doğrultuda itaat edilendir: böylece zaman içinde, uğruna dünyada yaşamaya değer bir mutlaka ortaya çıkar, çıkmıştır, örneğin erdem, sanat, müzik, dans, akıl, tinsellik, – yüceltici, süzülmüş, harika ve ilahi bir şey. Tinin uzun süre özgür olmayışı, düşüncenin iletilebilirliğindeki kuşkucu zorlama, düşünürün bir kilisenin ya da sarayın doğrultusunda ya da Aristotelesçi koşullarda düşünmek için kendine uyguladığı disiplin, olup biten her şeyi Hristiyan bir şemaya göre yorumlamak ve Hristiyan tanrısını her rastlantıda yeniden keşfetmek ve haklı çıkartmak için uzun süren tinsel irade – tüm bu şiddet içeren, keyfi, sert, ürpertici, akla aykırı şeylerin, Avrupa tininin gücüne, acımasız merakına ve hassas devingenliğine terbiye edilmesi için birer araç olduğu ortaya çıkmıştır: kabul edelim ki bu sırada yine telafi edilemeyecek kadar çok enerjinin ve tinin bastırılması, boğulması ve mahvedilmesi gerekmiştir (çünkü her yerde olduğu gibi burada da "doğa" olduğu haliyle, öfke uyandıran ama seçkin olan, bütün o savurgan ama aldırışsız muhteşemliğiyle göstermektedir kendini.) Avrupalı düşünürlerin binlerce yıl boyunca yalnızca bir şeyi kanıtlamak için düşünmüş olmaları – günümüzde, tam tersine "bir şeyi kanıtlamak isteyen" her düşünürden kuşku duyuyoruz, – en katı düşünüşlerinin sonucu olarak ortaya çıkması gerekenin, zaten her zaman ellerinin altında oluşu, eskiden Asya astrolojisinde ya da günümüzde en özel kişisel olayların "tanrının onuru için" ve "ruhun kurtuluşu için" masum Hristiyanca-ahlaki yorumlanışlarında olduğu gibi: – bu tiranlık, bu keyfilik, bu katı ve muazzam aptallık tini eğitmiştir; kölelik ise, göründüğü gibi, kaba ve ince anlamıyla tinsel disiplin ve eğitim için de en vazgeçilmez araçtır. Her ahlaka bu açıdan bakılabilir: ondaki "doğa"dır, laisser aller'den, fazla geniş özgürlükten nefret

etmeyi öğreten ve sınırlı ufuklara, en yakındaki görevlere gereksinmeyi yerleştiren – odur perspektifin daraltılmasını, yani belirli bir anlamda bir yaşama ve büyüme koşulu olarak aptallığı öğreten. "İtaat etmelisin, herhangi birine, hem de uzun süre: aksi halde yok olursun ve kendine karşı son saygını da yitirirsin: – doğanın ahlaki buyruğu işte budur bence, elbette ne Kant'ın ondan beklediği gibi "kategorik"tir, (bu yüzden "aksi halde"), ne de bireye yöneliktir, (bireyin ne önemi var onun nezdinde!), ama kavimlere, ırklara, çağlara, sınıflara, her şeyden önce de bütün bir "insan" hayvanına, insanlara yöneliktir.

189

Çalışkan ırklar aylaklığa katlanmayı çok zahmetli bulurlar: pazar günlerini bir İngilizin hafta içini ve iş günlerini farkında olmadan yeniden şehvetle arayacağı ölçüde kutsallaştırmak ve sıkıcılaştırmak İngiliz içgüdüsünün başyapıtıydı: benzerlerine antik dünyada da (güneyli halklarda âdet olduğu gibi, çalışma açısından olmasa da) bolca rastlanan, akıllıca icat edilmiş akıllıca başlatılmış bir perhiz türü olarak. Çok çeşitli türden perhizler olmalıdır; güçlü dürtülerin ve alışkanlıkların hüküm sürdüğü her yerde, yasa koyucular araya böyle bir dürtünün zincire vurulduğu ve aç kalmayı yeniden öğrendiği ek günler sokmayı iş edinmişlerdir. Daha yüksek bir yerden bakıldığında, herhangi bir ahlaki fanatizme kapılmış kuşaklar ve çağlar, bir dürtünün diz çökmeyi ve boyun eğmeyi, ama aynı zamanda arınmayı ve keskinleşmeyi de öğrendiği böyle araya sokulmuş zorlama ve perhiz deneyimleri gibi görünürler; tek tek felsefi hizipler de (örneğin Hellenist kültürün ve onun afrodizyak kokularla dolu, kızışmış havasının ortasındaki Stoacılık) böyle bir yoruma izin verirler. – Böylelikle cinsel

dürtünün neden özellikle Avrupa'nın Hristiyan döneminde ve genel olarak ancak Hristiyan değer yargılarının baskısı altında kendini aşka varıncaya dek (amour-passion)[48] yüceltti̇ği paradoksunun açıklanması için bir ipucu da verilmiş olmaktadır.

190

Platon'un ahlakında, aslında Platon'a ait olmayan, yalnızca onun felsefesinde – denilebilir ki Platon'a rağmen – bulunan bir şey var: aslında kendisinin fazla seçkin kaldığı Sokrateşçiliktir bu. "Hiç kimse kendi kendine zarar vermek istemez, bu yüzden bütün kötü şeyler istemeden gerçekleşir. Çünkü kötü olan kendi kendine zarar verir: kötünün kötü olduğunu bilseydi, onu yapmazdı. Buna göre kötü kişi, yalnızca bir yanılgıdan dolayı kötüdür; yanılgı elinden alınırsa, zorunlu olarak iyi – kılınır." – Bu türden bir çıkarımdan, kötü eylemlerde yalnızca acı verici sonuçları dikkate alan ve aslında "kötü davranmak aptallıktır" yargısında bulunan – öte yandan "iyi"nin "yararlı ve hoş" ile doğrudan doğruya özdeş olduğunu kabul eden – ayaktakımının kokusu geliyor. Her türden ahlak yararlılığında en baştan bu kökeni aramak ve buruna güvenmek mümkündür: nadiren yanılgıya düşülecektir: – Platon, öğretmeninin ilkesinde ince ve seçkin bir şeyi, her şeyden önce kendisini, yorumlayabilmek için her şeyi yaptı, – o ki, bütün bir Sokrates'i yalnızca popüler bir konu ve sokaktan bir halk türküsü gibi alan ve onu sonsuza ve olanaksıza dek çeşitlendiren tüm yorumcuların en cüretkârıydı: yani kendisinin tüm maskelerine ve çok yönlülüklerine soktu onu. Şakayla söylersek, üstelik Homeros'un diliyle: Platon'daki Sokrates

48 amour-passion (Fr.): aşk-çile, İsa'nın çilesi. (ç.n.)

πρόσθε Πλάτων ὄπιθέν τε Πλάτων μέσση τε Χίμαιρα[49] değilse başka nedir ki?

191

"İnanç" ve "bilgi"ye – ya da daha açık olarak, içgüdü ve akla – dair eski teoloji sorunu, yani şeylere değer biçilmesi açısından içgüdünün, amaca uygunluk ve yararlılık olarak gerekçelere, bir "neden?" sorusuna göre değerlendirmek ve davranmak isteyen akıldan daha fazla otoriteyi hak edip etmediği sorusu – ilk olarak Sokrates'in şahsında ortaya çıkan ve Hristiyanlıktan çok önce zihinleri bölmüş olan eski ahlak sorunudur bu hâlâ. Gerçi Sokrates'in kendisi yeteneğinin –üstün bir diyalektikçinin– zevkiyle her şeyden önce aklın yanında yer almıştır; oysa hakikatte yaşamı boyunca tüm seçkin insanlar gibi içgüdü insanları olan ve davranışlarının nedenleri hakkında hiçbir zaman yeterli açıklamayı yapamamış olan seçkin Atinalıların hoyrat yeteneksizliklerine gülmekten başka ne yapmıştır? Gelgelelim, sonunda sessizce ve gizliden gizliye kendine de gülmüştür: kendi hassas vicdanı karşısında ve kendini sorgulamasında aynı zorluğu ve yeteneksizliği görmüştür. Neden bu yüzden içgüdülerden kopmalı ki diye ikna etmiştir kendini! Hem onlara, h e m d e akla haklarını almaları için destek olunmalı, içgüdüleri izlemeli, ama aklı da onlara haklı gerekçelerle yardımcı olması için ikna etmeli. O büyük gizem dolu ironicinin asıl s a h t e l i ğ i buydu işte: vicdanını bir tür kendini aldatmayla hoşnut etmeyi başarmıştı: aslında ahlaki yargıların irrasyonel yanını görmüştü. – Bu tür ko-

---

49 πρόσθε Πλάτων ὄπιθέν τε Πλάτων μέσση τε Χίμαιρα (Yun.): önü Platon, arkası Platon, ortası keçi; bkz. Homeros, *Ilyada* VI, 181; πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα, önü aslan, arkası yılan, ortası keçi. (ç.n.)

nularda daha masum olan ve köylü kurnazlığı yapmayan Platon, tüm gücünü harcayarak – şimdiye dek bir filozofun harcadığı en büyük güç! – aklın ve içgüdünün kendiliğinden tek bir hedefe, iyiye, "tanrı"ya gittiklerini kanıtlamak istemişti; Platon'dan bu yana tüm teologlar ve filozoflar aynı yoldadırlar, – yani ahlak konularında şimdiye kadar içgüdü ya da Hristiyanların deyişiyle "inanç" ya da benim deyişimle "sürü" kazanmıştır. Tüm otoriteyi yalnızca akla tanıyan, rasyonalizmin babası (dolayısıyla devrimin büyük babası) Descartes'ı ayrı tutmak gerekir: oysa akıl yalnızca bir iş aletidir, ve Descartes yüzeyseldi.

192

Tek bir bilimin tarihinin peşine düşen, o bilimin gelişim sürecinde her türlü "bilmenin ve idrakin" en eski ve en genel süreçlerinin anlaşılması için bir ipucu da bulur orada: iki tarafta da aceleci hipotezler, uydurmalar, iyi niyetli ve aptalca bir "inanma" arzusu, kuşku ve sabır eksikliği ilk önce gelişmiştir – duyularımız idrakin hassas, sadık, özenli organları olmayı geç öğrenirler ve hiçbir zaman da tam öğrenemezler. Belleğimize bir izlenimin farklı ve yeni tarafını kendinde saklamaktansa, daha önce sık sık üretmiş olduğu bir görüntüyü verili bir durum üzerinden yeniden üretmek daha kolay gelir: birincisini yapmak için daha fazla enerjiye, daha fazla "ahlaklılığa" gerek vardır. Yeni bir şeyler duymak kulağa sıkıcı ve zor gelir; yabancı müziği iyi duymayız. Başka bir dili dinlerken, istemdışı bir şekilde duyduğumuz şeyleri bize daha bildik ve tanıdık gelen sözcüklere dönüştürmeye çalışırız: örneğin Almanlar eskiden kulaklarına çarpan arcubalista sözcüğünü "Armbrust"[50] şeklinde düzeltmişlerdir. Duyularımız da yeni olanı düşmanca ve itici bulurlar; genel olarak "en basit" duyusal süreçlerde korku, aşk, nefret gibi

50 Armbrust (Alm.): Tatar yayı, arbalet. (ç.n.)

duygular h ü k ü m s ü r e r, pasif tembellik duyguları da bunlara dâhildir. – Günümüzde bir okur nasıl bir sayfadaki sözcükleri (ya da heceleri) teker teker okumuyorsa – daha ziyade yirmi sözcükten yaklaşık beşini rastgele seçiyor ve bu beş sözcüğün tahmini anlamını "buluyor"sa – biz de bir ağaca yaprakları, dalları, rengi ve biçimi açısından tümüyle ve eksiksiz olarak bakmayız; gözümüzde ağacı yaklaşık olarak canlandırmak çok daha kolayımıza gelir. En tuhaf yaşantıların ortasında bile hâlâ aynısını yaparız: yaşantının en büyük bölümünü uydururuz ve herhangi bir olaya "uydurmacı" o l m a y a n bir gözle bakmaya zorlanamayız. Tüm bunlar şu anlama geliyor: doğuştan ve ezelden beri – y a l a n a a l ı ş k ı n ı z. Ya da daha erdemli ve daha ikiyüzlü, kısacası daha hoş bir dille söylenecek olursa: bildiğimizden daha fazla sanatçıyızdır. – Hararetli bir konuşmada kendisiyle konuştuğum kişinin yüzünü karşımda çoğu kez, onun dile getirdiği ya da onda uyandırdığını sandığım düşünceye göre öyle net ve inceden inceye belirlenmiş görürüm ki, bu netlik derecesi benim görme yetimin g ü c ü n ü çok aşar: – kasların hareketinin ve gözlerin ifadesinin inceliği gözümün önünde yaratılmış o l m a l ı d ı r. Muhtemelen o kişinin yüzünde tamamen farklı bir ifade vardı ya da hiç yoktu.

193

Quidquid luce fuit, tenebris agit:[51] bunun tersi de doğrudur. Rüyada yaşantıladıklarımız, onları sık sık yaşantılıyor olmamız koşuluyla, sonunda "gerçekten" yaşantılanmış herhangi bir şey gibi, ruhumuzun toplam bütçesine dâhil olurlar: bunun sayesinde daha zengin ya da daha yoksul oluruz, gereksinimlerimiz bir artmış ya da bir azalmıştır, ve

51 Quidquid luce fuit, tenebris agit (Lat.): Aydınlıkta ne olduysa, karanlıkta da sürüyor. (ç.n.)

sonunda güpegündüz ve uyanık zihnimizin en neşeli anlarında bile, biraz da rüyalarımızın alışkanlıklarıyla yönetiliriz. Birisi rüyalarında sık sık uçtuğunu görüyor olsun ve rüya gördüğü sürece uçma gücü ve becerisinin, kendine ait bir ayrıcalık gibi, kendinin kıskanılmaya değer bir şansıymış gibi bilincinde olsun: her türlü dönüşü ve ani yön değiştirmeyi minicik bir itilimle gerçekleştirebileceğine inanan, belirli bir tanrısal hafiflik duygusunu, gerilim ve zorlama olmadan bir "yukarıya", inme ve alçalma olmadan – a ğ ı r l ı k olmadan! – bir "aşağıya" duygusunu bilen birisi, rüya-deneyimlerine ve rüya-alışkanlıklarına sahip böyle bir insan, sonunda gündüzün uyanıkken de "mutluluk" sözcüğü için başka türlü bir vurgu ve başka bir tanım bulmayıp da ne yapsın! mutluluğu b a ş k a t ü r l ü talep etmeyip de ne yapsın? Şairlerin betimlediği haliyle "yükseliş", söz konusu "uçma" karşısında ona zaten fazla dünyalı, kaslı, şiddet içeren, zaten "fazla ağır" gelmelidir.

194

İnsanların farklılığı yalnızca varlık listelerinden değil, farklı farklı malları elde etmeye değer buluşlarından ve değerin azlığı ya da çokluğu konusunda, ortaklaşa benimsenmiş mallar arasındaki hiyerarşi konusunda da görüş birliği içinde olmayışlarından anlaşılabilir: – bu farklılık, bir varlığa gerçekten s a h i p o l m a n ı n ve onu m ü l k i y e t i n d e b u l u n d u r m a n ı n onlar için ne anlama geldiğinde de gösterir kendini. Örneğin bir kadın söz konusu olduğunda, mütevazı erkekler için, kadının bedenini kullanma ve cinsel haz, ona sahip olmanın, onu elinde bulundurmanın yeterli ve tatmin edici işaretleridir; bir başka erkek ise, daha kuşkucu ve daha iddialı bir mülkiyete susamışlığı ile "soru işareti"ni görür, böyle bir sahipliğin yalnızca görünüş yanını

anlar ve daha incesini sınamak ister, her şeyden önce kadının ona yalnızca kendisini vermekle kalmayıp, sahip olduğu ya da olmak istediği şeyleri de ona bırakıp bırakmayacağını bilmek ister – ancak böylelikle "sahip olunmuş" kabul eder kadını. Üçüncü biriyse bu noktada da güvensizliğinin ve sahip olma arzusunun sonuna gelmiş değildir, her şeyi ona bırakan kadının, bunu kendisinin bir hayali için yapıp yapmadığını sorar kendine: sevilebilmiş olmak için, temelinden, hatta uçurumundan bilinmiş olmak ister, keşfedilmeye izin verme cesaretini gösterir. – Ancak bundan sonra, kadın onun hakkında kendini aldatmadığında, kadın onu iyiliği, sabrı ve maneviyatı için sevdiği gibi, şeytanlığı ve gizli doymak bilmezliği için de bir o kadar sevdiğinde, sevgilisinin tamamen kendi elinde olduğunu hisseder. Kimisi bir halka sahip olmak ister: ve tüm yüksek Cagliostro ve Catilina sanatları bu amaca uygundur. Daha hassas bir mülkiyet susuzluğu çeken bir başkası "sahip olmak istediğinde kendini aldatmamalı kişi" der kendine –, kendisinin bir maskesinin halkın kalbine buyurduğu tasavvuruyla hırçın ve sabırsızdır: "bu yüzde tanınmama izin vermeliyim her şeyden önce, ben kendimi tanımalıyım." Yardımsever ve iyiliksever insanların arasında, yardım edilmesi gereken kişiyi ilk önce hazırlayan, o hantal hileye âdeta düzenli olarak rastlanır: sanki o kişi örneğin yardımı "hak ediyor"dur, özellikle onların yardımını istiyordur ve tüm yardımlar için onlara derinden şükran borçlu, sadık, itaatkâr olduğunu gösterecektir, – bu kuruntularla ihtiyacı olan kişilere âdeta kendi mallarıymış gibi davranırlar, bir mülkiyet talebiyle genel olarak iyiliksever ve yardımsever olmuşlardır. Yardım etmek konusunda onlarla çakışıldığında ya da onlardan önce davranıldığında kıskançlaştıkları görülür. Anne babalar da istemsizce çocuklarını kendilerine benzeyen bir şey yaparlar – bunun adına "eğitim" derler – hiçbir anne, yüreğinin derininde çocuğu kendine ait mülk olarak doğurduğundan kuşku duymaz,

hiçbir baba çocuğu kendi kavramlarına ve değerlerine tabi kılma hakkını reddetmez. Evet, eskiden babaların yeni doğanın yaşamı ve ölümü hakkında (eski Almanlarda olduğu gibi) keyfine göre karar vermeleri haklı bulunuyordu. Babalar gibi, şimdi öğretmenler, zümreler, rahipler, hükümdarlar da her yeni insanı hiç tereddütsüz yeni bir mülkiyet fırsatı olarak görüyorlar. Bunun sonucunda.....

195

Yahudiler – bir kavim ki, Tacitus'un ve tüm bir antik dünyanın deyişiyle "kölelik için doğmuş", kendilerinin söyleyip inandığına göreyse, "kavimlerin arasında seçilmiş kavim" – Yahudiler, yeryüzündeki yaşamın birkaç bin yıllığına yeni ve tehlikeli bir çekicilik kazanmasını sağlayan o değerleri tersine çevirme mucizesini gösterdiler: – peygamberleri "zengin"i, "tanrısız"ı, "kötü"yü, "zorba"yı, "iyi"yi ve "duyusal"ı bir potada eritti ve "dünya" sözcüğünü ilk kez bir utanç sözcüğü halinde darbetti. Yahudi kavminin önemi değerlerin bu tersine çevrilişinden ("yoksul" sözcüğünü "kutsal" ve "dost" ile eşanlamlı kullanmak da buna dâhildir) gelmektedir: bu kavimle başlar *ahlaktaki köleler ayaklanması*.

196

Güneşin yanında *yerleri tahmin edilebilecek* sayısız karanlık gök cismi vardır, – onları hiçbir zaman göremeyeceğiz. Laf aramızda, bir meseldir bu; ve bir ahlak-psikologu tüm yıldızlar metnini yalnızca birçok şeyin söylenmeden geçiştirildiği bir benzetme ve işaret dili olarak okur.

197

Yırtıcı hayvanlar ve yırtıcı insanlar (örneğin Cesare Borgia) temelden yanlış anlaşılıyorlar, tüm tropik vahşi hayvanların ve bitkilerin en sağlıklısında bir "hastalık", hatta onlarda doğuştan olan bir "cehennem" arandığı sürece "doğa" yanlış anlaşılıyor –: şimdiye kadar neredeyse tüm ahlakçıların yaptığı gibi. Sanki bu ahlakçılarda vahşi ormana ve tropik bölgelere karşı bir nefret var gibi? Ve "tropik insan"ın her ne pahasına olursa olsun, ister insanın hastalığı ve yozlaşması olarak, isterse kendi cehennemi ve kendine çektirdiği azap olarak, gözden düşürülmesi gerekiyormuş gibi? Niye ki? "Ilımlı bölgeler"den yana mı? Ilımlı insanlardan yana mı? Vasat insanlardan? – Bu konu "korkaklık olarak ahlak" bölümüne. –

198

Söylendiği gibi, tekil kişiye onun "mutluluğu" amacıyla hitap eden tüm bu ahlaklar – tekil kişinin kendi kendisiyle yaşadığı t e h l i k e l i l i ğ i n ölçüsüyle kıyaslandığında, davranış-önerilerinden başka nedirler ki? O kişinin güç istemine sahip olmak ve efendiyi oynamak isteyen tutkularına, iyi ve fena eğilimlerine karşı reçetelerdir; üzerlerine eski ev aletlerinin pas kokusu ve kocakarı bilgeliği sinmiş irili ufaklı kurnazlıklardır; hepsi de Barok biçiminde ve akılsızcadır – çünkü "herkese" hitap ederler, çünkü genelleştirilmemesi gerekeni genelleştirirler – hepsi de mutlak konuşurlar, kendilerini mutlak sanırlar, hepsi de yalnızca tek bir tuz tanesiyle tatlandırılmış değillerdir, aksine, ancak aşırı baharatlandırılmayı ve tehlikeli, her şeyden önce "öteki dünya" kokmayı öğrendiklerinde katlanılır, hatta bazen baştan çıkarıcı olurlar: tüm bunlar entelektüel ölçütlere vurulduğunda çok değersizdir ve "bilgelik" olmak şöyle dursun,

henüz "bilim" bile değildir, aksine bir daha ve üç kez üst üste söylersek, kurnazlık, kurnazlık, kurnazlıktır ve aptallık, aptallık ve aptallıkla karışıktır, – isterse Stoacıların menettiği ve tedavi ettiği, duyguların ateşli çılgınlığına aldırışsızlık ve heykel soğukluğu olsun; isterse Spinoza'nın artık-gülmemesi ve artık-ağlamaması, yine onun naif bir şekilde savunduğu duyguların analiz ve canlı canlı teşrih yoluyla parçalanması olsun; ya da duyguların tatmin edildikleri zararsız bir vasata düşürülmesi, ahlak Aristotelesçiliği olsun; duygulardan, sanatın simgeselliğiyle, örneğin müzik olarak, ya da tanrı aşkı ve tanrı uğruna insan aşkı olarak, kasıtlı bir seyreltilmesi ve manevileştirilmesi içinde haz alınması olarak sanat bile – çünkü tutkular dinde yeniden haklarına kavuşurlar, şu şartla ki.....; sonunda Hafız'ın ve Goethe'nin öğrettiği gibi, duygulara iltifat ederek ve bilerek o aldanma, dizginlerin o soğukkanlılıkla bırakılışı, artık "fazla tehlikeli olmayan" o yaşlı bilge kaçıkların ve ayyaşların istisnasında o tinsel-bedensel licentia morum.[52] Bu da "korkaklık olarak ahlak!" bölümüne.

199

Tüm zamanlarda insanlar var olduğu sürece, insan sürüleri de (soy birlikleri, cemaatler, kabileler, kavimler, devletler, dinî topluluklar) var olduğu için ve az sayıda emredene oranla her zaman çok sayıda itaat eden bulunduğu için, – yani şimdiye kadar insanların itaate en iyi ve en uzun süre idmanlı ve eğitimli oldukları olgusu karşısında, şimdi ortalama olarak her insanda itaat gereksiniminin "herhangi bir şeyi mutlaka yapmak zorundasın, herhangi bir şeyi mutlaka yapmamak zorundasın" şeklinde emreden bir tür biçimsel vicdan olarak doğuştan bulunduğu

52 licentia morum (Lat.): çapkınlık. (ç.n.)

kolaylıkla varsayılabilir, kısacası "zorundasın". Bu gereksinim kendini doyurmaya ve biçimini bir içerikle doldurmaya çalışır: bu sırada, kaba bir iştah olarak, gücü, sabırsızlığı ve gerilimi uyarınca, pek seçmeci davranmaz ve herhangi bir emredenin – ebeveyn, öğretmenler, yasalar, zümresel önyargılar, kamusal görüşler – kulağına seslendiği her şeyi kabul eder. İnsanın gelişiminin tuhaf sınırlanmışlığı, gecikmiş, uzun erimli ve çoğu kez geriye gider ve yerinde sayar oluşu, sürüye ait itaat içgüdüsünün en iyi bir şekilde ve emretme sanatı pahasına kalıtımla geçmesinden kaynaklanır. Bu içgüdü, bu içgüdünün en aşırı taşkınlığa kadar varmış hali düşünülürse, sonunda âdeta emredenlerin ve bağımsız kişilerin kalmadığı görülür; ya da manevi olarak vicdan rahatsızlığı çekmektedirler ve emredebilmek için ilk önce kendilerini bir yanılsamaya kandırmaları gerekmektedir: yani yalnızca itaat ediyorlarmış gibi. Günümüzde Avrupa'da pratikte bu durum yaşanmaktadır: emredenlerin ahlaki ikiyüzlülüğünü kastediyorum. Kendilerini vicdan rahatsızlıklarından korumak için tek bildikleri yol, daha eski ve daha yüksek emirlerin (ataların, anayasanın, hukukun, yasaların ve hatta tanrının) uygulayıcılarıymış gibi davranmak ya da bizzat sürü-düşünüş-tarzı'ndan sürü-öz deyişleri ödünç almaktır; örneğin "halkınızın ilk hizmetkârı" ya da "ortak esenliğin aletleri" olarak. Öte yandan, günümüzde Avrupa'daki sürü insanı, kendine biricik meşru insan türüymüş gibi bir saygınlık vermekte ve onlar sayesinde uysal, katlanılır ve sürüye yararlı olduğu vasıflarını biricik insani erdemler olarak yüceltmektedir: yani birlik duygusu, iyi niyet, başkalarının çıkarlarına saygı, ılımlılık, mütevazılık, hoşgörü, merhamet. Önderlerinin ve kösemenlerinin kim olduğunun bilinemediği sanılan durumlarda, günümüzde emir vericileri kurnaz sürü insanlarını birbirine toplayarak[53] ikame etmek için deneme

53 Nietzsche burada aritmetikteki toplama işlemini ifade eden "addieren" fiilini kullanıyor. (ç.n.)

üzerine deneme yapılıyor: örneğin tüm temsilî anayasaların kökeni budur. Tüm bunlara rağmen, mutlak emir veren birinin ortaya çıkmasının bu sürü hayvanı Avrupalı için nasıl bir iyilik, dayanılmaz hale gelmiş baskıdan nasıl bir kurtuluş olduğunun son büyük kanıtı, Napolyon'un ortaya çıkışının yarattığı tepki olmuştur: – Napolyon'un etkisinin öyküsü, âdeta bütün bu yüzyılın en değerli insanlarında ve anlarında ulaştığı büyük mutluluğun öyküsüdür.

200

Irkları birbirine karıştıran bir çözülüş döneminin insanı, bedeninde çok çeşitli kökenlerin mirasını, yani birbirine zıt ve çoğu kez zıt olmakla da kalmayıp birbirleriyle çatışan ve nadiren sakin duran dürtüleri ve değer ölçülerini taşıyan biri – böyle, geç kültürlerin ve kırılmış ışıkların insanı, ortalamada zayıf bir insan olacaktır: en temel talebi, kendisinin o l u ş t u r d u ğ u savaşın nihayet bir son bulmasıdır; mutluluk ona sakinleştirici (örneğin Epikurosçu ya da Hristiyan) bir tıpla ve düşünme tarzıyla uyum içindeyken görünür, öncelikle de dinlenmenin, rahatsız edilmemişliğin, doymuşluğun, nihai birliğin mutluluğu olarak; kendisi de böyle bir insan olan kutsal hatip Augustin'in sözleriyle konuşacak olursak: "Sabbat'ların Sabbat'ı" olarak. – böyle bir doğada zıtlık ve savaş fazladan bir yaşam cazibesi ve heyecanı etkisi yaratıyorsa – öte yandan, güçlü ve uzlaşmaz dürtülerinin üstüne bir de kendi kendiyle savaşmakta asıl ustalık ve incelik, yani kendine hâkim olma ve kendini aldatma da kalıtımla ve terbiyeyle eklenmiştir: o büyüleyici, akla havsalaya sığmaz, zafere ve baştan çıkartmaya yazgılı o gizemli insanlar böyle ortaya çıkarlar, onların en güzel ifadesini Alkibiades ve Sezar (– onlara benim zevkime göre i l k Avrupalıyı, Hohenstaufen'lardan İkinci Friedrich'i de eklemek istiyorum)

sanatçılar arasında belki Leonardo da Vinci oluşturur. Onlar tam da dinginlik isteyen o zayıf tipin öne çıktığı durumlarda görünürler: iki tip de birbirine bağlıdır ve aynı nedenlerden doğarlar.

201

Ahlaki değer yargılarında egemen olan yararlılık yalnızca sürü-yararlılığı olduğu sürece, bakış sadece topluluğun sürdürülmesine yönelik olduğu sürece ve ahlaka aykırılık tam ve kesin olarak topluluğun-bekasına tehlikeli görünende arandığı sürece: henüz bir "komşuyu sevme ahlakı" var olmaz. Diyelim ki, orada da şimdiden sürekli küçük bir saygı, merhamet, hakkaniyet, ılımlılık, karşılıklı yardımlaşma uygulaması bulunsun; diyelim ki toplumun bu durumunda da daha sonra onur unvanıyla "erdemler" olarak tanımlanacak ve sonunda neredeyse "ahlaklılık" kavramıyla örtüşecek olan tüm o dürtüler şimdiden faal olsun: o dönemde henüz ahlaki değer biçmeler alanına ait değillerdir – henüz *ahlakın dışındadırlar*. Örneğin Romalılar döneminde merhametli bir davranışa iyi ya da kötü, ahlaki ya da ahlaka aykırı denilmezdi; böyle bir davranış övülse bile, bu övgü, bütünün, res publica'nın desteklenmesine hizmet eden herhangi bir eylemle birlikte gelen, istemdışı bir aşağılamayla da pekâlâ uyum sağlayabilir. Sonunda "komşuyu sevme" *komşudan korkmaya* oranla her zaman ikincil bir şeydir, kısmen geleneksel ve keyfî-görünüşte bir şeydir. Toplumun yapısı bütünüyle sabitlenmiş ve dış tehlikelere karşı güvenliği sağlanmış göründükten sonra, yeniden yeni ahlaki değer biçme perspektifleri sağlayan da komşudan duyulan korkudur. Girişkenlik, gözü karalık, intikamcılık, sinsilik, yırtıcılık, iktidar düşkünlüğü gibi belirli güçlü ve tehlikeli dürtülerin, şimdiye kadar topluluğa yararlılık anla-

mında yalnızca – haklı olarak, az önce sayılanlardan farklı isimlerle – saygı görmekle kalmayıp beslenip büyütülmeleri gerekmişti; (çünkü bütünün düşmanlarına karşı bütünün oluşturacağı tehlikede onlara sürekli ihtiyaç vardı); bundan böyleyse bu dürtülerin tehlikeliliği iki kat daha güçlü duyumsanmaktadır – şimdi, onların akacağı kanallar yoktur ve adım adım, ahlaka aykırı olarak damgalanmakta ve iftiraya maruz kalmaktadırlar. Şimdi tam zıt dürtüler ve eğilimler ahlaklı olma onuruna erişiyorlar; sürü içgüdüsü adım adım kendi sonucuna varıyor. Şimdi ahlaki perspektifi oluşturan, bir görüşte, bir durumda ve duyguda, bir istemede, bir yetenekte ne kadar topluluğa-tehlikeli, eşitliğe tehlikeli yön bulunduğudur: korku burada da yeniden ahlakın anasıdır. En yüce ve en güçlü dürtülerde, tutkuyla ortaya çıkıp, bireyi ortalamanın çok ötesine ve sürü bilincinin düzlüklerinin çok yükseğine sürüklediklerinde, topluluğun benlik duygusu yok olur, kendine inancı, âdeta omurgası parçalanır: bunun sonucunda tam da bu dürtüler adamakıllı damgalanırlar ve onlara kara çalınır. Yüksek bağımsız tinsellik, yalnız durma istemi, büyük akıl zaten tehlike olarak duyumsanır; bireyi sürünün üstüne çıkartan ve komşuda korku uyandıran her şeye bundan böyle k ö t ü denir; ucuz, mütevazı, hizaya giren, kendini eşitleyen zihniyet, arzuların v a s a t l ı ğ ı ahlaki unvana ve onura sahip olur. Sonunda, çok barışçıl durumlarda, duygularını sertliğe ve katılığa eğitme fırsatı ve gerekliliği giderek azalır; şimdi bu sertlik adaletle bile, vicdanı rahatsız etmeye başlar; yüksek ve katı bir seçkinlik ve kendinden sorumlu-olmak neredeyse incitir ve güvensizlik uyandırır, "kuzu", daha da çok "koyun" saygı kazanır. Toplumun tarihinde, ciddi ciddi ve dürüstçe kendisine zarar verenlerin, s u ç l u l a r ı n tarafını tuttuğu, hastalıklı bir yumuşama ve sevecenleşme noktası vardır. Cezalar: bir yerde haksızlık görünür toplumun gözüne, kesin olan, "ceza" ve "cezalandırmak-gerek" düşüncesinin topluma acı verdi-

ği, onu korkuttuğudur. "Onu z a r a r s ı z kılmak yetmez mi? Daha niye cezalandırmalı? Cezalandırmanın kendisi korkunç!" – Sürü ahlakı, korkaklık ahlakı bu soruyla tutarlı sonucuna varmış olur. Tehlikenin korkunun nedeninin ortadan kaldırılabildiğini varsayalım; işte o zaman bu ahlak ortadan kaldırılmış olurdu: artık gerekli olmazdı, artık k e n d i n i gerekli g ö r m e z d i ! – Günümüz Avrupalısının vicdanını araştıran, binlerce ahlaki kıvrım ve kuytunun içinden hep aynı buyruğu, sürü-korkaklığı buyruğunu çekip çıkaracaktır: "günün birinde artık k o r k a c a k b i r ş e y o l m a m a s ı n ı istiyoruz!" Günün birinde – o r a y a gitme istemine ve oraya giden yola günümüzde Avrupa'nın her yerinde "ilerleme" deniliyor.

202

Yüzlerce defa söylemiş bulunduğumuz şeyi, hemen bir kez daha söyleyelim: çünkü kulaklar böylesi hakikatlere – b i z i m hakikatlerimize – gönüllü değil günümüzde. Birisinin insanı, hiç süslemeden ve benzetme yapmadan, hayvanların arasında saymasının kulağa ne kadar incitici geldiğini zaten yeterince biliyoruz; ama özellikle "modern fikirler"in insanlarıyla bağıntılı olarak sürekli "sürü", "sürü içgüdüsü" ve benzeri ifadeleri kullanmamız, âdeta bir s u ç olarak yazılıyor hesabımıza. Ne çare! Başka türlüsü gelmiyor elimizden: çünkü tam da bu noktada yer alıyor yeni kavrayışımız. Tüm ahlaki temel yargılarda Avrupa'nın ağız birliği ettiğini görüyoruz, Avrupa etkisinin hüküm sürdüğü ülkeler de dâhil buna: Sokrates'in bilmediğini söylediği ve o ünlü yaşlı yılanın bir zamanlar öğretmeyi vaat ettiği şey, belki ki b i l i n i y o r Avrupa'da – bugün iyinin ve kötünün ne olduğu "biliniyor". Şimdi hep yeni baştan ısrarcı olduğumuz şey, rahatsız edici olabilir ve kulaklara kötü gelebilir: burada bildiğini zanneden, burada övgü ve kınamalarıyla kendi ken-

dini yücelten, kendi kendine iyi diyen, sürü hayvanı insanın içgüdüsüdür: bir semptomunu oluşturduğu artan fizyolojik yakınlaşma ve benzeşme uyarınca, öteki tüm içgüdülere galebe çalmış, onlar üzerinde ağırlık kazanmış, onlara egemen olmuştur. Ahlak günümüzde Avrupa'da sürü-hayvanı ahlakıdır: – yani yalnızca, bizim anlayışımıza göre, mümkün olan ya da olması gereken birçok başka ahlakın, her şeyden önce de yüksek ahlakın yanı sıra, öncesinde ve sonrasında, bir tür insan ahlakıdır. Bu ahlak böyle bir "mümkünlüğe" karşı, böyle bir "gerekliliğe" karşı var gücüyle savunur kendini: Dikkafalı ve acımasızca "ahlakın kendisiyim ben, başka hiçbir şey ahlak değildir!" der – hatta en yüceltilmiş sürü-hayvanı arzusuna boyun eğen ve yaltaklanan bir dinin yardımıyla, politik ve toplumsal kurumlarda bile bu ahlakın her zaman görünür bir ifadesini bulur olduk: demokratik hareket Hristiyan hareketin mirasını oluşturuyor. Gelgelelim, şimdi Avrupa kültürünün sokaklarında dolaşan anarşist-köpeklerinin giderek daha azgınlaşan ulumaları, giderek daha açıktan diş gıcırdatmaları, bu hareketin hızının sabırsızlar için, söz konusu içgüdünün hastaları ve bağımlıları için henüz çok yavaş ve uyuşuk kaldığını gösteriyor: belli ki barışçıl-çalışkan demokratlarla ve devrim ideologlarıyla zıtlık içinde, kendilerine sosyalist diyen ve "özgür toplum" isteyen, ama hakikatte özerk sürüden ("efendi" ve "köle" gibi kavramları reddetmeye varıncaya kadar – ni dieu ni maître, sosyalist bir slogandır –) başka her türlü toplum-biçimine karşı temelden ve içgüdüsel düşmanlıkta onların tümüyle bir olan andavallı felsefeci müsveddeleri ve kardeşlik budalalarıyla daha da büyük bir zıtlık içinde; her türlü özel-talebe, her türlü özel hakka ve ayrıcalığa karşı (son tahlilde her türlü hakka karşı demektir bu: çünkü herkes eşitse, kimsenin "haklara" ihtiyacı kalmaz –) inatçı bir direniş içinde olanlarla birdirler; cezalandıran adalete karşı güvensizlikte birdirler (sanki bu

adalet zayıflara yönelik bir tecavüzmüş, daha önceki tüm toplumların zorunlu sonucuna karşı bir haksızlıkmış gibi –); hissedildiği, yaşandığı, acı çekildiği kadarıyla merhametin, empatinin dininde de birdirler (hayvana kadar aşağıya, "tanrı"ya kadar yukarıya: – "tanrıya merhamet etme" taşkınlığı demokratik bir çağa aittir –); merhametin çığlığı ve sabırsızlığında, genel olarak acı çekmeye karşı ölümcül nefrette, bu konuda seyirci kalmaktaki, acı çekmeye izin verebilmekteki âdeta kadınsı yeteneksizlikte hepsi birdirler; Avrupa'nın onun çekimi altındayken yeni bir Budizm tehlikesiyle karşı karşıya göründüğü gönülsüz karanlıklaşma ve narinleşmede birdirler, sanki o kendinde ahlakmış, yükseklik, insanın ulaştığı yükseklikmiş, biricik gelecek umudu, günümüze karşı avuntuymuş, ezelden beri her türlü suçtan büyük kurtuluşmuş gibi: – hepsi de birdirler kurtarıcı olarak topluluğa, yani sürüye, "kendi"ne..... duydukları inançta.

203

Bizler, başka bir inanca sahip olanlar – bizler, demokratik hareketi salt politik örgütlenmenin bir çöküş biçimi olarak değil, insanın çöküş, yani küçülüş biçimi olarak, onun vasatlaştırılması ve değerinin düşürülmesi olarak kabul edenler: nereye umut bağlamalıyız biz? – Yeni filozoflara, başka seçenek kalmıyor; zıt değer biçmelere saygınlık verecek ve "ebedî değerleri" yeniden değerlendirecek, tersyüz edecek kadar güçlü ve asli olan tinlere: binlerce yılın istemini günümüzde yeni yollara zorlayan ve düğümleri bağlayan, önceden gönderilmişlere, geleceğin insanlarına. İnsana insanın geleceğinin kendi istemi olduğunu, bir insan-istemine bağımlı olduğunu öğretmek ve şimdiye dek "tarih" denilen saçmalığın ve tesadüfün o ürpertici egemen-

liğine – "en büyük sayı" saçmalığı onun son biçimidir – bir son vermek için tam disiplin ve ıslah denemelerini önceden hazırlamak: bunun için günün birinde yeni bir filozoflar ve emir vericiler türü gerekecek, yeryüzünde gizli, korkunç ve iyi huylu ruhlarda var olmuş olan her şey onun imgesinde solgun ve cüceleşmiş izlenimi verecek. Bu türden önderlerin imgesidir b i z i m gözlerimizde canlanan: – yüksek sesle söyleyebilir miyim, siz özgür tinliler? Onun ortaya çıkması için kısmen yaratılması, kısmen de yararlanılması gereken koşullar; bir ruhun onlar sayesinde bu görevin z o r u n l u l u ğ u n u duyumsayacak bir yüksekliğe ve güce ulaştığı muhtemel yollar ve sınavlar; onların yeni basıncıyla ve çekiciyle böyle bir sorumluluğun ağırlığını bir vicdanın çelikleşeceği, bir yüreğin tunçlaşacağı değerlerin yeniden değerlendirilişi; öte yandan, böylesi önderlerin zorunluluğu, onların olmayışının ya da başarısız kalabileceklerinin ve yozlaşabileceklerinin yaratacağı korkunç tehlike – işte bunlardır b i z i m asıl dertlerimiz ve kederlerimiz, biliyor musunuz, siz özgür tinliler? Bunlardır b i z i m yaşamımızın göklerinde dolaşan ağır uzak düşünceler ve fırtınalar. Sıra dışı bir insanın yolundan çıkıp yozlaştığını bir kez görmüş, anlamış, hissetmiş olmanın acısı kadar hassas bir acı kolay bulunmaz: fakat "insanın" bizzat y o z l a ş m a s ı n ı n toplam-tehlikesini gören ender gözlere sahip olanlar, bizim gibi, şimdiye kadar insanın geleceği açısından oyununu – hiçbir elin ve hatta "tanrının parmağının" bile karışmadığı bir oyun! – oynayan muazzam tesadüfiliği görmüş olanlar, "modern fikirler"in anlamsız safdilliğinde ve kör güvenindeki, daha da fazlasıyla bütün bir Hristiyan Avrupa ahlakındaki gizli felaketi tahmin eden: kıyas götürmez bir endişeden mustariptir – kuvvetler ve görevler elverişli bir biçimde toplanıp artırıldığında i n s a n ı n daha neye y e t i ş t i r i l m e s i gerektiğini bir bakışta kavrar o, insanın henüz en büyük olasılıklar için tüketilmemiş olduğunu ve insan tipinin şimdiye

dek gizemli kararlara ve yeni yollara ne kadar sık yöneldiğini, vicdanının bütün bilgisiyle bilir: – oluşum halindeki en üst mertebeden birinin şimdiye kadar genellikle nasıl da sefil şeyler yüzünden parçalandığını, bozulduğunu, battığını, sefilleştiğini, en acılı anısından dolayı daha da iyi bilir. İnsanın bugün sosyalist dangalaklara ve düz kafalılara onların "geleceğin insanı" – onların ideali! – olarak görünen şeyin seviyesine düşene dek genel-yozlaşması, insanın mükemmel sürü hayvanına (ya da onların deyişiyle "özgür toplumun" insanına) bu yozlaşması ve küçülmesi, insanın eşit hakların ve taleplerin cüce hayvanı halinde bu hayvanlaşması olasıdır, hiç kuşkusuz! Bu olasılığı bir kere sonuna dek düşünmüş olan, diğer insanlara göre fazladan bir tiksintiyi bilir – ve belki yeni bir görevi de!....

Altıncı Ana Bölüm
Biz Bilginler

204

Ahlaki sonuçlara varmanın burada da her zaman olduğu şey – yani Balzac'ın deyişiyle, hiç korkmadan montrer ses plais[54] – olduğunun ortaya çıkması tehlikesini göze alarak, günümüzde bilim ile felsefe arasında hiç fark edilmeden ve vicdan rahatlığıyla gerçekleştirilme tehlikesi bulunan haksız ve zararlı bir rütbe kaydırmasına karşı çıkmaya cesaret ediyorum. Bence, kişinin böyle yüksek bir rütbe konusu hakkında konuşmak için kendi d e n e y i m i n d e n – deneyim, bana öyle geliyor ki, her zaman kötü deneyim anlamındadır? – kaynaklanan bir hakkı olmalı: körlerin renkler hakkında ya da kadınların sanatçılar hakkında konuştukları gibi bilime k a r ş ı konuşmamak için ("ah, bu fena bilim! diye iç çeker onların içgüdüsü ve utancı, her zaman k e ş f e d e r işin sırrını! –). Bilimle uğraşan insanın bağımsızlık ilanı, felsefeden özgürleşmesi, demokratik sistemin ve sistemsizliğin daha ince dolaylı etkilerinden biridir: bilginlerin kendilerini yüceltmeleri ve kendilerini üstün görmeleri günümüzde dört bir yanda almış başını gidiyor ve en güzel

54 montrer ses plais (Fr.): yaralarını göstermek. (ç.n.)

baharını yaşıyor – bununla, kendini övmenin bu durumda güzel koktuğunu söylemiş olmuyoruz. "Her türlü efendiden kurtul!" – burada da bunu ister ayaktakımı içgüdüsü; bilim uzun süre "hizmetçi"liğini yaptığı teolojiden en mutlu bir başarıyla uzaklaştıktan sonra, şimdi tam bir küstahlık ve budalalıkla felsefeye yasalar koymaya ve kendisi de artık "efendi"yi – ben ne diyorum! f i l o z o f u oynamaya yelteniyor. Belleğim – bilimle uğraşan bir insanın belleği, izninizle! – genç doğabilimciler ve yaşlı hekimlerden felsefe ve filozoflar hakkında duyduğum kibrin saflıklarıyla dolup taşıyor (tüm bilginlerin en bilgilileri ve en kibirlilerinden, mesleklerinden ötürü öyle olan filologlardan ve akademisyenlerden hiç söz etmiyorum bile –). Kâh içgüdüsel olarak her türlü sentetik göreve ve yeteneğe karşı çıkan bir uzman ve boş gezenin boş kalfasıydı o; kâh çalışkan bir işçiydi, filozofun ruhsal-bütçesinden bir otium[55] ve seçkin bereket kokusu almıştı ve bu yüzden kendini değersizleşmiş ve küçülmüş hissediyordu. Bazen felsefede bir dizi ç ü r ü t ü l m ü ş sistem ve hiç kimsenin "işine yaramayan" müsrif bir çabadan başka bir şey görmeyen, yararlılık-insanı'nın renk körlüğüydü. Bazen idrak etmenin kılık değiştirmiş mistiğinden ve sınır raporundan korkuya kapılınmıştı; kimi zaman da tek tek filozofların horgörüsü istemdışı olarak, felsefenin horgörüsü halinde genelleşmişti. Nihayet, en sık da, genç bilginlerin felsefeyi bu kibirle küçümseyişlerinin ardında, gerçi kendisine itaat etmekten vazgeçtikleri, ama diğer filozofları aşağılayan değerlendirmelerinin çekiminden kurtulamadıkları bir filozofun kötü etkisinin bulunduğunu gördüm: – bunun sonucu da tüm felsefeye karşı genel bir güceniklik olmuştu. (Örneğin Schopenhauer'in en yeni Almanya'ya etkisinin bu türden olduğunu düşünüyorum: – Hegel'e yönelik zekice olmayan öfkesiyle, bütün bir genç Alman kuşağının Alman kültürüyle, her şeyi iyi yanından alırsak t a r i h s e l d u y u n u n

55 otium (Lat.): huzur. (ç.n.)

yüce ve ilahi inceliği olmuş bir kültürle bağını koparmayı başarabilmiştir: oysa Schopenhauer'in kendisi bu noktada dâhilik derecesinde yoksul, dışa kapalı ve Almanlıktan uzaktı.) Toptan bir değerlendirme yapıldığında, felsefeye duyulan saygıyı yok eden ve ayaktakımı içgüdüsüne kapıları açan, yeni filozofların kifayetsizliği olabilir. Modern dünyamızın Herakleitos'un, Platon'un, Empedokles'in ve adları her ne olursa olsun tüm bu görkemli ve asil münzevi tinlerin bütün o tarzından ne ölçüde uzak olduğunu itiraf edelim; ve günümüzde moda sayesinde revaçta oldukları kadar gözden düşmüş de olan felsefenin bu gibi temsilcilerinin – örneğin Almanya'da Berlin'in iki aslanı, anarşist Eugen Dühring ve amalgamcı Eduard von Hartmann – karşısında, cesur bir bilim insanının çok haklı olarak kendini daha iyi bir türden ve kökenden hissedebileceğini. Genç ve hırslı bir bilginin ruhunda tehlikeli bir güvensizlik uyandırabilecek olan, kendilerine "gerçeklik-filozofları" ya da "pozitivistler" diyen o yamalı-bohça-felsefecilerinin görüntüsüdür: bunlar en iyi durumda kendileri de bilginler ve uzmanlardır, apaçıktır bu! – bunların hepsi de günün birinde kendileri için fazladan bir şey istemiş olan, bu "fazla"yı ve onun sorumluluğunu almaya hakları bulunmayan, aşılmış ve yeniden bilimin hükmü altına alınmış olanlardır – şimdi de, dürüstçe, kinle, intikam hırsıyla felsefenin efendilik-görevine ve hükümranlığına inançsızlığı söz ve eylemle temsil etmektedirler. Son olarak: Zaten başka nasıl olabilirdi! Bilim günümüzde serpiliyor ve vicdan rahatlığı bol bol okunuyor yüzünde, öte yandan tüm bir yeni felsefenin batmasının nedeni olan, günümüzün bu felsefe artığı, kendisine karşı güvensizlik ve huzursuzluk, hatta alay ve acıma uyandırıyor. "Bilgi kuramı"na indirgenmiş haliyle felsefe, gerçekten de utangaç bir karar vermeme ve itidal öğretisinden ibarettir: eşikten öteye adımını bile atmayan ve içeri girme hakkını rezilce reddeden bir felsefe – ölüm döşeğindeki bir fel-

sefedir bu, bir son, bir can çekişmedir, merhamet uyandıran bir şeydir. Böyle bir felsefe nasıl – h ü k m e d e b i l i r d i !

205

Günümüzde filozofun gelişmesinin karşısındaki tehlikeler aslında o kadar katmerlidir ki, bu meyvenin olgunlaşabileceğinden kuşku duyuyor insan. Bilimlerin kapsamı ve inşa ettikleri kule muazzam büyüdü, böylelikle filozofun henüz çıraklık aşamasında yorulma ve herhangi bir yerde durup "uzmanlaşma" olasılığı da arttı: öyle ki artık kendi yüksekliğine, üstten bakışa, genel bakışa, a ş a ğ ı y a b a k ı ş a ulaşamıyor. Ya da yukarıya çok geç, en iyi çağı ve kuvveti çoktan geride kaldıktan sonra çıkıyor; ya da bakışının, genel değer yargısının fazladan bir önem taşımadığı ölçüde zedelenmiş, kabalaşmış, yozlaşmış oluyor. Tam da entelektüel vicdanının incelmişliği, yolda duraksamasına ve gecikmesine neden oluyor; bir heveskâr olmaya, kırk ayaklı kırk duyargalı olmaya ayartılmaktan korkuyor, kendine karşı saygısını yitirmiş birisinin, bilen biri olarak da artık emretmediğini, artık ö n d e r l i k etmediğini çok iyi biliyor: işte böyle büyük bir oyuncu, felsefi bir Cagliostro, tinler köyünün kavalcısı, kısacası bir baştan çıkarıcı olmayı istemek zorunda kaldı. Nihayetinde bir beğeni sorudur bu: zaten bir vicdan sorunu değilse. Üstüne üstlük filozof olmanın zorluğunu bir kez daha ikiye katlasın diye, kendi kendisinden bilimler hakkında değil, ama yaşam ve yaşamın değeri hakkında bir yargı, bir evet ya da hayır talep ediyor – bu yargıya varmanın kendisinin bir hakkı, hatta bir ödevi olduğuna istemeye istemeye inanmayı öğreniyor, ve kendini yalnızca en kapsamlı – belki de en rahatsız edici, en yok edici – yaşantılardan dışarıya, söz konusu hakka ve o inanca gidecek yolunu çoğunlukla tereddüt ederek, kuşkulanarak,

sesini keserek araması gerekiyor. Aslında kitle uzun bir süre filozofu tanıyamadı ve başkasıyla, kâh bilimle uğraşan insanla ve ideal bilginle, kâh tanrının duyularından arınmış "bu dünyalı olmaktan çıkmış" dindar-yüce hayranıyla ve meczubuyla karıştırdı; bugün bile herhangi birinin, "bilgece" ya da "bir filozof gibi" yaşadığı için övüldüğü duyuluyorsa, bunun handiyse "akıllıca ve bir kenarda"dan daha fazla bir anlamı yoktur. Bilgelik: belli ki ayaktakını bunu bir tür kaçış olarak, kötü bir oyundan güzelce sıyrılmak için bir yöntem ve marifet olarak görüyor; oysa gerçek filozof – b i z e öyle görünüyor değil mi dostlarım? – "filozofça" ve "bilgece" olmayan, her şeyden önce a k ı l l ı c a o l m a y a n bir yaşam sürer, ve yaşamın yüzlerce denemesinin ve baştan çıkartmasının günahını ve ödevini hisseder: – k e n d i n i sürekli riske eder, b u kötü oyunu oynar.....

206

Bir dehayla, yani her ikisi de sözcüğün en geniş anlamıyla olmak üzere ya d ö l l e y e n ya da d o ğ u r a n bir varlıkla kıyaslandığında, – bir bilginde, ortalama bir bilim insanında her zaman yaşlı bir kız kurusunu andıran bir yan vardır: çünkü tıpkı onun gibi, insanın en değerli bu iki uğraşına aklı ermez. Pratikte ikisine de, bilgine ve yaşlı kız kurusuna, âdeta bir tazminat olarak, saygıdeğer oldukları teslim edilir – bu durumlarda saygıdeğerliğin altı çizilir – bu itirafın zorunluluğu bile bir can sıkıntısı getirir ardında. Daha yakından bakalım: nedir bilimle uğraşan insan? Öncelikle seçkin olmayan bir insan türüdür, seçkin olmayan, yani egemen olmayan, otoriter olmayan ve kendi kendine yetemeyen bir insan türünün erdemlerine sahiptir: çalışkandır, sabırla hizada durur, becerilerinde ve gereksinimlerinde dengeli ve ölçülüdür, içgüdüsel olarak tanır kendisi gibi olanları ve kendisi

gibilerin gerek duyduğu şeyleri, örneğin: çalışma huzurunun olmazsa olmazını oluşturan o bir parça bağımsızlığı ve yeşil çayırları, (en önce ve en başta teşhis etme ve teşhis edilebilmeyi gerektiren –) şeref ve kabul edilme talebini, iyi bir ünün güneş ışığını, tüm bağımlı insanların ve sürü hayvanlarının yüreklerinin temelindeki o içsel g ü v e n s i z l i ğ i n , değerinin ve yararlılığının sürekli onaylanması yoluyla hep yeni baştan aşılmasını. Yakışık aldığı üzere, seçkin olmayan bir türün hastalıkları ve kötü alışkanlıkları da vardır bilginde: küçük kıskançlıklardan yana zengindir, yüksekliklerine ulaşamayacağı karakterlerin alçak yanlarını gören vaşak gözleri vardır onda. Munistir, ama a k a n değil de damlayan cinsinden; özellikle daha bir soğuk, daha bir kapalı durur büyük ırmağın insanları karşısında – o zaman mat, gönülsüz bir göl gibi olur gözleri, ne bir hayranlık, ne de bir şefkat dalgası köpürmektedir artık onlarda. Bir bilginin yapabileceği en kötü ve en tehlikeli şey türünün vasatlık içgüdüsünden: sıra dışı insanın yok edilmesi için içgüdüsel olarak çalışan ve gerilmiş her yayı kırmaya ya da – en iyisi! – gevşetmeye çalışan o vasatlık Cizvitliğinden kaynaklanır. Gevşetme, yani dikkatle, sakınan ellerle elbette –, munis bir şefkatle g e v ş e t m e : işte budur asıl mahareti, kendini bir şefkat dini olarak ortaya koymayı her zaman bilmiş olan Cizvitliğin.

207

N e s n e l tin ne kadar şükranla karşılansa da – tamamen öznellikten ve onun lanetli tam kendisi oluşundan[56] en az bir kez ölesiye gına getirmemiş olan var mıdır! – sonunda onun şükranına karşı dikkatli olmayı öğrenmeli ve tinin benliksiz ve kişiliksizleştirilmesinin son zamanlarda âdeta kendi

56 Nietzsche burada Latince ipsissimus (tam kendisi) sözcüğünden türettiği "Ipsissimosität" sözcüğünü kullanıyor. (ç.n.)

başına bir hedef, bir kurtuluş ve nurlanma olarak kutlanışı abartmasına engel olunmalı: özellikle "çıkar içermeyen bilgiye" kendince en yüksek onuru vermek için haklı nedenleri de bulunan pesimistler okulunda gerçekleşiyor bunlar. Bir pesimist gibi, artık lanet okumayan ve küfretmeyen nesnel insan, bilimsel içgüdünün binlerce kez tamamen ya da yarı yarıya başarısız kaldıktan sonra bir kez çiçek açıp tozlaştığı i d e a l bilgin, elbette mevcut en değerli iş aletlerinden biridir: ama daha güçlü birinin eline yakışır, diyelim ki: bir a y n a d ı r, – bir "kendi kendinin amacı" değildir. Nesnel insan aslında bir aynadır: bilinmek isteyen her şeye bağımlı olmaya alışkındır, bilginin, "yansıtma"nın verdiğinden başka bir hazzı tanımaz, – bir şey gelinceye kadar bekler, sonra nazikçe ona doğru uzanır, hafif ayak izleri ve hayaletimsi varlıkların süzülüp geçişleri bile yüzeyinde ve derisinde kaybolmasınlar diye. Ondan geriye "kişi" namına kalan ise, tesadüfi, çoğu kez keyfi, daha sıklıkla da rahatsız edici gelir ona: kendisi bu denli yabancı figürlerin ve olayların geçiş yeri ve yansıması olmuştur. Kendi "kendi"si üzerinde düşünür, çabalayarak, çoğu kez de yanlış; kolaylıkla başkasıyla karıştırır kendini, yanlış anlar kendi gereksinimlerini ve bu konuda yalnızca kaba ve ihmalkârdır. Belki sağlığı, bazen de karısının ve dostlarının pintiliği ve sıkıcılığı, ya da arkadaş ve çevre yokluğu acı verir ona, – acısı hakkında düşünmeye zorlar da kendini: boşuna! Düşüncesi hemen kayar başka yere, d a h a g e n e l konulara; sabah olduğunda düne göre daha az biliyordur derdine neyin çare olacağını. Kendisi hakkındaki ciddiyetini yitirmiştir, zamanını da: neşelidir ama hiç sıkıntısı olmadığından d e ğ i l, kendi sıkıntısına dokunacak parmakları ve tutamakları olmadığından. Her şeye ve yaşantıya karşı alıştığı tavrı, kendisine çarpan her şeyi kabul ettiği güneşli ve önyargısız misafirperverliği, düşüncesizce hayırhah olma, evete ve hayıra tehlikesizce ilgisiz kalma tarzı: ah, bu erdemlerinin cezasını çektiği ye-

terince örnek var! – bir insan olarak genellikle çok kolayca bu erdemlerin caput mortuum'u[57] olur: Ondan sevgi ve nefret istenirse, tanrının, kadınların ve hayvanların anladığı anlamda sevgi ve nefreti kastediyorum –: yapabildiğini yapacak ve verebileceğini verecektir. Bunların çok olmayışına şaşırmamalı – burada özellikle sahte, kırılgan, tartışmalı ve çürük olduğunun ortaya çıkışına. Sevgisi yapmacık, nefreti yapay ve daha çok bir tour de force'dur,[58] küçük çapta bir kibir ve abartmadır. Ancak nesnel olabildiği sürece sahicidir: yalnızca neşeli kapsayıcılığında hâlâ "doğa" ve "doğal"dır. Yansıtan ve sürekli dümdüz olan ruhu artık olumlamayı da, olumsuzlamayı da bilmez; emretmez; yok da etmez. "Je ne méprise presque rien"[59] – der Leibnitz'in sözleriyle: buradaki presque[60] duymazdan gelip küçümsenmesin! Örnek bir insan da değildir; kimsenin önünden de gitmez, ardına da düşmez; iyi ile kötü arasında taraf tutacak bir nedeni olamayacak kadar uzakta durur. Uzun bir süre f i l o z o f l a, kültürün o başına buyruk terbiyecisi ve zorba insanıyla karıştırılmıştır: bu yüzden onurlandırılmış ve en önemli yönü gözden kaçırılmıştır – bir iş aletidir o, bir köle parçasıdır. Kölenin en ulvi türünden olsa da kendi başına bir hiçtir, – presque rien![61] Nesnel insan bir iş aletidir, özen gösterilmesi ve saygı duyulması gereken, pahalı, kolay kırılabilen ve bozulabilen bir ölçme-aletidir ve sanat eseri bir aynadır; ama bir hedef değildir, bir çıkış ve yükseliş değildir, g e r i k a l a n varoluşun kendini haklı çıkardığı, tamamlayıcı bir insan değildir, bir sonuç değildir – bir başlangıç, bir döllеme ve bir ilk neden, kaba saba, güçlü, kendine dayanan, efendi olmak isteyen değildir: daha çok narin, üfleyerek şekillendi-

57 caput mortuum (Lat.): ölü kafa, ölü birey. (ç.n.)

58 tour de force (Fr.): parlak başarı, güç gösterisi. (ç.n.)

59 Je ne méprise presque rien (Fr.): Hemen hemen hiçbir şeyi küçümsemem. (ç.n.)

60 presque (Fr.): hemen hemen. (ç.n.)

61 presque rien (Fr.): hemen hemen hiç. (ç.n.)

rilmiş, hassas, hareketli bir kalıptır, "şeklini alacağı" içeriği ve kapsamı beklemek zorundadır, – genellikle kapsamı ve içeriği olmayan bir insandır, "benliksiz" bir insan. Dolayısıyla kadınlar için de bir hiçtir, in parenthesi.[62] –

208

Bugün bir filozof kuşkucu olmadığını ima ederse, – umarım yukarıda verilen nesnel tin betimlemesinin içinde anlaşılmıştır bu? – böylece tüm dünya istemeyerek dinler onu; bunun üzerine bakarlar ona, biraz da korkuyla, o kadar çok soru sormak isterler ki... şimdilerde sürüyle bulunan korkak dinleyiciler arasında bile bundan böyle tehlikeliye çıkar adı. Sanki onun kuşkuyu yadsıyışında uzaktan herhangi bir kötü, tehditkâr ses duymuş gibilerdir, sanki bir yerlerde yeni bir patlayıcı deneniyordur, bir tin dinamiti, belki yeni keşfedilmiş bir Rus Nihilin'i, yeni keşfedilmiş bir bonae voluntatis[63] kötümserliğidir, yalnızca Hayır deyip, Hayır'ı istemekle kalmamakta, – düşüncesi bile korkunç! Hayır'ı e y l e m e k t e d i r. Bu "iyi niyet" türüne – yaşamın gerçekten pratikte olumsuzlanması isteğine – karşı, kabul edildiği kadarıyla kuşkudan, yumuşak, sevimli, ninni söyleyen kuşku afyonundan daha iyi bir uyku ilacı ve sakinleştirici yoktur günümüzde; zamanımızın hekimleri bugün Hamlet'i bile "tin"e ve toprağın altından çıkarttığı gürültülere karşı ilaç olarak yazıyorlar. "Tüm kulaklar şimdiden kötü seslerle dolu değil mi?" diye sorar kuşkucu, bir sessizlik dostu olarak ve neredeyse bir tür güvenlik-polisi olarak: "bu yer altından gelen Hayır korkunç! sessiz olun artık, kötümser köstebekler sizi!" Kuşkucu, bu narin yaratık ise, çok kolay kapılır korkuya: vicdanı her Hayır karşısında, hatta kararlı

62 in parenthesi (Lat): parantez içinde. (ç.n.)

63 bonae voluntatis (Lat.): iyi niyetin. (ç.n.)

ve sert bir Evet karşısında bile, irkilmeye ve onu bir ısırık gibi hissetmeye idmanlıdır. Evet! ve Hayır! – onun ahlakına aykırıdır bu; tam tersine, soylu bir çekiniklikle erdemine bir şölen düzenlemeyi sever o, örneğin Montaigne gibi: "ne biliyorum?" diye sorarak. Ya da Sokrates gibi: "tek bildiğim, hiçbir şey bilmediğim" diyerek. Ya da: "burada kendime güvenmiyorum, burada bana açık bir kapı yok" Ya da: "Diyelim ki, kapı açık, neden hemen girelim ki" Ya da: "Alelacele ortaya konmuş tüm bu hipotezler neye yarar? Hiçbir hipotez ortaya koymamak, kolayca iyi beğeniye dâhil olabilir. Eğri bir şeyi mutlaka hemen büküp düzeltmek zorunda mısınız? Her deliğe mutlaka herhangi bir paçavra tıkmak zorunda mısınız? Bunun bir zamanı yok mudur? Ah şeytan herifler, hiç b e k l e y e m e z misiniz? Belirsiz olanın da bir cazibesi vardır, Sfenks de bir Kirke'dir, Kirke de felsefeci bir kadındı." – Böyle avutur kendini bir kuşkucu; bir miktar tesellinin gerekli olduğu da doğrudur. Kuşku çünkü gündelik dilde sinir zayıflığı ve hastalıklılık denilen çok yönlü belli bir fizyolojik yapının en zekice ifade ediliş biçimidir; uzun süre birbirlerinden uzak durmuş ırkların ya da zümrelerin yolunun aniden ve kesin bir biçimde her kesişmesinde çıkar ortaya. Âdeta farklı ölçütleri ve değerleri kan bağı yoluyla miras alan yeni kuşakta her şey huzursuzluk, arıza, kuşku, denemedir; en iyi kuvvetler engelleyici bir etkide bulunurlar, erdemler bile birbirlerinin büyümesine ve güçlenmesine izin vermezler, bedende ve ruhta denge, ağırlık, dikey güvenlik yoktur. Bu türden melezlerin en ağır hastalıklı ve yozlaşan yanı ise i s t e m d i r: kararlarda bağımsızlığı, istemedeki cesur haz duygusunu artık hiç tanımıyorlardır bile – rüyalarında bile kuşku duyarlar "istem özgürlüğü"nden. Anlamsız bir zümrelerin ve dolayısıyla ırkların radikal karışımı denemesine sahne olan günümüzün Avrupası tüm zirvelerinde ve çukurlarında kuşkucudur bu yüzden, kâh sabırsızca ve şehvetle daldan dala sıçrayan o hareketli kuşkuyla doludur,

kâh soru işaretleriyle aşırı yüklü bir bulut gibi pusludur, – kendi isteminden çoğu kez ölesiye usanmıştır! İstemin felç olması: günümüzde bu kötürümün otururken görülmediği yer var mı? Çoğu kez de süslenmiş gibi! Baştan çıkarırcasına süslenip püslenmiş gibi! Bu hastalık için en güzel şatafat ve yalan kıyafetleri var; örneğin bugün "nesnellik", "bilimsellik", "l'art pour l'art", "saf istemsiz bilgi" olarak vitrinlere yerleşenin çoğunun süslenip püslenmiş kuşku ve istem felcinden ibaret oluşuna – Avrupa hastalığının bu teşhisine kefil olacağım. İstemin hastalığı Avrupa'ya düzensiz bir biçimde yayıldı: en çok ve en çeşitli kültürün zaten en uzun süredir yerleşik olduğu yerde görünüyor, "barbar"ın hâlâ – ya da yeniden – eğreti, sakil bir batılı kültür elbisesi içinde hakkını istemesi ölçüsünde ortadan kayboluyor. Buna göre, günümüz Fransası, kolaylıkla saptanıp somut olarak da görülebileceği gibi, istemin en ağır hasta olduğu yerdir, tinindeki en tehlikeli değişiklikleri bile en cazip ve baştan çıkarıcı yeniliklere dönüştürmekte her zaman ustaca bir beceri sergilemiş olan o Fransa bugün aslında her türlü kuşku büyüsünün okulu ve sergisi olarak Avrupa üzerindeki kültür ağırlığını gösteriyor. İsteme, ve bir istem boyunca isteme kuvveti, Almanya'da bile biraz daha güçlüdür; Almanya'nın kuzeyinde de ortasına göre daha güçlüdür; İngiltere'de, İspanya'da ve Korsika'da önemli ölçüde daha güçlüdür, birinde ağırkanlılığa, diğerinde dikkafalılığa bağlıdır, – neyi istediğini bilemeyecek kadar genç olan ve önce isteyebileceğini kanıtlaması gereken İtalya'yı hiç saymıyorum –, ama en güçlü ve en şaşırtıcı olduğu yer ise Avrupa'nın âdeta Asya'ya geri aktığı o ara ülke, Rusya'dır. Orada isteme kuvveti çoktandır bir kenara konmuş ve biriktirilmiştir, orada istem – olumsuzlama istemi mi, yoksa olumlama istemi mi belli değil – günümüz fizikçilerinden en sevdikleri sözleri ödünç almak üzere açığa çıkmayı tehditkâr bir biçimde beklemektedir. Avrupa'nın kendisini bekleyen en büyük tehlikeden kurta-

rılması için yalnızca Hindistan'daki savaşlar ve karışıklıklar değil, içteki ihtilaller, imparatorluğun küçük parçalara bölünmesi ve her şeyden önce parlamento saçmalığının uygulanması, üstüne üstlük herkes için kahvaltıda gazete okuma yükümlülüğünün getirilmesi de gerekmiştir. Bunu, olmasını arzulayan biri olarak söylemiyorum: gönlümde yatan bunun tam tersidir – kastettiğim, Rusya'nın tehditkârlığının böyle artıp, Avrupa'yı da aynı ölçüde tehditkâr olmaya, yani b i r i s t e m e, Avrupa'da egemen olan yeni bir kast aracılığıyla, kendine binlerce yıl boyunca hedefler koyabilecek, uzun süreli korkunç bir isteme s a h i p o l m a y a karar vermek zorunda bırakmasıdır: – böylelikle nihayet Avrupa'nın fazla uzatılmış küçük devletler komedisi de, hanedancı ve demokratik çok istemliliği de bir son bulur. Küçük politikanın devri geçti: önümüzdeki yüzyıl bile dünya-egemenliği uğruna savaşı getiriyor – büyük politika z o r u n l u l u ğ u n u.

209

Biz Avrupalıların açıkça içine girdiğimiz yeni savaş çağının belki de farklı ve daha güçlü bir kuşku türünün gelişmesini ne ölçüde elverişli kılabileceğini şimdilik yalnızca bir meselle anlatabilirim; Alman tarihini sevenler bu benzetmeyi zaten anlayacaklardır: Yakışıklı, uzun boylu bombacı piyade erleri karşısında coşkuya kapılan, Prusya kralı olarak askerî ve kuşkucu bir dehaya – ve böylelikle aslında tam da şimdi zaferle yükselen yeni Alman tipine – hayat veren kişi, Büyük Friedrich'in kuşku uyandıran çılgın babası, bir noktada kendisi de bir dehanın tutmalık ve mutluluk pençelerine sahipti: o zamanlar Almanya'da neyin eksik olduğunu, hangi eksikliğin, kültür ve toplumsal biçim eksikliğinden yüz kat daha korkutucu ve acil olduğunu biliyordu – genç Friedrich'ten hoşlanmayışı derin bir içgü-

dünün korkusundan kaynaklanıyordu. Erkek yoktu; yüreği kan ağlayarak kuşkulanıyordu kendi oğlunun yeterince erkek olmayışından. Bu konuda aldattı kendini: onun yerinde kim olsaydı yine aldatırdı! Oğlunun ateizme, zeki Fransızların esprisine, haz düşkünü hafifmeşrepliğine kapıldığını gördü: – arka planda büyük kan emiciyi, kuşku örümceğini gördü, artık iyiye de kötüye de yeterince sert olmayan bir yüreğin, artık emretmeyen, emredemeyen bir istemin iflah olmaz sefaletinden kuşkulandı. Oysa bu arada oğlunda kuşkunun daha tehlikeli ve daha sert yeni bir türü büyüyordu – kim bilir tam da babasının nefreti ve yalnız bırakılmış bir istemin melankolisi bunu ne çok kolaylaştırmıştı? – Savaş ve fetih dehasıyla çok yakından akraba olan ve Büyük Friedrich'in şahsında ilk seferini Almanya'ya yapan cüretkâr erkekliğin kuşkusuydu bu. Bu kuşku aşağılar ve yine de kendine çeker; gömer ve mülkiyetine geçirir; inanmaz ama bu sırada kendini yitirmez; tine tehlikeli bir özgürlük verir, ama yüreği katı tutar; kuşkunun Alman biçimidir o, devam ettirilmiş ve en tinseline yoğunlaştırılmış bir Friederichçilik olarak, Avrupa'yı uzun bir süre Alman tininin ve onun eleştirel ve tarihsel güvensizliğinin tahakkümü altına sokmuştur. Büyük Alman filologlarının ve tarih eleştirmenlerinin (hepsi de, doğru bakılırsa, aynı zamanda birer yıkma ve parçalama sanatçısıydı) yenilmez, güçlü ve sağlam erkek karakteri sayesinde, yavaş yavaş ve müzik ve felsefedeki tüm romantizme rağmen erkeksi kuşku özelliğinin kesin olarak öne çıktığı yeni bir Alman tini kavramı yerleşmiştir: örneğin bakışın korkusuzluğu olarak, parçalayan elin cesareti ve katılığı olarak, tehlikeli keşif gezilerine, ıssız ve tehlikeli gökler altındaki tinselleştirilmiş Kuzey Kutbu keşif gezilerine sağlam bir istem olarak. Sıcakkanlı ve yüzeysel insanlık-insanlarının özellikle bu tinin karşısında istavroz çıkartmalarının haklı nedenleri olabilir: Michelet, ürpererek cet esprit fataliste, ironique,

méphistophélique[64] diye adlandırıyor bu tini. Avrupa'nın "dogmatik uykusu"ndan uyandırıldığı, Alman tinindeki o "erkek" karşısında duyulan bu korkunun ne kadar karakteristik olduğunu anlamak isteyen, o tinle birlikte aşılması gerekmiş olan eski kavramı anımsayabilir, – erkeksileşmiş bir kadının dizginsiz bir kibirle, Almanları yumuşak, iyi kalpli, zayıf iradeli ve şairane görgüsüzler olarak, Avrupa'nın ilgisine tavsiye etmeye yeltenmesinin üstünden fazla uzun bir zaman geçmediğini anımsayabilir. Son olarak da Napolyon'un Goethe'yi görünce kapıldığı şaşkınlık, derinden anlaşılabilir: bu şaşkınlık, yüzyıllar boyunca "Alman tini" denilince ne anlaşıldığını ele veriyor. "Voilà un homme!"[65] – demek istemişti ki: "Bu bir e r k e k ! Oysa ben yalnızca bir Alman beklemiştim!" –

210

Geleceğin filozofları imgesinde, son olarak ima edilen anlamda kuşkucu olup olmamaları gerektiğine dair herhangi bir yönün ele verildiğini varsaysak bile, bununla yine de o filozoflara dair çok az şey tanımlanmış olur – onların kendileri d e ğ i l . Aynı haklılıkla kendilerine eleştirmen denilmesine de izin verebilirlerdi; ve elbette onlar deney insanları olacaklar. Benim onlara verdiğim adla, denemeyi ve deneme zevkini zaten açıkça vurguladım: tüm varlıklarıyla eleştirmenler olarak, deneyler yapmayı, yani belki daha geniş, belki daha tehlikeli anlamda hizmet etmeyi sevdikleri için mi oldu bu? Bilgi tutkularıyla, cüretkâr ve sancılı denemelerinde demokratik bir yüzyılın yufka yürekli ve çıtkırıldım beğenisinin uygun bulabileceğinden daha ileri gitmeliler mi? –

64 cet esprit fataliste, ironique, méphistophélique (Fr.): bu ruh fatalist, ironik, şeytani. (ç.n.)

65 Voilà un homme (Fr.): İşte bir adam. (ç.n.)

Hiç kuşkusuz: bu gelecek filozoflar, eleştirmeni kuşkucudan ayıran en başta gelen ve sakıncasız da olmayan nitelikleri en az arayacaklardır, kastettiğim değer ölçütlerinin kesinliği, bir yöntemin bütününü bilinçli kullanmak, uyanık cesaret, yalnız başına durabilmek ve kendi sorumluluğunu üstlenebilmektir; hatta kendilerinde bir Hayır deme ve analiz etme z e v k i n i , bıçağı yürek kanadığında bile güvenle ve incelikle kullanmayı bilen temkinli bir zalimliği itiraf ederler. İnsani insanların arzu edeceğinden daha s e r t olacaklar (belki her zaman yalnızca kendilerine karşı da değil) "hakikat" ile "hoşlarına gitsin" diye ya da onları "yükselttiği" ve "heyecanlandırsın" diye ilgilenmeyecekler; – duygu için bu gibi eğlenceleri beraberinde getirenin özellikle h a k i k a t olduğuna dair inançları zayıf olacak. Gülümser, bu katı tinler, içlerinden biri "şu düşünce yükseltiyor beni: nasıl olur da doğru olmaz?" diye sorduğunda. Ya da: "Şu yapıt büyülüyor beni, nasıl olur da güzel olmaz?" diye sorduğunda. Ya da "şu sanatçı büyütüyor beni: nasıl olur da büyük olmaz?" diye sorduğunda – belki de yalnızca bir gülümsemeyle değil, sahici bir tiksintiyle karşılarlar bu türden tüm hayranlık dolu, idealist, feminen, hermafrodit tavırları; onların kalplerindeki en mahrem odacıklara ulaşmasını bilenlerin, orada "Hristiyanca duygulu", "antik beğeni" ile ve hatta "modern parlamentarizm" ile uzlaştırma niyetini bulması zordur (böyle bir uzlaştırmacılık bizim çok güvensiz ve dolayısıyla çok uzlaşmacı yüzyılımızda filozoflarda bile görülebiliyor). Geleceğin bu filozofları eleştirel terbiyeyi ve tin işlerinde arılığa ve kesinliğe götüren alışkanlığı yalnızca kendilerinden talep ediyor olmayacaklardır: kendi süsleme tarzları gibi bizzat sergileyebilirler bunları – yine de henüz bu nedenle eleştirmen adıyla anılmak istemezler. Bir gün seve seve yapıldığı gibi "felsefe bizzat eleştiridir ve eleştiri bilimidir – başka da hiçbir şey değildir!" diye ilan edilmesi felsefeye yönelik hiç de hafif bir hakaret olarak görünmez onlara. Felsefenin

bu değerlendirilişi Fransa'nın ve Almanya'nın tüm pozitivistlerinin alkışını alabilir (– hatta K a n t ' ı n gönlünü ve beğenisini okşamış olması bile mümkündür: başyapıtlarının başlıkları anımsansın –): yeni filozoflarımız buna rağmen diyeceklerdir ki: eleştirmenler filozofların iş aletleridirler ve tam da bu yüzden birer iş aleti olarak daha uzun bir süre kendileri filozof değildir! Königsberg'in büyük Çinlisi de yalnızca büyük bir eleştirmendi –

211

Felsefe emekçilerinin ve genel olarak bilimle uğraşan insanların filozof zannedilmesine nihayet bir son verilmesinde ısrar ediyorum, – özellikle bu alanda kesinlikle "herkese kendi hakkı" verilmeli, birilerine daha fazlası, birilerine de daha azı verilmemeli. Gerçek bir filozofun eğitimi için ona hizmet edenlerin, felsefenin bilimsel emekçilerinin durup kaldıkları – durup kalmaları g e r e k e n – tüm bu basamaklarda kendisinin de biraz durması gerekmiş olabilir; filozofun kendisinin de insani değerler ve değer-duyguları ortamından geçebilmek ve yüksekten her uzaklığa, derinden her yüksekliğe, köşeden her genişliğe çeşitli göz ve vicdanlarla bakabilmek için bizzat eleştirmen ve kuşkucu ve dogmatik ve tarihçi ve üstüne üstlük şair ve koleksiyoncu, gezgin ve muamma çözücü ve ahlakçı ve kâhin ve "özgür tinli" ve handiyse her şey olması gerekmiş olabilir. Gelgelelim, tüm bunlar onun görevinin önkoşullarıdır yalnızca: bu görevin kendisi ise başka bir şey ister, – d e ğ e r l e r i y a r a t m a k ister. Kant'ın ve Hegel'in soylu örneklerinden sonra felsefe emekçilerinin yapması gereken herhangi büyük bir değer biçme olayının – yani egemen olmuş ve bir süre boyunca "hakikat" diye eskinin değer k o y m a l a r ı n ı – değer yaratımlarını gerek m a n t ı k s a l ve p o l i t i k (ahlaki)

alanda, gerekse sanatsal alanda saptamak ve formüllere zorlamaktır. Bu araştırmacılara düşen, şimdiye dek olup bitmiş ve tahmin edilmiş her şeyi bir bakışta görülebilir, düşünülebilir, kavranabilir, elle tutulabilir kılmak, uzun olan her şeyi, hatta "zamanı" bile kısaltmak ve tüm bir geçmişle başa çıkmaktır: muazzam ve harika bir görevdir bu, her türlü ince gurur, her türlü inatçı istem bu görev için çalışırken kesinlikle tatmin olabilir. Oysa gerçek filozoflar emredenler ve yasa koyanlardır: "böyle olmalı!" derler, insanın nereye? ve niçin?ini ilkin onlar belirlerler ve bu sırada tüm felsefe emekçilerinin, geçmişle başa çıkanların tümünün ön çalışmasını kullanırlar – yaratıcı ellerle geleceğe uzanırlar ve var olmuş ve var olan her şey onların aracı, iş aleti, çekici olur. Onların "bilme"si yaratmaktır, onların yaratması bir yasa koymadır, onların hakikat istemi – güç istemidir. – Günümüzde böyle filozoflar var mı? Böyle filozoflar var mıydı? Böyle filozofların olması gerekli değil midir?....

212

Zorunlu olarak yarının ve ertesi günün bir insanı olan filozofun her zaman kendi bugünüyle çelişki içinde olduğuna ve olması gerektiğine gitgide daha çok inanıyorum: bugünün ideali her defasında onun düşmanıydı. Şimdiye kadar, filozoflar denilen, kendi kendilerini nadiren bilgelik dostları olarak, daha ziyade nahoş deliler ve tehlikeli soru işaretleri olarak hisseden insanın bu olağanüstü ilerleticilerinin tümü – görevlerini sert, istenmedik, geri çevrilemez görevlerini, ama nihayetinde görevlerinin büyüklüğünü de zamanlarının kara vicdanı olmakta bulmuşlardır. Tam da neşteri zamanın erdemlerinin göğsüne, teşrih etmek üzere dayadıklarında, asıl sırlarını ifşa etmişlerdir: in-

sanın yeni bir büyüklüğünü bilmek için, insanın büyültülmesinin ayak basılmamış yeni bir yolunu bulmak için. Her defasında çağdaş ahlaklarının en saygı duyulan tipinde ne kadar çok ikiyüzlülük, adamsendecilik, oluruna bırakmak ve düşmeye bırakmak, ne kadar çok yalan gizli olduğunu, ne kadar çok erdemin miadını doldurmuş olduğunu ortaya çıkarttılar: her defasında dediler ki: "oraya, onların günümüzde en az bulundukları yere, oradan da öteye gitmeliyiz." Günümüzde filozoflar olabilseydi, bir filozof herkesi bir köşeye ve "spesiyalliğe" sürgün etmek isteyen bir "modern fikirler" dünyası karşısında insanın büyüklüğünü, "büyük" kavramını özellikle kapsamlılığı ve çok yönlülüğü ile, çokluktaki bütünlüğü ile koymak zorunda olacaktı: hatta değeri ve rütbeyi, bir insanın ne kadar çok ve ne kadar çeşitli şeyi taşıyabileceğine ve üstlenebileceğine, sorumluluğunu ne kadar genişletebileceğine göre belirleyecekti. Günümüzde zamanın beğenisi ve zamanın erdemi istemi zayıflatıyor ve inceltiyor, günümüzde istem zayıflığı kadar çağa uygun bir şey yok: dolayısıyla, filozofların ideallerinde tam da irade güçlülüğünün, uzun erimli kararlar alma sertliği ve yeteneğinin "büyüklük" kavramına dâhil olması gerekir; buna tam zıt bir aptal, feragat eden, mütevazı, kendini düşünmeyen bir insanlık öğretisi ve idealinin, tam zıt bir çağa, on altıncı yüzyıl gibi kendi biriktirilmiş istem enerjisinden ve bencilliğin en yabanıl akarsularından ve taşkınlarından mustarip olan bir çağa uygun olmasıyla aynı haklılıkta. Sokrates'in zamanında, çoğunlukla içgüdüleri yorgun insanlar arasında, her şeyi oluruna bırakan – söyledikleri gibi "çok şükür", eyledikleri gibi zevk için – bu sırada hâlâ artık yaşamları boyunca hak etmedikleri eski şatafatlı sözcükleri telaffuz eden muhafazakâr eski Atinalılar arasında, belki ruhun büyüklüğü için gerekliydi ironi, "seçkinlerin" etini ve yüreğini kestiği gibi, acımasızca kendi etini kesen ve yeterince anlaşılır bir bakışla "karşımda rol

yapmayın! Burada – eşitiz!" diyen o yaşlı hekimin ve ayaktakımının o Sokratesçi muzip güvenliği. Günümüzde ise tersine, Avrupa'da yalnızca sürü hayvanının onurlandırılıp onur dağıttığı yerde, "hakların eşitliği"nin çok kolaylıkla "haksızlıkların eşitsizliği"ne dönüşebildiği yerde: demem şu ki, tüm ender, tuhaf, ayrıcalıklı, yüksek insanlara, tüm yüksek ruhlara, yüksek görevlere, yüksek sorumluluklara, yaratıcı güç bolluğuna ve asalete karşı hep birlikte savaşılan yerde – bugün seçkin-olmak, kendisi-için-olmayı-istemek, başkatürlü-olabilmek, yalnız-başına-durmak ve kendi-gücüne-dayanarak-yaşamak-zorunda-olmak "büyüklük" kavramına dâhildir; ve filozof da şunları ileri sürerek ele verecek kendi idealini: "en yalnız başına, en gizli saklı, en yabani olabilen en büyük olacak, iyinin ve kötünün ötesindeki insan, erdemlerinin efendisi, aşırı istem zengini; tam da buna b ü y ü k denecek: bütün olduğu kadar çok yönlü, tam olduğu kadar geniş olabilmeye." Bir kez daha soralım: günümüzde – büyüklük m ü m k ü n müdür?

213

Bir filozofun n e olduğunu öğrenmek, öğretilemediği için de zordur: "bilmek" gerekir onu, deneyimden, – ya da onu bilm e m e n i n gururunu taşımak gerekir. Günümüzde tüm dünyanın hiçbiri hakkında deneyim sahibi o l u n a m a y a c a k şeylerden söz ediyor oluşu ise, en çok ve en fena da filozoflar ve felsefi durumlar için geçerlidir: onları bilen, bilebilen çok az kişi vardır ve onlar hakkındaki tüm yaygın kanılar yanlıştır. Örneğin hızlı yürüyen, gözüpek ve neşeli bir tinsellik ile, hiçbir yanlış adım atmayan diyalektik bir kesinlik ve zorunluluğun gerçek felsefi biraradalığını düşünürlerin ve bilginlerin çoğu kendi deneyimlerinden bilmezler, bu yüzden de herhangi birisi onlara söz ettiğinde

bu durumu inandırıcı bulmazlar. Her zorunluluğu bir zor durum, sıkıntılı bir izleme zorunluluğu ve zorlanmış-olmak olarak tasavvur ederler; düşünmenin kendisi de yavaş, duraksayan, âdeta zahmetli bir şey ve çoğu zaman "soyluların t e r i n e değer" bir şeydir onların gözünde – ama kesinlikle kolay, tanrısal ve dansa, taşkınlığa yakından akraba bir şey değildir! "Düşünmek" ve bir şeyi "ciddiye almak", "önemsemek" – birbiriyle ilişkilidir onlara göre: yalnızca böyle "yaşamışlardır" onu – Sanatçıların burnu bu konuda daha hassas olabilir: onlar ki, tam da artık hiçbir şeyi "keyfi" değil, her şeyi zorunlulukla yaptıklarında, özgürlük, incelmişlik, tam yetki duygularının, yaratıcı yerleştirme, kullanma, şekillendirme duygularının doruk noktasına varacağını çok iyi bilirler – kısacası zorunluluğun ve "istem özgürlüğü"nün daha sonra onlarda bir olduğunu. Nihayetinde bir ruhsal durumlar sıra düzeni vardır, sorunların sıra düzenine uygun düşer: en yüce sorunlar kendilerine tinselliklerinin yüksekliği ve gücüyle çözülmeleri için yazgılı olmadıkları halde yaklaşmaya cesaret eden herkesi hiç acımadan geri iterler. Kıvrak, her şeyi bilen kafaların ya da hantal ve cesur mekanikçilerin ve ampiristlerin günümüzde sık sık gerçekleştiği gibi, avam hırslarıyla bu sorunların yakınına ve âdeta bu "avluların avlusuna" kadar gelmeleri neye yarar? Kaba ayaklar böyle halılara asla basamazlar: olayların kadim yasası bunun için çoktan konulmuştur: bu ısrarcılara kapılar kapalı kalır, kafalarını oraya vurup kırsalar bile! O yüksek dünya için doğmuş olmak gerekir; daha açık söylenecek olursa, orası için y e t i ş t i r i l m i ş olmak gerekir: felsefe yapma hakkına – kelimenin büyük anlamıyla – ancak doğuştan sahip olunur, atalar, "soy" burada da belirleyicidir. Filozofun doğuşunu birçok kuşak hazırlamış olmalıdır; erdemlerinden her birinin tek tek elde edilmiş, bakılmış, kalıtımla geçirilmiş, eklenmiş olması gerekir, yalnızca düşüncelerinin korkusuz, hafif, narin akışı ve gidişi değil, her şeyden önce büyük sorumlu-

luklara gönüllü oluşu, hükmeden bakışın ve aşağıya-bakışın yüceliği, kendini kitleden ve kitlenin ödev ve erdemlerinden ayrı hissetme, yanlış anlaşılan ve kara çalınan ne varsa, ister tanrı olsun ister şeytan, onu dostça koruma ve savunma, büyük adaleti sevme ve uygulama, emretme sanatı, istem genişliği, yavaş göz, nadiren hayran olan, nadiren yukarı bakan, nadiren seven....

Yedinci Ana Bölüm
Erdemlerimiz

214

Erdemlerimiz mi? – Bizim de hâlâ erdemlerimizin olması muhtemeldir, bunlar haklı olarak daha şimdiden, onların yüzünden dedelerimize saygı duyduğumuz, ama biraz da kendimizden uzak tuttuğumuz o sadık ve kaba saba erdemler olmasalar da. Biz, ertesi günün Avrupalıları, biz yirminci yüzyılın ilk göz ağrıları, – bizim tüm tehlikeli merakımızla, çok yönlülüğümüz ve kılık değiştirme sanatımızla, aklımızdaki ve duyularımızdaki gevrek ve âdeta tatlılaştırılmış zalimliğimizle, – e ğ e r erdemlerimiz olacaksa, muhtemelen yalnızca en gizli ve en yürekten eğilimlerimizle, en sıcak gereksinimlerimizle bağdaşmayı çok iyi öğrenmiş erdemlerimiz olacak: haydi, içimizdeki labirentlerde arayalım bir onları! – bilindiği gibi, çok çeşitli şeyin kendini kaybettiği, çok çeşitli şeyin tamamen kaybolduğu yerde. Kendi erdemlerini a r a m a k t a n daha güzel bir şey var mıdır? Bu neredeyse şimdiden: kendi erdemine i n a n m a k demek değil midir? Peki bu "kendi erdemine inanmak" – aslında bu, ezelden beri kişinin "temiz vicdanı" denilen şey, dedelerimizin kafalarının arkasından, ama çoğu kez akıllarının da arkasından sarkıttıkları o saygıdeğer, uzun kuyruklu kavram örgüsü de-

ğil midir? Buna göre, genellikle ne kadar az eski moda ve dedelerimizin tarzında saygıdeğer görünsek de, bir noktada yine de bu dedelere layık torunlarız, biz temiz vicdanlı son Avrupalılar: biz de hâlâ onların örgüsünü taşıyoruz. – Ah! Bilseydiniz, çok yakında, hemen şimdi – başka türlüsünün geldiğini!.....

215

Nasıl ki yıldızlar âleminde bir gezegenin yörüngesini belirleyen iki güneş varsa; nasıl ki belirli durumlarda farklı renklerdeki güneşler tek bir gezegeni aydınlatıyorlarsa, bazen kırmızı ışıkla, bazen yeşil ışıkla, sonra da tekrar eşzamanlı olarak ona isabet ettirip rengârenk ışıklarla kaplıyorlarsa: biz modern insanlar da "yıldızlı gökyüzü"müzün karmaşık mekaniği sayesinde – f a r k l ı f a r k l ı ahlaklarla belirleniyoruz; eylemlerimiz dönüşümlü olarak farklı renklerde ışıldıyor, nadiren net oluyorlar – r e n g â r e n k eylemlerde bulunduğumuz yeterince örnek var.

216

Düşmanlarını sevmek? Sanırım iyi öğrenilmiştir bu: günümüzde binlerce kez gerçekleşmektedir küçük ve büyük çapta; hatta zaman zaman daha yüksekleri ve yüceltilmişleri de gerçekleşiyor – sevdiğimizde, özellikle de en iyi sevdiğimizde a ş a ğ ı l a m a y ı öğreniyoruz: – ama tüm bunlar bilinçsiz, gürültüsüz, şatafatsız, ağızlara şatafatlı sözleri ve erdem-ifadelerini yasaklayan iyiliğin utanma ve gizliliğiyle oluyor. Tavır olarak ahlak – bugün beğenimize aykırı düşüyor. Bu da bir ilerlemedir: tıpkı nihayet tavır olarak dinin – dine karşı düşmanlık ve Voltairece bir kırgınlık dâhil – babalarımızın beğenisine aykırı düşmüş olması gibi. Vicdanı-

mızdaki müziktir, tinimizdeki danstır, tüm püriten dualarının, tüm ahlak-vaizlerinin ve safdilliliğin uyum göstermek istemediği.

217

Ahlaki ayrımlarda kendilerinden ahlaki nezaket ve incelik beklenilmesine büyük bir değer verenlere karşı dikkatli olmak! Karşımızda (hatta hakkımızda) bir kez yanılmış olmalarını asla bağışlamazlar – hâlâ bizim "dostlarımız" olarak kalsalar bile, içgüdüleri itibariyle kaçınılmaz bir biçimde bize iftira ederler ve değersizleştirirler. – Unutkan olanlar mutludurlar: çünkü kendi aptallıklarıyla da "başa çıkarlar".

218

Fransa'nın Psikologları – Bugün başka nerede psikologlar var ki? – bêtise bourgeois'dan[66] duydukları buruk ve çok yönlü hazza hâlâ tam doyamadılar, âdeta..... kısacası bununla bir şeyi ele veriyorlar. Örneğin Flaubert, Rouen'in mert yurttaşı, sonunda artık başka bir şey görmez, duymaz ve tatmaz olmuştu: onun kendine eziyet etme ve ince zalimlik tarzıydı bu. Şimdi, değişiklik olsun diye – yoksa can sıkıcı olacak – haz duymak için başka bir şey öneriyorum: vasatlığın tüm iyi, şişman, dürüst tinlerinin daha yüksek tinlere ve onların görevlerine gösterdikleri bilinç dışı sinsiliktir bu, orta sınıfın en iyi anlarındaki anlama yetisi ve beğeniden – hatta kurbanlarının anlama yetisinden de – bin kat daha ince olan o ince, kinayeli, Cizvit sinsiliğidir: "içgüdü"nün şimdiye kadar keşfedilmiş tüm zekâ türleri arasında en zekisi olduğunun bir kez daha kanıtıdır. Kısacası siz psikologlar

66 bêtise bourgeois (Fr.): burjuva saçmalığı. (ç.n.)

"kural"ın, "istisna"yla mücadelesindeki felsefeyi inceleyin: tanrılar ve tanrısal muziplik için yeterince iyi bir tiyatro seyredeceksiniz orada! Ya da daha günlük bir dille: canlı canlı bir ameliyat yapın "iyi insan" üstünde, "homo bonae voluntatis"[67] üstünde..... k e n d i üstünüzde!

219

Ahlaki yargılar ve yargılamalar tinsel-açıdan-kısıtlıların daha az kısıtlılardan en severek aldıkları intikamdır, doğanın kendilerine kötü davranmış olmasının da bir tür tazminatıdır, nihayet tin sahibi olmak ve ince o l m a k için de bir vesiledir: – kötülük tinselleştirir. Aslında tinin mülklerinden ve ayrıcalıklarından nasiplerini bol bol almış olanların da, karşısında kendileriyle eşit durdukları bir ölçütün bulunması, kalplerinin derininde ferahlatır onları: – "herkesin tanrı karşısındaki eşitliği" için savaşırlar ve neredeyse bunun için bile i h t i y a ç l a r ı v a r d ı r tanrı inancına. Ateizmin en güçlü karşıtları onların arasındadır. Birisi kalkıp da "yüksek bir tinselliğin, yalnızca ahlaklı bir insanın dürüstlüğü ve saygıdeğerliğiyle kıyaslanması söz konusu olamaz" derse onlara, öfkeden kudururlar: – bunu yapmaktan sakınırım. Daha ziyade kendi cümlelerimle koltuklamak istiyorum onları, yüksek bir tinselliğin de ancak ahlaki niteliklerin son kötü ürünü olarak var olduğunu söyleyerek suyuna gideceğim onların; uzun süren ıslah ve alıştırmalarla belki de kuşaklar boyunca tek tek kalıtım yoluyla alındıktan sonra, "yalnızca ahlaklı" insanlar hakkında söylenen, tüm o durumların bir sentezi olduklarını; yüksek tinselliğin tam da adaletin ve dünyada h i y e r a r ş i y i, nesneler arasında – yalnızca insanlar arasında değil – sürdürmeyi görevi bilen o sevecen sertliğin tinselleştirilmesi olduğunu.

---

67 homo bonae voluntatis (Lat.): iyi niyetli insan. (ç.n.)

220

Şu sıralar çok yaygın olan "ilgisiz kalanların" övülmesi karşısında, halkın aslında n e y l e ilgilendiğinin ve sıradan adamın temelden ve derinden ilgilendiği şeylerin neler olduğunun, belki olası bir tehlikeyi de göze alarak, bilincine varılmalıdır: okumuşlar, hatta bilginler de, tüm olup bitenler aldatıcı değilse, neredeyse filozoflar da dâhil edilmelidir buna. Burada ortaya çıkan gerçek, daha ince ve nazlı beğenileri, her yüksek mizacı ilgilendiren ve çeken şeylerin büyük çoğunluğunun ortalama insana tamamen "ilginçlikten uzak" görünmesidir: – buna rağmen o şeylere doğru bir yönelme fark ettiklerinde buna "désintéressé"[68] adını verir ve "ilgilenmemiş" gibi davranmanın nasıl mümkün olduğuna şaşırırlar. Bu halk-şaşkınlığını daha bir baştan çıkarıcı ve mistik-öte dünyaya ait bir ifadeyle anlatmayı bilen filozoflar olmuştur (– belki de daha yüksek yaradılışı deneyimden bilmedikleri için?) – çıplak ve basit gerçeği, "ilgisiz" eylemin çok ilginç ve ilgilenen bir eylem olduğu gerçeğini ortaya koymak yerine, şu koşulla ki..... "Peki ya aşk?" – Nasıl? Aşktan kaynaklanan bir eylem bile mi "bencillikten uzak" olmalı? Sizi gidi hantallar –! "Peki ya özveride bulunmanın övülmesi?" – Evet ama, her kim gerçekten özveride bulunduysa, bunun karşılığında bir şey istediğini ve aldığını bilir – belki de kendinden bir şey karşılığında kendinden bir şey – bilir bir tarafta daha fazlasına sahip olmak için, bir tarafta özveride bulunduğunu, belki de daha çok olmak ya da kendini yine de "daha çok" hissetmek için. Oysa narin bir tinin bulunmaktan hoşlanmadığı bir sorular ve yanıtlar alanıdır burası: yanıt vermek zorunda kaldığında, esnemesini bastırması için, burada bile çok fazla hakikat gereklidir. Nihayetinde bir kadındır hakikat:[69] ona tecavüz edilmemelidir.

---

68 désintéressé (Fr.): yarar gözetmeyen, çıkar düşünmeyen. (ç.n.)

69 Almancada hakikat anlamına gelen "die Wahrheit" sözcüğü dişil artikel almaktadır. (ç.n.)

221

Bazen, dedi titiz ve kılı kırk yaran biri, kendi çıkarını düşünmeyen bir insana saygı duyduğum ve onu ödüllendirdiğim olur: kendi çıkarını düşünmeyen biri olduğu için değil ama, başka bir insana onun sırtından yararlı olmaya hakkı varmış gibi göründüğü için bana. Kısacası o n u n kim olduğu ve ö b ü r ü n ü n kim olduğu önemlidir her zaman. Örneğin, emretmek için yazgılanmış ve yaratılmış birinde kendini-yadsıma ve mütevazı geri çekilme bir erdem değil, bir erdemin harcanması olur: öyle görünüyor bana. Kendini mutlak kabul eden ve herkese yönelen, bencillikten uzak her ahlak, yalnızca beğeniye karşı günah işlemekle kalmaz: ihmal günahlarına kışkırtmadır, insanseverlik maskesi altında f a z l a d a n bir ayartmadır – özellikle de daha üstün, daha ender, ayrıcalıklı olanın ayartılması ve ona zarar verilmesidir. Ahlakları her şeyden önce h i y e r a r ş i karşısında eğilmeye zorlamalı, kibirleri vicdanlarına bırakılmalı, – ta ki, sonunda ve "birisine doğru olan, başka birine önemsizdir" demenin a h l a k s ı z l ı k olduğu konusunda birbirleriyle anlaşana kadar. – Peki, benim titiz ve bonhomme'um:[70] ahlakı bu şekilde ahlaklı olmaya uyarırken kendisine gülünmesini hak etmiş miydi? Gülenleri k e n d i yanında görmek isteyenin fazla haklı olmaması gerekir; hatta bir nebze haksızlık iyi beğeniye dâhildir.

222

Bugün merhamet vaaz edilirken – hem iyi kulak verilirse, bugün artık başka bir din vaaz edilmiyor – psikolog kulaklarını açabilir: bu vaizlere özgü tüm kibrin, tüm gürültünün ardından kısık, iniltili, sahici bir k e n d i n i - a ş a ğ ı l a -

70 bonhomme (Fr.): saf adam. (ç.n.)

m a sesi duyulacaktır. Merhamet, Avrupa'nın şimdi yüzyıl boyunca artmakta olan karanlıklaşmasına, çirkinleşmesine dâhildir (bunların ilk belirtileri daha Galiani'nin Madame d'Epinay'e yazdığı düşünce yüklü mektupta belgelere dayanarak anlatılmıştır): e ğ e r o n l a r ı n n e d e n i d e ğ i l s e ! "Modern fikirler"in insanı, bu gururlu maymun kendisinden hiç hoşnut değildir: burası kesin. Acı çekiyor: kibri ise onun yalnızca "acımasını" istiyor.....

223

Avrupa'nın melez insanı – her bakımdan zavallı bir köle – kesinlikle bir kostüm lazımdır ona: kostüm deposu olarak tarihe gerek duyar. Elbette hiçbirisinin bedenine tam uymadığını fark eder bu arada, – değiştirip durur. Üsluplar geçidinin hızlı tercihlerinde ve değiştirmelerinde on dokuzuncu yüzyıla bakalım; üstümüzde "hiçbir şeyin iyi durmadığı"na dair ümitsizlik anlarına da. – Kendini romantik ya da klasik ya da Hristiyan ya da Floransalı ya da Barok ya da "ulusal" olarak sergilemenin yararı yok, in moribus et artibus "yakışmıyor"! Oysa "tin", özellikle de "tarihsel tin", bu ümitsizlikten de kendine bir avantaj sağlamayı bilir: hep yeni baştan yeni bir eski zaman dilimi ve yabancı bir ülke denenir, giyilip çıkartılır, paketlenir, her şeyden önce ü z e r i n d e ç a l ı ş ı l ı r : – bizler "kostümleri" bilimsel çalışma konusu yapmış ilk çağız, ahlakları, inanç ikrarlarını, sanat beğenilerini ve dinleri kastediyorum, daha önceki hiçbir çağın olmadığı kadar hazırlıklıyız büyük çaplı karnavala, en zeki faşing kahkahasına ve küstahlığa, en büyük saçmalığın ve dünyayla Aristophanesçi tarzda alay etmenin en aşkınsal yüksekliğine. Belki de biz, burada tam da kendi b u l u ş u m u z u n alanını henüz keşfettiğimiz için, bizim bile hâlâ özgün olabileceğimiz o alanı, dünya tarihinin parodileri ve

tanrının soytarıları olarak, – belki de bugüne ait hiçbir şeyin geleceği olmasa bile, yine de özellikle k a h k a h a m ı z ı n hâlâ bir geleceği olduğu için!

224

T a r i h d u y u s u (ya da bir halkın, bir toplumun, bir insanın onlara göre yaşadığı değer biçmelerin hiyerarşisini çabucak çözebilme yeteneği, bu değer biçmelerin ilişkilerine, değerlerin otoritesinin etkin kuvvetlerin otoritesiyle ilişkisine yönelik kâhince içgüdü): Biz Avrupalıların bizim özelliğimiz olduğunu iddia ettiğimiz bu tarih duyusu, Avrupa'nın zümrelerin ve ırkların demokratik harmanlanışı yoluyla içine düştüğü büyüleyici ve çılgın y a r ı b a r b a r l ı ğ ı n ardından geldi bize, – ancak on dokuzuncu yüzyıl bilir bu duyuyu, altıncı duyusu olarak. Her türlü biçim ve yaşam tarzının, eskiden sert bir biçimde yan yana, üst üste duran kültürlerin geçmişi, söz konusu karışım sayesinde biz "modern ruhlar"ın içine akıyor, içgüdülerimiz bundan böyle dört bir yana geri gidiyor, kendimiz de bir tür kaos olduk –: sonunda "tin", dediğimiz gibi, kendine bir yarar sağlıyor bundan. Bedenimizdeki ve arzularımızdaki yarı barbarlık sayesinde her yere giden gizli geçitlerimiz var, seçkin bir çağın asla sahip olmadığı kadar, özellikle de yarım kalmış kültürlerin labirentlerine ve bir zamanlar yeryüzünde var olmuş her türlü yarı barbarlığa açılan geçitler; insan kültürünün şimdiye kadar en önemli parçasının özellikle yarı barbarlık olması bakımından, "tarih duyusu" neredeyse her şey için duyu ve içgüdü, her şey için dil ve beğeni anlamına geliyor: böylelikle hemen s e ç k i n o l m a y a n bir duyu olduğunu gösteriyor. Örneğin Homeros'tan yeniden tat alıyoruz: belki de Homeros'un tadına bakmayı bilmemiz yaptığımız en başarılı atılımdır, seçkin bir kültürün insanları (örneğin on yedin-

ci yüzyılın Fransızları, onu esprit vaste[71] olmakla suçlayan Saint-Evremond, hatta son sesleri Voltaire bile) onu kolay kolay benimsemiyorlar ve benimsemediler – onun tadına bakma hakkını kendilerine vermediler. Damak zevklerinin çok kesin Evet ve Hayır'ı, hazırda bekleyen tiksintileri, yabancı tarzda olan her şey karşısında tereddütle geri durmaları, en canlı merakın bile tuhaf tadından ürkmeleri ve genel olarak her seçkin ve kendi kendine yeten kültürün yeni bir şeyi arzuladığını, kendine ait olandan tatminsizliğini, yabancı olana hayranlık duyduğunu itiraf etmekteki gönülsüzlüğü: tüm bunlar onları dünyanın en iyi şeyleri karşısında bile, kendilerine ait değillerse, ya da onların avı o l a m a y a c a k s a, uygunsuz bir konuma ve ruh haline sokar, – bu insanlar için en anlaşılmaz şey, tam da tarih duyusu ve onun itaatkâr köle-merakıdır. Shakespeare'in eski Atinalıların Aiskhylos'la dostluğundan ötürü gülmekten katılacağı ya da öfkeleneceği bu şaşırtıcı İspanyol-Magribi-Sakson beğenisi sentezinin karşısında da durum farklı değildir: oysa biz – özellikle bu yabanıl rengârenkliği, en narin, en kaba ve en sanatsal olanın iç içeliğini gizli bir teklifsizlikle ve içtenlikle kabul ediyoruz, onu özellikle bizim için saklanmış sanat inceliği olarak tadıyoruz ve bu sırada Shakespeare'in sanatının ve beğenisinin içinde yaşadığı iğrenç buharlar ve İngiliz ayaktakımının yakınlığı, ayaktakımının yaşadığı mahallenin lağımı havayı ne kadar kaplasa da tüm duygularımızla, büyülenmiş ve istekli bir halde yolumuzda yürüdüğümüz, Napoli'nin Chiaja'sındaki gibi, hiç de rahatsız etmiyor. Bizler, "tarih duyusu"na sahip insanlar: erdemlerimiz var bizim, tartışmasız, – iddiasız, bencillikten uzak, mütevazı; mertiz, kendimizi aştık, özveriliyiz, çok müteşekkiriz, çok sabırlıyız, çok hatırşinasız: – tüm bunlarla belki de çok "zevk sahibi" değiliz. Sonunda teslim edelim: Biz "tarih duyusu"na sahip insanların en zor kavradığı, hissettiği, tadını aldığı, sevdiği şey, özellikle her

71 esprit vaste (Fr.): engin tini muazzam tin. (ç.n.)

kültürün ve sanatın kusursuz ve en son olgunlaşmış yanıdır, yapıtların ve insanların asıl seçkin yönüdür, çarşaf gibi denizi andırdıkları ve sütliman bir kendine yeterlilik içinde oldukları andır, tamama ermiş tüm şeylerin altın ve soğuk görüntüsüdür. Belki de bizim büyük tarih duyusu erdemimiz i y i beğeniyle en azından en iyi beğeniyle zorunlu bir karşıtlık içindedir ve biz, insan yaşamının, zaman zaman pırıldayan küçük, kısa ve en üstün mutluluk durumlarını ve nurlanmalarını kendi içimizde ancak zorlamayla taklit edebiliriz: büyük bir gücün ölçüsüz ve sınırsız olanın karşısında gönüllü olarak durduğu o anlar ve mucizeler – bir ince zevk bolluğunun, ansızın boyun eğme ve taş kesilme anında, hâlâ titreyen bir zeminde sabit durarak ve kendini-sabitleyerek yaşandığı yerde. Ö l ç ü bize yabancıdır, itiraf edelim bunu kendimize; duyduğumuz heyecan özellikle sonsuzdan, ölçüsüzden duyulan heyecandır. İleriye doğru soluyan bir beygirin üstündeki binici gibi, sonsuzun karşısında bırakıyoruz dizginleri, biz modern insanlar, biz yarı barbarlar – ve ancak orada k e n d i mutluluğumuzu yaşarız, aynı zamanda en çok – t e h l i k e d e o l d u ğ u m u z yerde.

225

İster hazcılık, ister kötümserlik, ister yararcılık, ister mutluluk öğretisi olsun: şeylerin değerini h a z ve a c ı ' y a göre, yani ikincil ve yan şeylere göre ölçen tüm bu düşünüş biçimleri, y a r a t ı c ı güçlerinin ve sanatçı-vicdanın bilincinde olan herkesin, alay ve merhamet de ederek tepeden bakacağı yüzeysel düşünüş biçimleri ve naifliklerdir. Merhamet s i z e ! Elbette bu sizin kastettiğiniz türden bir merhamet değil: sosyal bir "sıkıntı"ya, "toplum"a ve en baştan beri onun dört bir yanımızda yere serilmiş yatan hasta ve bahtsız, sefih ve parçalanmışlarına duyulan bir merhamet değil; İktidar'a – onlar "özgürlük" diyor buna – ulaşmaya çalışan,

yakınıp duran, bastırılmış, isyancı köle-tabakalarına duyulan merhamet hiç değil. Bizim merhametimiz yüksek, uzak görüşlü bir merhamettir: – insanın nasıl küçüldüğünü, sizin onu nasıl küçülttüğünüzü görüyoruz! – tam da sizin merhametinize tarifsiz bir endişeyle baktığınız, kendimizi bu merhamete karşı savunduğumuz anlar var –, sizin ciddiyetinizi herhangi bir ciddiyetsizlikten daha tehlikeli bulduğumuz anlar. Mümkünse – bundan daha çılgın bir "mümkünse" yoktur – acıyı ortadan kaldırmak istiyorsunuz; ya biz? – belli ki biz her zamankinden daha büyük ve daha kötü acılar istiyoruz! Esenlik, sizin anladığınız anlamıyla – bir hedef değildir ki, bir sondur bizce! İnsanı hemen gülünç ve aşağılık kılan bir durumdur – yok oluşunu istenilir kılan! Acının, büyük acının terbiyesi – insanın şimdiye dek tüm yükselişlerini yalnızca bu terbiyenin yarattığını bilmiyor musunuz? Sizi güçlülüğe terbiye eden, ruhun mutsuzluktaki her gerilişi, büyük yok oluşu görünce ürperişiniz, mutsuzluğun taşınması, ona dayanılması, onun yorumlanması, ondan yararlanılması sırasındaki yaratıcılığınız ve yürekliliğiniz, ve size derinlik, gizem, maske, tin, hile ve büyüklük adına armağan edilmiş ne varsa: – bunlar acı çekerken büyük acı çekmenin terbiyesi altında armağan edilmedi mi size? İnsanda yaratık ve yaratıcı birleşmiştir: insanda malzeme, parça, fazlalık, çamur, dışkı, anlamsızlık, kaos vardır; ama insanda yaratıcı, heykeltıraş, çekiç-sertliği, izleyici-tanrısallığı ve yedinci gün de vardır: – bu zıtlığı anlıyor musunuz? Ve sizin merhametinizin "insandaki yaratık" için, biçimlendirilmesi, kırılması, dövülmesi, yırtılması, dağlanması, akkor haline getirilmesi ve arıtılması gereken şey için, – zorunlu olarak acı çekmesi gereken ve acı çekmek zorunda olan şey için geçerli olduğunu anlıyor musunuz? Bizim merhametimize gelince – bizim tersine merhametimizin, sizin tüm şımartmaların ve zayıflıkların en berbatı olarak mer-

hametinize karşı kendini savunduğunda kimin için geçerli olduğunu? – Yani merhamete k a r ş ı merhamet! – Ama bir kez daha söyleyelim, tüm haz ve acı ve merhamet sorunlarından daha yüksek sorunlar vardır; ve yalnızca ilk sayılan tüm bu sorunlara açılan bir felsefe bir naifliktir. –

226

B i z a h l a k k a r ş ı t l a r ı ! – Bizi ilgilendiren, içinde korktuğumuz ve sevdiğimiz bu dünya, bu handiyse görülemez, işitilemez dünya, ince emretme, ince itaat dünyası, her bakımdan bir "handiyse" dünyası, müşkül, yakışıksız, sivri, sevecen: evet, iyi savunulmuştur bu dünya kaba izleyicilere ve teklifsiz meraka karşı! Bizler sıkı bir ödevler ağına, gömleğine dolanmışız ç ı k a m ı y o r u z dışarıya –, tam da bunun içinde "ödev insanı"yız bizler de! Doğrudur, zaman zaman dans ediyoruz elbette "zincir"lerimizin içinde ve "kız kardeş"lerimizin arasında; daha sıklıkla da gıcırdıyoruz zincirlerin altında sabırsızca, kaderimizin tüm o gizli acımasızlığı karşısında, bu da bir o kadar doğrudur. Yoksa ne istersek yapalım: hantallar ve görünüş "bunlar ödevs i z insanlar" diyor hakkımızda – hantallar ve görünüş her zaman aleyhimizde!

227

Dürüstlüğün kurtulamadığımız bir erdemimiz olduğunu kabul edersek, biz özgür tinliler – şimdi tüm muzipliğimiz ve sevgimizle çalışmak istiyoruz onun üzerinde ve bize kalan biricik erdemi m i z d e "mükemmelleşmek" istiyoruz: isterse pırıltısı altına bulanmış mavi alaycı bir akşam ışığı gibi ve yaşlanan kültürün ve onun boğuk karanlık ciddiyetinin üstünde asılı kalsın! Yine de dürüstlüğümüz günün birinde

yorulur ve oflayıp puflar ve ellerini ayaklarını uzatıp bizi sert bulur, daha kolay, daha narin, hoş bir alışkanlık gibi olmamızı isterse, yine de s e r t kalırız, biz son Stoacılar! İçimizde şeytanlık adına ne varsa onu göndeririz yardımına – ve hantallara ve ortalama olana duyduğumuz tiksintimizi, "nitimur in vetitum"u,[72] serüvenci-cesaretimizi, uyanık ve şımarık merakımızı, en incelmiş, en gizlenmiş, en tinsel güç istemimizi ve dünyayı-aşmamızı, geleceğin tüm alanlarında arzuyla dolaşan ve coşan, – koşarız "tanrı"mızın yardımına tüm "şeytan"larımızla! Bu sırada tanınmamamız ve başkasıyla karıştırılmamamız olasıdır: ne önemi var! Diyecekler ki: "Sizin 'dürüstlüğünüz' – bu sizin şeytanlığınızdır ve daha fazlası değildir!" ne önemi var! Haklı olsalardı bile! Şimdiye kadar tüm tanrılar aynı şekilde kutsallaşmış, yeniden vaftiz edilmiş şeytanlar değiller miydi? Son olarak, kendimiz hakkında ne biliyoruz? Bize rehberlik eden tin nasıl a d l a n d ı r ı l m a k istiyor? (Bir adlar meselesi bu.) Kaç tane tin var içimizde? Dürüstlüğümüz, biz özgür tinliler dikkat edelim de kibrimiz, süsümüz, gösterişimiz, sınırımız aptallığımız olmasın! Her erdem aptallığa meyillidir, her aptallık erdeme; "Allahına kadar aptal" derler Rusya'da, – dikkat edelim de sonunda dürüstlüğümüzle ermişler ve can sıkıcılar olmayalım! Yaşam yüz kat kısa değil mi – içinde can sıkıntısına kapılmak için? Şimdiden sonsuz yaşama inanmalı, ki....

228

Şimdiye kadarki tüm ahlak felsefesinin can sıkıcı olduğunu ve uyku ilaçlarından biri olduğunu keşfettiğim için bağışlayın beni – ve "erdem"in de benim gözümde en çok, savunucularının bu c a n s ı k ı c ı l ı ğ ı yüzünden zarar

72 nitimur in vetitum (Lat.): yasaklananı arzularız; bkz. Ovidius, *Amores* III, 4, 17; nitimur in vetitum semper cupimusque negata: her zaman menedilmiş olan şeyler için çabalar, yasaklanmış şeyleri arzularız. (ç.n.)

gördüğünü keşfettiğim için; elbette onların genel olarak yararlığını görmezden geliyor değilim. Ahlak hakkında mümkün olandan daha az insanın düşünmesinin çok önemi var bunda – bunun sonucunda da ahlakın günün birinde ilginç hale gelmeyeceğinin ç o k fazla önemi var! Yine de endişelenmeyin! Şimdi de durum, her zaman olduğu gibi: Ahlak üzerine düşünmenin tehlikeli, yakışıksız, baştan çıkarıcı bir biçimde sürdürülebileceğine dair – f e l a k e t i n bu olabileceğine dair – bir fikre sahip olmuş (ya da bir fikir vermiş) kimseyi göremiyorum Avrupa'da. Örneğin yorulmak bilmez, kaçınılmaz İngiliz yararcılarına bakılsın, Bentham'ın ayak izlerinden nasıl hantal ve saygıdeğer bir biçimde bir o yana bir bu yana gidip geldiklerine bakılsın (bir Homeros meseli daha açık anlatıyor bunu), tıpkı kendisinin de zaten saygıdeğer Helvétius'un ayak izlerinde dolaşması gibi (hayır, Helvétius tehlikeli bir insan değildi!). Yeni bir düşünce değil, eski bir düşüncenin hassas kıvrımlarından ve katlarından da eser yok onda, eski düşüncelerin gerçek bir tarihi bile değil: genel olarak o l a n a k s ı z bir edebiyat, biraz muziplikle mayalanmadığında. Çünkü (okunmaları gerekiyorsa kesinlikle art niyetle okunmaları gereken) bu ahlakçılara da bulaşmıştır o c a n t[73] denilen, a h l a k s a l b i r Tartüfçülük olan şu eski İngiliz kötü alışkanlığı, bu defa yeni bir biçime, bilimselliğe bürünerek; bütün bir eski püritenler ırkının ahlakı bilimsel olarak her ele alınışında haklı olarak mustarip kalacağı vicdan rahatsızlığına karşı gizli bir savunma da eksik değil burada. (Bir ahlakçı, bir püritenin zıddı değil midir? Yani ahlakı sorgulamaya değer, soru işareti koymaya değer, kısacası bir sorun olarak gören bir düşünür olarak. Ahlakileştirmek – ahlaksızca olmaz mı?) Sonunda hepsi de İ n g i l i z ahlaklılığının haklı çıkmasını istiyorlar: tam da böylelikle insanlığa, ya da "genel esenliğe" ya da "çoğunluğun mutluluğuna" hayır! İ n g i l t e r e ' n i n mutluluğu-

73 cant (İng.): ikiyüzlülük, yapmacıklık. (ç.n.)

na en iyi hizmet edilsin diye: İngiliz mutluluğu için, yani comfort ve fashion için (ve en yüksek mevkide, parlamentoda bir koltuk için) çaba göstermenin aynı zamanda erdemin doğru yolu olduğunu, dahası dünyada şimdiye dek bu kadar çok erdemin var olmuş olmasının işte böyle bir çabanın sonucu olduğunu var güçleriyle kanıtlamak istiyorlar. Tüm bu ağırkanlı, vicdanı huzursuz sürü hayvanlarından hiçbiri (egoizmin davasını genel esenlik davası olarak sürdürmeye girişenler –) bilmek de, kokusunu almak da istemiyor "genel esenliğin" bir ideal, bir hedef, bir biçimde anlaşılabilir bir kavram değil, yalnızca bir kusturucu olduğunu –, – birisi için doğru olanın henüz başkaları için doğru olamayacağını, herkes için bir ahlak talebinin özellikle yüksek insanlara zarar verdiğini, kısacası insanlar arasındaki bir hiyerarşinin, dolayısıyla ahlaklar arasında da var olduğunu. Mütevazı ve temelden vasat bir insan türüdür bu yararcı İngilizler; ve dediğim gibi, can sıkıcı oldukları sürece yararlılıkları hakkında enine boyuna düşünülemez. Daha yüreklendirilmeleri gerekir: kısmen aşağıdaki dizelerde yapılmaya çalışıldığı gibi.

Selam size, cesur arabacılar
Hep "ne kadar uzunsa, o kadar iyi"
Kaskatı hep, kafalar ve dizler
Coşkusuz, nüktesiz
Dayanıklı – vasatlık
Sans genie et sans esprit![74]

229

İnsanilikleriyle gurur duyan o geç dönemlerde, tam da o insani dönemlerin yenmiş olmakla gurur duyduğu "vahşi gaddar hayvan"dan duyulan o kadar çok korku, korkuya

74 Sans genie et sans esprit! (Fr.): Dehadan ve nükteden yoksun! (ç.n.)

dayalı o kadar çok b o ş i n a n ç kalmıştır ki geride, somut gerçekler bile, âdeta sözleşilmiş gibi yüzyıllar boyunca hakkında hiç konuşulmadan kalmışlardır, çünkü o vahşi, en sonunda öldürülmüş olan o hayvanı yeniden canlanmasına yardımcı olacakları izlenimi vermektedir. Böyle bir gerçeği ağzımdan kaçırmakla belki biraz cesur davranmış oluyorum: başkaları onu tekrar yakalarlar ve yeniden eski köşesinde sessiz ve unutulmuş bir halde yatmasını sağlayabilecek kadar "uysal düşünüş tarzı" sütünden içirirler ona. – Gaddarlık hakkında eski bildiklerimizi unutmamız, gözlerimizi açmamız gerekiyor; böyle küstah, büyük hataların örneğin tragedya söz konusu olduğunda eski ve yeni filozoflar tarafından beslendikleri gibi, ortalıkta erdemle ve pervasızca dolaşmaması için sonunda sabırsızlığı öğrenmek gerekiyor. "Yüksek kültür" dediğimiz hemen her şey g a d d a r l ı ğ ı n – tinselleştirilmesine ve derinleştirilmesine dayanır – budur benim ilkem; o "vahşi hayvan" hiç de öldürülmüş değildir, yaşıyor, gelişiyor, yalnızca – tanrılaştı. Tragedya'nın sancılı şehvetini oluşturan, gaddarlıktır; sözüm ona trajik merhamette, hatta aslında metafiziğin en yüce ve en narin ürpertilerine varıncaya kadar tüm yüceliklerde, hoş bir etki yaratan, tatlılığını yalnızca ve yalnızca araya karıştırılmış gaddarlıktan alır. Arenada Romalının, çarmıhın cezbelerinde Hristiyanın, insan yakılan odun yığınları ya da boğa güreşleri karşısında İspanyolun, tragedyaya doğru zorla ilerleyen günümüzün Japonunun, kanlı devrimleri özleyen Paris varoşundaki işçinin, iradesini askıya alıp Tristan ve Isolde'ye "katlanan" Wagnercinin, – tüm bunların haz aldıkları ve gizemli bir kızışmışlıkla içlerine çekmeye çalıştıkları, büyük Kirke "gaddarlığı"nın baharatlı iksirleridir. Bu sırada elbette gaddarlığın yalnızca y a b a n c ı acılara bakıldığında ortaya çıktığını öğreten evvel zamanın sarsak psikolojisinin kovulması gerekir: kendi acılarından, kendine-acı-çektirmekten fazlasıyla, bol bol haz alınır – insan yalnızca d i n s e l

anlamda kendini-yadsımaya ya da Fenikelilerde ve çilecilerdeki gibi kendini-sakatlamaya ya da genel olarak duygularının köreltilmesine, teninin yok edilmesine, pişmanlığa, püriten bir nedamet acısına, vicdan teşrihine ve Pascalcı sacrifizio dell'intelletto'ya ikna olduğunda, onun gaddarlığıyla, kendi kendine yönelik o gaddarlığın o tehlikeli ürpertisiyle gizliden gizliye cezbedilmiş ve ileriye itilmiş olur. Sonunda, bilen kişinin bile tinini tinin eğilimine karşı ve çoğu zaman yüreğinin bilmeye yönelik arzularına karşı – yani olumlamak, sevmek, tapınmak istediği yerde hayır demeye – zorlayarak, gaddarlığın sanatçısı ve yücelticisi olarak hüküm sürdüğü düşünülsün; her derinden ve temeldenalış bile, sürekli görüntüye ve yüzeysel olana yönelen tinin temel istemine yönelik bir tecavüzdür, bir acı-vermek-isteğidir, – her bilme isteğinde bile bir damla gaddarlık vardır.

230

Belki burada "tinin temel istemi" derken neyi kastettiğim kolaylıkla anlaşılmıyordur: izin verirseniz açıklayayım. – Halkın "tin" dediği emredici bir şey, kendi içinde ve kendi çevresinde hükmetmek, kendini hükümran hissetmek ister: istemi çokluktan basitliğedir, bağlayan, birleştiren, hükmetme düşkünü ve gerçekten de görkemli bir istemdir bu. Gereksinimleri ve yetileri, fizyologların yaşayan, büyüyen ve çoğalan her şeye atfettiklerinin aynısıdır. Tinin yabancı olanı özümseme gücü, yeniyi eskiye benzetme, çok yönlü olanı sadeleştirme, bütün bütüne çelişkili olanı görmezden gelme ya da dışlamaya yönelik güçlü eğiliminde açığa vurur: yabancı olandaki belirli yönleri ve çizgileri her "dış dünya" parçasında keyfine göre daha güçlü vurgulayışında, öne çıkarışında, kendine göre çarpıtışında da. Bunu yapmaktan kastı yeni "deneyimleri" kendine katmak, yeni şeyleri eski sıralara yerleştirmek – yani büyümektir; büyüme duy-

g u s u n d a , gücün artması duygusunda daha da belirlidir. Tinin görünüşte zıt bir dürtüsü de aynı isteme hizmet eder: ansızın verilen bir bilgisizlik kararı, canı istediğinde köşesine çekilme, pencerenin kapatılması, şu ya da bu şeye içinden hayır deme, bir kendine-yaklaştırmama – bilinebilir birçok şeye karşı bir tür savunma durumu, karanlıktan, kapanan ufuktan hoşnut olma, bilgisizliğin olumlanması ve doğru bulunması: tüm bunların benimseyen gücünün derecesine, imgesel konuşursak "hazmetme gücüne" göre gerekli oluşu – gerçekten de "tin" bir mideye benzer en çok. Aynı şekilde, tinin zaman zaman aldanma istemi de buna dâhildir, belki şöyle olup da şöyle o l m a y ı ş ı n ı n , şöyle ve yalnızca şöyle kabul edildiğinin kısıtlı sezgisiyle her türlü belirsizlik ve çok anlamlılıktan alınan bir haz, bir köşenin keyfi darlığında ve gizliliğinde ferahlatıcı bir kendinden-haz duyma, çok yakın olandan, yüzeyden, büyütülmüşten, küçültülmüşten, ötelenmişten, güzelleştirilmişten, tüm bu güç ifadelerinin keyfiliğinden bir kendinden-haz duyma. Son olarak tinin başka tinleri aldatmaya ve kendini onlara farklı göstermeye yönelik tereddütsüz de olmayan gönüllülüğü, yaratan, oluşturan değişebilen kuvvetin o sürekli basıncı ve baskısı da buna dâhildir: tin burada kendi maskelerinin çokluğunun ve sinsiliğinin tadını çıkarır, buradaki güvenliliğinin duygusunu da tadar, – tam da Proteus sanatlarıyla en iyi korunmakta ve gizlenmektedir! – B u görünüş isteminde, basitleşme, maske, örtü, kısacası yüzey isteminde – çünkü her yüzey bir örtüdür – şeyleri derinden, çok yönlü, temelden alan ve almak i s t e y e n bilen kişinin o yüce eğilimi k a r ş ı k o y a r: her cesur düşünürün yakışık aldığı gibi kendi gözünü kendisine bakmak için yeterince sertleştirmiş ve sivriltmiş olması ve sert terbiyeye, sert sözlere de alışmış olması koşuluyla kendinde kabul edeceği bir tür entelektüel vicdan gaddarlığı olarak. Diyecektir ki: "gaddarca bir yön var tinimin eğiliminde" – erdemliler ve nazikler isterler-

se onu vazgeçirmeye çalışsınlar! Aslında daha bir kibarlık olurdu, gaddarlık değil de bir "sefih dürüstlük" içinde olduğumuz söylenseydi, fısıldansaydı, övülseydi arkamızdan, – biz özgür, ç o k özgür tinlerin: – belki de gerçekten böyle yürüyecek – namımız? Günün birinde – çünkü daha zaman var o güne kadar – elbette kendimiz hiç meraklı olmasak da bu gibi ahlaki sözcük payeleriyle ve püsküllleriyle süslenmeye: şimdiye kadarki tüm çalışmamız böyle bir beğeniden ve onun şen bolluğundan tiksindiriyor bizi. Güzel, pırıltılı, şıngırtılı, şenlikli sözcükler bunlar: dürüstlük, hakikat aşkı, bilgelik sevgisi, bilgiye adanma, hakikatli olanın kahramanlığı, – insanın gururunu kabartan bir şey var bunda. Oysa biz münzeviler ve dağ sıçanları, bir münzevi yaşamının tüm gizliliği içinde bu ağırbaşlı sözcük gösterisinin de insanın bilinç dışı kibrinin eski yalan-süsüne, hurda ve altın tozuna dâhil olduğuna ikna ettik kendimizi, böyle yüze gülen bir renk ve boyamanın altında da korkunç homo natura[75] temel metninin yeniden tanınması gerektiğine. İnsanı doğaya geri tercüme etmek; şimdiye kadar ebedî homo natura temel metni üstüne çiziktirilen ve boyanan bir sürü kibirli ve yaltakçı yorum ve yan anlamla başa çıkmak; insanın daha bugünden bilimin terbiyesiyle sertleşip b a ş k a doğaların karşısında korkusuz Oidipius gözleriyle ve yapıştırılmış Odysseus kulaklarıyla, eski, ona çok uzun bir süre "sen daha fazlasın! sen daha yükseksin! sen başka bir kökendensin!" kavalını çalmış olan metafizik kuş avcılarının kandırıcı seslerine karşı sağır bir halde duruyorsa, bundan böyle insanlar karşısında da öyle durmasını – tuhaf ve çılgın bir görev olabilir bu, ama bir g ö r e v d i r – kim yadsır bunu? Neden mi seçtik bu çılgın görevi? Ya da başka türlü sorulacak olursa: "neden ille de bilgi?" – Herkes bunu soracak bize. Ve bizler, böyle bir ısrar karşısında, zaten yüzlerce kez kendimize aynı soruyu sormuşken, bulamadık, bulamıyoruz daha iyi bir yanıt....

75 homo natura (Lat.): insan doğa. (ç.n.)

231

Öğrenmek değiştirir bizi, yalnızca "yaşatmak"la kalmayan tüm gıdaların yaptığını yapar –: fizyologların da bildiği gibi. Oysa bizim temelimizde, orada, tamamen "aşağıda", elbette öğrenmeyen bir şey, granitten bir tinsel yazgı, önceden belirlenmiş seçme sorulara önceden belirlenmiş bir karar ve yanıt vardır. Her büyük sorunda, değişmeyen bir "ben buyum" konuşur; örneğin bir düşünür erkek ve kadın hakkında öğrendiklerini değiştiremez, yalnızca adamakıllı pekiştirebilir – kendisinde bu konuda "sabit olanı" sonuna kadar keşfedebilir yalnızca. Bu zamanlarda sorunlar için özellikle b i z d e güçlü inançlar uyandıran belirli çözümler bulunuyor; belki bundan böyle onun "kanaatleri" denir bunlara. Daha sonra – yalnızca kendini bilmenin ayak izleri görülür onlarda, bizim o l d u ğ u m u z sorunlara kılavuzlar, – daha doğrusu bizim olduğumuz büyük aptallığa, tinsel yazgımıza, tamamen "aşağıdaki" o d i k k a f a l ı y a. – Kendi kendime gösterdiğim bu zengin nezaket üzerinden, belki de "kendinde kadın" hakkında bazı hakikatleri telaffuz etmeme izin verilir: bunların yalnızca – b e n i m hakikatlerim olduğunun daha en baştan bilinmesi koşuluyla. –

232

Kadın bağımsız olmak ister: ve bunun için erkekleri "kendinde kadın" hakkında aydınlatmaya başlar – Avrupa'nın genel ç i r k i n l e ş m e s i ndeki en kötü gelişmelerden birisidir b u. Çünkü kadınsı bilimselliğin ve kendini açığavurmanın bu hantal denemeleri neyi gün ışığına çıkarabilir ki! Kadının utanmak için çok fazla nedeni vardır; kadında o kadar çok titizlik, kılı kırk yarıcılık, hasis-kibirlilik, hasis-haddini bilmezlik ve küstahlık gizlidir ki – yalnızca ço-

cuklarla ilişkisi incelensin! – bunlar şimdiye kadar en iyi, erkekten duyulan k o r k u y l a bastırılmış ve dizginlenmiştir. İlk önce "kadındaki sonsuz-can sıkıcı"nın – çok zengindir bunda! – öne çıkabilmesine yazık! Zarafetteki, oyundaki, sorunları defetme, hafifletme ve hafife almadaki kurnazlığını ve sanatını, hoş arzulara yönelik ince becerisini temelden ve esastan unutmaya başlarsa yazık! Kutsal Aristophanes'te! korku uyandıran kadın sesleri şimdiden yükseliyor; kadının erkekten en önce ve en son i s t e d i ğ i, tıbbi bir netlikle tehdit gibi savruluyor. Kadının böyle bilimsel olmaya başlaması en kötü beğeni değil midir? Şimdiye kadar ne mutlu ki aydınlatmak erkek işi, erkek-yetisiydi – böylece "biz bize" kalınıyordu; sonunda, kadınların "kadın" hakkında yazdıkları her şeyde kadının kendisi hakkında gerçekten bir aydınlanma i s t e d i ğ i n e ve isteyebileceğine dair büyük bir güvensizlik beslenebilir..... Bir kadın böylelikle kendine yeni bir s ü s arıyor olmasın? – süslenmenin ebedî-kadınsı olana dâhil olduğunu düşünüyorum – peki, kendisinden korkulmasını istiyor olsun: – belki böylelikle iktidar istiyordur. Hakikati i s t i y o r değildir ama: hakikatin ne önemi var kadın için! Kadına daha en baştan hakikat kadar yabancı, aykırı, düşman bir şey yoktur – büyük sanatı yalandır, en yüce olayı görünüş ve güzelliktir. Kabul edelim, biz erkekler: tam da b u sanatı ve b u içgüdüyü sayar ve severiz biz kadında: bizler ki, zordur hayatımız ve hafifletmek için elleri, bakışları ve narin budalalıkları altında ciddiyetimizin, ağırlığımızın ve derinliğimizin âdeta bir budalalık gibi göründüğü varlıklarla yârenlik ederiz. Son olarak şunu soruyorum: şimdiye kadar hiçbir kadın bir kadının kafasının derin, bir kadının yüreğinin adil olduğunu itiraf etmiş midir? Genel olarak düşünüldüğünde "kadın"ın şimdiye kadar en çok – kesinlikle bizim tarafımızdan değil – kadın tarafından hor görüldüğü doğru değil midir? – Biz erkekler, kadının aydınlatma yoluyla kendini küçük düşürmeye devam etmesini

istemiyoruz: kilisenin mulier taceat in ecclesia[76] genelgesinin erkeğe özen ve kadına saygı oluşu gibi! Napolyon'un çok güzel konuşan Madam de Staël'e mulier taceat in politicis![77] demesinin kadınların yararına oluşu gibi – ve kadınlara bugün: mulier taceat de muliere![78] diye seslenenin gerçek bir kadın dostu olduğunu düşünüyorum.

233

Bir kadının sanki bununla "kendinde kadın" l e h i n e bir şey kanıtlanıyormuş gibi, özellikle Madame Roland'a ya da Madame de Staël'e ya da Monsieur George Sand'a göndermede bulunması – içgüdülerin yozlaşmışlığını ele verir – zevksizliği ele vermesi de cabası. Erkekler arasında, adı geçen bu kadınlar kendinde k o m i k üç kadındır – o kadar! Özellikle de özgürleşime ve kadının kendi başına buyrukluğuna karşı en iyi gönülsüz k a r ş ı – a r g ü m a n l a r d ı r.

234

Mutfaktaki aptallık, aşçı olarak kadın; ailenin ve evin erkeğinin beslenmesinin sağlandığı tüyler ürpertici düşüncesizlik! Kadın yemeğin ne a n l a m a geldiğini bilmez: ve aşçı olmak ister! Kadın düşünen bir yaratık olsaydı, binlerce yıldır aşçılık yaptığından, en büyük fizyolojik gerçekleri bulmuş ve aynı şekilde hekimlik sanatını da ele geçirmiş olurdu! Kötü aşçı kadınlarla – mutfakta aklın tamamen yokluğuyla insanın gelişimi en uzun süre engellenmiş, en büyük zararı

76 mulier taceat in ecclesia (Lat.): Kadınlar kilisede sessiz olsun. (ç.n.)

77 mulier taceat in politicis (Lat.): Kadınlar politikada sessiz olsun. (ç.n.)

78 mulier taceat de muliere (Lat.): Kadınlar kadın konusunda sessiz olsun. (ç.n.)

görmüştür: bugün bile durum birazcık daha iyidir. İyi aile kızlarına bir söz.

235

Öyle zekice deyişler ve sözler, küçük bir avuç dolusu sözcük vardır ki, birdenbire bütün bir kültür, bütün bir toplum billurlaşır onlarda. Madame de Lambert'in oğluna öylesine söylediği şu söz de bunlardan biridir: "mon ami, ne vous permettez jamais que de folies, qui vous feront grand plaisir"[79]: – bu arada, bir oğula söylenmiş en anaç ve en akıllıca söz.

236

Dante'nin ve Goethe'nin kadınlar hakkında inandıkları şey – birinin "ella guardava suso, ed io in lei"[80] deyişi ve diğerinin bunu "bengi-kadınsı olan çeker bizi y u k a r ı y a" diye tercüme edişi – hiç kuşkum yok ki her soylu kadın bu inanca karşı çıkacaktır, çünkü onlar tam da bengi-erkek olana inanırlar...

237
Yedi Kadın Özdeyişi

Nasıl da geçer en koyu can sıkıntısı, bir adam sürünerek gelince bize!

* *

79 mon ami, ne vous permettez jamais que de folies, qui vous feront grand plaisir (Fr.): Dostum sana büyük bir haz verecek olanlar hariç hiçbir deliliğe kaptırma kendini. (ç.n.)

80 ella guardava suso, ed io in lei (İt.): kadın yukarı bakıyordu, ben ona; bkz. Dante, *Divina Commedia*, Paradiso II, 22; Beatrice in suso, e io in lei guardava: Beatrice yukarıya bakıyordu, ben ona. (ç.n.)

Yaşlılık, ah! Ve bilim en zayıf erdeme bile güç verir.

* *

Siyah elbiselerle ve suskun kalarak bürünür her kadın – zeki bir görünüme.

* *

Mutluluğumu kime mi borçluyum? Tanrıya! – ve terzime.

* *

Genç: Çiçeklerle kaplı bir mağara. Yaşlı: Bir ejderha çıkıyor içinden.

* *

Soylu bir ad, güzel bacaklar, üstelik erkek: ah, o benim olsaydı!

* *

Kısa söz, uzun anlam – Dişi merkep için kaygan buz.

237

Şimdiye kadar kadınlara erkekler tarafından herhangi bir yükseklikten yolunu şaşırarak yanlarına konmuş bir kuş muamelesi yapılmıştır: ince, kırılgan, yabanıl, şaşılası, tatlı, duygulu bir şey: – ama uçup da gitmesin diye kafese kapatılması gereken bir şey.

238

"Erkek ve kadın" temel sorununda yanılgıya düşmek, burada en temel uzlaşmaz çelişkiyi ve ebedî-düşmanca bir

gerilimin zorunluluğunu yadsımak, burada belki eşit haklar, eşit talepler ve ödevler düşlemek: düz kafalılığın t i p i k bir işaretidir bu ve bu tehlikeli noktada sığlığını belli etmiş bir düşünür – içgüdüleri sığ! – genel olarak kuşkulu, dahası açığa çıkmış, deşifre olmuş kabul edilebilir: muhtemelen yaşamın tüm temel soruları için fazla "kısa" kalacak ve h i ç b i r derinliğe inemeyecektir. Buna karşılık, tininde ve arzularında derinliğe, kesinliğe ve sertliğe yetkin olan, iyi niyet derinliğine de sahip olan ve kolaylıkla onlarla karıştırılabilecek bir adam, kadınlar hakkında daima yalnızca bir ş a r k l ı g i b i düşünebilir: kadını bir mülkiyet, kilit vurulabilir bir mülk, hizmet etmek için belirlenmiş ve bunda yetkinleşmiş bir şey olarak anlamalıdır, – bu noktada Asya'nın, Asya'nın içgüdüsel üstünlüğünün muazzam aklından yana olmalıdır: bir zamanlar Yunanlıların yaptığı gibi, Asya'nın en iyi mirasçıları ve öğrencileriydi onlar, bilindiği gibi Homeros'tan Perikles dönemine kadar a r t a n bir kültür ve kuvvet hacmiyle, adım adım kadınlara karşı d a h a k a t ı, kısacası daha şarklı oldular. Nasıl da zorunlu, nasıl da mantıklı, nasıl da insanca-arzu edilebilir bir durumdur bu: bu konuyu kendi payına düşünebilir kişi!

239

Zayıf cinse erkekler tarafından hiçbir çağda çağımızdaki gibi böyle saygıyla davranılmamıştır – demokratik eğilime ve temel beğeniye, aynı şekilde yaşlılar karşısındaki saygısızlığa girer bu –: bu saygının hemen istismar edilmesine şaşmalı mı? Daha fazlası isteniyor, talep etmek öğreniliyor, sonunda o saygı haracı neredeyse incitici bulunuyor, haklar için yarışma, hatta aslında mücadele tercih ediliyor: kısacası kadında utanma kalmıyor. Hemen ekleyelim ki, zevk de kalmıyor. Erkekten k o r k m a y ı unutuyor: ama "korkmayı unu-

tan" kadın en kadınsı içgüdülerinden vazgeçiyor. Erkekteki korku-uyandıran yanın, daha kesin konuşalım, erkekteki erkeğin artık istenmediği ve büyütülmediği durumda, kadının öne çıkmaya yeltenmesi yeterince haklıdır, yeterince anlaşılırdır da; burada zor anlaşılan tam da böylelikle – kadının yozlaşmasıdır: Bugün gerçekleşen budur, kendimizi aldatmayalım bu konuda! Endüstriyel aklın, askerî ve aristokratik aklı yendiği her yerde kadın şimdi bir satıcının ekonomik ve hukuksal bağımsızlığına ulaşmaya çalışıyor: "satıcı olarak kadın" yazıyor oluşum halindeki modern toplumun kapısında. Bu şekilde yeni haklar elde ettiğinde, "efendi" olmaya çalıştığında ve kadının "ilerlemesini" bayrağına ve flamasına yazdığında, ürkütücü bir açıklıkla tam tersi gerçekleşiyor: kadın geriliyor. Fransız Devrimi'nden bu yana Avrupa'da kadının etkisi haklarının ve taleplerinin artması ölçüsünde azalmıştır; "kadının özgürleşimi" de (yalnızca erkek düz kafalılar tarafından değil) bizzat kadınlar tarafından talep ve teşvik edildiği sürece, en kadınsı içgüdülerin giderek zayıflaması ve körelmesi şeklinde dikkat çekici bir belirti ortaya çıkıyor. İyi yetişmiş bir kadının – her zaman akıllı bir kadındır – temelden utanması gereken bir aptallık, neredeyse maskulen bir aptallık var bu harekette. Zafere en kesin hangi zeminde ulaşılacağı duyusunun kaybedilmesi; asıl silah sanatındaki talimin ihmal edilmesi; erkeğin önünde daha önce edeple ve ince kurnaz bir alçakgönüllülükle davranılan yerde, kendini salıvermek, hatta belki "kitaba kadar"; erkeğin kadında gizlenmiş temelden farklı bir idealin, ebedî ve zorunlu kadınsı bir şeyin varlığına duyduğu inancı erdemli bir pervasızlıkla yok etmeye çalışmak; kadının narin, şaşılası yabanıllıkta ve çoğu kez hoş bir ev hayvanı gibi bakılıp beslenmesi, korunması, üstüne titrenmesi gerektiğine erkeği ısrarla ve gevezelikle ikna etmek; kadının bugüne kadar gelen toplum düzenindeki konumunun var olmuş ve hâlâ da var olan tüm kölece ve serfçe yönleri-

nin beceriksizce ve öfkeyle derlenip toplanması (sanki kölelik daha yüksek bir kültürün, kültürün her türlü yükselişinin bir koşulu değil de karşı-argümanıymış gibi): – tüm bunlar kadın içgüdüsünün un ufak edilmesi, kadınlıktan çıkarma değilse nedir? Elbette erkek cinsinden aydın eşekler arasında kadınlara kendilerini bu şekilde kadınlıktan çıkarmalarını ve Avrupa'daki "erkeği", Avrupa "erkekliğini" hasta eden tüm aptallıkları taklit etmelerini salık veren yeterince ahmak kadın-dostu ve kadın-mahvedici var – Kadını "genel kültür" seviyesine, hatta gazete okuma ve politika yapma seviyesine indirmek istiyor bunlar. Zaman zaman kadını bir özgür düşünür ve yazar yapmak istiyorlar: sanki dindar olmayan bir kadın derin ve tanrısız bir erkek için tamamen ters ya da gülünç bir şey değilmiş gibi –; hemen her yerde tüm müzik türlerinin en hastalıklısı ve en tehlikelisiyle (bizim Alman yeni müziğimizle) kadınların sinirlerini çökertiyor ve onları her gün daha histerik, ilk ve son meslekleri olan güçlü çocuklar doğurma işine daha yeteneksiz kılıyorlar. Onları genel olarak daha fazla "kültürlemek" ve denildiği gibi "zayıf cinsi" kültür yoluyla g ü ç l ü kılmak istiyorlar: sanki tarih insan "kültürlenmesinin" ve zayıflamanın – yani i s t e m g ü c ü n ü n paramparça olmasının ve hastalanmasının daima at başı gittiğini ve dünyanın en güçlü ve en etkili kadınlarının (son olarak Napolyon'un annesinin) erkekler üzerindeki güçlerini ve ağırlıklarını özellikle istem gücüne – okuldaki öğretmenlerine değil! – borçlu olduklarını âdeta kafamıza vura vura öğretmiyormuş gibi. Kadının saygı ve çoğu zaman korku uyandıran yanı, erkeğinkinden daha "doğal" olan d o ğ a s ı d ı r, yırtıcı hayvanlara özgü gerçek kurnaz uysallığıdır, eldivenin altındaki kaplan pençesidir, egoistlikteki naifliği, eğitilemezliği ve içsel yabanıllığı, hırslarının ve erdemlerinin kavranılamazlığı, genişliği, hedefsizliği..... Bu tehlikeli ve güzel "kadın" kedisinin, ondan duyulan tüm korkuya rağmen merhamet uyandıran yanı, herhangi bir hayvandan daha çok acı çeken, daha kırılgan, daha sevgiye

muhtaç ve hayal kırıklığına uğramaya yazgılı olarak görünmesidir. Korku ve acıma: erkek şimdiye kadar bu duygularla çıktı kadının karşısına, bir ayağı hep trajedideydi, cezbederek parçalayan – Nasıl? Şimdi bunun sonu mu geldi? Yoksa sırada kadının büyüsünün bozulması mı var? Kadının can sıkıcılaştırılması yavaş yavaş yaklaşıyor mu? Ah Avrupa! Avrupa! Senin için her zaman en çekici olan, seni hep yeniden bir tehlikenin beklediği o boynuzlu hayvan biliniyor! O eski hayvan masalı bir kez daha "tarih" olabilirdi, – bir kez daha muazzam bir aptallık sana hükmedebilir ve seni alıp götürebilirdi! Ve onun altında gizlenen bir tanrı değil, hayır! Yalnızca bir "fikir", "modern bir fikir"!.....

Sekizinci Ana Bölüm
Halklar ve Vatanlar

240

Yine ilk kez dinledim – Richard Wagner'in Meistersinger uvertürünü: görkemli, aşırı yüklü, ağır ve olgun bir sanat bu, anlaşılması için müziğin iki yüz yıl boyunca daha canlı olmasını şart koşma gururunu taşıyor: – böyle bir gururun boşa çıkmayışı Almanları onurlandırıyor! Burada hangi özsuları ve enerjiler, hangi mevsimler, hangi kuşaklar birbirine karışmamış ki! Kâh antikçağa ait gibi, kâh yabancı, kâh buruk ve çok genç geliyor kulağa, keyfi olduğu kadar ihtişamlı-geleneksel, sık sık muzip, daha da sık patavatsız ve kaba, – ateşe ve cesarete, aynı zamanda geç olgunlaşan meyvelerin gevşek kil rengi derisine sahip geniş ve dolu dolu akıyor: ve birdenbire bir anlık açıklanamaz bir duraklama, âdeta neden ile sonuç arasında açılan bir boşluk, bize rüya gördüren bir basınç, âdeta bir kabus basıncı – ama eski keyif, çok yönlü keyif ırmağı, eski ve yeni mutluluk ırmağı hemen yeniden genişleyip ilerliyor, sanatçının kendinden duyduğu mutluluk da fazlasıyla dâhil edilmiş buna, gizlemek istemiyor bunu, burada kullandığı yöntemlerdeki, yeni edinilmiş, denenmemiş yeni sanat yöntemlerindeki ustalığına dair şaşkın ve mutlu bilgisinin bize ifşa eder göründüğü gibi.

Hiçbir yerinde güzellik yok, güney yok, gökyüzünün güneydeki ince aydınlığından eser yok, zarafet yok, ders yok, mantık istemi yok; hatta altı çizilen belirli bir hantallıktır, sanki sanatçı bize: "Benim niyetim böyle" demek istiyor; ağır kostümler, keyfî-barbarca ve vakur bir şey, bilgince ve saygın nadide şeylerin ve eşsizliklerin bir harelenişi; sözcüğün en iyi ve en berbat anlamıyla Alman bir şey, Alman tarzında çok katlı, biçimlendirilemez ve tükenmez bir şey; bozulmanın kurnazlıkları ardına saklanmaktan korkmayan – belki de ancak orada kendini en iyi hisseden – bir Alman ruhsal güçlülüğü ve fazlalığı; Alman ruhunun tam sahici bir işareti, aynı zamanda genç ve yaşlanmış, aşırı yıpranmış ve hâlâ gelecek dolu. Bu tür müzik, Almanlar hakkında düşündüğümü çok iyi ifade ediyor: evvelsi güne ve öbür güne aitler, – henüz bugünleri yok.

241

Biz "İyi Avrupalılar": Bizim de kendimize sağlam bir vatanseverlik, eski aşklara ve sıkıntılara düşme ve geri düşüş izni verdiğimiz saatlerimiz vardır – az önce bunun bir numunesini verdim – ulusal galeyanların, yurtsever nefes darlıklarının ve başka her türlü antik duygu taşkınlıklarının saatleri. Bizim gibi ağırkanlı tinler, bizde saatlerle sınırlı olan ve saatler içinde sona eren şeyle ancak daha uzun zaman dilimlerinde başa çıkabilirler, kimileri yarım yılda, kimileri de ömürlerinin yarısı boyunca, hazmetme ve "metabolizmalarının çalışma" hızlarına göre. Hatta bizim hızlı Avrupa'mızda bile, bu atavist vatanseverlik ve toprağından ayrılamama nöbetlerini aşmak ve yeniden akla, yani "iyi Avrupalılığa" geri dönmek için yüzyıllara gerek duyan belirsiz, kararsız ırkları düşünebilirdim. Bu olasılık üstünde oyalanırken, iki eski "yurtsever"in konuşmasına kulak misafiri oluyorum – belli ki ikisi de ağır işitiyordu ve bu yüzden bir o kadar yük-

sek sesle konuşuyorlardı. "O a d a m felsefeyi bir köylü kadar ya da dernek üyesi bir üniversiteli kadar biliyor ve anlıyor – dedi biri –: o henüz masum! Ama bugün ne önemi var bunun! Zaman kitlelerin zamanı: onlar özellikle kitlesel olanın önünde diz çöküyorlar. Politikada da öyle: Onlar için yeni bir Babil Kulesi, herhangi bir zenginlik ve güç ucubesi yükselten bir devlet adamı 'büyük'tür onların gözünde: Biz daha dikkatli ve daha sakıngan olanların, bir eyleme ve davaya büyüklük kazandıranın yalnızca büyük düşünce olduğuna dair eski inançtan şimdilik vazgeçmiş oluşumuzun ne önemi var? Varsayalım ki, bir devlet adamı, halkını bundan böyle doğası gereği hiç yatkın olmadığı 'büyük politika' yapmak zorunda kalacağı bir konuma soktu: böylece halkın yeni ve kuşkulu bir vasatlık uğruna eski ve güvenli erdemlerinden vazgeçmesi gerekiyor, – varsayalım ki, bir devlet adamı halkını genel olarak 'politika yapmaya' mahkûm etti, oysa bu halkın şimdiye kadar yapacak ve düşünecek daha iyi işleri vardı, ve ruhunun derinliklerinde gerçek politika yapan halkların huzursuzluğuna, boşluğuna ve gürültülü kavgacılığına duyduğu ihtiyatlı tiksintiden kurtulamıyordu: – varsayalun ki, böyle bir devlet adamı, halkının uyuyakalmış tutkularını ve arzularını dürtüklüyor, şimdiye kadarki çekingenliğini ve kenarda durmaktan hoşlanmasını ayıplıyor, yabancı ülkeciliğini ve gizli sonsuzluğunu bir borçlanmaya çeviriyor, onun en içten eğilimlerini değersizleştiriyor, vicdanını tersyüz ediyor, zihnini daraltıyor, beğenisini 'ulusal'laştırıyor, – nasıl? Halkının tüm geleceği boyunca, varsa bir geleceği, bedelini ödeyeceği tüm bu işleri yapan bir devlet adamı b ü y ü k müdür?" Diğer yaşlı yurtsever "Hiç kuşkusuz! diye yanıtladı onu hararetle: – Yoksa bunları y a p a m a z d ı ! Böyle bir şeyi istemek belki çılgınlıktır. Ama belki de bütün büyük şeyler başlangıçta yalnızca çılgıncaydı!" – "Kelimeleri kötüye kullanma! diye bağırdı muhatabı ona: – güçlü! güçlü! güçlü ve çılgın! Büyük d e ğ i l ! " – Yaşlı adamlar

kendi "hakikat"lerini birbirlerinin yüzüne böyle bağırarak coşmuşlardı belli ki; oysa ben mutluluk içinde ve öbür tarafta, güçlü olanın üstünde çok geçmeden daha güçlünün efendi olacağını düşündüm, bir halkın tinsel sığlaşmasının da telafi edileceğini, elbette bir diğerinin derinleşmesiyle. –

242

Şimdi Avrupalıların ayırt edici özelliğinin arandığı şeye ister "uygarlık", ister "insanlaşma", ister "ilerleme" denilsin; isterse basitçe, övmeden ve kınamadan, politik bir ifadeyle Avrupa'nın d e m o k r a t i k hareketi densin ona; bu ifadeyle işaret edilen tüm ahlaksal ve politik ön planların ardında gitgide daha da gelişen muazzam bir f i z y o l o j i k süreç gerçekleşiyor – Avrupalıların birbirlerine benzeme sürecidir bu, onların iklime ve sınıflara bağlı ırkların oluştuğu koşullardan gitgide daha çok kopması, yüzyıllar boyunca kendini hep aynı taleplerde ruha ve bedene yazmak istemiş o b e l i r l i her bir ortamdan gitgide daha çok bağımsızlaşmalarıdır – esas olarak uluslar üstü ve göçebe bir insan türünün yavaş yavaş yükselişidir, fizyolojinin diliyle konuşursak, tipik ayırt edici özelliği olarak maksimum düzeyde uyum sağlama sanatı ve gücüne sahip bir türdür bu. Büyük geri dönüşlerle hızı yavaşlatılabilen, ama belki tam da böylelikle şiddet ve derinlik kazanan ve gelişen – "ulusal duygu"nun şimdi hâlâ öfkeli fırtına ve atılımı[81] da, yine şu sıralar yükselen anarşizm de buna dâhil – bu o l u ş u m h a l i n d e k i A v r u p a l ı süreci –: bu süreç muhtemelen naif destekçilerinin ve övgücülerinin, "modern fikirler"in havarilerinin hiç hesap edemeyecekleri sonuçlara doğru ilerliyor. Ortala-

81 Sturm und Drang (Alm.): Coşkunluk akımı. Almanya'da 1760-1885 yılları arasında etkili olan bir edebiyat akımı. Adını Klinger'in bir oyunundan almıştır. Rousseau'dan da etkilenilerek dar, katı rasyonalist bir aydınlanmaya karşı, yaratıcı özgürlük, coşkusallık savunulmuştur. (ç.n.)

ma olarak insanın farksızlaşmasını ve vasatlaşmasını ortaya çıkaracak olan aynı koşullar – yararlı, çalışkan, her işe koşulabilir ve becerikli sürü hayvanı insan – en tehlikeli ve en çekici niteliğe sahip istisna insanlara kaynaklık etmektedir. Hep değişen koşulları deneyimleyen ve her kuşakta, hatta her on yılda bir yeni bir çalışmaya başlayan o uyum sağlama gücü tipin g ü ç l ü l ü ğ ü n ü olanaklı kılamazken; bu tür geleceğin Avrupalıları muhtemelen bir efendiye, emir veren birine günlük ekmek kadar i h t i y a ç d u y a n fazlasıyla geveze, zayıf iradeli her işe koşulabilir işçiler olduklarına dair genel bir izlenim oluşturacaklardır; Avrupa'nın demokratikleştirilmesi, en ince anlamıyla k ö l e l i ğ e hazırlanmış bir tipin üretilmesiyle sonuçlanacakken: tekil ve istisnai örneklerde g ü ç l ü insanın belki şimdiye kadar olduğundan daha güçlü ve zengin olması gerekecektir, – eğitiminin önyargısızlığı sayesinde, pratiğinin, sanatın ve maskenin muazzam çok yönlülüğü sayesinde. Demem şu ki: Avrupa'nın demokratikleştirilmesi aynı zamanda t i r a n l a r ı n yetiştirilmesi için istemeden yapılmış bir düzenlemedir – sözcüğün her anlamıyla, en tinsel anlamı dâhil.

243

Güneşimizin H e r k ü l burcuna doğru hızla hareket ettiğini sevinçle işitiyorum: bu dünyadaki insanın da güneşin yolundan gideceğini umuyorum. Bizler önden, biz iyi Avrupalılar! –

244

Almanların "derin" tanımıyla anılmasının âdet olduğu bir dönem vardı: şimdi yeni Almanlığın en başarılı tipi tamamen başka onurların peşinde koşar ve derinliği olan her

şeyde belki de "atılganlık" eksikliğini çekerken, eskiden bu övgüyle kendimizi mi yanıltıyorduk kuşkusu neredeyse çağdaş ve yurtsever bir kuşkudur: kısacası Alman derinliği temelinde daha farklı ve fena bir şey midir – ve tanrıya şükür, kendisinden başarıyla kurtulunmaya hazır olunan bir şey midir? Öyleyse, Alman derinliği hakkındaki fikrimizi değiştirmeyi deneyelim: bunun için Alman ruhunu birazcık teşrih etmekten başka bir şey gerekmiyor. – Alman ruhu her şeyden önce çok katlıdır, farklı farklı kökenleri vardır, gerçekten inşa edilmiş olmaktan ziyade bir araya getirilmiş ve üst üste konulmuştur: onun kökeninden kaynaklanır bu. Küstahça "Ah! İki ruh barınıyor göğsümde!" iddiasında bulunmak isteyen bir Alman, hakikatte çok kötü yanılacak, daha doğrusu çok sayıdaki ruh hakikatinde geride kalacaktır. Irkların olağanüstü karıştığı ve harmanlandığı, hatta belki de Ari-öncesi unsurun ağırlık taşıdığı bir halk olarak, her anlamda "ortanın halkı" olarak Almanlar, daha anlaşılmaz, daha geniş kapsamlı, daha çelişkili, daha bilinmez, önceden kestirilemez, daha şaşırtıcıdırlar, başka halkların onları ürkütücü bulmasından daha ürkütücü bulurlar kendilerini: t a n ı m l a m a y a gelmezler ve böylelikle şimdiden Fransızların hayal kırıklığıdırlar. Aralarında "Alman olan nedir?" sorusunun hiç ortadan kalkmayışı Almanları karakterize eder. Kotzebue, Almanlarını yeterince iyi tanıyordu: "bizi anladı" diye alkışladılar onu, – ama S a n d d a onları tanıdığına inanıyordu. Jean Paul, Fichte'nin yalandan ama yurtsever yüze gülmelerine ve abartılarına öfkeyle karşı çıktığında ne yaptığını biliyordu, – ama Goethe'nin Jean Paul'a Fichte açısından hak vermiş olsa da Almanlar hakkında farklı düşünmüş olması muhtemeldir – Aslında ne mi düşünmüştü Goethe Almanlar hakkında? – Ama etrafındaki birçok şey hakkında hiçbir zaman açık konuşmamış ve ömrü boyunca ustalıkla susmayı bilmişti o: – herhalde haklı nedenleri vardı bunun için. Şurası kesin ki, "Özgürlük savaşları" değildi neşeyle hayran kaldığı, Fransız Devrimi hiç

değil, – uğruna Faust'unu, hatta tüm bir "insan" sorununda fikrini değiştiren olay Napolyon'un ortaya çıkmasıydı. Goethe'nin öyle sözleri vardır ki, Almanların kendileriyle gurur duydukları şey hakkında, ülke dışından biri gibi, sabırsız bir sertlikle konuşur: ünlü Alman duygusundan bir defasında "Yabancıların ve kendinin zayıflıklarına göz yummak" diye söz eder. Haksız mıdır bunda? – kendileri hakkında nadiren tamamen haksız olunması Almanların ayırt edici özelliğidir. Koridorlar ve yan koridorlar vardır Alman ruhunda, mağaralar, gizli köşeler, kale zindanları vardır; gizemli olanın çekiciliğine fazlasıyla sahiptir düzeni; bir Alman iyi bilir kaosa giden gizli yolları. Nasıl ki herkes kendi benzerini severse, Alman da bulutları, bulanık, oluşum halindeki, alacakaranlıktaki, rutubetli ve örtülü her şeyi sever: her türden belirsiz, şekillenmemiş, yer değiştiren, gelişen her şeyi "derin" olarak hisseder. Almanın kendisi de mevcut değildir, oluşur, "gelişir". Bu yüzden "gelişim" büyük felsefi ifadeler alanında asıl Alman buluşu ve atılımıdır: – hükmeden bir kavramdır, Alman birası ve Alman müziğiyle tüm Avrupa'yı Almanlaştırmak için çalışır. Yabancılar Alman ruhunun temelindeki çelişkili doğanın kendilerine sunduğu (Hegel'in sistemlileştirdiği, son olarak Wagner'in de müziğe döktüğü) bilmecelerin karşısında şaşkın ve efsunlanmış gibi dururlar. "İyi huylu ve sinsi" – başka her halkta saçmalık olan böyle bir yan yanalık, ne yazık ki Almanya'da sık sık doğru çıkar: yalnızca bir süreliğine Şvebyalıların arasında yaşayın! Alman bilgininin ağırkanlılığı, toplumsal yavanlığı, içten gelen bir ip cambazlığı ve şimdiye kadar bütün tanrıların korkmayı öğrendikleri şey karşısında gösterdiği serinkanlılıkla ürkütücü derecede iyi örtüşür. "Alman ruhu" ad oculos[82] gösterilmek istenirse, yalnızca Alman beğenisine, Alman sanatlarına ve göreneklerine bakılsın: "beğeni"ye karşı nasıl da köylüce bir aldırışsızlık! En

82 ad oculos (Lat.): gözlere. (ç.n.)

soylu ve en adi olan nasıl yan yana! Tüm bu ruh-bütçesi nasıl da düzensiz ve zengin! Alman ardında s ü r ü k l ü y o r ruhunu; yaşantıladığı her şeyi ardında sürüklüyor. Yaşadığı olayları iyi hazmedemiyor, hiçbir zaman "bitirmiyor" onlarla işini; Alman derinliği çoğu zaman ağır, gecikmeli bir "hazmetme"dir. Nasıl ki tüm alışkanlık-hastaları, tüm hazımsızlık çekenler rahat olana eğilim duyarlarsa, bir Alman da "açıklığı" ve "saflığı" sever: ne kadar r a h a t t ı r açık ve saf olmak! – Belki bugün Almanların anladığı en tehlikeli ve en başarılı kılık değiştirmedir bu, Alman d ü r ü s t l ü ğ ü n ü n bu sokulgan, yakınlık gösteren, kartları-açan yanı: onun asıl Mephistopheles sanatıdır, onunla işi "daha da ileri götürebilir"! Alman kendini salıverir, bu sırada sadık mavi boş Alman gözleriyle bakar – yabancı ülke onu hemen robdöşambrıyla karıştırır! – Demek istediğim: "Alman derinliği" ne olursa olsun, – tamamen biz bizeyken gülebiliriz belki ona? – onun görüntüsüne ve iyi ününe bundan böyle de saygı duyarak ve eski derin halk olma ünümüzü Prusya "atılganlığı" ve Berlin'in esprisi ve kumu karşılığında çok ucuza elden çıkarmayarak iyi yapıyoruz. Bir halkın kendini derin, ağırkanlı, iyi huylu, dürüst, aptal gibi göstermesi, öyle kabul e t t i r m e s i akıllıcadır: hatta – derin olabilir! Sonunda: Adına layık olmalı – yoksa boşuna "Alaman"[83] halkı denmiyor, aldatan – halk...

245

O "iyi eski" zaman geçti, Mozart'ta söyleyip bitirdi şarkısını: – ne mutlu b i z e ki onun Rokokosu hâlâ bizimle konuştuğu için, onun "asil cemiyeti", onun sevecen coşkunluğu, Çin tarzından ve aşırı süslü şeylerden aldığı çocukça

83 Nietzsche burada "Deutsch" (Alman) sözcüğünün kökenini oluşturan, sıradan halk anlamındaki "tiusche" sözcüğü ile aldatma, yanıltma anlamına gelen "täuschen" fiili arasında söz oyunu yapıyor. (ç.n.)

zevk, kalpten nezaketi, zarif, âşık olunan, dans eden, göz yaşartıcı şeylere talebi, güneye duyduğu inanç hâlâ içimizdeki bir k a l ı n t ı y a seslenebiliyor! Ah, günün birinde bu da geçmişte kalacak! – ama Beethoven'ın anlaşılmasının ve beğenilmesinin daha erkenden geçmişte kalacağından kimin kuşkusu var! – o yalnızca bir üslup-geçişinin ve üslup-kesintisinin tınlamasıydı, Mozart gibi, yüzyıllar süren büyük bir Avrupa beğenisinin tınlaması d e ğ i l d i. Beethoven, sürekli parçalayan yaşlı, yıpranmış bir ruhun ve geleceğe ait, sürekli g e l e n aşırı genç bir ruhun ara-olayıydı: onun müziğinde ebedî kaybedişin ve ebedî taşkın umudun karışık ışığı vardır – Avrupa'nın Rousseau'yla birlikte düş gördüğünde, devrimin özgürlük ağacının etrafında dans ettiğinde ve sonunda Napolyon'a handiyse tapındığında yıkandığı aynı ışıktır. Oysa şimdi özellikle b u duygu ne kadar da çabuk soluyor, bu duygu hakkındaki b i l g i bile ne kadar zordur günümüzde, – Beethoven'da şarkısını söylemeyi bilen Avrupa'nın aynı yazgısının onlarda b i r l i k t e dile gelme yolu bulduğu o Rouesseau'nun, Schiller'in, Shelley'in, Byron'un dili nasıl da tuhaf geliyor kulağımıza! – Alman müziğinden daha sonra gelen ise, romantizme, yani tarihsel açıdan hesaplandığında o büyük antrakttan, Avrupa'nın Rousseau'dan Napolyon'a ve demokrasinin yükselişine geçişinden daha kısa, daha geçici, daha yüzeysel bir harekete aittir. Weber: ama b i z i m için bugün Freischütz ve Oberon ne anlam taşır! Ya da Marschner'in Hans Heiling'i ve Vampir'i! Hatta Wagner'in Tanner'i! Henüz unutulmuş değilse de sesi duyulmaz olmuş bir müziktir bu. Romantizmin bütün bu müziği, üstelik tiyatrodan ve kalabalığın karşısından başka bir yerde de haklı olmak için, yeterince seçkin değildi, yeterince müzik değildi; daha en baştan, gerçek müzisyenlerin pek kaale almadığı ikinci sınıf müzikti. Felix Mendelssohn ise başkaydı, o dingin usta, daha hafif, daha temiz, daha mutlu ruhu yüzünden çabuk saygı görmüş ve çabuk unutulmuştu: Alman müziğinin güzel b e k l e n-

medik olayı olarak. Hayatı çok ciddiye alan ve baştan itibaren çok ciddiye alınmış olan Robert Schumann'a gelince – bir okul kurmuş olanların sonuncusuydu – günümüzde tam da bu Schumann'ın romantizminin aşılmış olması bir şans, bir soluk alma, bir özgürleşme olarak görülmüyor mu bizim aramızda? Ruhunun "Saksonya İsviçresi'ne" sığınmış Schumann yarı Werther, yarı Jean-Paul gibiydi, elbette Beethoven gibi değildi! elbette Byron gibi değildi! – onun Manfred müziği haksızlık raddesinde bir yanlış hareket ve yanlış anlamadır –, aslında bir düşük zevk olan (yani sessiz liriğe yönelik tehlikeli, Almanların arasında iki kat tehlikeli bir eğilim ve duygunun ayyaşlığı) beğenisiyle Schumann sürekli kenardan giderek, ürkekçe uzaklaşıp geri çekilerek, adı konmamış bir mutluluk ve keder içinde sefahat süren asil bir nazenin, en baştan itibaren bir tür kız çocuk ve noli me tangere:[84] Bu Schumann müzikte daha o zamandan yalnızca bir Alman olayıydı, Beethoven'ın olduğu gibi, daha geniş çapta Mozart'ın olduğu gibi bir Avrupa olayı değildi, – onunla, Alman müziğini en büyük tehlike tehdit ediyordu: Avrupa'nın ruhuna verdiği sesi kaybetme, yalnızca bir anavatancılığa batma. –

246

– Nasıl da bir işkencedir Almanca yazılmış kitaplar, üçüncü kulağı olana! Nasıl da isteksizce durur yavaş yavaş girdaplanan ve Almanlarda bir "kitap" denilen tınısız şeyler, danssız ritimler bataklığının yanında! Hele kitap okuyan bir Alman! Nasıl da tembellikle, nasıl da isteksizce, nasıl da kötü okur! Kaç Alman bilir ve öğrenmek ister her iyi cümlede sanatın gizli olduğunu, – cümle anlaşıldığında çözülmesi gereken sanatın! Cümlenin temposu hakkında bir yanlış anlama örneğin: bizzat cümle yanlış

84 noli me tangere (Lat.): dokunma bana. (ç.n.)

anlaşılmıştır! Ritim açısından belirleyici hecelerde kuşkuya düşülemeyişi, aşırı kesin simetrinin bilerek bozulduğunun ve bir çekicilik oluşturduğunun hissedilmesi, her staccatto'ya,[85] her rubato'ya[86] hassas ve sabırlı bir kulağın verilmesi, vokallerin ve diftongların sıralanışından anlamın, art arta gelişlerinde birbirlerine ne kadar narin ve zengin renk verebildiklerinin ve renklerini değiştirebildiklerinin keşfedilmesi: kitap okuyan Almanların arasında bu türden ödevleri ve talepleri kabul etmeye ve dildeki bu kadar çok sanata ve niyete kulak vermeye kim isteklidir? Nihayetinde "buna uygun kulakları" yoktur: ve bu yüzden üsluptaki en güçlü zıtlıklar işitilmez, en ince sanatçılık sağırların karşısındaymış gibi israf olur. – Düzyazı sanatındaki iki ustanın ne kadar hantallıkla ve farkında olmadan birbiriyle karıştırıldığını anladığımda aklıma gelen düşünceler bunlardı; birisi, sözcükler tereddütle ve soğuk damlalar halinde, rutubetli bir mağaranın tavanından dökülür gibi dökülür ondan – bunların boğuk sesini ve yankısını hesaplar – ve diğeri, dilini esnek bir kılıç gibi tutar elinde, kolundan ayak parmaklarına kadar hisseder titreşen aşırı keskin jiletin tehlikeli mutluluğunu, ısırmak, tıslamak, kesmek isteyenin. –

247

Alman üslubunun sesle ve kulaklarla ne kadar az ilişkisinin olduğunu özellikle iyi müzisyenlerimizin kötü yazmaları gerçeği gösteriyor. Alman yüksek sesle okumaz, kulağı için değil sadece gözleriyle okur: bu sırada kulaklarını çekmeceye koymuştur. Antik insan bir şeyi okuduğunda – zaten nadir olurdu bu – dışından, üstelik yüksek sesle okurdu; birisinin fısıltıyla okuması insanları şaşırtır ve gizliden gizliye bunun nedenleri sorulurdu. Yüksek sesle:

85 stacatto (İt.): Müzikte seslerin kesintili, net olarak ayrılması. (ç.n.)
86 rubato (İt.): Müzikte, nota değerlerini değiştirerek çalmak. (ç.n.)

yani antik k a m u s a l dünyanın çok zevk aldığı, sesteki tüm o yükselişler, dönüşler, tersine dönüşlerle ve tüm hız değişiklikleriyle. O zamanlar yazma-üslubunun yasaları konuşma-üslubununkilerle aynıydı; bunlar da kısmen kulağın ve gırtlağın şaşırtıcı eğitimine, rafine gereksinimlerine, kısmen de antik akciğerin kuvvetine, dayanıklılığına ve gücüne bağlıydı. Eskilerin anladığı anlamda bir gentümce, bir solukta söylenmesi bakımından, her şeyden önce fizyolojik bir bütünlüktü. Demosthenes'te, Cicero'da karşılaşılan bu gibi gentümceler iki kez yükselir, iki kez alçalır ve bunların hepsi de bir soluk dâhilinde olurdu: bundaki erdeme, böyle bir gentümceyi sunmanın nadirliğine ve zorluğuna değer vermeyi eğitimlerinde bilen a n t i k insanlar bunlardan haz duyarlardı: – aslında bizim b ü y ü k gentümcelere hakkımız yok, biz modernlerin, her anlamda kısa solukluların! Bu eskilerin hepsi konuşmada amatör, daha sonra uzman, daha sonra eleştirmendiler, – böylece muhataplarını sınırlara zorladılar; tıpkı geçtiğimiz yüzyılda erkek ve kadın tüm İtalyanların şarkı söylemeyi bilmelerine ve şan virtüözlüğünün (ve böylelikle melodi sanatının da) onlarda doruk noktasına varmış olmasına benzer biçimde. Oysa Almanya'da (bir tür kürsü belagatinin ürkekçe ve beceriksizlikle yavrularını kanat çırpmaya cesaretlendirdiği yakın zamana kadar) aslında yalnızca bir kamusal ve y a k l a ş ı k o l a r a k sanatsal konuşma türü vardı: bu da minberden aşağıya doğru konuşmadır. Almanya'da bir hecenin, bir sözcüğün ağırlığını, bir cümlenin ne kadar çarptığını, düştüğünü, koştuğunu, nerede sona erdiğini yalnızca bir vaiz bilirdi, bir tek onun kulaklarında vicdan vardı ve çoğu zaman kötü vicdandı bu: çünkü özellikle konuşmada Alman becerikliliğine nadiren, hemen her zaman da geç ulaşılmasının nedenleri eksik değildir. Bu yüzden Alman düzyazısının ustalık yapıtı haklı olarak onun en büyük vaizinin ustalık yapıtıdır: K i t a b - ı M u k a d d e s şimdiye kadar en iyi Almanca kitaptı. Luther'in Kitab-ı Mukaddes'inin yanında

geri kalan her şey yalnızca "edebiyat"tır – Almanya'da yetişmemiş ve bu yüzden Alman kalplerinde de – Kitab-ı Mukaddes gibi – büyümemiş ve büyümeyen bir şey.

248

İki tür deha vardır: Birisi her şeyden önce döller ve döllemek ister, diğeriyse döllenmeyi ve doğurmayı sever. Deha sahibi halklardan bazılarının payına kadınların hamilelik sorunu ve şekillendirme, olgunlaştırma, tamamlama gizli görevi düşmüştür – örneğin Yunanlılar bu türden bir halktı, Fransızlar da öyle –; peki ya döllemek ve yeni yaşam düzenlerinin sebebi olmak isteyen diğerleri, Yahudiler, Romalılar ve büyük bir mütevazılıkla sorarsak, Almanlar? – Bilinmeyen ihtiraslardan eziyeti ve cazibesiyle, karşı konulamaz bir biçimde kendi içinden dışarıya sürüklenerek, yabancı ırklara ("döllenmeye" açık olanlara) sevdalanıp şehvet duyan ve bu sırada dölleme gücüyle ve bunun sonucunda "tanrının inayetiyle" dolu olduğunu bilen herkes gibi iktidar düşkünü olanlar. Bu iki deha türü erkek ve kadın gibi birbirlerini ararlar, ama birbirlerini yanlış da anlarlar, – erkek ve kadın gibi.

249

Her halkın kendi Tartüflükleri vardır ve kendi erdemleri der onlara. – En iyi yanının ne olduğunu bilmez kimse – bilemez!

250

Avrupa ne mi borçlu Yahudilere? – İyisiyle kötüsüyle çok şey, hepsinden önce de aynı zamanda en iyi ve en kötü olan bir şey: ahlaktaki büyük üslubu, sonsuz taleplerin, sonsuz

anlamların korkutuculuğu ve görkemini, ahlaksal açıdan tartışmalı durumların bütün bir romantikliği ve yüceliğini – ve bunların sonucunda bugün Avrupa kültürümüzün gökyüzünün, akşam-gökyüzünün onlardan kalan pırıltıyla korlaştığı – belki de akkorlaşıp söndüğü – o renk oyunlarının ve yaşama ayartmaların özellikle en çekici, en tuzaklı, en seçme bölümünü. İzleyiciler arasındaki biz artistler ve filozoflar bunun için Yahudilere – şükran borçluyuz.

251

Ulusal tifodan ve politik hırstan mustarip olan, olmak i s t e y e n bir halkın – tininin üstünden bazı bulutların ve akımların, kısacası küçük aptallaşma nöbetlerinin geçmesini göze almalı: örneğin günümüzün Almanlarında kâh Fransız karşıtı aptallık, kâh Yahudi karşıtı, kâh Leh karşıtı, kâh Hristiyan-romantik, kâh Wagnerci, kâh tötonik, kâh Prusyalı aptallıklar (şu zavallı tarihçilere, şu Sybel ve Treitzschke'ye ve kalın sargılı kafalarına bir bakın –) Alman tininin ve vicdanının bu küçük bulanıklıklarına daha her ne ad verilirse. Benim de çok enfekte olmuş bir bölgede, gözü karalıkla çok kısa bir süre kalınca, hastalıktan tamamen korunamayışım ve tüm dünya gibi benim de kendimi hiç ilgilendirmeyen şeyler hakkında düşünceler üretmeye başlayışım bağışlansın. Örneğin Yahudiler hakkında: dinleyin. – Henüz Yahudiler hakkında iyi düşünen bir Almana rastlamadım; her türlü dikkatlilerin ve politiklerin cenahındaki asıl anti-semitiğin reddedilmesi ne kadar kesin olsa da, bu dikkat ve bu politika duygunun türüne değil, bu ölçüsüz duygunun yalnızca tehlikeli ölçüsüzlüğüne, özellikle de tatsız ve çirkin ifadesine yöneliktir. – Bu konuda yanılgıya düşülmemeli. Almanya'da yeterince b o l Yahudi olduğu, Alman midesinin, Alman kanının bu kadarcık "Yahudi"yle – İtalyanların, Fransızların, İngilizlerin güçlü bir hazmetme sonucunda başa çık-

tıkları gibi – başa çıkmak için bile sıkıntı çektiği (ve daha uzun süre sıkıntı çekeceği): işte bu kulak verilmesi ve ona göre davranılması gereken genel bir içgüdünün net ifadesi ve dilidir. "İçeriye daha fazla Yahudinin girmesine izin vermemeli! Özellikle doğuya (Avusturya'ya da) kapıları kapatmalı!" böyle buyuruyor türü henüz kolayca silinebilecek, daha güçlü bir ırk tarafından kolayca yok edilebilecek kadar zayıf ve belirsiz olan bir halkın içgüdüsü. Oysa Yahudiler hiç kuşkusuz şimdi Avrupa'da yaşayan en güçlü, en dayanıklı ve en saf ırktır; bugün günah damgası vurulmak istenen bazı erdemleri sayesinde en kötü koşullarda bile (hatta elverişli koşullardan daha iyi) tutunmayı bilirler, – her şeyden önce "modern fikirler" karşısında utanması gerekmeyen sebatkâr bir inanç sayesinde; değişirlerse yalnızca Rus İmparatorluğu'nun – zamanı olan ve düne ait olmayan bir imparatorluk olarak – fetihlerini yapışı gibi değişirler hep: yani "olabildiğince yavaş!" ilkesine göre. Avrupa'nın geleceğinden sorumluluk duyan bir düşünür, bu gelecek hakkında yaptığı tüm tasarımlarda Yahudileri de Ruslar gibi, güçlerin büyük oyununda ve mücadelesinde öncelikle en kesin ve en muhtemel faktör olarak hesaba katacaktır. Günümüzde Avrupa'da "ulus" denilen ve aslında res nata[87] olmaktan çok res facta[88] olan (hatta bu arada bir res ficta et picta'ya[89] karıştırılabilecek kadar çok benzeyen) şey, her halükârda oluşum halindeki, genç, kolaylıkla yer değiştirebilen bir şeydir. Yahudi tarzındaki gibi bir aere perennius[90] olmak şöyle dursun, henüz bir ırk bile değildir: bu "uluslar" her türlü fevri rekabet ve düşmanlıktan kendilerini özenle sakınmalıdırlar! Yahudilerin isterlerse – ya da anti-semitlerin istiyor göründüğü gibi, buna zorlanırlarsa – Avrupa'da şimdiden ağırlık, hatta harfi harfine iktidar sahibi olabilecekleri ke-

87 res nata (Lat): doğuştan şey. (ç.n.)

88 res facta (Lat.): yapılmış şey. (ç.n.)

89 res ficta et picta (Lat.): kurgulanmış ve resmedilmiş şey. (ç.n.)

90 aere perennius (Lat.): bronzdan da dayanıklı. (ç.n.)

sindir: bunun için çalışıyor ve plan yapıyor olmadıkları da bir o kadar kesindir: Şu sıralar daha çok Avrupa'da Avrupa tarafından içine çekilmiş ve soğurulmuş olmayı – hatta belirli bir ısrarla – istiyor ve arzuluyorlar, sonunda herhangi bir yerde sabit, meşru, saygın olmayı ve göçebe yaşamın, "Ölümsüz Yahudi"nin bir sona ulaşmasını özlüyorlar –; (belki kendisi de Yahudi içgüdülerinin bir yumuşamasını ifade eden) bu eğilimi dikkate almak ve ona kolaylık göstermek: bunun için ülkenin anti-semitik yaygaracılarını kovmak belki yararlı ve uygun olur. Büyük bir özenle yakınlık göstermeli, seçerek; hemen hemen İngiliz aristokrasisinin yaptığı gibi. Onlarla yeni Almanlığın en güçlü ve şimdiden daha kesin belirlenmiş tiplerinin, örneğin Brandenburg'daki soylu subayların onlarla en kaygısızca ilişki kurabildiği açıktır: kalıtımsal emretme ve itaat sanatının üstüne – belirtilen ülke bugün ikisinde de bir klasiktir – para dehasını ve sabrı (ve hepsinden önce biraz tini ve tinselliği, belirtilen yerde bunlar çok eksiktir –) ekleyip yetiştirmenin mümkün olup olmadığını görmekte çok büyük yarar vardır. Ancak burada benim keyifli Almanlık vurgumu ve şölen konuşmamı yarıda kesmemin yeridir, çünkü: şimdiden ciddi olduğum şeye, anladığım haliyle "Avrupa sorunu"na, Avrupa üzerinde hükmeden yeni bir kastın yetiştirilmesine değiniyorum. –

252

Felsefi bir ırk değil bu – İngilizler: Bacon felsefi tine bir saldırı, Hobbes, Hume ve Locke ise "filozof" kavramının bir yüz yıldan fazla bir süre için alçaltılması ve değerinin düşürülmesi anlamına gelir. Kant, Hume'a karşı ayağa kalktı ve yükseldi; Schelling, Locke hakkında "je méprise Locke"[91] diyebilmişti; Hegel ve Schopenhauer, Alman

91 je méprise Locke (Fr.): Locke'dan nefret ediyorum. (ç.n.)

tininin iki zıt kutbuna gitmeye çalışan ve bu sırada birbirlerine ancak kardeşlerin yapabileceği haksızlıkları yapan bu iki düşman kardeş deha, dünyanın İngiliz-mekanist hantallaştırılmasına karşı mücadelede (Goethe'yle) hemfikirdiler. – İngiltere'de eksik olanı ve hep eksik kalmış olanı, o yarı-oyuncu ve hatip, o yavan karışık kafa Carlye çok iyi biliyordu, tutkulu maskelerin arkasında gizlemeye çalışıyordu kendisi hakkında bildiği şeyi, yani Carlyle'da neyin e k s i k olduğunu – asıl tinsellik g ü c ü, asıl tinsel bakış d e r i n l i ğ i, kısacası felsefenin Hristiyanlığa harfiyen uymasıdır. – Böyle felsefilikten uzak bir ırkın karakteristik özelliğidir: "ahlaklılaştırma" ve insanlaştırma için Hristiyanlığın terbiyesine ihtiyaç duyar. Almanlardan daha karanlık, daha duyusal, iradeleri daha güçlü ve daha gaddar olan İngilizler – tam da bu yüzden, ikisinden daha sıradanı olarak, Alman'dan daha dindardır: Hristiyanlığa hâlâ daha çok g e r e k duyar. Daha hassas burun delikleri bu İngiliz Hristiyanlığı'nda gerçek bir İngiliz spleen'i[92] ve buna karşı haklı nedenlerle ilaç olarak kullanılan alkolik sefahat yan kokusu alırlar, – yani daha ağır bir zehre karşı daha hafifi: hafif bir zehir hantal halklarda bir ileri adımdır aslında, tinselleşmeye doğru bir basamaktır. İngiliz hantallığı ve köylü ciddiyeti Hristiyan beden diliyle ve dualarla ve mezmurlarla daha katlanılır bir halde örtülmüş, daha doğrusu: açımlanmış ve yeniden yorumlanmıştır; eskiden Metodizm'in şiddeti altında ve şimdilerde yeniden "Selamet Ordusu" olarak ahlaklı böğürmeyi öğrenen o ayyaş ve sefih sığırlar için bir tövbe sancısı, gerçekten onun yükseltilebileceği nispeten en yüksek "insaniyet" başarımı olabilir: bu kadarını teslim etmek uygundur. Gelgelelim, en insani İngilizleri bile hâlâ inciten ise benzetmeyle (ve benzetmesiz –) konuşursak müzik eksikliğidir: ruhun ve bedeninin hareketlerinde ölçü ve dans yok, hatta ölçü ve dans arzusu, "müzik" arzusu bile yok.

92 spleen (İng.): sıkıntı. (ç.n.)

Konuştuklarını dinleyin; en güzel İngiliz kadınların yürüyüşlerine bakın – yeryüzünün hiçbir ülkesinde daha güzel güvercinler ve kuğular yoktur, – nihayet: şakıdıklarını duyun! Ben de çok şey istiyorum ama.....

253

En iyi vasat kafalar tarafından algılanabilen hakikatler vardır, çünkü en çok onlara uygundurlar, yalnızca vasat tinler için çekiciliğe ve baştan çıkartma gücüne sahip hakikatler vardır: – bu nahoş cümle daha saygıdeğer ama daha vasat İngilizlerin tininin – Darwin'i, John Stuart Mill'i ve Herbert Spencer'i kastediyorum – Avrupa beğenisinin orta bölgesinde ağırlık kazanmaya başlamasından beri belki sinirleri bozacaktır. Aslında b ö y l e s i tinlerin bir süreliğine hüküm sürmesinin yararından kim kuşku duyabilir? Özellikle yüksek yapılı tinlerin çok sayıda küçük sıradan olguyu saptamak, toplamak ve bir sonuca zorlamak için özellikle yetenekli olduklarını zannetmek bir yanılgıdır: – onlar daha ziyade birer istisna olarak daha en baştan "kurallar"a karşı uygun bir konumda değillerdir. Ne de olsa yalnızca bilmekten daha fazladır yapacak işleri – yeni bir şey o l m a k, yeni bir a n l a m a g e l m e k, yeni değerleri t e m s i l e t m e k gibi! Bilme ve yapabilme arasındaki uçurum belki de düşünüldüğünden daha büyüktür, daha da tekinsizdir: büyük çaptaki yapabilenin, yaratanın muhtemelen bilmeyen birisi olması gerekecektir – öte yandan Darwin'in tarzındaki bilimsel keşifler için belirli bir darlık, çoraklık ve çalışkan özenlilik, kısacası biraz İngiliz tarzı fena durmayabilir. – İngilizlerin, derin vasatilikleriyle zaten bir kez Avrupa tininde genel bir depresyona yol açtıkları unutulmamalıdır: "Modern fikirler" ya da "on sekizinci yüzyılın fikirleri" ya da "Fransız fikirleri" denilen şey – Yani A l m a n tininin derin

bir tiksintiyle karşı çıktığı şey –, İngiliz kökenliydi hiç kuşkusuz. Fransızlar yalnızca maymunları ve tiyatro oyuncuları olmuşlardı bu fikirlerin, aynı zamanda en iyi askerleri, ne yazık ki ilk ve en esaslı kurbanları da olmuşlardı: çünkü "modern fikirlerin" lanet olası Anglomanisinde sonunda âme française[93] öyle incelmiş ve zayıflamıştı ki, onun on altıncı ve on yedinci yüzyılı, derin tutkulu gücü, buluşçu seçkinliği hatırlandığında neredeyse inanılamıyordu. Tarihsel haklılığı olan bu cümleyi düşlerimizle sıkı sıkıya tutmalı ve şimdiki ana ve görünüşe karşı savunmalıyız: Avrupa asaleti – duyguda, beğenide, görenekte, kısacası sözcüğün her yüksek anlamıyla – Fransa'nın yapıtı ve buluşudur. Avrupa bayağılığı, modern fikirlerin avamlığı ise – İngiltere'nin. –

254

Fransa şimdi bile Avrupa'nın en tinsel ve en rafine kültürünün yuvası ve beğeninin yüksek okuludur: ama bu "beğeni Fransası"nı bulmayı bilmek gerekir. Ona dâhil olanlar kendilerini çok iyi gizliyorlar: – Çok az insandan ibaret olabilir bu Fransa, belki de bunlar ayaklarını yere sağlam basan insanlar değillerdir, kısmen yazgıcı, karanlık, hasta, kısmen de nazenin ve yapmacıktırlar, kendilerini gizleme hırsına sahiptirler. Hepsinde ortak bir yan vardır: demokratik burjuvazinin öfkeli aptallığına ve gürültücü çenesine karşı kulaklarını tıkarlar. Aslında günümüzde ön planda aptallaşmış ve kabalaşmış bir Fransa ortalıkta dolaşıyor – yakın zamanda, Victor Hugo'nun defin töreninde gerçek bir zevksizlik ve aynı zamanda kendine hayran olma cümbüşü yaşandı. Başka bir ortak yanları da var: tinsel Cermenleştirmeye karşı kendini koruma iyi niyeti – ve bu konuda daha

93 âme française (Fr.): Fransız ruhu. (ç.n.)

da iyi bir yeteneksizlik! Belki şimdi Schopenhauer bile aynı zamanda bir kötümserlik Fransası olan bu tin Fransası'nda Almanya'da şimdiye dek olduğundan daha fazla evinde ve yurdunda olmuştur; Paris'in daha incelmiş ve iddialı şairlerinin şimdiden tenine ve kanına geçmiş olan Heinrich Heine'den, bugün Taine'nin – yani yaşayan i l k tarihçinin – şahsında neredeyse tiranca bir etkide bulunan Hegel'den hiç söz etmiyorum. Richard Wagner'e gelince: Fransız müziği kendini âme moderne'in[94] gerçek gereksinimlerine göre şekillendirdikçe – bir o kadar "Wagnerleşecek"tir, önceden söyleyebiliriz bunu, – şimdiden zaten yeterince yapıyor! Yine de Fransızların bugün bile, beğenilerinin gönüllü ya da gönülsüz Cermenleştirilmesine ve avamlaştırılmasına rağmen, gururla kendi mirasları ve mülkleri ve Avrupa üzerindeki eski kültürel-üstünlüklerinin kaybolmamış alameti olarak gösterebilecekleri üç şey vardır: birincisi sanatsal tutkulara başka binlercesinin yanında l'art pour l'art sözünün de uydurulduğu "biçim"e adanmaya yatkınlıkları: böyle bir şey Fransa'da üç yüz yıldır eksik olmamıştır ve "az sayı"ya duyulan saygı sayesinde, Avrupa'nın geri kalanında mumla aranan, edebiyatın bir tür oda müziğini hep yeniden mümkün kılmaktadır. – Fransızların Avrupa üzerindeki üstünlüklerini gerekçelendirebilecekleri ikinci şey, eski çok yönlü a h l a k ç ı kültürleridir, bu kültür ortalama olarak gazetelerin küçük tefrika yazarlarında ve rastgele bir boulevardiers de Paris'te[95] bile, Almanya'da (kendisi şöyle dursun!) kavramından bile eser bulunmayan bir psikolojik hassaslık ve merak bulunmasını sağlamaktadır. Almanlarda üstelik birkaç yüzyıldır, söylediğimiz gibi, Fransa'da yokluğu çekilmeyen ahlakçı sanat eksik kalmıştır; Almanlara bu yüzden "naif" diyen, onların bir eksikliğini övgüye dönüştürmüş olur. (Almanların, Almanlardaki ilişkilerin can sıkıcılığıyla

94 âme moderne (Fr.): modern ruh. (ç.n.)

95 boulevardiers de Paris (Fr.): Parisli bulvar aşındıran, aylak kişiler. (ç.n.)

akrabalığı hiç de uzak olmayan in voluptate psychologica[96] deneyimsizlikleri ve masumiyetlerinin zıddı olarak, – ve bu hassas ürperti alanına yönelik sahici Fransız merakının ve buluş yaratıcılığının başarılı ifadesi olarak Henri Beyle[97] kabul edilebilir, Napolyon'a özgü bir tempoyla o n u n Avrupası boyunca, Avrupa ruhunun birçok yüzyılı boyunca, bu ruhun izini süren ve onu keşfeden biri olarak, bu dikkate değer önceden yapan ve önceden koşan insan: – ona bir biçimde y e t i ş e b i l m e k için, Fransa'nın son büyük psikoloğu olan bu harika Epikurosçuyu ve soru işareti insanını uğraştıran ve cezbeden bilmecelerin bazılarını anlayabilmek için iki kuşak gerekmiştir. –) Üçüncü bir üstünlük iddiası daha var: Fransızların özünde yarı yarıya başarıya ulaşmış, bir kuzey ve güney sentezi mevcuttur, onları bir İngilizin asla kavrayamayacağı birçok şeyi kavramaya ve başka şeyleri yapmaya yönelten, yüzünü periyodik olarak güneye ve güneyden çeviren, içinde zaman zaman Provanslı ve Liguryalı kanın coştuğu mizacı onu tüyler ürpertici kuzeyli gri içindeki griden ve güneşsiz kavram-hayaletçiliğinden ve kansızlıktan koruyor – şu bizim A l m a n beğeni hastalığımızdan; bu hastalığın aşırılığına karşı şu anda büyük bir kararlılıkla kan ve demir, sizin anlayacağınız: "büyük politika" reçetesi yazılmıştır (bana bekleyip durmayı öğreten, ama şimdiye kadar henüz unut etmeyi öğretmemiş olan tehlikeli bir şifacılık sanatı uyarınca –). Fransa'da şimdi bile herhangi bir vatancılıkla yetinmeyecek kadar kapsamlı olan ve kuzeyde güneyi, güneyde kuzeyi sevmeyi bilen, o ender bulunan ve ender tatmin olan insanlara – doğuştan orta ülkelilere, "İyi Avrupalılara" – karşı bir ön anlayış ve yakınlık gösterilmektedir. – B i z e t, yeni bir güzellik ve baştan çıkarma görmüş, – m ü z i ğ i n g ü n e y i n d e n bir parça keşfetmiş olan bu son deha onlar için müzik yapmıştır.

96 in voluptate psychologica (Lat.): psikolojik hazda. (ç.n.)

97 Marie-Henri Beyle, Stendhal mahlasıyla tanınan Fransız yazar. (ç.n.)

255

Alman müziğine karşı biraz dikkatli olunmasını istedim. Birisi güneyi benim sevdiğim gibi, en tinsel ve en tensel anlamda büyük bir iyileşme okulu olarak, kendi başına buyruk, kendine inanan bir varoluşun üzerine yayılan dizginsiz bir güneş bereketi ve güneş nurlanması olarak seviyor diyelim: böyle birisi Alman müziği karşısında kendini kollamayı öğrenecektir, çünkü bu müzik onun beğenisini berbat ederek sağlığını da berbat etmektedir. Böyle, kökeni değil i n a n c ı bakımından bir güneyli, müziğin geleceğini düşlüyorsa, kuzeyin müziğinden bir kurtuluşu da düşlemeli ve daha derin, daha güçlü, belki daha kötü ve daha gizemli bir müziğin uvertürü olmalıdır kulaklarında, şehvetli mavi denize ve orta ülkenin gökyüzü-aydınlığına bakınca tüm Alman müziği gibi duyulmaz olmayan, sararıp solmayan Alman-üstü bir müziğin, çölün kahverengi günbatımları karşısında bile haklı olan, ruhu palmiyeyle akraba olan ve büyük güzel yalnız yırtıcı hayvanlar arasında aşina olmayı ve gelişigüzel dolaşmayı bilen, Avrupa üstü bir müziğin..... En nadir büyüsü iyiyi ve kötüyü artık bilmeyişinde yatan, belki üzerinden ara sıra bir gemici hasreti, herhangi bir altın gölge, sevecen zayıflıklar geçen bir müzik düşünebilirdim: batmakta olan, neredeyse anlaşılmaz hale gelmiş a h l a k i dünyanın renklerinin çok büyük bir uzaklıktan kendisine doğru uçtuklarını gören ve böylesi geç kalmış mültecilere misafirperver davranıp, onları ağırlayacak kadar derin olan bir sanat. –

256

Milliyet-çılgınlığının Avrupa halkları arasına koymuş bulunduğu ve hâlâ da koyduğu hastalıklı yabancılaşma yüzünden, yine bu yabancılaşmanın yardımıyla yükselen ve

yürüttükleri bölücü politikanın zorunlu olarak yalnızca bir antrakt politikası olabileceğini sezemeyen basiretsiz ve aceleci politikacılar yüzünden – tüm bunlar ve bugün hiç telaffuz edilemeyen bazı şeyler yüzünden şimdi Avrupa'nın bir olmak istediğinin dile geldiği en net belirtiler görmezden geliniyor ya da keyfi bir biçimde ve yalan söylenerek yanlış yorumlanıyor. Bu yüzyılın tüm daha derin ve daha çaplı insanlarının ruhlarının gizemli çalışmasındaki asıl genel doğrultu, o yeni sentezin yolunu döşemek ve geleceğin Avrupalısını deneme mahiyetinde incelemekti: yalnızca görünüşlerinde, ya da zayıf saatlerinde, örneğin yaşlılıklarında "vatancılara" dâhildirler – "yurtsever" olduklarında yalnızca kendi kendilerinden başlarını dinliyorlardı. Napolyon, Goethe, Beethoven, Stendhal, Heinrich Heine, Schopenhauer gibi insanlar var aklımda: kendisi hakkındaki yanlış anlamalarıyla yönlendirmememiz gereken Richard Wagner'i de bunların arasına eklersem, kızılmasın bana: – onun türünden dehalar kendini anlama hakkına nadiren sahip olurlar. Elbette, şimdi Fransa'da kendilerini Richard Wagner'e karşı kapattıkları ve korundukları ahlaksız gürültüyle daha da az sahip olurlar: kırklı yılların Fransız geç romantizminin ve Richard Wagner'in birbirleriyle çok sıkı ve çok yakından bağlı oldukları gerçeği bununla ortadan kalkmış olmuyor. Gereksinimlerinin tüm doruk ve uçurumlarında birbirleriyle akraba, temelden akrabadırlar. Avrupa'dır, birleşmiş Avrupa'dır ruhlarının çok yönlü ve deli dolu sanatıyla dışarıya, yukarıya doğru atılım yaptığı ve özlediği yer – nereye? yeni bir ışığa mı? yeni bir güneşe mi? Onlara aynı fırtına ve atılımın ıstırap verdiği, aynı tarzda aradıkları kesindir bu son büyük arayıcıların! Gözlerine ve kulaklarına varıncaya kadar tamamen edebiyatın egemenliğinde – dünya edebiyatıyla yetişmiş ilk sanatçılar – hatta çoğu zaman kendileri de yazar, şiir yazar, sanatlar ve duyulara aracılık edip onları karıştırırlar (Wagner'in yeri

bir müzisyen olarak ressamların, şair olarak müzisyenlerin, sanatçı olarak ise oyuncuların arasındadır); hepsi de a n l a t ı m fanatiğidirler, "her ne pahasına olursa olsun" – Delacroix'yı, Wagner'in en yakın akrabasını vurguluyorum – yüce olanın, çirkin ve feci olanın alanında da hepsi büyük kâşiflerdir, hepsi de dehalarının çok ötesinde yeteneklerdir –, baştan başa virtüözdürler, baştan çıkarıcı, çekici, zorlayıcı, yıkıcı olana tekinsiz geçitleri vardır; mantığın ve düz çizgilerin doğuştan düşmanıdırlar: yabancı, egzotik, olağanüstü, yamuk olanı, kendisiyle çelişik olanı arzularlar; Tantalos iradeli insanlar yaşamda ve yaratıda seçkin bir tempoya, bir lentoya yetenekleri olmadığını bilen, yükselmiş plebler olarak – örneğin Balzac düşünülsün – dizginsiz işçilerdir, neredeyse çalışarak kendilerini mahvederler; törelerle kavgalı ve isyancıdırlar, hazda hırslı ve dengesiz bir doyumsuzluk içindedirler; son olarak, hepsi de Hristiyan çarmıhında yıkılır ve çökerler (haklı olarak: var mıydı içlerinde bir D e c c a l felsefesi için yeterince derin ve doğal biri? –) genel olarak pervasız-cüretkâr, görkemli-şiddet kullanan, yüksekten uçan ve yükseklere kaldıran türden yüksek insanlardır, kendi yüzyıllarına – ve bu y ı ğ ı n l a r ı n yüzyılıdır! – ilk önce "yüksek insan" kavramını öğretmeleri gerekmiştir.... Richard Wagner'in dostları Wagner'in sanatında düpedüz Alman olan bir unsurun var olup olmadığını, yoksa bu sanat özelliğinin A l m a n ü s t ü kaynaklardan ve dürtülerden gelmek olup olmadığını düşünsünler: onun tipinde birinin yetişimi için özellikle Paris'in vazgeçilmez olduğunu, en belirleyici zamanda içgüdülerinin derinliğinden Paris'i istemeye yöneldiğini ve ortaya çıkış tarzının, kendi kendisinin havarisi oluşunun ancak Fransız sosyalistleri örneği sayesinde tamamlanabildiğini düşünsünler. Belki de daha hassas bir kıyaslamada Richard Wagner'in Alman doğasının onuruna, her şeyi on dokuzuncu yüzyılın bir Fransızının yapabildiğinden daha güçlü, daha pervasız, daha sert, daha

yüksek yaptığı keşfedilecektir, – biz barbarlığın Almanlarına Fransızlardan daha yakın derin koşullar sayesinde –; hatta belki de Richard Wagner'in yarattığı en dikkate değer şey böyle geç kalmış tüm bir Latin ırkı için yalnızca bugün değil, her zaman için ulaşılamaz, hissedilemez, taklit edilemezdir: Siegfried eski ve yıpranmış kültür halklarının beğenisi için aslında fazlasıyla özgür, sert, kıvançlı, sağlıklı, a n t i - k a t o l i k olabilen o ç o k ö z g ü r insan figürü. Hatta romantizme aykırı bir günah olmuş olabilir bu anti-romantik Siegfried: gelgelelim, Wagner bu günahın bedelini bol bol ödedi yaşlı kederli günlerinde – bu sırada politika haline gelmiş bir beğeniyi önceleyerek – kendisine özgü dinsel hararetle. R o m a y o l u n u yürümeye değilse de vaaz etmeye başladığında. – Bu son sözlerimle yanlış anlaşılmayayım diye, ne istediğimi, – "son Wagner"e ve Parsifal-Müziği'ne k a r ş ı ne istediğimi daha az hassas kulaklara da söyleyecek birkaç güçlü kafiyeden yararlanmak istiyorum.

– Hâlâ Alman mı bu? –
Alman yüreğinden mi çıktı bu ürkütücü cırtlak ses?
Alman bedeninden mi bu kendi derisini sıyırma?
Alman mı bu ellerin rahip gibi açılışı,
Bu tütsü kokulu duyular-uyarılışı
Alman mı bu duraklayış, düşüş, baş dönmesi,
Bu belirsiz çan gibi sallanış
Bu rahibe bakışları, ilahi çan sesleri.
Bu tamamen sahte bir vecd ile göklere yükseliş?
– Hâlâ Alman mı bu? –
– Düşünüp taşının! Henüz kapının eşiğindesiniz: –
Çünkü bu duyduklarınız, R o m a 'dır, – R o m a 'nın
i n a n c ı d ı r
S ö z s ü z !

Dokuzuncu Ana Bölüm
Nedir Asil Olan?

257

Şimdiye dek "insan" tipinin her yükseltilişi aristokratik toplumun eseriydi – her zaman da öyle olacaktır: insanlar arasında uzun bir hiyerarşi ve değer farklılıkları merdivenine inanan ve herhangi bir anlamda köleliğe gerek duyan bir toplumun, zümrelerin ete kemiğe bürünmüş farkından, egemen sınıfın tebaaya ve iş aletlerine sürekli dışlayan ve tepeden bakışından ve zümrelerin sürekli itaat ve emretme, aşağıda ve uzakta tutma uygulamasından doğan m e s a f e d u y g u s u olmadan, daha gizemli diğer duygu, ruhun içinde sürekli yeniden mesafe artırmaya yönelik o istek, daha yüksek, daha ender, daha uzak, daha geniş, daha kapsamlı durumların oluşumu, kısacası tam da "insan" tipinin yükseltilişi, ahlak-üstü anlamda ahlaki bir ifadeyle "insanın kendini aşmasının" sürekliliği de gelişemedi. Elbette: Aristokratik bir toplumun ortaya çıkış öyküsünde (yani "insan" tipinin o yükselişinin önkoşulunda –) insancıl yanılsamalara kapılmamalı: hakikat katıdır. Şimdiye kadar yeryüzündeki her yüksek kültürün nasıl b a ş l a d ı ğ ı n ı acımadan söyleyelim kendimize! Henüz doğal bir yaradılışa sahip insanlar, sözcüğün o ürkütücü anlamıyla barbarlar, vahşi insanlar,

henüz kırılmamış istem güçlerinin ve iktidar-hırslarının etkisi altında, daha zayıf, daha ahlaklı, daha barışçıl, belki de ticaret yapan ya da hayvancılıkla uğraşan ırkların, ya da tinin ve bozulmanın parıltılı havai fişek gösterilerinde son yaşama enerjisinin titreştiği eski, yıpranmış kültürlerin üzerine atıldılar. Asil kast başlangıçta daima barbarlar kastıydı: ağırlığı her şeyden önce fiziksel değil ruhsal kuvvete dayanıyordu – daha b ü t ü n insanlardı onlar (her basamakta aynı zamanda "daha bütün hayvanlar" anlamına geliyor bu –).

258

Yozlaşma, içgüdülerin arasında anarşi tehlikesinin baş gösterdiğinin ve "yaşam" denilen duygulanımların temel yapısının sarsıldığının bir ifadesi: yozlaşma, yaşamın yapılanışına göre temelden farklı bir şeyin, örneğin bir aristokrasinin devrimin başlarında Fransa'da olduğu gibi yüce bir tiksintiyle ayrıcalıklarını bırakıp atması ve kendini ahlaki duygusunun bir taşkınlığına kurban etmesidir, böyledir bu yozlaşma: – aslında yüzyıllar süren, adım adım hükümranlık yetkilerinden vazgeçip kendini kraliyet i ş l e v i n e (sonunda sadece onun süsü ve şatafatıyla) indirgemesine yol açan o yozlaşmanın kapanış perdesiydi o sadece. İyi ve sağlıklı bir aristokrasinin başlıca özelliğiyse kendini bir işlev olarak d e ğ i l (ister bir kraliyet olsun, ister bir devlet) onun a n l a m ı ve en yüksek haklı çıkarılışı olarak hissetmesidir, – bu yüzden o n u n u ğ r u n a e k s i k insanlara, kölelere, iş aletlerine düşürülmeleri ve eksiltilmeleri gereken çok sayıda insanın kurban edilişine vicdan rahatlığıyla göz yummasıdır. Temel inancı, toplumun toplum uğruna d e ğ i l, aksine ancak seçilmiş türden bir varlığın daha yüksek görevlerine ve genel olarak daha yüksek bir v a r o l u ş a doğru üzerinde yükselebileceği bir altyapı ve iskele olarak var olabileceğidir:

Sonunda onun üstünde ama ona dayanarak ışığa kavuşup taç yapraklarını açabilme mutluluğunu sergileyebilene dek kollarıyla bir meşe ağacına uzun uzun ve sıklıkla tutunan Java Adası'ndaki o güneş düşkünü tırmanıcı bitkilere – Sipo Matador deniliyor onlara – benzetilebilirler. –

259

Yaralama, şiddet ve sömürüden karşılıklı olarak kaçınmak, kendi istemini başkasınınkiyle eşit tutmak: belli bir kaba anlamıyla bireyler arasında iyi bir ahlak olabilir bu, gerekli koşullar (yani onların kuvvetleri ve değerleri bakımından gerçekten birbirlerine benzer olmaları ve belirli bir yapı içinde birbirleriyle ilişkili olmaları) mevcutsa. Ancak, bu ilkenin kapsamı genişletilmek ve hatta toplumun temel ilkesi yapılmak istenirse, aslında ne olduğu: yani yaşamın olumsuzlanması istemi, çözülme ve yıkılma ilkesi olduğu hemen anlaşılacaktır. Bunun nedeni enikonu düşünülmeli ve her türlü hassas zayıflıktan sakınılmalıdır: esasen yaşamın kendisi yabancı olanın, daha zayıf olanın ele geçirilmesi, yaralanması, yenilmesi, bastırma, sertlik, kendi biçimlerinin dayatılması, ilhak etme ve en azından, en hafifinden sömürüdür – peki ama, neden ezelden beri, özellikle kara çalma niyetinin damgasını vurduğu böylesi sözcükleri kullanalım? Daha önce varsaydığımız gibi, içindeki bireylerin birbirlerine eşitler olarak davrandığı – her sağlıklı aristokraside böyle olur – o yapı bile can çekişen değil de yaşayan bir yapıysa, içindeki bireylerin birbirlerinden çekindikleri diğer yapıya karşı tüm bunları yapmak zorundadır: güç isteminin ete kemiğe bürünmüş hali olması gerekecektir, büyümek, çevresine yayılmak, kendine çekmek, ağırlık kazanmak isteyecektir, – herhangi bir ahlaklılıktan ya da ahlak karşıtlığından ötürü değil, yaşadığı için

ve yaşamın kendisi güç istemi olduğu için. Avrupalıların ortak bilinci başka hiçbir noktada, burada olduğu kadar öğrenmeye karşı isteksiz değildir; şimdi her yerde, üstelik bilimsellik paravanıyla, gelecekteki toplumsal durumlarda "sömürücü karakter"in ortadan kalkacağından hayranlıkla söz edilmektedir: bu sözler benim kulağıma sanki her türlü organik fonksiyondan vazgeçecek bir yaşam icat etme vaadi gibi geliyor. "Sömürü" bozulmuş ya da eksik ve ilkel bir topluma ait değildir: organik bir temel fonksiyon olarak canlıların özüne aittir; tam da yaşam istemi olan asıl güç isteminin bir sonucudur. – Bir teori olarak, bir yenilikse bu – gerçeklik olarak tüm tarihin ilk-olgusudur: bu kadarcık da dürüst olalım kendimize karşı! –

260

Şimdiye kadar dünyada hükmetmiş ya da halen hükmeden çok sayıda ince ve kaba ahlak boyunca yaptığım gezintide, belirli özelliklerin düzenli olarak birbirinin yerini aldığını ve birbirine bağlandığını gördüm: sonunda iki temel tip belirdi ve temel bir fark ortaya çıktı. Efendi-ahlakı ve köle-ahlakı var; – hemen ekliyorum, tüm daha yüksek ve daha karışmış kültürlerde bu iki ahlakı uzlaştırma denemeleri de görülüyor; bu ahlakların iç içe geçmesine, birbirlerini karşılıklı yanlış anlamalarına daha da sık rastlanıyor, zaman zaman sert bir biçimde yan yana durdukları da görülüyor – hatta aynı insanda, aynı ruhun içinde. Ahlaki değer farklılıkları ya hükmettiği türe karşı farklılığın gönül rahatlığıyla bilincinde olan, hükmeden bir türün kendi içinde ortaya çıkmışlardır – ya da hükmedilenler, köleler ve her dereceden bağımlılar arasında. Birinci durumda, "iyi" kavramını belirleyenler hükmedenlerse, ruhun yüksek, gururlu durumlarını ayırt edici oldukları ve hiyerarşiyi belirledikleri

hissedilir. Asil insan bu gibi yüce, gururlu durumların tersinin dile geldiği varlıkları kendinden ayırır: onları aşağılar. Bu ilk ahlak türünde "iyi" ve "fena" karşıtlığının "asil" ve "aşağılık" anlamına geldiği hemen fark edilsin: – "iyi" ve "kötü" karşıtlığıysa, farklı bir kökenden gelir. Korkak, ürkek, pinti, kendi dar çıkarlarını düşünen aşağılanır; özgür olmayan bakışlara sahip kuşkucu, kendini alçaltan, kendine kötü davranılmasına izin veren köpek-tarzı insan, dilenen yaltakçı, en başta yalancı da aynı şekilde aşağılanır: – sıradan halkın yalancı olduğu, tüm aristokratların temel inancıdır. "Biz hakikatliler" – diyorlardı kendilerine eski Yunanistan'daki soylular. Ahlaki değer tanımlarının ilk önce *insanlara*, daha sonra da ancak türetilmiş halleriyle *eylemlere* verildiği açıktır: bu yüzden ahlak-tarihçilerinin "merhamet eylemi neden övülmüştür" gibi soruları çıkış noktası yapmaları vahim bir hatadır. Asil insan türü *kendini* değerleri belirleyen olarak hisseder, onaylanmaya gerek duymaz, "bana zararlı olan, kendinde zararlıdır" yargısında bulunur, şeylere onuru veren kişi olarak bilir kendini, *değerleri yaratandır* o. Kendinde bildiği her şeye saygı duyar: böyle bir ahlak kendini yüceltmedir. Ön planda bolluk duygusu, alıp taşımak isteyen güç, yüksek gerilimin mutluluğu, hediye etmek ve vermek isteyen bir zenginliğin bilinci yer alır: – seçkin insan da talihsizlere yardım eder, ama merhametten ötürü değil, neredeyse öyle değil, güç fazlalığının ürettiği bir itilimden ötürü. Asil insan kendi içindeki güçlüye saygı duyar, kendi üzerinde güç sahibi olana, konuşmasını ve susmasını bilene, kendisine karşı zevkle sert ve katı davranana ve sert ve katı olan her şeye saygıyla davranana da saygı duyar. "Wotan katı bir yürek koydu göğsüne" denilir eski bir İskandinav anlatısında: gururlu bir Vikingin ruhundan, haklılıkla böyle söylenmiştir. Bu türden bir insan merhamet için yaratılmış *olmamakla* gurur duyar: bu yüzden anlatının kahramanı bir uyarıyla devam

eder: "yüreği gençliğinde zaten katı olmayanın, bir daha da hiç katılaşmaz." Böyle düşünen asiller ve yürekliler, ahlaki olmanın işaretini özellikle merhamette ya da başkaları için çalışmakta ya da désintéressement'de[98] gören bir ahlaka en uzak kişilerdir; kendine inanmak, kendisiyle gurur duymak, "kendini düşünmemeye" karşı temelden bir düşmanlık ve alay da acıma duygularını ve "sıcak yürekleri" küçümsemek ve onlara karşı dikkatli olmak kadar asil bir ahlaka dâhildir. – Saygı duymayı b i l e n l e r güçlülerdir, onların sanatı, onların buluş alanıdır bu. Kıdeme ve geleneğe duyulan derin hürmet – tüm hukuk bu ikili hürmete dayanır –, inancın ve önyargının ataların lehine ve gelecek kuşakların aleyhine oluşu güçlülerin ahlakının tipik özelliğidir; bunun tersine "modern fikirler"in insanlarının "ilerlemeye" ve "geleceğe" neredeyse içgüdüsel olarak inanmaları, yaşlılara saygıda gitgide daha çok kusur etmeleri bu "fikirler"in asil bir kökeni bulunmadığını yeterince ele vermektedir. Bir hükmedenler ahlakı en çok da günümüzün beğenisine yabancıdır ve kişinin yalnızca kendisi gibilere karşı ödevleri olduğu ilkesinin kesinliğinde titizlenmektedir; düşük mertebedeki varlıklara, yabancı olan her şeye karşı kanaatine göre ya da "canı nasıl isterse" öyle ve her halükârda "iyinin ve kötünün ötesinde" davranabileceği ilkesinde – merhamet ve benzerleri buraya dâhil olabilir. Uzun süreli şükran duygusu ve uzun süreli intikam yeteneği ve yükümlülüğü – ikisi de yalnızca kendi benzerleri arasında –, misillemedeki incelik, dostluktaki kavram incelmişliği, düşmanlara sahip olma yönünde belirli bir zorunluluk (âdeta haset, kavgacılık, taşkınlık, duygularının döküldükleri çukur olarak – aslında iyi d o s t olabilmek için): Tüm bunlar değinildiği gibi, "modern fikirler"in ahlakı olmayan ve bu yüzden günümüzde anlaşılması, topraktan çıkartılması ve keşfedilmesi zor olan seçkin ahlakın tipik işaretleridir. – İkinci ahlak tipinde, k ö l e - a h l a k ı n d a

98 desintéressement (Fr.): çıkar gözetmeme. (ç.n.)

durum farklıdır. Irzına geçilmişlerin, ezilmişlerin, acı çekenlerin, özgür olmayanların, kendinden-emin-olmayanların ve yorgunların ahlak üzerine fikir yürüttüklerini varsayalım: onların ahlaki değerlendirmelerinin türdeşi ne olacaktır? Muhtemelen insanın genel konumu hakkında kötümser bir kuşku dile gelecektir, belki de insanın konumuyla birlikte bir yargılanışı. Kölelerin bakışı güçlülerin erdemlerine yetersizdir: kuşkulu ve güvensizdir, orada saygı duyulan her türlü "iyiye" karşı güvensizlikte i n c e l m i ş t i r, – oradaki mutluluğun sahici olmadığına ikna edilebilir. Bunun tersine, varoluşun acılarını hafifletmeye hizmet eden özellikler öne çıkartılacak ve ışığa boğulacaktır: merhamet, iyilikseven yardımsever el, sıcak kalp, sabır, çalışkanlık, tevazu, nezaket saygı görür burada –, çünkü bunlar varoluşun basıncına dayanmak için en yararlı nitelikler ve handiyse yegâne araçlardır. Köle-ahlakı özünde bir yararlılık-ahlakıdır. O ünlü "iyi" ve " k ö t ü " karşıtlığının doğduğu yer burasıdır: – kötüde güç ve tehlikelilik hissedilir, aşağılamanın ortaya çıkmasına izin vermeyen belirli bir korkutuculuk, incelik ve güçlülük. Demek ki köle-ahlakına göre "kötü" korku uyandırır; efendi ahlakına göreyse korku uyandıran ve uyandırmak isteyen özellikle "iyi"dir, "fena" insan ise aşağılık olarak hissedilir. Köle ahlakı mantıksal sonucuna ulaştığında köle düşünüş tarzı içinde iyinin her halükârda t e h l i k e s i z insan olması gerektiği için: iyi huyludur, kolayca aldatılabilir, belki de biraz aptaldır, un bonhomme'dur, sonunda bu ahlakın "iyi"leri de – hafif ve iyi niyetli olabilen – bu aşağılamadan bir nebze pay aldıklarında, bu karşıtlık doruk noktasına varır: Köle-ahlakının ağırlık kazandığı her yerde dil "iyi" ve "kötü" sözcüklerini birbirlerini yakınlaştırma eğilimindedir. – Son bir temel fark: ö z g ü r l ü k isteği, mutluluk içgüdüsü ve özgürlük-duygusunun incelikleri de hürmetteki, fedakârlıktaki sanat ve hayranlığın aristokratik bir düşünme ve değerlendirme tarzının düzenli belirtisi oluşu kadar, zo-

runlu olarak köle-ahlakına ve ahlaklılığına dâhildir. –Buradan, ç i l e olarak aşkın – bu bizim Avrupalı spesiyalitemizdir – neden kesinlikle seçkin bir kökenden gelmesi gerektiği kolaylıkla anlaşılabilir: Bilindiği gibi bu icadı Provanslı şövalye-ozanları, "gai saber"in[99] o görkemli yaratıcı insanları icat etmiştir, Avrupa çok şeyi, neredeyse kendini borçludur onlara. –

261

Asil bir insanın kavramakta en çok zorluk çekeceği şeylerin başında kibir gelir: başka türden bir insanın onu sıkı sıkıya tuttuğunu söylediği yerde bile onu yadsımaya çalışacaktır. Onun için sorun, kendileri öyle düşünmediği halde kendileri hakkında iyi düşünülmesini sağlamaya çalışan – yani bunu "hak etmeyen" – sonra da bunun ardından bu iyi düşünceye i n a n a n varlıkların varlığını tasavvur etmektir. Bu ona bir yanıyla çirkin ve kişinin kendine saygısızlık olarak, diğer yanıyla da öyle barok-akılsızca görünür ki, kibirliliği bir istisna olarak algılamayı ve kibirden söz edilen örneklerin çoğundan kuşku duymayı tercih eder. Örneğin der ki: "Ben kendi değerim hakkında yanılabilirim, ama yine de kendi değerimin tam da onu belirlediğim haliyle başkaları tarafından da kabul edilmesini isteyebilirim – ama bu bir kibir değildir (tersine kendini beğenmişliktir ya da daha sık örnekte "tevazu" ya da "alçakgönüllülük" denilen şeydir)." Ya da şöyle der: "başkalarının iyi düşüncelerine birçok nedenle sevinebilirim, belki onları sayıp sevdiğim ve onların sevincine sevindiğim için, belki onların iyi düşüncesi benim kendi iyi düşünceme olan inancımı vurguladığı ve güçlendirdiği için,

99 1323 yılında Toulouse'da trubador şiiri geleneğini korumak için kurulan Gai Saber (Şen Bilim) Derneği kastediliyor. Derneğin tam adı Consistori de la Subregaya Companhia del Gai Saber'dir. (ç.n.)

belki başkalarının iyi düşüncesi, ona katılmadığım durumlarda bile, yine de bana yararlı olduğu ya da yarar vaat ettiği için – ama tüm bunların hiçbiri kibir değildir." Asil insan ilk önce zorla, özellikle de tarihin yardımıyla, çok eski zamanlardan beri, herhangi bir bağımlı halk katmanında sıradan insanın yalnızca ne kabul ediliyorsa o olduğunu gözünün önüne getirmelidir: değerleri kendisi koymaya hiç de alışık olmayan sıradan insan, efendilerinin ona biçtiği değerden başka bir değer de biçmemiştir kendisine (değerler oluşturmak, tam bir efendi hakkıdır). Sıradan insanın şimdi bile ilk önce kendisi hakkında bir kanıyı beklemesi ve sonra buna içgüdüsel olarak boyun eğmesi muazzam bir atavizmin sonucu olarak kavranabilir: ama kesinlikle sırf bir "iyi" kanıya değil, kötü ve haksız bir kanıya da (örneğin, inançlı kadınların vaftiz babalarından öğrendikleri ve genel olanak inançlı bir Hristiyanın kilisesinden öğrendiği kendine değer vermelerin ve kendini küçümsemelerin en büyük bölümü düşünülsün). Şimdi gerçekten, şeylerin demokratik düzeninin (ve onun nedeninin, efendi ve köle kanlarının karışmasının) yavaş yavaş yükselişi uyarınca başlangıçta asil ve ender olan kendine, kendinden bir değer biçmek ve kendisi hakkında "iyiyi düşünmek" dürtüsü gitgide daha çok yüreklendirilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır: ama bu dürtünün kendisine yönelik her zaman daha eski, daha geniş ve daha temelden yerleşik bir eğilimi vardır – ve "kibirlilik" fenomeninde bu eski eğilim yenisine egemen olmaktadır. Kibirli kişi kendisi hakkında duyduğu her iyi kanıya (her türlü yararlılık görüş açısını ve doğruluğunu ve yanlışlığını dikkate almadan) sevinir ve her türlü kötü kanıya da üzülür: kendisinde ortaya çıkan o en eski boyun eğme içgüdüsünden ötürü, çünkü ikisine de boyun eğer, kendini onlara tabi hisseder. – Kibirlinin kanındaki "köle"dir bu, kölenin karışmışlığının bir kalıntısı – örneğin ne kadar çok "köle" kalmıştır hâlâ kadında! –, kendisi hakkında iyi

kanılara a y a r t m a y a çalışır; daha sonra sanki onlara kendisi neden olmamış gibi bu kanılar karşısında hemen diz çöken de köledir – Bir kez daha söyleyeyim: Kibirlilik atavizmdir.

262

Aslında eşit ölçüde e l v e r i ş s i z koşullarla uzun süren mücadele sonunda bir t ü r ortaya çıkar, bir tip kesinleşir ve güçlenir. Bunun tersi olarak, hayvan yetiştiricilerin deneyimlerinden bilinmektedir ki bol bol yiyecek verilen ve genel olarak fazla özen gösterilip korunan türlerde hemen en güçlü bir biçimde tipten farklılaşma eğilimleri görülür, ve mucizelere ve ucubeliklere (ucube alışkanlıklara da) çok sık rastlanır. Şimdi aristokratik bir topluluğa, örneğin gönüllü ya da gönülsüz bir düzenleme olarak eski bir Yunan polis'ine ya da Venedik'e bir de y e t i ş t i r m e amacıyla bakalım: kendi tarzlarını kabul ettirmek isteyen, genellikle de, korkunç bir şekilde köklerinin kurutulması tehlikesiyle karşı karşıya oldukları için kabul ettirmek z o r u n d a o l a n insanlar orada bir aradadırlar ve birbirlerine muhtaçtırlar. Burada çeşitlenmeyi elverişli kılan o iyilik, o bolluk, o koruma eksiktir; tür kendini tür olarak, komşularıyla ya da isyancılarla ya da isyan tehdidi oluşturan ezilenlerle sürekli mücadelesinde, özellikle sertliği, eşbiçimliliği, bakımının sadeliği sayesinde kendini kabul ettirebilen ve kalıcı kılabilen bir şey olarak gereksinir. Çok çeşitli deneyimler, tüm tanrılara ve insanlara rağmen hâlâ var oluşunu, hâlâ üstün gelmiş oluşunu, öncelikle hangi niteliklerine borçlu olduğunu öğretir ona: erdemler der bu ilkelere, yalnızca bu nitelikleri geliştirir. Sertlikle yapar bunu, sertliği ister zaten; her aristokratik ahlak hoşgörüsüzdür, gençliğin eğitiminde, kadınlar üstündeki söz hakkında, evlilik âdetlerinde, yaşlılar

ile gençler arasındaki ilişkilerde, (yalnızca sapkınları dikkate alan) ceza yasalarında: – hoşgörüsüzlüğü de erdemlerin arasında sayar, "adalet" der ona. Böylelikle, az sayıda ama sağlam özellikleri olan bir tür, katı savaşçı, akıllı-suskun, kararlı ve dışa kapalı (ve topluluğun büyüsü ve nüansları hakkında en hassas duygulara sahip) insanlardan oluşan bir tür, kuşakların değişmesine rağmen sabitlenmiş olur; hep aynı kalan elverişsiz koşullarla sürekli savaşım, dediğimiz gibi, bir tipin sağlam ve sert oluşunun nedenidir. Ne var ki sonunda bir kez şanslı bir durum ortaya çıkar, muazzam gerilim hafifler; belki komşuların arasında artık düşmanlar yoktur, ve yaşamak için, hatta yaşamın tadını çıkartmak için gerekenler bol bol mevcuttur. Eski terbiyenin bağı ve baskısı bir hamleyle kopar: artık kendini zorunlu, hayatı-belirleyen olarak hissetmez – varlığını sürdürmek istiyorsa ancak bir lüks biçimi olarak, arkaikleştirici bir tat alarak var olabilir. İster sapma (daha yükseğe, daha incelmişe, daha endere) olarak, ister yozlaşma ve çirkinlik olarak çeşitleme birdenbire büyük bir bolluk ve görkemle sahnededir, tekil olan tekil olmaya, kendini ayırmaya cesaret eder. Tarihin bu dönüm noktalarında vahşice birbirlerine yönelmiş, âdeta patlama noktasındaki, birbirleriyle "güneş ve ışık uğruna" mücadele eden ve şimdiye kadarki ahlakta artık bir sınır, bir dizginlenme bir özen göremeyen egoizmler sayesinde yan yana ve çoğu kez iç içe geçmiş ve birbirine karışmış bir halde, harika, çok yönlü tropik bir büyüme ve yükselme, büyüme yarışında her tür tipik hız ve muazzam bir yok oluş ve yok-olmaya-yöneliş görülür. Bu enerjiyi muazzam miktarda biriktirmiş, yayı böyle tehlikeli bir biçimde germiş olan bu ahlaktı: – şimdi o "eski"dir, eskitilecektir. Daha büyük, daha çok yönlü, daha geniş kapsamlı yaşamın eski ahlakı çiğneyerek yaşayacağı o tehlikeli ve tekinsiz noktaya varılmıştır; "birey" oradadır, kendi yasalarını koymaya, kendini sürdürmek, kendini-yükseltmek,

kendini-kurtarmak için kendi sanatlarına ve hilelerine gerek duymaktadır. Daha ziyade yeni "niçin"ler, yeni "neyle birlikte"ler, artık ortak formüller yok, yanlış anlama ve hor görme birbiriyle ittifak halinde, çöküş, yozlaşma ve en yüksek hırslar korkunç bir şekilde birbirlerine kenetlenmiş, ırkın dehası iyinin ve fenanın tüm bereket boynuzlarından dolup taşıyor, ilkbahar ve sonbaharın uğursuz bir aynı andalığı, genç, henüz tüketilmemiş, henüz yorulmamış sefahate özgü yeni cazibeler ve örtülerle dolu. Tehlike yeniden meydanda, ahlakın anası, büyük tehlike, bu defa bireyin içine konulmuş, komşuda ve dostta, sokakta, kendi çocuğunda, kendi kalbinde, en kendine ait ve en gizli arzu ve istekte: şimdi ne vaaz edecekler bu zamanda yükselen ahlak-filozofları? Bu keskin gözlemciler ve köşede oturanlar, her şeyin çabuk sona erdiğini, etraflarındaki her şeyin çürüyüp çürüttüğünü, hiçbir şeyin ertesi güne kalmadığını keşfederler, bir insan türü, iflah olmaz v a s a t l a r haricinde. Yalnızca vasatların devam etme, soyunu sürdürme ümitleri var – onlardır geleceğin insanları, bir tek onlar hayatta kalırlar; "onlar gibi olun! vasat olun!" diyor bundan böyle, hâlâ bir anlamı olan, hâlâ dinlenen tek ahlak. – Oysa bunu vaaz etmek zor, bu vasatlık ahlakını! – asla itiraf edemez çünkü ne olduğunu ve ne istediğini! Ölçüden ve şereften, ödevden ve komşunu sevmekten söz etmesi gerekiyor, – mecbur kalacak, i r o n i y i g i z l e m e y e ! –

263

Bir r ü t b e i ç g ü d ü s ü vardır ki, her şeyden çok zaten y ü k s e k bir rütbenin işaretidir; saygı nüanslarından alınan bir zevk vardır ki, asil bir kökeni ve alışkanlıkları ele verir. Bir ruhun inceliği, iyiliği ve yüksekliği, önünden birinci derecede, ama henüz ısrarcı hamleler ve kabalıklar

karşısında otoritenin tiksintisiyle korunmamış bir şey geçtiğinde, tehlikeli bir sınava sokulmuş olur: işaretlenmemiş, keşfedilmemiş, arayan, belki bilerek gizlenmiş ve kılık değiştirmiş, canlı bir denek taşı gibi kendi yolunda giden bir şey. Ruhları araştırmak kimin görevi ve işiyse, bir ruhun asıl değerini, ait olduğu, doğuştan gelen değiştirilemez rütbeyi saptamak için tam da bu sanattan çeşitli biçimlerde yararlanacaktır: onu s a y g ı i ç g ü d ü s ü açısından sınayacaktır. Différence engendre haine:[100] bazı yaradılışların bayağılığı, önlerinden herhangi bir kutsal kâse, kilitli sandıklar içinde herhangi değerli bir şey, büyük yazgının işaretlerini taşıyan bir kitap taşındığında birdenbire pis su gibi sıçrayıverir ortalığa; diğer yandan istemdışı bir sessizliğe bürünme, gözün bir tereddüdü, tüm jestlerin durması vardır ki, bir ruhun saygıdeğer olana bir yakınlık h i s s e t t i ğ i n i dile getirir. Genel olarak Avrupa'da K i t a b - ı M u k a d d e s'e duyulan hürmetin şimdiye kadar ayakta tutulmasının tarzı, belki de Avrupa'nın Hristiyanlığı borçlu olduğu en iyi ahlak terbiyesi ve ıslahı örneğidir: böyle derin ve büyük önem taşıyan kitapların onları tüketmek ve sırlarını çözebilmek için gerekli olan binlerce yıl boyunca d a y a n a b i l s i n l e r diye korunmaları için dışarıdan gelen bir tiranlığa ve otoriteye ihtiyaç vardır. Büyük kitleye (her türden basit ve hızlı bağırsaklılara) her şeye dokunamayacağı duygusu nihayet öğretildiğinde çok şey başarılmış olur; karşılarında ayakkabılarını çıkarması ve pis ellerini uzak tutması gereken kutsal yaşantılar olduğu öğretildiğinde – neredeyse insanlığa doğru en yükseğe çıkartılmış olur. Sözüm ona kültürlülerde, "modern fikirler"in müminlerinde utanma duygusu eksiklikleri, her şeye dokundukları, yaladıkları ve yokladıkları, gözlerinin ve ellerinin pişkin edepsizliğinin gösterilmesi, belki de o kadar tiksindirici olmayan, bunun tam tersi bir etki yaratır; bugün halkın anısında, halkın düşük kesimlerinde, özellikle

100 Différence engendre haine (Fr.): Farklılık nefret doğurur. (ç.n.)

köylülerin arasında tinin, kültürlülerin gazete okuyan yarım-dünyasına nazaran hâlâ daha fazla görece beğeni seçkinliği ve saygı nezaketinin bulunması mümkündür.

264

Atalarının en severek ve en sıklıkla yaptıkları şey, bir insanın ruhundan silinip atılamaz: örneğin gayretli tasarrufçular ve bir yazı masasıyla bir para kasasının aksamı mı olmuşlardı, hırslarında mütevazı ve burjuva, erdemlerinde de mütevazı mıydılar, yoksa sabahtan akşama kadar emretmeye alışkın, haşin zevkleri ve bunların yanında belki daha da haşin ödevleri ve sorumlulukları mı vardı, yoksa doğuştan ve mülkiyetten gelen eski ayrıcalıklarını günün birinde tamamen inançlarının – kendi tanrılarının – istediği gibi, her aracılık karşısında yüzü kızaran acımasız ve narin bir vicdanın insanları olarak yaşamak için feda mı etmişlerdi? Bir insanın bedeninde anne babalarının ve atalarının niteliklerini ve tercihlerini taşımıyor olması mümkün değildir: görünüş buna ne kadar aykırı olabilse de. Bu ırk sorunudur. Anneler babalar hakkında bir şeyler biliniyorsa, çocuk hakkında bir çıkarımda bulunulabilir: herhangi bir itici doymak bilmezlik, herhangi bir sinsi-haset, kaba bir kendini-haklı-çıkarmaca – bu üçünün tüm zamanlar boyunca asıl ayaktakımı-tipini oluşturmaları gibi – benzer bir şey çocuğa mutlaka geçmiş olmalıdır, bozulmuş kan gibi; en iyi eğitimin ve kültürün yardımıyla yalnızca böyle bir kalıtım hakkında yanıltmaya varılabilir. – Bugün eğitim ve kültür başka ne istiyor! Son derece halka özgü, yani ayaktakımına özgü çağımızda "eğitim" ve "kültür"ün esas olarak yanıltma sanatı olması gerekir – köken hakkında, beden ve ruhtaki ayaktakımı yokmuş gibi yanıltmaya. Günümüzde her şeyden önce hakikatliliği vaaz eden ve talebelerine sürekli "doğru olun! doğal olun! olduğunuz gibi görünün!" diye

seslenen bir eğitici – böyle erdemli ve sadakatli bir eşek bile, bir süre sonra Horatius'un furca'sını[101] tıtmayı öğrenecektir, naturam expellere[102] için: hangi başarıyla? "Ayaktakımı" usque recurret.[103] –

265

Masum kulakların keyfini kaçırma tehlikesini göze alarak öne sürüyorum ki: egoizm asil ruhun özünde vardır, "bizim" gibi bir varlığa başka varlıkların tabi olması ve kendilerini ona feda etmeleri gerektiği kesin inancını kastediyorum. Asil ruh kendisinin egoizmi gerçeğini hiçbir soru işareti koymadan, içinde hiçbir katılık, zorlama, keyfiyet duygusu duymadan, daha ziyade şeylerin ilk yasasında temellendirilmiş olabilen bir şey gibi kabul eder: – buna bir isim arayacak olursa, "bu adaletin ta kendisi" diyecektir. Başlangıçta, onu tereddüde düşüren koşullarda, kendisiyle eşit haklara sahip olanların varlığını kabul eder; bu rütbe sorununu kafasında çözdükten sonra, bu eşitler ve eşit haklara sahipler arasında aynı güvenlilikle, kendisiyle kurduğu ilişkideki utanç ve narin hürmetle hareket eder, tüm yıldızların anladığı doğuştan gelen ilahi bir mekanik uyarınca. Kendileri gibi olanlarla ilişkilerindeki bu incelikleri ve kendilerini sınırlamaları da onların egoizminin f a z l a d a n bir parçasıdır – her yıldız böyle bir egoisttir –: onlarda ve onlara tanıdığı haklarda k e n d i n i onurlandırır, her türlü ilişkinin ö z ü olarak onurların ve hakların değiş tokuş edilmesinin de şeylerin doğal durumuna ait olduğundan kuşku duymaz. Asil ruh, temelinde yatan tutkulu ve hırçın karşılık verme içgüdüsü

101 Furca (Lat.): yaba; bkz. Horatius, *Epistulae*, I, 10, 24; Naturam expelles furca tamen usque recurret: Doğayı yabayla kovuyorsun ama o yine de her yerden geri gelecektir. (ç.n.)

102 naturam expellere (Lat.): doğayı kovmak. (ç.n.)

103 usque recurret (Lat.): her yerden geri gelecek. (ç.n.)

gereğince alır ve verir. "Lütuf" kavramının inter pares[104] bir anlamı yoktur ve güzel kokmaz; hediyelerin yukarıdan aşağıya doğru âdeta kendi üzerinden geçmesini sağlamanın ve onları damlalar gibi susamışçasına içmenin yüce bir tarzı olabilir: ama seçkin ruhun bu sanata ve tavra yatkınlığı yoktur. Egoizmi engeller onu burada: genellikle "yukarıya" bakmayı sevmez, ya kendi önüne bakar o, yatay ve yavaş, ya da aşağıya: – y ü k s e k t e b i l i r k e n d i n i . –

266

"Kendini a r a m a y a n biri gerçekten saygı duyabilir yalnızca." – Goethe'den Rath Schlosser'e.

267

Çinlilerde bir atasözü vardır, daha çocukken öğrenirler annelerinden: siao-sin " k ü ç ü l t yüreğini!" Geç uygarlıklardaki asıl temel eğilimdir bu: Antik bir Yunanlının da biz bugünün Avrupalılarında ilk önce kendini küçültmeyi fark edebileceğinden kuşkum yok. – sırf bu yüzden bile onun "beğenisine aykırıyız" biz. –

268

Sıradanlık nedir sonunda? – Sözcükler kavramların notalarıdır, kavramlar ise sık sık yeniden karşımıza çıkan ve bir araya gelen duygular, duygu grupları için az çok belirlenmiş simgelerdir. Birbirleriyle anlaşmak için aynı sözcükleri kullanmak yetmez: aynı türden içsel yaşantılar için aynı sözcükleri kullanmak gerekir, sonunda o r t a k deneyime

104 inter pares (Lat.): eşitler arasında. (ç.n.)

sahip olmak gerekir. Bu yüzden tek bir halkın insanları kendi aralarında, aynı dili konuşan farklı farklı halkların mensuplarından daha iyi anlaşırlar; hatta insanlar uzun süre aynı (iklim, toprak, tehlike, gereksinim, çalışma) koşulları altında birlikte yaşadıysalar, bundan "birbirini anlayan" bir şey, bir halk o r t a y a ç ı k a r. Tüm ruhlarda, sık sık yeniden gelen belirli bir sayıdaki yaşantı, daha ender gelenler karşısında üstünlük kazanmıştır: bu yaşantılar üzerinden birbirleriyle gitgide daha çabuk anlaşırlar – dilin tarihi bir kısaltma sürecinin tarihidir –; bu hızlı anlaşma sayesinde birbirine gitgide daha sıkı bağlanılır. Tehlike ne kadar büyükse, sıkıntı yaratan şey üzerinde hızlı ve kolay bir anlaşmaya varma ihtiyacı da o kadar büyüktür; tehlike karşısında birbirini yanlış anlamamak, ilişki içindeki insanların kesinlikle vazgeçemeyecekleri bir şeydir. Daha her dostluk ya da aşk ilişkisinde bile bu sınavdan geçilir: iki kişiden birinin aynı sözcükler karşısında diğerinden farklı hissettiği, düşündüğü, sezinlediği, arzuladığı, korktuğu anlaşılırsa bu tür bir ilişki kalıcı olmaz. (Ebedî "yanlış anlama"dan duyulan korku: farklı cinsiyetten kişileri duyuların ve kalbin öğütlediği aceleye getirilmiş ilişkileri kurmaktan çoğu kez alıkoyan, o iyi niyetli dehadır – ve herhangi bir Schopenhauerci "türün dehası" d e ğ i l d i r –!) Bir ruhta en çabuk hangi duygu gruplarının uyandığı, söz aldığı, emir verdiği, o grubun değerlerinin genel hiyerarşisini ve sonunda iyilikler levhasını belirler. Bir insanın değer biçmeleri, onun ruhunun y a p ı s ı ve bu ruhun kendi yaşam koşullarının ve asıl sıkıntısının ne olduğu hakkında ipucu verir. Sıkıntının ezelden beri yalnızca benzer işaretlerle benzer ihtiyaçları, benzer yaşantıları ima edebilen insanları yakınlaştırabildiğini kabul edersek, genel görüntüde sıkıntının kolayca i l e t i l e b i l i r l i ğ i, yani son tahlilde yalnızca ortalama ve s ı r a d a n yaşantıların yaşanmasının insanlar üzerinde şimdiye dek etkili olmuş tüm güçler arasında en güçlüsü olması gerektiği ortaya çı-

kar. Birbirine daha çok benzeyen, daha sıradan insanlar her zaman avantajlıydılar ve avantajlıdırlar, daha seçkin, daha incelmiş, daha tuhaf, daha zor anlaşılır olanlar ise kolaylıkla yalnız kalırlar, yalnız başına olduklarından kazalara maruz kalırlar ve nadiren çoğalırlar. Muazzam karşı güçlerin çağrılması gerekir, bu doğal, pek doğal progressus in simile'ye,[105] insanın benzer, olağan, ortalama sürüye özgü olana – s ı r a d a n olana! doğru ilerlemesine – set çekmek için.

269

Bir psikolog – doğuştan, kaçınılmaz bir psikolog ve ruhbilici – ne kadar seçilmiş vakalara ve insanlara yönelirse, acıma içinde boğulma tehlikesi o kadar artar; başka bir insandan daha fazla katılık ve neşelilik g e r e k l i d i r ona. Çünkü yüksek insanların, tuhaf yapılı ruhların bozulması, mahvolması kuraldır: böyle bir kuralın her zaman gözünün önünde olması korkunçtur. Bu mahvoluşu keşfetmiş olan, yüksek insanların bu genel manevi "iflah olmazlığını", her anlamdaki bu ebedî "artık çok geç!"i önce bir kez, sonra n e r e d e y s e her zaman, tüm tarih boyunca hep yeniden keşfeden psikologun yaşadığı katmerli işkence – belki günün birinde öfkeyle kendi yazgısına yönelmesinin ve kendini tahrip etme teşebbüsünde bulunmasının nedeni olabilir, – kendini "mahvetmesinin". Hemen her psikologun haince bir eğilim içinde olduğu ve daha sıradan ve daha düzenli insanlarla ilişki kurmaktan hoşlandığı anlaşılabilir: buradan anlaşılıyor ki, hep bir iyileşmeye gerek duymaktadır, bakışlarının ve kesişlerinin, "zanaati"nin vicdanına yerleştirdiği şeyden uzaklaşmak için bir tür kaçışa ve unutuşa ihtiyacı vardır. Belleğinden korku duymak ona özgüdür. Başkalarının yargıları karşısında kolaylıkla sessizleşebilir: g ö r d ü ğ ü yerde nasıl saygı duyulduğunu, hayran kalındığını,

105 progressus in simile (Lat.): benzerlikte ilerleme/artış. (ç.n.)

sevildiğini, yüceltildiğini kıpırtısız bir yüzle dinler, – ya da herhangi bir yüzeysel-kanaate açıkça onay vererek iyice gizler sessizliğini. Belki de durumun paradoksluğu kalabalığın, aydınların, hayalperestlerin tam da onun büyük merhametin yanı sıra büyük hor görmeyi öğrendiği yerde, kendilerince büyük hürmeti öğrenmeleriyle ürkütücü bir noktaya varır, – kişinin onların uğruna vatanı, yeryüzünü, insanlık onurunu, kendi kendisini kutsadığı ve saygı duyduğu, gençliğin örnek almasının istendiği, öyle olması için eğitildiği "büyük adamlar"a ve mucizevi hayvanlara gösterilen hürmeti.... Kim bilir, şimdiye kadarki tüm büyük örneklerde aynı şey mi gerçekleşiyordu: kitle bir tanrıya mı tapınıyordu – ve "tanrı" yalnızca zavallı bir kurbanlık hayvan mıydı yoksa! Başarı her zaman en büyük yalancıdır, – "eser"in kendisi de bir başarıdır; büyük devlet adamı, fatih, kâşif kendi yaratımlarına bürünüp tanınmaz olana dek kılık değiştirmişlerdir; sanatçının, filozofun "eser"i, onu yaratmış olanı, yaratmış olması gerekeni keşfeder önce; kendilerine hürmet edilen "büyük adamlar" sonradan yaratılmış küçük ve berbat uydurmalardır; tarihsel değerler dünyasında kalpazanlık hüküm sürer. Örneğin büyük şairler, şu Byron, Musset, Poe, Leopardi, Kleist, Gogol, – bir kez oldukları, belki de olmalarının gerektiği halleriyle: o anın insanlarıdırlar, coşkulu, duyusal, çocuk ruhlu, kolayca ve hızla güvenen ve güvenini yitirebilen, genellikle herhangi bir çatlağın gizleniyor olması gereken ruhlarıyla; çoğu zaman iç dünyalarındaki bir kirlenmenin intikamını alıyorlardır yapıtlarıyla, çoğu kez fazlasıyla sadık bir belleğin karşısında unutulmaya çalışıyorlardır kanıtlanışlarıyla, çoğu kez bataklıkta yollarını kaybetmiş ve neredeyse ona aşık olmuşlardır, bataklıkların çevresindeki aldatıcı ışıklara benzeyip, yıldız rolü yapıncaya dek – halk elbette idealistler der onlara, – çoğu zaman uzun sürmüş bir tiksintiyle, hep yeniden görünen, onları zafere susamaya ve kendinden geçmiş yaltakçıların ellerinden "kendine inanmayı" yemeye

zorlayan kıyıcı bir inançsızlık hayaletiyle mücadele halindedirler: nasıl da bir işkencedir bu büyük sanatçılar ve genel olarak yüksek insanlar, bir kez onların sırrını çözmüş olanlar için! Onların kalabalığın ve özellikle saygı duyan kalabalığın anlamadığı ve meraklı ve kendi hoşuna giden yorumlara boğduğu o sınırlandırılmamış, en özverili acıma patlamalarını özellikle – acı çekme dünyasında kâhin olan ve ne yazık ki yardım etme ve kurtarma düşkünlüğü kendi güçlerini çok aşan kadından öğrenmeleri çok kolay anlaşılabilirdir. – Bu acıma kendi gücü hakkında sürekli yanılır; kadın sevginin her şeyi yapabileceğine inanmak ister – onun asıl inancıdır bu. Ah, kalbi bilen anlar, en iyi en derin sevginin bile ne kadar yoksul, aptal, çaresiz, küstah, yanlış yapan, kurtarabildiği kadar kolaylıkla da yok edebilen olduğunu! – İsa'nın kutsal öyküsünün ve kılık değiştirmesinin ardında sevgiyi bilme uğruna en acı verici şehadet vakalarından birinin gizli olması mümkündür: en masum ve en arzulu kalbin şehadeti, hiçbir insan-sevgisiyle doymayan, başka hiçbir şeyi değil, sevgiyi ve sürekli sevilmeyi isteyen, ondan sevgiyi esirgeyenlere karşı sert, çılgın ve korkunç patlamalarla; sevgiye doymamış ve doymak bilmeyen, onu sevmek istemeyenleri oraya göndermek için cehennemi uydurmak zorunda kalmış – ve nihayet insan sevgisi hakkında bilgi sahibi olduktan sonra, tamamen sevgi, tamamen seve-bilmek olan bir tanrıyı icat etmek zorunda kalmış, – böyle yetersiz, böyle cahilce olduğu için insan-sevgisine acıyan bir zavallının! Böyle hisseden, sevgi hakkında bu kadar bilen biri –, ölümü arar. – Neden böyle acılı şeylerin ardına takılmalı ama? Bunu yapmak zorunluluğu yoksa. –

270

Derin acılar çekmiş her insanın zihinsel kibri ve tiksintisi – insanların ne kadar derin acı çekebileceklerini he-

men hemen hiyerarşi belirler –, en akıllıların ve en bilgelerin bilebileceklerinden daha fazlasını bilme, "onların bilmediği" birçok uzak korkunç âlemde biliniyor ve bir kez "evinde" olmuş olma tıtkusu yüzünden tepeden tırnağa dolduğu ve rengini aldığı tüyler ürpertici emin oluş..... acı çeken kişinin bu manevi, suskun kibri, bilgi için seçilmişlerin, "kutsanmışların", handiyse kurban edilmişlerin bu gururu, kendini sırnaşık ve merhametli ellerden ve genel olarak acı konusunda kendisine benzemeyen herkesle temastan korunmak için her türlü kılık değiştirme biçimini gerekli bulur. Derin acı seçkin kılar; ayırır. En ince kılık değiştirme biçimlerinden biri Epikurosçuluktur ve bundan sonra sergilenen, acıyı hafife alan ve hazin ve derin her şeye karşı kendini savunan bir beğeni gözüpekliğidir. Onun sayesinde yanlış anlaşıldıkları için neşeliliği kullanan "neşeli insanlar" vardır – yanlış anlaşılmak isterler. Neşeli bir görüntü sağladığı için ve bilimsellik kişinin yüzeysel olduğu çıkarımına yol açtığı için bilimselliği kullanan "bilimsel insanlar" vardır: – yanlış bir çıkarıma ayartmak isterler. Kırılmış, gururlu, iflah olmaz kalpler olduklarını gizlemek ve yadsımak isteyen özgür edepsiz tinler vardır; bazen delilik bile fazlasıyla kesin mutsuz bilginin maskesidir. – Buradan "maskeye" hürmet etmenin ve psikolojiyi ve merakı yanlış yerde uygulamanın daha incelmiş bir insanlığa ait olduğu sonucu çıkar.

271

İki insanı en temelden ayıran şey, temizlik duygusu ve derecelerinin farklılığıdır. Her türlü dürüstlük ve karşılıklı yararlılık neye yarar, birbirine karşı beslenen her türlü iyi niyet neye yarar: sonunda bir şey değişmez – "birbirlerine tahammül bile edemezler!" En yüksek temizlik içgüdüsü,

ona sahip olanı bir aziz olarak en tuhaf ve en tehlikeli yalnızlaşmaya maruz bırakır: çünkü tam da budur azizlik – söz konusu içgüdünün en yüksek manevileştirilişidir. Böyle bir eğilim – seçkin bir eğilimdir bu –, banyo yapmaktan duyulan mutluluğunun tarifsiz yüksekliği hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmak, ruhu sürekli geceden sabaha, bulanıklıktan, "keder"den ferah, parlak, derin, ince olana sürükleyen herhangi bir kızışma ve susamışlık –: ne kadar çok k a r a k t e r i z e e d e r s e, bir o kadar da a y ı r ı r onu. – Azizin duygudaşlığı, insani, pek insani olanın p i s l i ğ i y l e duygudaşlıktır. Duygudaşlığın bizzat kendisini kirlenme, pislik olarak hissettiği dereceler ve yükseklikler de vardır.....

272

Seçkinlik işareti: kendi ödevlerini herkes için ödevler düzeyine indirmeyi aklından bile geçirmemek; kendi sorumluluğunu devretmek, paylaşmak istememek; ayrıcalıklarını ve onları kullanmayı da ö d e v l e r i n i n arasında saymak.

273

Büyük olana ulaşmaya çalışan bir insan, yoluna çıkan herkesi ya bir araç ya da bir gecikme ve engel olarak görür – ya da geçici bir döşek olarak. Yakınındaki insanlara yönelik, kendine özgü, yüksek türden i y i l i ğ i ancak kendi doruğundayken ve hükmediyorken mümkündür. Sabırsızlık ve o zamana dek hep komediye mahkûm edilmiş olmanın bilinci – çünkü savaş bile bir komedidir ve gizler, her aracın amacı gizleyişi gibi gizler –, onun kurduğu her ilişkiyi berbat eder: bu türden insanlar yalnızlığı ve yalnızlığın barındırdığı en büyük zehri bilirler.

274

Bekleyen kişilerin problemi – İçinde bir problemin çözümünün uyuduğu yüksek bir insanın doğru zamanda eyleme geçmesi için – "yola koyulması" için denilebilir – mutlu tesadüfler ve önceden hesaplanamayan birçok unsur gereklidir. Ortalama olarak hiçbir şey gerçekleşmez ve dünyanın dört bir yanında daha ne kadar bekleyeceklerini bilmeyen, boşuna beklediklerini ise hiç bilmeyen bekleyen kişiler oturur. Bu arada uyanma çağrısı, eyleme geçme "izni" veren o tesadüf de geç gelir, – ancak gençliğin en güzel yılları ve eyleme gücü, oturup bekleyerek tüketildikten sonra; ve kimileri daha "ayağa fırladıkları" anda dehşet içinde fark etmiştir kollarının bacaklarının uyuştuğunu ve tininin ağırlaştığını! "Çok geç" dedi kendi kendine, artık kendine inanmaz olmuştu ve bundan böyle yararsızdı. – Dehanın dünyasında, "elleri olmayan Raffael" sözcüğün en geniş anlamıyla alındığında, belki de istisna değil, kural mı olmalıydı? – Deha belki hiç de bu kadar ender değildir: ama καιρός'a,[106] "doğru zamana" – baskı altında tutmak, tesadüfü anında yakalamak için – gerek duyduğu o beş yüz el!

275

Bir insanın yüksekliğini görmek istemeyen, onda alçakta ve ön planda olan şeylere daha bir keskin gözle bakar – böylelikle kendini ele verir.

276

Her türlü yaralanma ve kayıp karşısında düzeysiz ve kaba ruh, asil ruhlara göre daha dayanıklıdır: asil ruhun

106 καιρός [kairos] (Yun.): zaman (ç.n.)

karşılaştığı tehlikeler daha büyük olmak durumundadır ve hatta başına bir felaket gelmesi ve yok olma olasılığı, yaşam koşullarının çok yönlülüğü yüzünden, çok büyüktür. – Bir kertenkelenin kopan parmağının yerine yenisi çıkar: insanlarda öyle olmaz. –

277

– Yeterince fena! Yine o eski hikâye! İnsan evinin inşaatını bitirdiğinde, inşaata – başlamadan önce kesinlikle bilmesi g e r e k e n bir şeyleri bu sırada birdenbire öğrendiğinin farkına varır. O ebedî nahoş "artık çok geç!" – T a m a m l a n m ı ş olan her şeyin melankolisi!....

278

– Gezgin, kimsin sen? Yoluna gittiğini görüyorum senin, horgörüsüz, sevgisiz, anlaşılmaz gözlerle; her türlü derinlikten doymadan yeniden gün ışığına çıkmış bir iskandil gibi, ıslak ve hüzünlü – ne arıyordu ki aşağıda? – inlemeyen bir göğüsle, tiksintisini belli etmeyen dudaklarla, artık çok yavaş uzanan bir elle: kimsin sen? ne yapmıştın? Dinlen burada: burası herkese misafirperverdir – topla kendini! Her kim olursan ol: şimdi ne hoşuna gidiyor? Kendini toplaman için ne iyi gelir sana? Söyle yalnızca: neyim varsa, sunarım sana! – "Toparlanmak için? Toparlanmak için? Ah merak, ne diyorsun sen öyle! Lütfen senden istediğim – –" Ne? Ne? Söyle haydi! – "Bir maske daha! İkinci bir maske!"....

279

Derin hüznün insanları mutlu olduklarında belli ederler kendilerini: mutluluğu öyle bir tutuşları vardır ki, sanki onu

kıskançlıktan ezmek ve boğmak istiyor gibidirler – ah, çok iyi bilirler ellerinden kaçıp gideceğini.

280

"Fena! Fena! Nasıl! Geriye gidiyor – değil mi?" – Evet! Ama onu anlamıyorsunuz, bu konuda yakındığınızda. Geriye gidiyor, büyük bir sıçrama yapmak isteyen herkes gibi. – –

281

– "Bana inanacaklar mı? Bana inanılmasını istiyorum: Hep fena düşündüm kendimi, hep fena düşündüm hakkımda, yalnızca çok ender durumlarda, hep mecbur kalarak, hep 'konu'dan zevk almadan, 'kendim'den uzaklaşmaya hazır, hep sonuca inanmadan, kendini-bilmenin o l a n a k l ı l ı ğ ı n a karşı, beni teorisyenlerin kullandığı 'dolaysız bilgi' kavramında bile bir contradictio in adjecto duyumsamaya yönelten yok edilemez bir güvensizlik sayesinde: – tüm bu olgu, neredeyse kendim hakkında bildiğim en kesin şeydir. Kendim hakkımda belirlenmiş bir şeye i n a n m a y a karşı bir tür isteksizlik olmalı bende. – Yoksa bir bilmece mi gizli bunda? Muhtemelen; ama ne iyi ki benim dişime göre olmayanından. – Belki de dâhil olduğum türü belli eder bu? – Bana değil ama: kendim yeterince hoşnutum bundan. – "

282

"Ne geldi başına böyle?" – "Bilmiyorum, dedi adam tereddütle, belki de masamın üstünden Harpialar[107] uçup geç-

107 Harpialar: Yunan mitolojisinde Okeanos'un kızı Elektra ile Thaumas'ın birleşmesinden doğan insan yüzlü dişi kuşlar. Biri Aello (kasırga), öteki Okypete'dir (hızlı uçan, bora); bazı kaynaklarda sözü geçen Kelaino da fırtınadan önceki gök kararmasını simgeler. (ç.n.)

ti" – Günümüzde bazen görülüyor, yumuşak, ılımlı, sakin bir insanın birdenbire öfkelenip kudurması, tabağı çanağı parçalayıp masayı devirmesi, bağırıp çağırıp tüm dünyaya küfretmesi – sonunda bir kenara çekilip utanması, kendine kızması, – niye? niçin? Bir köşede aç kalmak için mi? Anılarında boğulmak için mi? – Yüksek, seçmeci bir ruhun arzularına sahip olan, nadiren sofrasını kurulmuş, yemeğini hazırlanmış bulan birinin tehlikesi tüm zamanlar için büyük olacaktır: günümüzde ise olağanüstüdür. Aynı kaptan yemek yiyemeyeceği gürültücü ve ayaktakımına özgü bir çağın içine fırlatılıp atılmış olduğundan, kolaylıkla açlık ve susuzluktan, ya da, nihayet yine de "elini uzatırsa" – apansız bir tiksintiden ölüp gidebilir. – Muhtemelen hepimiz oturmuşuzdur bir kez, ait olmadığımız sofralara: özellikle de içimizden en zekileri, en zor beslenebilenler, bilirler yediklerimiz ve aynı sofrayı paylaştıklarımız hakkındaki ani bir kavrayış ve hayal kırıklığı sonucu ortaya çıkan o tehlikeli dispepsiyi[108] – tatlı niyetine gelen o mide bulantısını.

283

Nefsine hâkim olmanın son derece ince ve aynı zamanda asil bir biçimidir, eğer övmek isteniyorsa, her zaman yalnızca görüş birliği içinde olunmayan noktada övmek: – aksi halde kendi kendini övmüş olunur ki, iyi beğeniye aykırıdır bu – yani sürekli yanlış anlaşılmak için kibar bir vesile ve itilim sunan nefsine hâkim olma türü. Bu gerçek beğeni ve ahlaklılık lüksünden yararlanabilmek için, tin hantalları arasında değil, yanlış anlamaların ve hataların hâlâ incelikleri sayesinde eğlendirdikleri insanlar arasında yaşamalı, – ya da bunun bedeli pahalıya ödenir! – "Beni övüyor:

108 dispepsi [dyspepsia]: Hazımsızlık ve mide ekşimesiyle birlikte seyreden sürekli karın ağrısı. (ç.n.)

demek ki bana hak veriyor" – böyle eşekçe bir çıkarımda bulunmak biz münzevilerin ömrünün yarısını çalar, çünkü eşekleri komşumuz ve arkadaşımız kılar.

284

Muazzam ve gururlu bir aldırışsızlık içinde yaşamak; hep öbür tarafta –. Duygulanımlara, lehte ya da aleyhte duruşlara tam bir keyfilikle sahip olmak ya da olmamak, onlara tenezzül etmek, saatlerce; onların üzerine oturmak, bir atın, çoğu zaman da bir eşeğin üzerine oturur gibi: – onların aptallığından yararlanmayı da ateşinden yararlanmak kadar iyi bilmek. Elinde üç yüz tane ön plan olmak; bir de siyah gözlük: çünkü hiç kimsenin ne gözlerimize ne de "derin"imize bakmaması gereken durumlar vardır. Bir de şu hınzır ve neşeli kötü alışkanlığı, nezaketi dost edinmek. Kendi erdemlerinin, cesaretin, kavrayışın, duygudaşlığın, yalnızlığın efendisi olmak. Çünkü yalnızlık bir erdemdir bizde, insan insana dokunuşlardaki – "toplumdaki" – gibi kaçınılmaz-pisliğin söz konusu olması gerektiğini ele veren yüceltilmiş bir temizlik eğilimi ve dürtüsüdür. Her türlü topluluk, bir biçimde, bir yerde, günün birinde – "bayağı"laştırır.

285

En büyük olaylar ve düşünceler – ama en büyük düşünceler en büyük olaylardır – en geç kavranılırlar: onlarla aynı çağda yaşayan kuşaklar bu olayları yaşantılamazlar, – onları yaşayıp giderler. Burada yıldızlar âlemindeki gibi bir şey gerçekleşir. En uzak yıldızların ışığı insanlara en geç ulaşır; o ışık ulaşmadıkça yadsır insan orada – yıldızların varlığını. "Bir tine kaç yüzyıl gerekir kavranılmak

için?" – bu da bir ölçüttür, bununla da bir hiyerarşi ve bir adabımuaşeret yaratılır, icap ettiği gibi: tin ve yıldız için. –

286

"Burada görüş açık, tin yükseldi." – Bunun tam zıddı türden insanlar da vardır, yine yüksektedir ve görüşü açıktır – ama aşağıya doğru bakar.

287

– Nedir asil olan? Bugün bile hâlâ ne ifade ediyor "asil" sözcüğü? Yeni başlayan ayaktakımı iktidarının her şeyi ışık geçirmez ve kurşun rengi kılan bu ağır kapalı gökyüzü altında neyinden anlaşılır, nasıl tanınır asil insanlar? – Eylemleri değildir onları gösteren. Eylemler her zaman çok-anlamlıdır, her zaman anlaşılmazdır –; "yapıtları" da değildir. Bugün sanatçılar ve bilginler arasında nasıl da derin bir arzunun onları asil olana doğru sürüklediğini yapıtlarıyla açığa vuranlardan yeterince çok bulunuyor: ama tam da asil olmaya duyulan bu gereksinim, asil bir ruhun gereksinimlerinden temelden farklıdır ve onun yokluğunun da âdeta en canlı ve en tehlikeli belirtisidir. Eski bir dinsel ifadeyi yeni ve derin bir anlamda yeniden kabul edecek olursak, birinde belirleyici olan, birinde hiyerarşiyi saptayan yapıtlar değil inançtır: asil bir ruhun kendisi hakkındaki temelden bir emin oluştur, ne aranan, ne bulunan ne de kaybedilen şeydir. – Asil bir ruh hürmet eder kendisine.

288

Kaçınılınaz bir biçimde tin sahibi olan insanlar vardır, istedikleri gibi dönüp yüz çevirsinler, kendilerini ele veren

gözlerini elleriyle kapatsınlar (– sanki eller de ele vermezmiş gibi! –): önünde sonunda hep çıkar ortaya bir şeyi gizledikleri, yani tini. Olabildiğince uzun süre yanılmanın ve kendini olduğundan aptal göstermenin en iyi yöntemlerinden birine – sıradan yaşamda bir şemsiye kadar kullanışlıdır –, coşkuya kapılma denir: buna dâhil olanlar da dâhil edilmek üzere, örneğin erdem. Çünkü bunu biliyor olması gereken Galiani'nin dediği gibi –: vertu est enthousiasme.[109]

289

Bir münzevinin yazılarında her zaman ıssızlığın yankısından, yalnızlığın, ürkekçe etrafına bakınışın fısıltılı sesinden bir iz de işitilir; en güçlü sözlerinden, haykırışından bile, susmanın, susarak geçiştirmenin yeni ve tehlikeli bir türü duyulur. Yıllarca ve gece gündüz kendi ruhuyla bir başına teklifsiz bir kavga ve muhabbet içinde oturmuş olan, mağarasında – bir labirent olabilir ama bir altın madeni de olabilir – mağara ayısına ya da hazine avcısına ya da hazine bekçisine ve ejderhaya dönüşmüş olan: o kişinin kavramları sonunda kendine özgü muğlak bir renge, hem derinlik hem de çürüme kokusuna, önünden geçen herkesin yüzüne çarpan ketum ve gönülsüz bir şeye sahip olur. Bir münzevi eskiden bir filozofun – herhangi bir zamanda bir filozofun ilk önce bir münzevi olması koşuluyla – asıl ve kesin görüşlerini kitaplarda dile getirmiş olduğuna inanmaz: zaten kendinde gizlediği şeyi gizlemek için kitap yazmaz mı insan? – hatta bir filozofun "kesin ve asıl" görüşlere sahip olabileceğinden, ondaki her mağaranın ardında daha derin bir imgenin bulunduğundan, bulunması gerektiğinden bile kuşkulanır – yüzeysel olanın üzerinde daha geniş, daha yabancı, daha zengin bir dünya, her temelin, her "temellendirmenin"

109 vertu est enthousiasme (Fr.): erdem coşkudur. (ç.n.)

ardında bir uçurumun olup olmadığından. Her felsefe bir yüzey felsefesidir – bir münzevi yargısıdır bu: "onun burada durup arkaya bakmasında, etrafına bakınmasında, burada daha derin kazmayıp küreği elinden bırakmasında bir keyfilik var – kuşkulu bir şey de var." Her filozof bir felsefeyi de gizler; her görüş aynı zamanda bir zuladır, her söz aynı zamanda bir maske.

290

Her derin düşünür, yanlış-anlaşılmaktan daha çok, anlaşılmaktan korkar. Belki birincisi kibrine dokunur; ama ikincisi "ah, neden siz de zor olsun istiyorsunuz benim gibi" diyen yüreğine, duygudaşlığına.

291

İnsan çok yönlü, yalancı, yapay ve şeffaf olmayan bir hayvandır, başka hayvanların gözünde gücünden çok hileleri ve kurnazlığı yüzünden tekinsizdir, ruhunun bir kez basit olarak tadını çıkarabilmek için vicdan rahatlığını icat etmiştir; tüm bir ahlak ise, ruha bakıldığında haz almanın mümkün olabileceği cesur, uzun bir sahteliktir. Bu açıdan bakıldığında belki de "sanat" kavramı genellikle sanıldığından daha fazlasını içerebilir.

292

Bir filozof: sürekli olağanüstü şeyler yaşantılayan, gören, dinleyen, kuşkulanan, ümit eden, düş gören bir insandır; kendi düşüncelerine âdeta dışarıdan, yukarıdan ve aşağıdan,

k e n d i olaylarının ve yıldırım çarpmalarının tarzı olarak maruz kalmıştır; belki kendisi de yeni yıldırımlara gebe dolaşan bir fırtınadır; etrafında her zaman gürültü ve gümbürtü olan, yarı açık ve tekinsiz, uğursuz tehlikeli bir insandır. Bir filozof: çoğu kez kendinden kaçan, çoğu kez kendinden korkan bir varlık, – ama hep yeniden "kendine gelmek" istemeyecek kadar da meraklıdır.....

293

"Bu hoşuma gidiyor, bunu kendime alıyorum, onu koruyacağım ve herkese karşı savunacağım" diyen bir erkek; bir davayı güdebilen, bir kararı uygulayabilen, bir düşünceye sadık kalabilen, bir kadını elinde tutabilen, bir pervasızı cezalandırıp yere serebilen bir erkek; öfkesi ve kılıcı olan ve zayıfların, acı çekenlerin, başı dardakilerin ve hayvanların da seve seve ona tabi olabilecekleri, doğal olarak ona ait oldukları bir erkek; kısacası doğası gereği e f e n d i olan bir erkek, – böyle bir erkek merhamet gösterirse, işte! b u merhametin vardır bir değeri! Oysa ne önemi var acı çekenlerin merhametinin! Ya da hatta merhameti vaaz edenlerin! Günümüzde Avrupa'nın hemen hemen her yerinde acıya karşı hastalıklı bir duyarlılık ve uyarılabilirlik var; aynı şekilde din ve felsefi zırvalıklar yoluyla daha yüce bir şeymiş gibi süslenmek istenen, iğrenç bir yakınmaktan kaçınmama söz konusu, – biçimsel bir acı çekme kültü var. Bence gözlere ilk çarpan, bu gibi meczup çevrelerinde "merhamet" olarak vaftiz edilen şeyin e r k e k l i ğ e a y k ı r ı l ı ğ ı d ı r. – Kötü beğeninin en yeni türünü güçlü ve esaslı bir şekilde aforoz etmeli; ve son olarak, buna karşılık "gai saber" muskasının kalplere ve boyunlara asılmasını istiyorum – Almanlar anlasın diye, "Şen Bilim".

294

O l i m p i k G ü n a h . – Tüm düşünen kafalarda gülmek hakkında kötü bir ün yaratmaya çalışan gerçek filozofa inat – "gülmek insan doğasının en vahim zayıflığıdır, her düşünen kafa onu aşmaya çalışır" (Hobbes) –, filozoflar arasında gülme derecelerine göre bir hiyerarşi bile kurabilirim – en yukarıda a l t ı n kahkahaya yetenekli olanların yer alacağı. Tanrıların da felsefe yaptıklarını kabul edersek, ki bazı sonuçlar bunu kabul etmeye şimdiden zorluyor beni – onların da insanüstü ve yeni bir tarzda gülmeyi bildiklerinden kuşku duymuyorum – ve tüm ciddi şeylerin pahasına! Tanrılar şakadan hoşlanır: öyle görünüyor ki, kutsal eylemlerinde bile gülmekten alıkoyamıyorlar kendilerini.

295

Gönül dehası, o büyük gizlenmişin, baştan-çıkarıcı-tanrının ve vicdan köyünün doğuştan kavalcısının, sesi her ruhun yer altına kadar inebilen, söylediği her sözde, baktığı her bakışta bir geriye bakış ve baştan çıkarma kıvrımı bulunan, görünüş olmayı bilmekte usta olan – onun olduğu şey değil de onu izleyenlere f a z l a d a n zorlama olan, gitgide daha yakınına gelmek, onu gitgide daha içten ve esaslı izlemek için: – yüksek sesli ve kendinden hoşnut ne varsa susturan ve onlara dinlemeyi öğreten gönül dehası, çapaklı ruhları düzleyen ve onlara tatmaları için yeni bir istek veren, – derin gökyüzü onlarda yansısın diye bir ayna gibi sessiz duran –; hantal ve aceleci ele beklemeyi ve daha nazik tutmayı öğreten gönül dehası; bulanık kalın buzun altındaki gizli ve unutulmuş hazineyi, iyilik damlasını ve tatlı tinselliği keşfeden ve çamur ve kum yığınının zindanında uzun süre gömülü kalmış her altın tanesi için bir arama değneği olan; onunla

temas eden herkesin yoluna zenginleşmiş olarak devam ettiği, lütuf görmüş ve sürprize yakalanmış değil, yabancı bir iyi tarafından mutlandırılmış ve üzülmüş gibi değil, kendi kendinde zengin, eskisinden daha yeni, yola koyulmuş, üzerine ılık bir rüzgârın vurup yokladığı, belki daha güvensiz, daha narin, daha kırılgan, daha kırılmış ama henüz adları konulmamış umutlarla dolu yeni istek ve akışlarla, yeni istemeyiş ve geri akışlarla dolu..... ama ben ne yapıyorum dostlarım? Kimden söz ediyorum size? Size onun adını bile söylemeyecek kadar unuttum mu kendimi? Meğerki kendiliğinizden anlamış olun, böyle ö v ü l m e k isteyen bu kuşku götürür tinin ve tanrının kim olduğunu. Çocukluğundan beri hep yollarda ve gurbette olan herkesin başına geldiği gibi, benim de çıktı yoluma bazı tuhaf ve tehlikesiz olmayan tinler, özellikle de ama şu biraz önce sözünü ettiğim, hem de ikide bir, tanrı D i o n y s o s ' t a n başkası değildi, o büyük muğlak ve baştan çıkarıcı tanrı, bildiğiniz gibi bir zamanlar büyük bir gizlilik ve huşu içinde sunmuştum ona ilk çocuğumu – bana öyle geliyor ki, ona bir k u r b a n, son kişi olarak: çünkü o zamanlar yaptığımı anlayan birisini bulamamıştım. Bu arada daha çok şey, pek çok şey öğrendim bu tanrının felsefesi hakkında ve dediğim gibi, kulaktan kulağa – ben, tanrı Dionysos'un son havarisi ve sırdaşı: ve sonunda başlayabilir miyim, size dostlarım, birazcık, bana izin verildiği kadarıyla bu felsefeden tattırmaya? Uygun olduğu gibi, kısık sesle: çünkü bazı gizli, yeni, yabancı, acayip şeyler söz konusu. Dionysos'un bir filozof olması ve tanrıların da felsefe yapıyor oluşları bir yenilik gibi görünüyor bana, hiç de kuşku götürmez olmayan ve özellikle filozoflar arasında kuşku uyandıracak bir yenilik, – sizin aranızda, dostlarım, daha az itirazla karşılaşır, meğerki geç kalsın ve tam zamanında gelmesin: çünkü bana söylediğine göre günümüzde pek sevmiyorsunuz tanrıya ve tanrılara inanmayı. Belki de hikâyemin dobralığının dozunda, kulaklarınızın kesin alışkanlıklarına

her zaman hoş gelmiş olanın ötesine geçmeliyim. Sözü edilen tanrı da böyle sohbetlerde kesinlikle ileriye, çok daha ileriye giderdi ve her zaman benden adımlarca önde durdu.... Evet, ben, izin verilse ona güzel, vakur, görkem ve erdem isimleri verirdim insanların göreneğince, onun araştırmacı ve kâşif cesaretini, pervasız dürüstlüğünü, hakikatliliğini ve bilgelik sevgisini çok överdim. Oysa böyle bir tanrının tüm bu saygıdeğer ıvır zıvır ve şatafatla hiç işi olmaz. "Onları kendine ve kendin gibilere sakla derdi, ve başka kimin ihtiyacı varsa onlara! Benim – hiçbir nedenim yok çıplaklığımı örtmek için!" – Bir tahmin: yoksa bu türden bir tanrı ve filozofta utanma duygusu mu eksiktir? – Böyle demişti bir defasında: "yeri geldiğinde severim insanları – ve bu sırada karşısındaki Ariadne'yi ima etmişti –: insan benim için hoş, cesur, buluşçu bir hayvandır, yeryüzünde yoktur bir eşi, üstelik tüm labirentlerde bulur yolunu. İyi davranırım ona: sık sık düşünürüm onu nasıl daha ileriye götürebileceğimi ve onu nasıl olduğundan daha güçlü, daha kötü, daha derin kılabileceğimi." – "Daha güçlü, daha kötü, daha derin mi?" diye sordum irkilerek. "Evet, dedi bir kez daha, daha güçlü, daha kötü ve daha derin; hem de daha güzel" – bu sırada gülümsedi baştan çıkarıcı tanrı dingin gülümseyişiyle, sanki az önce büyüleyici bir iltifatta bulunmuş gibi. Hemen anlaşılıyor ki buradan: bu tanrıda yalnızca utanma duygusu değil eksik olan –; üstelik haklı nedenler de bulunuyor bazı konularda tanrıların hep birlikte biz insanların okullarına gidebileceklerini tahmin etmek için. Biz insanlar – daha insancayız...

296

Ah, nesiniz ki siz, benim yazılı ve çizili düşüncelerim! Daha yakın zamana kadar öyle rengârenk, genç, muziptiniz, dikenlerle ve gizli baharatlarla doluydunuz, beni hapşırtıyor

ve güldürüyordunuz – ya şimdi? Daha şimdiden kalmadı bir yeniliğiniz, içinizden bazıları da, korkarım ki hazırlar birer hakikat olmaya: öyle ölümsüz görünüyorsunuz ki şimdiden, öyle yürek paralayıcı dürüstlükle, öyle can sıkıcı! Eskiden farklı mıydı ki? Hangi konuları yazdık ve çizdik ki biz, Çin fırçalı Mandarinler, biz yazılmaya u y g u n şeyleri ebedîleştirenler, neyin resmini yapabiliriz ki? Ah, her zaman yalnızca solmak isteyenin ve kokusunu yitirmeye başlayanın! Ah, her zaman yalnızca dinmiş ve bitkin fırtınaların ve geç kalmış sarı duyguların! Ah, her zaman yalnızca yorgun yorgun uçan ve uçmayı bırakmış, elle bile yakalanabilen kuşların, – b i z i m elimizle! Artık yaşayamayan ve uçamayanları, yalnızca yorgun ve yıpranmış şeyleri ebedîleştiriyoruz! Yalnızca sizin ö ğ l e d e n s o n r a n ı z için boyalarım var benim, siz benim yazılı ve çizili düşüncelerim, çok sayıda renkte belki, bir dolu rengârenk sevecenlik ve elli tane sarı ve kahverengi ve yeşil ve kırmızı: – hiç kimse anlayamaz bundan, kendi sabahınızda nasıl göründüğünüzü, siz apansız kıvılcımları ve mucizeleri yalnızlığımın, siz benim eski sevgililerim – – f e n a düşünceler!

* *
*

Yüksek Dağlardan Son Şarkı

Ah yaşamın öğleni. Neşeli zaman!
Ah yaz bahçesi!
Ayakta durup incelerken ve beklerken huzursuzca mutlu: –
Dostların yolunu gözlüyorum, gece gündüz hazır,
Nerede kaldınız a dostlar! Gelin, tam zamanı, tam zamanı!

Sizin için değil miydi, buzulun grisinin
Bugün güllerle süslenmesi?
Sizi arıyor dere, özlemle itip yol açarak kendine,
Rüzgâr da, bulut da bugün daha yüksekteler mavide,
Sizin yolunuzu gözlüyorlar, en uzak kuşbakışından.

En yükseklerde kuruldu sofram sizler için: –
Kim yaşar yıldızlara böyle yakın,
Uçurumun en gri uzaklıklarına?
Benim ülkem – hangi ülke bu kadar geniş?
Benim balım – tadına kim baktı onun?.....

– İşte b u r a d a s ı n ı z, dostlar! – Yazık, yoksa b e n
değil miyim
Yanına gitmek istediğiniz?
Tereddüt ediyorsunuz, şaşkın – ah, kükreseydiniz daha iyi!
Ben – ben değil miyim o? Elleri, adunları, yüzü değişmiş?
N e miyim ben, siz dostlara – o değil miyim ben?

Başka birisi mi oldum? Kendime yabancı mı?
Kaçtım mı kendimden?
Sık sık kendine yenilen bir güreşçi
Sık sık kendi gücüne karşı direnen,
Kendi zaferiyle yaralanan ve engellenen?

Rüzgârın en sert estiği yeri mi aradım?
Yaşamayı öğrendim
Hiç kimsenin yaşamadığı yerde, ıssız-kutup ayısı bölgelerinde,
Unuttum mu insanı ve tanrıyı, bedduayı ve duayı?
Bir hayalet mi oldum, buzulların üstünde gezinen?

– Siz eski dostlar! Bakın! Şimdi solgun bakıyorsunuz,
Sevgiyle ve dehşetle!
Hayır, gidin! Öfkelenmeyin! Burada – barınamazdınız s i z :
Burada en uzak buzlar ve kayalar diyarında –
Burada bir avcı olmalı kişi ve de dağ keçileri gibi.

B e r b a t bir avcı oldum ben! – Bakın, nasıl da taş gibi
Gerilmiş yayım!
En güçlüydü, böylesine çeken kirişi – – :
Yazık yine de! Tehlikelidir b u ok,
H i ç b i r okun olmadığı kadar – uzaklaşın buradan! Kendi selametiniz için!.....

Dönüyor musunuz? – Ah kalbim, yeterince taşıdın,
Umudunu korudun:
Açık tut kapılarını y e n i dostlarına!
Eskileri bırak! Bırak anıları!
Bir zamanlar gençtin sen, şimdi – daha iyi gençsin!

Bizi hep bağlayan, bir umutta birleştiren, –
Kim okuyor işaretleri,
Bir zamanlar sevginin yazdığı, hâlâ, solgunlar mı?

Parşömene benzetiyorum onu, elin
Tutmaya çekindiği – onun gibi kararıp, yanan.

Dost değil artık, bunlar – ne diyeyim ben onlara? –
Yalnızca dost-hayaletleri!
Hâlâ tıklatıyor geceleri kalbimi ve penceremi,
Bakıyor bana ve diyor ki: "bizlerdik onlar, değil mi?"
– Ah, solmuş söz kokardı eskiden güller gibi!

Ah, gençlik özlemi, kendini yanlış anlayan!
Benim özlediğim,
Kendime akraba-dönüşmüş sandığım,
Onların yaşlı oluşları, uzaklaştırdı onları:
Yalnızca dönüşenler akraba kalır bana.

Ey yaşamın öğlesi! İkinci bahar!
Ey yaz bahçesi!
Huzursuzca mutlu, ayakta durarak, gözleyerek ve bekleyerek!
Dostların yolunu gözlüyorum, gündüz gece hazır,
Yeni dostların! Gelin! Zamanıdır, tam zamanı!

* *
*

Bu şarkı bitti, – özlemin tatlı çığlığı
Tükendi ağızda:
Bir büyücü yaptı onu, doğru zamanda gelen bir dost,
Öğle-dostu – hayır! Sormayın, kimdi o diye –
Öğle vaktiydi, bir çıktı ikiye.....

Şimdi kutluyoruz biz, birleşik zaferimizden emin,
Ölenlerin şölenini:
Dost Zerdüşt geldi, misafirlerin misafiri!
Şimdi gülüyor dünya, korkunç perde yırtıldı,
Düğünüdür ışık ile karanlığın.....

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900): Geleneksel din, ahlak ve felsefe anlayışlarını kendine özgü yoğun ve çarpıcı bir dille eleştiren en etkili çağdaş felsefecilerdendir. Bonn Üniversitesi'nde teoloji okumaya başlayan Nietzsche daha sonra filolojiye yöneldi. Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü, henüz öğrenci iken Basel Üniversitesi filoloji profesörlüğüne aday gösterildi. 1869'da sınav ve tez koşulu aranmadan, yalnızca yazılarına dayanarak doktor unvanı verilen Nietzsche profesörlüğü sırasında klasik filoloji çalışmalarından uzaklaştı ve felsefeyle uğraşmaya başladı. Tragedyanın Doğuşu, Zamana Aykırı Bakışlar, İnsanca Pek İnsanca (Karışık Kanılar ve Özdeyişler, Gezgin ve Gölgesi), Tan Kızıllığı, Şen Bilim, Böyle Söyledi Zerdüşt, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü, Ecce Homo, Wagner Olayı, Dionysos Dithyrambosları, Putların Alacakaranlığı, Deccal, Nietzsche Wagner'e Karşı *başlıca büyük eserleri arasında yer almaktadır.*

F. NIETZSCHE - BÜTÜN ESERLERİ: 13

Mustafa Tüzel (1959): İTÜ Elektrik Fakültesi'nde okudu. Bir süre İsviçre'de yaşadı, fabrikalarda çalıştı ve çıraklık eğitimi gördü. İÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Radyo TV bölümünden mezun oldu. 1994 yılında Avrupa Çevirmenler Kollegyumu'nun (Straelen – Almanya) konuğu oldu. 20 yıldır sürdürdüğü çeviri uğraşında Thomas Bernhard, Friedrich Dürrenmatt, Martin Walser, Zafer Şenocak, Monika Maron gibi edebiyatçıların, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Jürgen Habermas, Max Horkheimer, Peter Sloterdijk, Christoph Türcke gibi düşünürlerin eserlerini Türkçe'ye kazandırdı.

9 786053 327578

KDV dahil fiyatı
15 TL